

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

‘Δημόσια κατανόηση περιβαλλοντικών ζητημάτων στην Ελλάδα. Ο ρόλος των ΜΜΕ και η διαμόρφωση της δημόσιας συμπεριφοράς των πολιτών.’

Κωνσταντίνα Δ. Τσαλάπατη

Αθήνα, 2020

Η διδακτορική διατριβή υλοποιήθηκε με υποτροφία του **IKY** η οποία χρηματοδοτήθηκε από την Πράξη *«Πρόγραμμα χορήγησης υποτροφιών για μεταπτυχιακές σπουδές δεύτερου κύκλου σπουδών»* από πόρους του ΕΠ *«Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση»*, 2014-2020 με τη συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.) και του Ελληνικού Δημοσίου».

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Δημόσια Κατανόηση Περιβαλλοντικών Ζητημάτων στην Ελλάδα. Ο Ρόλος των ΜΜΕ και η Διαμόρφωση της Δημόσιας Συμπεριφοράς των Ελλήνων Πολιτών.

Κωνσταντίνα Δ. Τσαλαπάτη

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωνσταντίνος Σκορδούλης, Καθηγητής ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Τριμελής συμβουλευτική επιτροπή: Κωνσταντίνος Σκορδούλης, Καθηγητής ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Γεώργιος Θ. Καλκάνης, Ομοτ. Καθηγητής ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Κρυσταλλία Χαλκιά, Ομοτ. Καθηγήτρια ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Η Επταμελής Εξεταστική Επιτροπή ορίστηκε σύμφωνα με την Γενική Συνέλευση του Τμήματος ως εξής:

Κωνσταντίνος Σκορδούλης, Καθηγητής ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ [Επιβλέπων]

Γεώργιος Θ. Καλκάνης, Ομότιμος Καθηγητής, ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Κρυσταλλία Χαλκιά, Ομότιμη Καθηγήτρια, ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Ευαγγελία Μαυρικάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Αποστολία Γαλάνη, Επίκουρη Καθηγήτρια, ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Αγγελική Βουδούρη, Καθηγήτρια, ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Θωμάς Μπαμπάλης, Καθηγητής, ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ήμουν μόλις 20 χρονών όταν αποφάσισα ότι «μία μέρα θα κάνω το διδακτορικό μου». Και να που ήρθε η στιγμή να γράψω τις ευχαριστίες. Αισθάνομαι πώς μόλις ολοκλήρωσα άλλο ένα βιβλίο, γεμάτο από στιγμές, αναμνήσεις, επιτυχίες, δυσκολίες, επαναπροσδιορισμούς στόχων και σχέσεων, γεμάτο από ιστορίες που εμπεριέχουν όλα τα χρώματα και τα συναισθήματα. Και τώρα έφτασε η στιγμή να το βάλω στο ράφι μαζί με τα άλλα... και να ξεκινήσω το νέο! Όμως δύσκολα αισθάνομαι ότι μπορώ να το αποχωριστώ, διότι σε αυτό το ταξίδι συγγραφής είχα πολλούς συνοδοιπόρους.. τους οποίους θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς. Δίχως αυτούς δεν θα κατάφερα να ολοκληρώσω αυτή τη διατριβή!

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ) που μου επέτρεψε να συνεχίσω να εκπονώ τη διδακτορική μου διατριβή δίνοντας μου αυτή την υποτροφία.

Στη συνέχεια, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα Καθηγητή μου Κωνσταντίνο Σκορδούλη, για την αμέριστη συμπαράσταση σε όλα τα στάδια της διατριβής μου και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε πιστεύοντας σε έμενα και προτρέποντας με να ασχοληθώ με το θέμα αυτό. Μέσω της ενασχόλησής μου με αυτό και της συνδυαστικής μου σκέψεις ανακάλυψα πτυχές του εαυτού μου και ασχολήθηκα με τομείς που πραγματικά με ενδιαφέρουν ερευνητικά.

Τον Ομότιμο Καθ. Γεώργιο Θ. Καλκάνη που οι συμβουλές τους ήταν πάντα χρήσιμες. Οι συζητήσεις μαζί του είναι σαν ένα γρίφος που προσπαθείς να λύσεις και σίγουρα όταν φεύγεις από το γραφείο του φεύγεις σκεπτικός, αλλά όταν τελικά καταφέρνεις να τον λύσεις νιώθεις σοφότερος. Την Ομότιμη Καθ. Κρυσταλλία Χαλκιά που από το μεταπτυχιακό με πρόσεχε, ήταν πάντα δίπλα μου σε οτιδήποτε χρειάστηκα και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε σε όλη αυτή τη διάρκεια των σπουδών μου.

Όλους τους συνεργάτες αλλά και φίλους που με υποστήριξαν, με συμβούλευσαν και μου στάθηκαν σε δύσκολες στιγμές και συμμετείχαν – βοήθησαν στην εκπόνηση αυτής στην έρευνα με οποιονδήποτε τρόπο, είτε άμεσα είτε έμμεσα αναφέρω κάποιους ονομαστικά: Κωνσταντίνα Στεφανίδου, Αναστασία Φερεντίνου, Βασιλική Ψωμά, Δημήτρης Σκόρδος, Βιολέττα Γαλανοπούλου, Αριστοτέλης Γκιόλμας, Γρηγόρης Σπηλιόπουλος μέσα από την συνεργασία μου μαζί τους κατάλαβα το βαθύτερο νόημα της 'οικογένειας' και το να ανήκει κάποιος κάπου. Τους γονείς μου που πάντα με στηρίζουν. Και τέλος τον Παναγιώτη που ήταν δίπλα μου σε ό,τι χρειάστηκα, για την υπομονή και την στήριξη του μέχρι το τέλος αυτού του ταξιδιού.

Η ζωή είναι γεμάτη από πολύχρωμες στιγμές που με την σειρά τους γίνονται αναμνήσεις.. θα μπορούσα ενδεχομένως να την παρομοιάσω με ένα ταξίδι ανάμεσα σε πλανήτες τους οποίους επιλέγουμε να επισκεφτούμε, να συλλέξουμε εμπειρίες και να προχωρήσουμε το ταξίδι μας στο σύμπαν έχοντας γίνει ελαφρώς σοφότεροι... Ένα ταξίδι ανάμεσα σε σκέψεις με διαφορετικά χρώματα... Σε καταστάσεις... Σε αποφάσεις.. Σε όνειρα που πάντα έχουν κάποιο χρώμα... Η ουσία τελικά, είναι να επιλέγεις σύμφωνα με τις εμπειρίες, τα σωστά χρώματα... Αυτά που θα ζωγραφίσουν το μέλλον σε ένα διάστημα χορεύοντας ανάμεσα σε πλανήτες...!

K.T.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ	ix
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	ix
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	x
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	xi
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	xii
ABSTRACT.....	xiii
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1 Ερευνητικό Πρόβλημα	1
1.2 Σκοπός, Ερωτήματα και Συμβολή.....	3
1.3 Δομή της Διατριβής	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ	8
2.1 Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης.....	9
2.2 Περιβαλλοντικά Ζητήματα στην Ελλάδα	15
2.3 Περιβαλλοντική Γνώση & Ευρύ Κοινό	18
2.4 Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας: Περιβαλλοντικοί Εκπαιδευτές	21
2.5 Περιβαλλοντική Συνείδηση & Συμπεριφορά	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΜΕ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ.....	31
3.1 Μαζική Επικοινωνία: Η εφημερίδα ως Μέσο	32
3.2 Επιλογή Ειδήσεων: Θεματολογία & Πλαισίωση	36
3.3 Περιβαλλοντική Κάλυψη.....	40
3.4 Δημόσια Κατανόηση Περιβαλλοντικών Ζητημάτων.....	43
3.5 Επίδραση των ΜΜΕ στη Δημόσια Συμπεριφορά	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	51
4.1 Επιλογή Μεθόδων Έρευνας	52
4.2 Σχεδιασμός και Περιγραφή Βημάτων Έρευνας	55
4.3 Συγκέντρωση Υλικού: Ευρωβαρόμετρο	58
4.4 Συλλογή Δεδομένων: Εφημερίδες.....	62
4.4.1 Επιλογή Εφημερίδων: Περιγραφή διαδικασίας, περιορισμοί και παραδοχές ..	62
4.4.2 Γενικά Χαρακτηριστικά Εφημερίδων προς Ανάλυση	65
4.4.3 Δημοσιεύματα Εφημερίδων: Σχεδιασμός Συλλογής και Δειγματοληψίας	67
4.5 Στρατηγικές Ανάλυσης Δεδομένων της Έρευνας	71

4.6 Αξιοπιστία και Εγκυρότητα της έρευνας	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ	75
5.1 Ανάλυση και Επεξεργασία Δεδομένων: Ευρωβαρόμετρο	76
5.2 Διαχρονική Παρουσίαση Αποτελεσμάτων	80
5.3 Σύνοψη Αποτελεσμάτων	89
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ	93
6.1 Ανάλυση Περιεχομένου του Τύπου	94
6.2 Καθορισμός των Μεταβλητών (variables)	97
6.3 Διαδικασία Συγκρότησης Δείγματος – Καθορισμός των Μονάδων του Δείγματος (Sampling Units).....	99
6.4 Σχήμα Κωδικοποίησης Μεταβλητών (Coding Scheme)	101
6.5 Αποτελέσματα Ανάλυσης Περιεχομένου ανά Μεταβλητή	107
6.5.1 Χαρακτηριστικά του Δείγματος	107
6.5.2 Μετάδοση Γνώσης & Πληροφορίας από τον Τύπο	109
6.5.3 Περιβαλλοντική θεματολογία του Τύπου	111
6.5.4 Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση	119
6.5.5 Αναφορά Είδησης.....	120
6.6 Σύνοψη Αποτελεσμάτων	122
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΥΠΟ.....	125
7.1 Μεταβλητές της Έρευνας	126
7.2 Ανάλυση Αποτελεσμάτων	127
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ	134
8.1 Συμπεράσματα	135
8.2 Περιορισμοί & Αδυναμίες.....	138
8.3 Προεκτάσεις & Προτάσεις έρευνας	139
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	142
ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ	164
ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ – ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ – ΑΚΡΩΝΥΜΑ.....	167
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	168
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΔΟΜΗΜΕΝΩΝ ΕΒΔΟΜΑΔΩΝ	168
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΕΥΡΩΒΑΡΟΜΕΤΡΟ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	171
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ. ΕΤΗΣΙΕΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΕΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ ΑΝΑ ΖΩΝΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ	183
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ. ΟΔΗΓΟΣ ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΠΕΡΙΕΧΟΥΜΕΝΟΥ	186

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε. ΠΙΝΑΚΕΣ & ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	190
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ. ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ	197

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1.1 Απλοποιημένα μοντέλα φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς.....	25
Σχήμα 2.1 Δημόσια περιβαλλοντική συμπεριφορά πολιτών.....	28
Σχήμα 4.1 Σχεδιασμός Έρευνας: Δημόσια Συμπεριφορά Ελλήνων Πολιτών.....	54
Σχήμα 4.2 Σχεδιασμός Έρευνας: Δημόσια Κατανόηση Περιβαλλοντικών Ζητημάτων.....	55
Σχήμα 4.3 Σχεδιασμός Έρευνας: Διαμόρφωση της Δημόσιας Συμπεριφοράς των Πολιτών από το τον Τύπο.....	56
Σχήμα 4.4 Παραδείγματα λέξεων κλειδιά.....	67
Σχήμα 5.1 Δημόσια Περιβαλλοντική Συμπεριφορά.....	78
Σχήμα 7.1 Μεταβλητές Έρευνας.....	125

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 6.1 Εικόνες από δημοσιεύματα εφημερίδων.....	115
Εικόνα 6.2 Φωτογραφίες από δημοσιεύματα.....	115

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 3.1 Κύριες πηγές ενημέρωσης πολιτών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα.....	33
Διάγραμμα 5.1 Ποσοστά ενημέρωσης περιβαλλοντικών θεμάτων.....	79
Διάγραμμα 5.2 Πηγές ενημέρωσης περιβαλλοντικών θεμάτων.....	80
Διάγραμμα 5.3 Στέρηση πληροφόρησης περιβαλλοντικών θεμάτων.....	81
Διάγραμμα 5.4 Εμπιστοσύνη για τα περιβαλλοντικά θέματα.....	83
Διάγραμμα 5.5 Αποτελεσματικός τρόπος αντιμετώπισης περιβαλλοντικών θεμάτων.....	85
Διάγραμμα 5.6 Περιβαλλοντική ανησυχία πολιτών.....	86
Διάγραμμα 5.7 Περιβαλλοντικές δράσεις ελληνικού κοινού.....	87
Διάγραμμα 6.1. Ποσοστιαία Κατανομή περιβαλλοντικών άρθρων ανά εφημερίδα μελέτης.....	107
Διάγραμμα 6.2. Ποσοστιαία κατανομή περιβαλλοντικών άρθρων ανά εφημερίδα και περίοδο μελέτης	
Διάγραμμα 6.3 Συχνότητα εμφάνισης είδους άρθρου.....	108
Διάγραμμα 6.4 Συχνότητα εμφάνισης Πλαισίωση είδησης.....	109
Διάγραμμα 6.5 Συχνότητα εμφάνισης Επιστημονικότητα δημοσιευμάτων.....	109
Διάγραμμα 6.6 Συχνότητα εμφάνισης Γεωγραφική τοποθέτηση δημοσιεύματος.....	116
Διάγραμμα 6.7 Συχνότητα εμφάνισης Θεματολογία Δημοσιεύματος.....	117
Διάγραμμα 6.8 Συχνότητα εμφάνισης Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση.....	118
Διάγραμμα 6.9 Συχνότητα εμφάνισης Πηγή Είδησης.....	119
Διάγραμμα 6.10 Συχνότητα εμφάνισης Αναφορά Άρθρου.....	120
Διάγραμμα 7.1 Στέρηση πληροφόρησης και επιστημονικότητας.....	127
Διάγραμμα 7.2 Στέρηση πληροφόρησης συναρτήσει θεματολογίας του Τύπου.....	128
Διάγραμμα 7.3 Εμπιστοσύνη επίλυσης περιβαλλοντικών προβλημάτων συναρτήσει αναφορά είδησης.....	129
Διάγραμμα 7.4 Περιβαλλοντική ανησυχία συναρτήσει θεματολογίας του Τύπου.....	130
Διάγραμμα 7.5 Περιβαλλοντικές δράσεις συναρτήσει Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης.....	131

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 4.1 Μελέτες Ευρωβαρόμετρο για περιβαλλοντικά θέματα.....	60
Πίνακας 4.2 Εφημερίδες Ανάλυσης για την περίοδο μελέτης (2008-2017).....	63
Πίνακας 4.3 Αριθμός δημοσιευμάτων ανά έτος συλλογής.....	70
Πίνακας 5.1 Δημόσια Περιβαλλοντική Συμπεριφορά Ελλήνων Πολιτών.....	88
Πίνακας 6.1 Αριθμός δημοσιευμάτων ανάλυσης.....	99
Πίνακας 6.2 Συμφωνία κωδικοποιητών: Ταξινόμηση περιβαλλοντικών άρθρων.....	100
Πίνακας 6.3 Καταγραφή χαρακτηριστικών δείγματος.....	102
Πίνακας 6.4 Μετάδοση γνώσης και πληροφορίας του Τύπου.....	103
Πίνακας 6.5 Περιβαλλοντική θεματολογία του Τύπου.....	104
Πίνακας 6.6 Ενίσχυση περιβαλλοντικών δράσεων.....	105
Πίνακας 6.7 Αναφορά είδησης.....	106

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ), εξαιτίας της πρόσβασης στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, αποτελούν κυρίαρχη πηγή ενημέρωσης για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Εστιάζοντας στην Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης και πιο συγκεκριμένα στη Δημόσια Κατανόηση των Περιβαλλοντικών Ζητημάτων, η παρούσα διατριβή εξετάζει την σχέση της εκλαϊκευμένης επιστημονικής γνώσης που αφορά σε περιβαλλοντικά ζητήματα από τον έντυπο Τύπο, με την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών, την δεκαετία 2008-2017. Συλλέχθηκαν σύμφωνα με την κατά στρώματα δειγματοληψία 532 δημοσιεύματα, τα οποία αναλύθηκαν ως προς την γνώση-πληροφορία, την θεματολογία, την αναφορά της είδησης και την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση. Ενώ, για την αποτύπωση της δημόσιας συμπεριφοράς συλλέχθηκαν τα δεδομένα από το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο που αφορούν στις στάσεις των πολιτών για το περιβάλλον, τα έτη, 2008, 2011, 2014 & 2017. Τα δεδομένα αναλύθηκαν δευτερογενώς και κατηγοριοποιήθηκαν σύμφωνα με τους άξονες γνώση-πληροφορία, αξίες-πιστεύω, στάσεις-αντιλήψεις και φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά. Από την σύνθεση και ανάλυση των δεδομένων προέκυψε ότι οι πληροφορίες οι οποίες παρέχονται από τις εφημερίδες δεν συνδέουν το περιβαλλοντικό πρόβλημα με τις αιτίες και τις συνέπειες. Οι πολίτες υποστηρίζουν τους επιστήμονες ως την έγκυρη πηγή πληροφόρησης και επίλυσης των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Φαίνεται ότι ανησυχούν, ειδικότερα για τα θέματα για τα οποία στερούνται πληροφόρησης. Σε θέματα που αισθάνονται καλά ενημερωμένοι, φαίνεται να υιοθετούν περιβαλλοντικές δράσεις. Τέλος, μέσω της παροχής περισσότερης ποιοτικής πληροφόρησης φαίνεται να ενισχύεται η κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων και συνεπώς η δημόσια συμπεριφορά των πολιτών.

Λέξεις κλειδιά: δημόσια κατανόηση επιστήμης, δημόσια κατανόηση περιβαλλοντικών ζητημάτων, ΜΜΕ, εφημερίδες, περιβαλλοντική συμπεριφορά, Ευρωβαρόμετρο.

ABSTRACT

Media have access to most parts of the population and can be seen as an important source of information, particularly for environmental issues. Focusing on Public Understanding of Science and more specifically on Public Understanding of Environmental Issues, this research examines the relationship between popular scientific knowledge of environmental issues and public behaviour, the decade 2008-2017. Following stratified sampling, 532 newspaper articles were collected and content analyzed according to the following categories: knowledge-information, media agenda, source of news and environmental awareness. Furthermore, for the determination of public behaviour data collected from Special Eurobarometer regarding the attitudes towards the environment from the years, 2008, 2011, 2014 & 2017. The data were secondary analyzed and categorized according to knowledge-information, values-beliefs, attitudes and pro-environmental behaviour. The synthesis and analysis of the data indicated that people find it difficult to connect the causes and effects of the environmental problems from the information provided in the articles. Citizens trust scientists as a valid source of information and for solving environmental problems. They seem to be concerned, especially about the problems that know little about. In contrast, when well informed about an issue they seem to adopt certain environmental actions towards it. To sum up, by providing citizens with valid and scientific information, public understanding of environmental issues could be enhanced and result in raising public behaviour.

Keywords: Public Understanding of Science, Public Understanding of Environmental Issues, Media, newspapers, environmental behavior, Eurobarometer.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Ερευνητικό Πρόβλημα

Στιγμιότυπο από τον Ιανουάριο του 2010

Χθες έκανα κι εγώ αυτό που κάνουν εκατομμύρια Έλληνες, zapping μήπως και σπάσω λίγο τη ρουτίνα του καναπέ. Έτσι έπεσα πάλι πάνω στις ειδήσεις... Πρώτο θέμα η οικονομική κρίση βέβαια, οι υπέρογκοι φόροι που έρχονται το 2010, η αυξημένη ανεργία και μαζί το πρόγραμμα σταθερότητας στα μέτρα των Βρυξελλών.

Και εκεί που αρχίζεις να ξεφυσάς γιατί αναρωτιέσαι: «Πλήρωσα τα περιβαλλοντικά τέλη που το κακό Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής έθεσε σε εφαρμογή... που θα βρω χρήματα να πληρώσω και άλλους φόρους...» έρχονται και άλλα που αφορούν τον 'κόσμο εκεί έξω'... τον Πλανήτη μας... Χιόνια στο Πεκίνο... Κρύος χειμώνας ο χειρότερος των τελευταίων 40 ετών... Πλημμύρες καταστροφές χρονιάρες μέρες. Χιόνια στην Ιταλία, στην Αγγλία και στη Ρωσία. Μια κακοκαιρία που πλήττει σχεδόν όλη τη Δυτική Ευρώπη.

Στην Ελλάδα όμως... Άνοιξη με τη θερμοκρασία να κυμαίνεται στους 10-20 βαθμούς κελσίου. Μόνο που η θάλασσα στα νησιά του Αιγαίου ανεβαίνει κάπου ένα μέτρο από τους νοτιάδες, λέει, που φέρανε κύματα από τα παράλια της Αφρικής.

Επίκαιρη όσο ποτέ η κουβέντα του καθηγητή Πατάτα, που στη διάλεξη του στο Πανεπιστήμιο αναρωτιόταν: "Γιατί οι επιστήμονες μελετούν την κλιματική αλλαγή» προσθέτοντας αλληγορικά «γιατί να υπάρχουν ορισμένοι 'οικολόγοι' που ερευνούν αυτό το φαινόμενο».

Είναι πλέον γεγονός ότι το κλίμα αλλάζει... οι εποχές υπάρχουν μόνο στα χαρτιά και εμείς απλώς τα βλέπουμε (και αυτά) στη τηλεόραση. Όπως και τ' άλλα τα πιο δύσκολα αυτά που αφορούν μόνο τους «τρελούς οικολόγους» που τα μελετάνε... και κάπου συγκινούν και τους «φιλόζωους».

Οι πιγκουίνοι στα νησιά Φόκλαντ απειλούνται με αφανισμό καθώς αντιμετωπίζουν προβλήματα ασιτίας επειδή χάνουν τα θηράματά τους... Στον Κίτρινο Ποταμό, (γιατί τον αποκαλούν ακόμα κίτρινο είναι ένα ερώτημα), άλλη μία κηλίδα πετρελαίου εμφανίστηκε ως δια μαγείας και η έμμεση επίπτωση χιλιάδες νεκρά χταπόδια να επιπλέουν στις ακτές της Πορτογαλίας. Οι άμεσες ακολουθούν...

Και αφού τα παρακολουθώ όλα αυτά... Αλλάζω κανάλι να δω κάτι πιο εύθυμο γιατί σε λίγο θα με πάρει ο ύπνος και δε θέλω να ταλαιπωρώ τη συνείδησή μου με αυτά τα θέματα... Εξάλλου η Πορτογαλία, ο Κίτρινος Ποταμός πόσο μάλλον τα νησιά Φόκλαντ είναι πολύ μακριά από το σπίτι μου. Άσε που έχω να ξυπνήσω νωρίς να βάλω μπροστά το αυτοκίνητο να

κατέβω στο κέντρο. Τι τα πλήρωσα τα πράσινα τέλη. Δεν μπορώ να αλλάξω το ΙΧ μου, τουλάχιστον μπορώ να μαρσάρω. Λογική αντίδραση θα έλεγε κανείς... Εξάλλου και τι άλλο να σκεφτείς σε μία εποχή που ο κόσμος πλήττεται από την κρίση, την ανεργία και τους φόρους. Μήπως όμως πρέπει κάτι να κάνουμε; Γιατί δεν είναι ότι η «κλιματική αλλαγή» χτύπησε την πόρτα. Είναι μαζί μας στον καναπέ!¹ (Τσαλαπάτη, 2010).

Επέλεξα να αναφερθώ στο παραπάνω στιγμιότυπο, διότι αποτυπώνει την εικόνα που μεταδίδουν τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας καθώς επίσης παρουσιάζει την σχέση που αρκετοί από εμάς έχουμε με την φύση. Που οφείλεται όμως η σχέση αυτή;

Αρχικά στην έλλειψη γνώσης και κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Συνήθως, αδυνατούμε να αντιληφθούμε ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα, δηλαδή τόσο οι άμεσες όσο και οι έμμεσες επιπτώσεις που έχουν οι ανθρώπινες δραστηριότητες στο περιβάλλον, απαντώνται στην καθημερινότητά μας. Και αυτό γιατί δεν είναι πάντοτε απτές, ορατές ή μπορεί και να συμβαίνουν μακριά και να θεωρούμε ότι δεν θα φτάσουν ποτέ σε εμάς. Πόσο μάλλον να συνδέσουμε τα περιβαλλοντικά προβλήματα, με τα αίτια και τις συνέπειές τους.

Έπειτα αποδίδεται στις περιορισμένες πηγές από τις οποίες παρέχονται οι γνώσεις για αυτά. Κυριότερες φαίνεται να αποτελούν το περιεχόμενο της παρεχόμενης εκπαίδευσης (τυπική, μη-τυπική και άτυπη) και τα ΜΜΕ (τηλεόραση, internet, social media, εφημερίδες, περιοδικά, ραδιόφωνο κ.λπ.). Ωστόσο υπάρχουν και άλλες, όπως είναι τα βιβλία και λοιπά έντυπα (επιστημονικά, λογοτεχνικά κ.λπ.), οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, τα κοινωνικά κινήματα, τα μουσεία και οι πολιτιστικές διοργανώσεις-εκδηλώσεις, και δραστηριότητες που συνδέουν την εκπαίδευση με την ψυχαγωγία.

Σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση, ειδικότερα στην Ελλάδα, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση δεν αποτελεί αυτόνομο μάθημα ενώ το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου είναι προκαθορισμένο. Κατά συνέπεια, δεν δίνεται η δυνατότητα έμφασης σε κοινωνικοπολιτικά ζητήματα και ειδικότερα σε κρίσιμα περιβαλλοντικά προβλήματα. Συνήθως μάλιστα, διδάσκεται μέσω διαθεματικότητας είτε μέσω εμβολιασμού. Ενώ, είναι στην ευχέρεια του εκπαιδευτικού αν θα αναπτύξει τέτοιου είδους ζητήματα στην τάξη. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, η περιβαλλοντική γνώση να είναι περιθωριοποιημένη ή και να μην απαντάτε στα σχολεία (Schindel Dimick, 2015; Hansen, 2011; Huckel, 1992; Tsalapati & Skordoulis, 2019).

¹ Το κείμενο βασίζεται σε πραγματικά ειδησεογραφικά γεγονότα που προβάλλονταν εκείνη την χρονική περίοδο στην τηλεόραση. Ωστόσο, υποστηρικτικά των στοιχείων της κλιματικής αλλαγής και την διαφορά θερμοκρασιών στις χώρες αναφέρουμε το άρθρο με τίτλο 'Μεταξύ φούρνου και.. κατάψυξης' (Τα ΝΕΑ, 2010, 8 Ιανουαρίου, σελ. 49).

Στα διεθνή κείμενα για τους στόχους και τις κατευθύνσεις της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, αλλά και με αφορμή την διατύπωση του ορισμού του περιβαλλοντικά υπεύθυνου πολίτη (Hungerford & Volk, 1990), ως απόρροια της Διακήρυξης της Τιφλίδας, δόθηκε η κατεύθυνση στα ΜΜΕ να πληροφορούν, να εκπαιδεύουν και να ευαισθητοποιούν τους πολίτες για τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Στοχεύοντας μάλιστα, στην ανάληψη δράσεων ως περιβαλλοντικά υπεύθυνοι πολίτες και ενεργά μέλη μία δημοκρατικής κοινωνίας. Συνεπώς, έχοντας πρόσβαση σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, αποτελούν πρωταρχική πηγή πληροφόρησης και ενημέρωσης, καθώς και άτυπη μορφή εκπαίδευσης, για τα περιβαλλοντικά προβλήματα που μας απασχολούν.

Τέλος, σημαντικό ρόλο φαίνεται να έχει και το γεγονός ότι η κάλυψη των περιβαλλοντικών ειδήσεων απαντάται σε χαμηλό ποσοστό, ενώ αρκετές φορές περιορίζεται στην προβολή ξαφνικών γεγονότων όπως μία πετρελαιοκηλίδα ή ένας τυφώνας, ή και σε ζητήματα που μας φέρνουν πιο κοντά στην προστασία της βιοποικιλότητας πχ. η διάσωση της Καρέτα-Καρέτα. Δηλαδή, εστιάζει περισσότερο στην δραματοποίηση και στις επιπτώσεις και όχι τόσο στο αίτιο που δημιούργησε το πρόβλημα, μη παρέχοντας επιστημονικές πληροφορίες στο κοινό ενώ συχνά δεν αποδίδεται ευθύνη στον υπαίτιο.

Με αφορμή τα παραπάνω, ανακύπτει το ερευνητικό πρόβλημα που πραγματεύεται η διατριβή. Εστιάζοντας στην Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης και πιο συγκεκριμένα στη Δημόσια Κατανόηση των Περιβαλλοντικών Ζητημάτων, η έρευνα αυτή, εξετάζει κατά πόσο τα δημοσιευμένα άρθρα για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, στον Έντυπο Τύπο επηρεάζουν τις γνώσεις, τις αξίες, τις στάσεις αλλά και τη συμπεριφορά των πολιτών στην Ελλάδα, κάτι το οποίο δεν έχει ερευνηθεί μέχρι σήμερα.

1.2 Σκοπός, Ερωτήματα και Συμβολή

Σκοπός της διατριβής είναι να ερευνηθεί 'την δημόσια κατανόηση' του κοινού, σε ό,τι αφορά τα περιβαλλοντικά ζητήματα που δημοσιεύθηκαν στον έντυπο ελληνικό Τύπο από το 2008-2017. Και στη συνέχεια να τη συσχετίσει με την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών όπως αυτή αποτυπώνεται από τα δεδομένα του Ευρωβαρόμετρου. Πιο συγκεκριμένα, διερευνά μέσω εμπειρικών δεδομένων αν οι πληροφορίες που παρέχονται στα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα διαμορφώνουν, την γνώση, τις αξίες, τις στάσεις και την φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά και συνεπώς την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών απαντώντας σε μία σειρά από ερευνητικά ερωτήματα:

E1: Πώς αποτιμάται η δημόσια συμπεριφορά των πολιτών μέσα από τα στοιχεία του Ευρωβαρόμετρου;

- E1α:** Πόσο ενημερωμένοι είναι οι πολίτες, από πού αντλούν πληροφορίες για τα περιβαλλοντικά θέματα και για ποια ζητήματα στερούνται πληροφόρησης;
- E1β:** Ποιες πηγές ή φορείς θεωρούν αξιόπιστους σε ό,τι αφορά τα περιβαλλοντικά θέματα;
- E1γ:** Ποιους τρόπους θεωρούν αποτελεσματικούς για τη επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων;
- E1δ:** Για ποια περιβαλλοντικά θέματα ανησυχούν περισσότερο;
- E1ε:** Έχουν υιοθετήσει κάποια περιβαλλοντική δράση το περασμένο διάστημα;
- E2:** Επηρεάζει ο Τύπος την δημόσια κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων των πολιτών;
- E2α:** Τι είδους πληροφορίες και γνώση μεταφέρεται από τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα του Τύπου προς το κοινό;
- E3β:** Ποια αναδεικνύονται στο Τύπο ως κύρια περιβαλλοντικά ζητήματα την χρονική περίοδο μελέτης;
- E4γ:** Ενισχύουν τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση;
- E5δ:** Σε ποια πηγή ή φορέα συνήθως αναφέρονται τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα της περιόδου;
- E3:** Διαμορφώνει ο Τύπος τις πληροφορίες, τις αξίες και τις στάσεις των πολιτών για το περιβάλλον;
- E3α:** Ταυτίζονται τα κύρια περιβαλλοντικά ζητήματα του Τύπου με τα ζητήματα για τα οποία στερούνται πληροφόρησης οι πολίτες;
- E3β:** Υπάρχει σχέση ανάμεσα στην εμπιστοσύνη που δείχνουν οι πολίτες και στις αναφορές των δημοσιευμάτων;
- E3γ:** Πώς μεταβάλλεται η περιβαλλοντική ανησυχία σε σχέση με την θεματολογία του Τύπου;
- E4:** Διαμορφώνει ο Τύπος την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών για το περιβάλλον;

Στην διεθνή βιβλιογραφία δεν απαντάται ένας λειτουργικός ορισμός για τη Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης. Προσδιορίζεται όμως ως ερευνητικό πεδίο από τα εξής στοιχεία: την γνώση του περιεχομένου, την φύση της επιστήμης, και τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις, καθώς θα πρέπει να υπακούει στις επιμέρους έννοιες σύμφωνα με το πώς αυτές αναφέρονται στην βιβλιογραφία.

Επιστήμη: στην προκειμένη περίπτωση επιλέγονται τα θέματα που αφορούν τις φυσικές επιστήμες και πώς συνδέονται με την τεχνολογία, την ιατρική και την μηχανική καθώς και την συστημική προσέγγιση του φυσικού κόσμου αλλά και τις πρακτικές εφαρμογές που προέρχονται από αυτές τις προσεγγίσεις (Χίαο, 2013).

Κατανόηση: την αντίληψη σε βάθος των επιστημονικών δεδομένων και δραστηριοτήτων ούτως ώστε ο κάθε πολίτης πχ. να συμμετάσχει σε ανοιχτές δημόσιες συζητήσεις επιστημονικών και τεχνολογικών ζητημάτων και γενικά να διαμορφώνει θέση σε σχέση με τα εξελίξεις και να καθορίζει τη στάση του. Η κατανόηση της επιστήμης δεν αναφέρεται απλά στην γνώση των επιστημονικών εννοιών (Miller, 2004).

Κοινό: όλοι οι πολίτες οι οποίοι δεν ανήκουν στην επιστημονική κοινότητα. Το κοινό μπορεί να ταξινομηθεί ανάλογα με το επίπεδο κατανόησης το οποίο έχει κατακτήσει. Εφόσον όμως, δεν παρουσιάζει κάποια ομοιογένεια, θεωρούνται όλοι οι πολίτες οι οποίοι ενδέχεται έχοντας τα κατάλληλα εφόδια να συμμετέχουν στο δημόσια διάλογο και να δράσουν ως υπεύθυνοι πολίτες.

Ακολουθώντας την χρονική εξέλιξη και ανάπτυξη του πεδίου, καταγράφονται δύο 'ερευνητικές περιόδους' οι οποίες αναφέρονται συνοπτικά παρακάτω:

(α) Στα μέσα της δεκαετία του 80', παρατηρείται η μετάβαση από τον Επιστημονικό Γραμματισμό – *Scientific Literacy* στη Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης όπου το ερευνητικό ενδιαφέρον στρέφεται από την αποτίμηση της επιστημονικής γνώσης στη συσχέτιση της γνώσης με τη στάση και συμπεριφορά του κοινού απέναντι σε επιστημονικά και τεχνολογικά ζητήματα.

β) Στα μέσα της δεκαετία του 90', παρατηρείται η μετάβαση από τη μελέτη της σχέσης Επιστήμης και Κοινωνίας στη Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης όπου το ερευνητικό ενδιαφέρον στρέφεται από τη μελέτη των κοινωνικών επιπτώσεων της επιστήμης στη μελέτη της συσχέτισης της επιστημονικής γνώσης με την αλλαγή της στάσης των πολιτών απέναντι στην επιστήμη.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, τη συμβολή στο τομέα αυτό, καθώς επίσης τη διεθνή βιβλιογραφία και τα ερευνητικά ενδιαφέροντα, η παρούσα έρευνα επιδιώκει να τεκμηριώσει την σχέση μεταξύ της εκλαΐκευσης της επιστημονικής γνώσης που αφορά στα περιβαλλοντικά ζητήματα με την αλλαγή της στάσης και συμπεριφοράς των πολιτών. Αναδεικνύοντας μάλιστα τον ρόλο που έχουν τα Μέσα και συγκεκριμένα οι εφημερίδες στην διαμόρφωση της παραπάνω σχέσης. Αρκετές ερευνητικές προσεγγίσεις, έχουν προσπαθήσει να αναδείξουν την σχέση μεταξύ των ΜΜΕ και της ενημέρωσης που παρέχουν, ειδικότερα σε ό,τι αφορά στις εξελίξεις των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Αυτές εξετάζουν, όχι μόνο ότι

τα MME αποτελούν σημαντική πηγή ενημέρωσης αλλά και την επιρροή που έχουν τα δημοσιεύματα μέσα από την ποσότητα και ποιότητα κάλυψης. Για παράδειγμα, στην έρευνά τους σε ό,τι αφορά την ειδησεογραφική κάλυψη των περιβαλλοντικών ζητημάτων από το 1960 – 1972, οι Parlour & Schatzow παρατήρησαν ότι το ενδιαφέρον του κοινού σε περιβαλλοντικά ζητήματα είναι άμεσα συνδεδεμένο με την ποσότητα των ειδήσεων που αφορούν σε τέτοια ζητήματα (Kostarella et al., 2013). Ωστόσο, στην βιβλιογραφία, σπάνια εξετάζεται η συσχέτιση μεταξύ της πληροφορίας που μεταδίδεται από τα Μέσα και της επιρροής που ενδέχεται να έχει στην δημόσια συμπεριφορά.

Συνεπώς, η παρούσα έρευνα προσθέτει έναν νέο τρόπο προσέγγισης της σχέσης μεταξύ δημόσιας κατανόηση και δημόσια συμπεριφοράς, μέσα από την σύγκριση των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από την ανάλυση των δημοσιευμάτων του Τύπου αλλά και της δημόσια συμπεριφοράς όπως αυτή προκύπτει σύμφωνα με τα δεδομένα του Ευρωβαρόμετρου. Παρέχει διαχρονικά, δεδομένα για τις απόψεις των πολιτών αλλά και καταγραφή της θεματολογίας των εφημερίδων. Τέλος, αναμένεται να αναδείξει την επιρροή που έχουν οι πληροφορίες από τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα στην γνώση, στις αξίες, στις στάσεις και την φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφοράς των πολιτών και συνεπώς στη δημόσια συμπεριφορά.

1.3 Δομή της Διατριβής

Λαμβάνοντας υπόψη τον όγκο των δεδομένων αλλά και τη φύση της έρευνας, η δομή της διατριβής, συμπεριλαμβανομένου αυτού του εισαγωγικού κεφαλαίου, διαρθρώνεται σε οκτώ κεφάλαια τα οποία περιγράφονται σύντομα παρακάτω:

Το **πρώτο κεφάλαιο** αποτελεί την Εισαγωγή όπου εγκαθίσταται η διατριβή εντός του συγκεκριμένου ερευνητικού πεδίου, αιτιολογείται η ενασχόληση με το συγκεκριμένο αντικείμενο και διατυπώνεται ο ερευνητικός στόχος της διατριβής.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο**, γίνεται ανασκόπηση της βιβλιογραφίας για τη Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης με εστίαση στα περιβαλλοντικά ζητήματα και διατυπώνονται οι λειτουργικοί ορισμοί των όρων και εννοιών που θα χρησιμοποιηθούν στην διατριβή.

Στο **τρίτο κεφάλαιο**, παρουσιάζεται εκτενώς ο ρόλος των MME και συγκεκριμένα του έντυπου τύπου στη Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης και πιο ειδικά στη διαμόρφωση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των πολιτών.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο** παρουσιάζεται το μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας. Πραγματοποιείται λεπτομερής αναφορά στην επιλογή των μεθόδων και στο σχεδιασμό της

έρευνας. Περιγράφεται αναλυτικά ο τρόπος συλλογής των δεδομένων από το Ευρωβαρόμετρο και από τον έντυπο τύπο (εφημερίδες).

Συγκεκριμένα, από το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο συλλέχθηκαν τα στοιχεία για τα έτη 2008, 2011, 2014 & 2017 και παρουσιάζεται το ερωτηματολόγιο το οποίο απευθύνεται στους Έλληνες πολίτες.

Σε ό,τι αφορά τις εφημερίδες, σύμφωνα με τα στοιχεία των ετήσιων κυκλοφοριών επιλέχθηκαν δύο καθημερινές: «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» & «ΤΑ ΝΕΑ», και δύο εβδομαδιαίες: «ΤΟ ΒΗΜΑ» & «ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ», καθώς και η εφημερίδα «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ» ώστε να διασφαλιστεί ο πλουραλισμός των απόψεων/προσεγγίσεων.

Τέλος, περιγράφονται τα εργαλεία ανάλυσης των δεδομένων και το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τα ζητήματα αξιοπιστίας και εγκυρότητας της έρευνας.

Στο **πέμπτο κεφάλαιο**, αναλύεται η δημόσια συμπεριφορά των Ελλήνων πολιτών μέσα από την δευτερογενή ανάλυση των δεδομένων του Ειδικού Ευρωβαρόμετρου. Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιείται ανάλυση περιεχομένου των ερωτηματολογίων από όπου επιλέγονται οι προς ανάλυση ερωτήσεις. Στη συνέχεια, ταξινομούνται σε τέσσερις άξονες: γνώση - πληροφορία, αξίες - πεποιθήσεις, στάσεις, φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά. Ακολουθώντας, παρουσιάζονται κατά χρονική περίοδο τα αποτελέσματα και ανά άξονα.

Στο **έκτο κεφάλαιο**, περιγράφεται εκτενώς η ανάλυση περιεχομένου των δημοσιευμάτων των εφημερίδων που συλλέχθηκαν. Πιο συγκεκριμένα, αναλύονται: (α) ο καθορισμός των μεταβλητών ανάλυσης, (β) ο καθορισμός των μονάδων του δείγματος και (γ) το σχήμα κωδικοποίησης των μεταβλητών. Ενώ στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από την ανάλυση κατά χρονική περίοδο και ανά μεταβλητή.

Στο **έβδομο κεφάλαιο**, συσχετίζονται τα αποτελέσματα από την ανάλυση των δημοσιευμάτων του Τύπου με τη δημόσια συμπεριφορά των πολιτών. Παρουσιάζονται συνολικά τα αποτελέσματα της έρευνας ανά άξονα και ακολουθεί ο σχολιασμός τους.

Τέλος, το **όγδοο κεφάλαιο** συζητά τα αποτελέσματα της έρευνας, καταλήγει σε συμπεράσματα και προχωρά στη διατύπωση νέων ερευνητικών προτάσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Αναφέρεται συχνά, στην βιβλιογραφία αλλά και στην καθημερινότητα, ο όρος *‘Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης’*. Αρκετοί ερευνητές την μελετούν για να περιγράψουν κοινωνικά φαινόμενα, αποκρίσεις πληθυσμών κ.λπ. Ενώ, δεν είναι λίγα τα παραδείγματα επιστημόνων που έχουν αναδειχθεί ως *‘υποστηρικτές’* της: Ο Richard Dawkins, κατέχει τον τίτλο του *‘Charles Simonyi Professor of the Public Understanding of Science’* στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, ενώ ο Φυσικός Lawrence Krauss και ο αστρονόμος Carl Sagan έχουν βραβευτεί και για την συμβολή τους στην *‘Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης’*. Σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα, διατυπώνεται ότι: *«Αν το κοινό μπορούσε να κατανοήσει καλύτερα την επιστήμη θα μπορούσε να πάρει αποφάσεις και να συμμετέχει ενεργά στον δημόσιο διάλογο»*. Αυτό κάνουν και οι Durant et al., (2000) & Miller (2004) στις έρευνες τους όταν προσπαθούν να αποσαφηνίσουν τον όρο κατανόηση εστιάζοντας στην σύνδεση μεταξύ κατανόησης και ενεργού πολίτη.

Στις ενότητες του κεφαλαίου αυτού, ξεκινώντας από την ιστορική εξέλιξη του τομέα της *‘Δημόσιας Κατανόησης της Επιστήμης’* θα αναφερθούμε στα περιβαλλοντικά ζητήματα, τα ζητήματα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα αλλά και από πού το κοινό αντλεί τις πληροφορίες του για αυτά. Θα σταθούμε στα ΜΜΕ, τα οποία κατέχουν σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των πολιτών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Ενώ θα ολοκληρώσουμε το θεωρητικό αυτό κεφάλαιο με τις διαστάσεις της περιβαλλοντικής συνείδησης και την σύνδεση αυτών με την δημόσια συμπεριφορά.

2.1 Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης

Η Επιστήμη όπως και η Τεχνολογία αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες στην καθημερινότητα του ανθρώπου, επηρεάζοντας κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις, καθώς επίσης ζητήματα τοπικού χαρακτήρα, εθνικά αλλά και διεθνούς εμβέλειας. Άλλωστε σχετίζονται, με τον ένα ή άλλο τρόπο, με ένα πλήθος δραστηριοτήτων που αφορούν: το δημόσιο βίο, την παραγωγική διαδικασία, την παιδεία, τον πολιτισμό, τις πολιτικές αποφάσεις, την επιχειρηματικότητα, την τέχνη και τον τρόπο ζωής (Royal Society, 1985). Σε πολλά επίπεδα της καθημερινότητας, οι πολίτες πρέπει να έχουν βασικές γνώσεις της επιστήμης και της τεχνολογίας όταν κάνουν επιλογές είτε σε τοπικό είτε σε παγκόσμιο επίπεδο. Από την σκοπιά του δημόσιου κοινού, η επιστήμη αποτελεί ένα λιγότερο δημοφιλές θέμα σε σύγκριση με τα υπόλοιπα, παρόλα αυτά η σχέση της επιστήμης και της κοινωνίας αποτελούν πλέον ενοποιητικό μέρος της μοντέρνας βιομηχανικής κοινωνίας (Felt, 2005; Saar et al., 2013).

Σύμφωνα με την ιστορία της επιστήμης, η επικοινωνία της επιστήμης προς το κοινό, είναι μία πρακτική που συμβαίνει αιώνες τώρα. Όπως μας πληροφορούν και οι Bucchi & Trench (2008:1): *«...η επικοινωνία ιδεών ή οι επιστημονικές ιδέες που προέρχονται από την επιστημονική έρευνα στο ευρύ κοινό είναι εγχείρημα του Διαφωτισμού κατά τον 18^ο αιώνα»*. Σύμφωνα με τον Bucchi (2008:57), η επικοινωνία της μοντέρνας Ευρωπαϊκής επιστήμης είναι αποτέλεσμα δύο ευρέων διεργασιών: *«...της θεσμοθέτηση της έρευνας ως επάγγελμα με υψηλό κοινωνικό status και την αυξανόμενη εξειδίκευση αλλά και την ανάπτυξη και την διάδοσή της μέσω των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας»*. Ενώ ο Peters (2008) αναφέρει δύο είδη επικοινωνίας της επιστήμης όπου εμπλέκονται οι επιστήμονες. Ο πρώτος αφορά στην εκλαΐκευση των αποτελεσμάτων, επιτευγμάτων, ανακαλύψεων και θεωριών της επιστήμης ενώ ο δεύτερος στην ανάλυση ζητημάτων που αφορούν την επιστήμη και τεχνολογία, όπως για παράδειγμα η χρήση επικίνδυνων τεχνολογιών, και την επιστήμη και κοινωνία, όπως διαμάχες επιστήμης-κοινωνικών αξιών (π.χ. πειράματα στα ζώα). Συνεπώς, η επικοινωνία της επιστήμης ήταν πάντα συνδεδεμένη με την ανάπτυξη της ίδιας της επιστήμης. Ήδη, από την εποχή της βιομηχανοποίησης, διερευνάται η σχέση μεταξύ επιστήμης και κοινού, χρησιμοποιώντας διαφορετικές μεθοδολογίες και προσεγγίσεις. Ωστόσο, δεν έχει βρεθεί ακόμα ένα κοινό παράδειγμα ερμηνείας και έτσι το ενδιαφέρον για την μελέτη της παραπάνω σχέσης συνεχώς ενισχύεται (Bauer & Bucchi, 2007; Felt, 2005).

Κατά την δεκαετία του 1960, στην προσπάθεια προσδιορισμού της σχέσης αυτής, το ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάζεται στην μελέτη του επιστημονικού γραμματισμού (Scientific Literacy) δηλαδή το επίπεδο της επιστημονικής γνώσης που κατέχουν τα άτομα. Συνεπώς, λίγο αργότερα στην Αμερική, πραγματοποιούνται πολλές έρευνες τόσο για την διατύπωση

ενός λειτουργικού ορισμού όσο και για τους τρόπους μέτρησης του. Ο Shen (1975) περιγράφει τρία είδη γραμματισμού: τον *καταναλωτικό* (consumer literacy), δηλαδή τις γνώσεις που έχει ένα άτομο ώστε να αγοράζει αγαθά πρώτης ανάγκης, φάρμακα, υπηρεσίες καθώς και επικοινωνιακό τεχνολογικό εξοπλισμό, τον *πολιτισμικό επιστημονικό γραμματισμό* (cultural scientific literacy) το επίπεδο κατανόησης της επιστημονικής γνώσης και της σύγκρισης με άλλες πηγές γνώσης, και τον *πολιτικό γραμματισμό* (civic literacy), τις γνώσεις που χρειάζονται οι πολίτες ώστε να κατανοήσουν την δημόσια επιστημονική πολιτική (scientific public policy) διαφόρων ζητημάτων και να αντιληφθούν την επιχειρηματολογία τους. Ο Miller (1983; 1998; 2000; 2004) από την άλλη, αναφέρει ότι ένα άτομο είναι επιστημονικά εγγράμματο εφόσον κατέχει την βασική γνώση των στοιχείων της επιστήμης, μπορεί να κάνει λογικούς συλλογισμούς, να εκτιμάει τα θετικά αποτελέσματα της επιστήμης και της τεχνολογίας και να αναγνωρίζει δεδομένα τα οποία παρουσιάζονται ως επιστημονικά. Ενώ οι Bauer et al., (2007), συνοψίζουν ότι οι πολίτες θα πρέπει να γνωρίζουν βασικά στοιχεία της επιστήμης καθώς επίσης και τις πολιτικές διαδικασίες και τους θεσμούς ώστε να είναι ικανοί να λαμβάνουν μέρος στις πολιτικές αποφάσεις, στον δημόσιο διάλογο και να στέκονται κριτικά στην επιχειρηματολογία διαφόρων ζητημάτων (Miller & Pardo, 2005).

Οι μελέτες για τον γραμματισμό επικεντρώνονται στο επίπεδο της επιστημονικής γνώσης του κοινού. Ο Miller (2004) διατυπώνει δείκτες μέτρησης του επιστημονικού γραμματισμού οι οποίοι διαχρονικά χρησιμοποιούνται σε αρκετές μελέτες κοινού. Ενσωματώνονται παραδείγματος χάρη, στις μελέτες που εκπονεί το US National Science Foundation (NSF) για την εκπαίδευση στις φυσικές επιστήμες, στο US Project 2061 για την ενίσχυση της επιστημονικής εκπαίδευσης των Αμερικάνων στα πεδία της επιστήμης, των μαθηματικών και της τεχνολογίας αλλά και αργότερα στο PISA (Bauer et al., 2007). Αλλά και άλλες χώρες του κόσμου, αρχίζουν να συλλέγουν δεδομένα για το επίπεδο του επιστημονικού γραμματισμού των πολιτών. Στην Ευρώπη τέτοιες μελέτες εκπονούνται μέσω του Ευρωβαρόμετρου το οποίο δίνει προβάδισμα και στις συγκριτικές μελέτες μεταξύ χωρών (Bauer, 2009; Durant et al., 2005; O'Donnell & Rice, 2008; Shukla & Bauer, 2009). Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιείται μέσω κλειστού τύπου ερωτήσεων (πολλαπλής επιλογής, σωστού λάθους κ.ο.κ). Ενώ στην ανάλυση τους αρκετές φορές συναντάμε εφαρμογές απλών γραμμικών μοντέλων αφού η επικοινωνία θεωρείται μια γραμμική διαδικασία όπου οι επιστήμονες πληροφορούν το κοινό. Αρκετές μελέτες, αναδεικνύουν την έλλειψη της επιστημονικής γνώσης του κοινού (public deficit of scientific knowledge). Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο μελετάται ο γραμματισμός δέχεται κριτική, διότι η κατανόηση επιστημονικών θεμάτων δεν

μπορεί να αξιολογηθεί μέσω ενός απλού τεστ πολλαπλής επιλογής, πόσο μάλλον όταν η γνώση είναι εκτός πλαισίου και δεν συνεκτιμώνται πχ. κοινωνικό-πολιτισμικά στοιχεία στην καταγραφή της (Bauer, 2008). Συνεπώς, θα πρέπει να βρεθεί ένας άλλος τρόπος προσέγγισης και μελέτης της σχέσης επιστήμης και κοινού.

Κατά την δεκαετία του 1980, αναγνωρίζοντας πλέον τις διασταυρώσεις μεταξύ της επιστήμης και της κοινωνίας, η μελέτη των στάσεων του κοινού για την επιστήμη και την κατανόησή της αναπτύσσεται ως πεδίο έρευνας κάτω από τον ευρύ όρο 'Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης'. Παρόλο που το ενδιαφέρον, κυρίως στην Αμερική, είναι ακόμα στραμμένο στον επιστημονικό γραμματισμό, το 1985 εκδίδεται στην Αγγλία από το Royal Society of London, η αναφορά με τίτλο «Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης²». Σε αυτήν, προτείνονται τρόποι αντιμετώπισης της έλλειψης γνώσης και κατανόησης του κοινού για τα επιστημονικά ζητήματα. Μέσα από μία σειρά παραδοχών, εστιάζει στο γεγονός ότι το κοινό δεν παρουσιάζει θετική στάση σε θέματα επιστήμης και τεχνολογίας, ενώ ως μέτρο επίλυσης παροτρύνεται η επικοινωνία της επιστήμης μέσω της χρήσης των Μέσων (εφημερίδων & τηλεόραση)³ (Royal Society, 1985). Παρόλη την κριτική που ασκείται στην αναφορά, εξαιτίας της ισχυρής πολιτικής επιρροής που έχει ως κείμενο, γίνεται αφορμή για πάρα πολλές συγκριτικές μελέτες⁴, ενώ εμφανίζεται πλέον ο όρος «Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης» (Public Understanding of Science) τόσο στην βιβλιογραφία όσο και στα Μέσα (Felt, 2005; O'Donnell & Rice, 2008).

Αρχικά αποτελεί έναν περιγραφικό τίτλο, ο οποίος χρησιμοποιείται από τους επιστήμονες, την κυβέρνηση, τις βιομηχανίες, αλλά και από άλλους εκπροσώπους κοινωνικών ομάδων, μιας και πλέον η διάχυση της 'επιστημονικής' γνώσης προς το κοινό δεν αποτελεί αποκλειστική ευθύνη των επιστημόνων (Short, 2013). Ενώ στη συνέχεια, αναγνωρίζεται ως πεδίο έρευνας το οποίο απασχολεί πολλούς επιστημονικούς τομείς όπως την κοινωνιολογία, την ψυχολογία, την πολιτική επιστήμη, τις επιστήμες της επικοινωνίας για την μελέτη της δημόσιας σφαίρας (Bauer et al., 1994). Παρόλο που ο όρος χρησιμοποιείται εκτενώς στην βιβλιογραφία αλλά και στην καθημερινότητα, το πώς ορίζεται παραμένει ασαφές (Grote & Dierkes, 2005). Αρκετοί ερευνητές (Bucchi, 2008; Bauer, 2008; Miller, 2015) την μελετούν για

² The Royal Society of London (1985) published the Bodmer Report, με τίτλο «Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης» ('The Public Understanding of Science' chaired by Sir Walter Bodmer). Η αναφορά αυτή, αναδεικνύει την άγνοια του κοινού για τα επιστημονικά δεδομένα και τις θεωρίες, γεγονός που αντανάκλαται ως αδυναμία του κοινού να δεχτεί την επιστήμη. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να αυξηθεί η επικοινωνία της επιστήμης στο κοινό με την χρήση των Μέσων.

³ Αυτό οδήγησε στην ίδρυση της Κοινότητας της Δημόσιας Κατανόησης της Επιστήμης (Community of PUS – COPUS) ανάμεσα στο Royal Society και το British Association for the Advancement of Science.

⁴ πχ. Institut National de Recherche Agricole INRA & Report International, 1993; όπως επίσης και το διεθνές περιοδικό *Public Understanding of Science*.

να περιγράψουν κοινωνικά φαινόμενα και αποκρίσεις πληθυσμών για ποικίλα ζητήματα. Ενώ φαίνεται να ενέχει ποικίλες συλλήψεις ιδεών, καθώς ήδη έχει παραχθεί ένας όγκος βιβλιογραφίας για το συγκεκριμένο θέμα. Σύμφωνα με τον Bauer (2009) ο όρος έχει διττή σημασία. Από την μία αναφέρεται σε ένα ευρύ πεδίο δραστηριοτήτων οι οποίες φέρνουν την επιστήμη πιο κοντά στους πολίτες, από την άλλη σε μία μετάβαση όπου προωθούν την δημόσια κατανόηση της επιστήμης στην παράδοση της δημόσιας ρητορικής. Όπως και να έχει, αναφέρεται στην κοινωνική έρευνα η οποία διερευνά, χρησιμοποιώντας εμπειρικές μεθόδους, τη διαμόρφωση της σχέσης της επιστήμης και του κοινού στο χρόνο (Felt, 2005).

Στην Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης, το ερευνητικό ενδιαφέρον ξεφεύγει από το επίπεδο της επιστημονικής γνώσης που κατέχουν οι πολίτες και εστιάζεται στην ανάδειξη των στάσεων που έχει το κοινό για τα επιστημονικά και τεχνολογικά ζητήματα (Bauer, 2009; Short, 2013). Κάτι που διαφαίνεται και από τις έρευνες της περιόδου καθώς στην Αγγλία αλλά και ευρύτερα στην Ευρώπη, επικεντρώνονται στην ανάλυση των διαφορετικών στάσεων (Daamen & VanderLans, 1995; Pardo & Calvo, 2002), την επιρροή των ενδιαφερόντων συναρτήσει των στάσεων (Gaskell et al., 1993) αλλά κυρίως στην ανάδειξη της σχέσης ανάμεσα στην γνώση και τις στάσεις του κοινού (Einsiedel, 1994; Evans & Durant, 1995). Παράλληλα, πραγματοποιούνται μελέτες εθνογραφικής φύσεως οι οποίες εξετάζουν τις πτυχές της σχέσης του κοινού συναρτήσει της επιστήμης σε συγκεκριμένες καταστάσεις, περιοχές και πλαίσιο εμπειριών (Locke, 2015; Shukla & Bauer, 2009). Ωστόσο, ήταν επιτακτικό να βρεθεί ένας τρόπος να μετρηθεί η γνώση και η κατανόηση ώστε να επιβεβαιωθεί η επικρατούσα αντίληψη της εποχής ότι «Όσα περισσότερα γνωρίζει κανείς για ένα ζήτημα, τόσο θετικότερη στάση παρουσιάζει⁵». Φαίνεται, ότι η ερευνητική ανησυχία του επιστημονικού γραμματισμού μεταφέρεται και στο παράδειγμα της Δημόσιας Κατανόησης της Επιστήμης, όχι στη βάση του κατά πόσο εγγράμματος είναι κανείς, αλλά στη βάση του πόση γνώση κατέχει και αν αυτό αποτυπώνεται στις στάσεις που υιοθετεί (Durant et al., 2000; Evans & Durant, 1995). Αρκετοί επιστήμονες, αλλά και άλλες κοινωνικές ομάδες στηρίζονται στην γραμμική συσχέτιση μεταξύ στάσεων προς την επιστήμη και γνώση (Owens, 2000). Στον προσδιορισμό της σχέσης αυτής εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται απλοϊκά γραμμικά μοντέλα (deficit - contextualist models). Ωστόσο, φαίνεται ότι από τα μέσα του 1990, τόσο η χρήση τέτοιων μοντέλων, όσο η ύπαρξη γραμμικής συσχέτισης μεταξύ στάσης και γνώσης (επιστημονικής) έχουν υποστεί κριτική (Pardo & Calvo, 2002).

Τόσο ο 'επιστημονικός γραμματισμός' όσο και η 'δημόσια κατανόηση της επιστήμης' θεωρούν ελλειμματική την γνωστική κατάσταση του κοινού. Οι πολίτες φαίνεται να

⁵ The more you know, the more you like it (Boadmer Report, 1985).

στερούνται ή να μην κατέχουν την κατάλληλη εκπαίδευση, συνεπώς δεν παρουσιάζουν θετικές στάσεις. Έρευνες τις περιόδου δείχνουν ότι η γνώση εντός πλαισίου η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα της τοπικής γνώσης (local knowledge) φαίνεται να έχει ουσιαστικό ρόλο στις αντιλήψεις και στάσεις των πολιτών ενώ απορρίπτουν την γραμμική συσχέτιση μεταξύ των δύο (Irwin & Wynne, 1996; Jasanoff, 2005; Wynne, 1993; Wynne, 1995). Από την κριτική που ασκείται ανακύπτουν τρία ζητήματα για την διερεύνηση της Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης: αρχικά με ποιον τρόπο αυτή μελετάται (κριτική στο γραμμικό μοντέλο), ποια γνώση εξετάζει (επιστημονική ή και άλλες που μπορεί να κατέχει κάποιος) και γιατί πρέπει το κοινό να κατανοήσει τα επιστημονικά και τεχνολογικά ζητήματα (Felt, 2005; Miller, 2015; Stocklmayer, 2015b).

Έχοντας φτάσει πλέον στον 21^ο αιώνα, ο τομέας της Δημόσιας Κατανόησης της Επιστήμης, αναγνωρίζεται πλέον ως δομημένος καθώς άπτεται σε διαφορετικά επιστημονικά πεδία (κοινωνικές επιστήμες, κοινωνιολογία, φιλοσοφία, ανθρωπολογία κ.ο.κ.). Όμως, η αυξανόμενη πολυπλοκότητα της σχέσης ανάμεσα στην επιστήμη και την κοινωνία, δημιουργεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αλλαγής στον τομέα. Πλέον, είναι ξεκάθαρο ότι η επιστήμη και η τεχνολογία λειτουργούν εντός της κοινωνίας και συνεπώς σχετίζονται με όλους τους τομείς της. Ωστόσο, την ίδια περίοδο, αμφιλεγόμενα ζητήματα όπως τα γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα (GM Foods), η σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια (BSE crisis) στην Αγγλία και η έρευνα για τα βλαστοκύτταρα στην Αμερική, σοκάρουν το κοινό, ενώ οι εικόνες που μεταδίδονται από τα Μέσα φαίνεται να οδηγούν σε διάσπαση της σχέσης, μεταξύ επιστήμης και κοινού. Κατά συνέπεια, το κοινό χάνει την εμπιστοσύνη του στα μέλη της επιστημονικής κοινότητας (Seakins & Hobson, 2017). Ένδειξη αποτελούν οι αρνητικές στάσεις οι οποίες καταγράφονται από ποικίλες κοινωνικές έρευνες, ενώ στην αναφορά του House of Lords (2000) η αντίληψη για την έλλειψη γνώσης και κατανόησης του κοινού ανατρέπεται καθώς καταγράφεται κρίση στην εμπιστοσύνη του. Ο όρος 'Συμμετοχή του Κοινού' (Public Engagement) έρχεται να αντικαταστήσει τον όρο 'Δημόσια Κατανόησης της Επιστήμης' καθώς προτείνεται ως άμεσος τρόπος βελτίωσης της σχέσης (Seakins & Hobson, 2017; Stocklmayer, 2015b).

Το πιο σημαντικό στο παραπάνω παράδειγμα είναι ότι με αφορμή την έλλειψη εμπιστοσύνης στους επιστήμονες και άλλους επιστημονικούς φορείς, επαναπροσδιορίζεται η σχέση επιστήμης και κοινωνίας. Πλέον τα άτομα μελετώνται ως πολίτες ενώ η γνώση δεν αναφέρεται μόνο στην επιστημονική, περιλαμβάνει και άλλες όπως την μη-επιστημονική και τοπική γνώση (Locke, 2015). Το ενδιαφέρον εδώ επικεντρώνεται στην ευαισθητοποίηση του κοινού κυρίως για τα επιστημονικά και τεχνολογικά ζητήματα που συναντούν στην

καθημερινή τους ζωή. Πιο συγκεκριμένα, επιστήμονες και άλλοι φορείς στοχεύουν μέσα από πρωτοβουλίες και δράσεις να ανακτήσουν την εμπιστοσύνη του και να το παροτρύνουν να συμμετέχει (Seakins & Hobson, 2017; Stocklmayer, 2015b).

Σε αυτό το πλαίσιο, αναγνωρίζεται η επικοινωνία της επιστήμης ως σημαντική λύση για την ανάκτηση της εμπιστοσύνης του κοινού. Μέσω αυτής της πρωτοβουλίας αυξάνονται και τα κέντρα επιστημών και τα φεστιβάλ τα οποία στοχεύουν στην πληροφόρηση του κοινού. Επίσης, απαντάται και μία σειρά από συμμετοχικές δραστηριότητες οι οποίες προωθούνται μέσω των Μέσων όπως, η παρότρυνση στη συμμετοχή δημοσκοπήσεων, τα δημόσια συνέδρια, τον εθνικό δημόσιο διάλογο κ.α. (Schiele, 2014; Sapp et al., 2013). Βέβαια, η ενεργός συμμετοχή απαιτεί κατανόηση περιεχομένου των ζητημάτων η οποία πλαισιώνεται μέσω των διόδων επικοινωνίας με τον κατάλληλο τρόπο, ώστε να ενισχύονται πέρα από τη γνώση και τις στάσεις και άλλοι παράγοντες⁶ που διαμορφώνουν συμπεριφορές. Συνεπώς, σε αυτό το σημείο εισάγεται εκ νέου η δημόσια κατανόηση της επιστήμης. Στη περίπτωση αυτή όμως, το ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάζεται στην διερεύνηση της σχέσης επιστήμης και κοινού συναρτήσει άλλων παραγόντων πέραν των γνώσεων και στάσεων σε αξίες, αντιλήψεις και πιστεύω και όλες εκείνες τις παραμέτρους που ωθούν τους πολίτες να συμμετέχουν ενεργά (Seakins & Hobson, 2017; Stocklmayer, 2015a, 2015b).

Όσα συζητήθηκαν προηγουμένως αφορούσαν κυρίως δημόσια επιστημονικά και τεχνολογικά ζητήματα. Δημόσια γιατί βρίσκονται μπροστά στον δημόσιο διάλογο και στην ρητορική του κοινού. Όμως, η παρούσα έρευνα ξεφεύγει από τα όρια της επιστήμης και εστιάζει στην περιβαλλοντική επιστήμη και πιο συγκεκριμένα στην δημόσια κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Τι συμβαίνει επομένως στην περίπτωση τέτοιων ζητημάτων; Τα ζητήματα αυτά, αφορούν το περιβάλλον δηλαδή τον φυσικό κόσμο που μας περιβάλλει, εμπεριέχουν την επιστημονική διάσταση, συχνά συναντώνται και αυτά στο δημόσιο διάλογο καθώς άπτονται στα ενδιαφέροντα του κοινού, πχ. τι συμβαίνει με το στρώμα του όζοντος ή με την όξινη βροχή. Όμως, πέρα από αυτή τη διάσταση εμπεριέχουν και άλλες όπως την κοινωνική, την οικονομική, την πολιτισμική κ.ο.κ. Με αποτέλεσμα να μην ακολουθούν πάντα τα επιστημονικά κριτήρια ενώ η φύση τους μεταβάλλεται εξαιτίας ποικίλων παραγόντων όπως της δημόσιας δραστηριότητας των κοινωνικών ομάδων από τις οποίες εκπροσωπούνται και διαδίδονται προς στο κοινό, αλλά και των δραστηριοτήτων που τα δημιουργούν και τα περιβάλλουν (Einsiedel, 2005). Πριν φτάσουμε όμως να συζητήσουμε εκτενώς για την Δημόσια Κατανόηση των Περιβαλλοντικών Ζητημάτων, στην επόμενη

⁶ Παράγοντες όπως αξίες, πιστεύω, πεποιθήσεις, στάσεις, ενδιαφέροντα κ.ο.κ.

ενότητα περιγράφονται τα περιβαλλοντικά ζητήματα με τα οποία ασχολείται η έρευνα καθώς και τα κύρια προβλήματα που καταγράφονται στην Ελλάδα.

2.2 Περιβαλλοντικά Ζητήματα στην Ελλάδα

Για να μελετήσει κανείς την Δημόσια Κατανόηση των Περιβαλλοντικών Ζητημάτων και να εστιάσει στο τι γνωρίζουν οι πολίτες για αυτά, θα πρέπει να διατυπώσει έναν λειτουργικό ορισμό του τι νοείται ως περιβαλλοντικό ζήτημα ή/και πρόβλημα. Σε αυτή την ενότητα προσδιορίζονται μέσω σύντομης περιγραφής τα περιβαλλοντικά προβλήματα που συναντάμε στον 21^ο αιώνα. Τα περισσότερα από αυτά έχουν ήδη κάνει την εμφάνισή τους από τον προηγούμενο αιώνα κάτι το οποίο διαπιστώνεται και μέσω της σύντομης ιστορικής παρουσίασης των περιβαλλοντικών προβλημάτων της Ελλάδας από το 1950 μέχρι σήμερα.

Εξαιτίας της εντεταμένης ανθρώπινης δραστηριότητας η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από μεγάλης κλίμακας αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Ωστόσο, μελετώντας παλαιότερες ιστορικές εποχές, διαπιστώνουμε ότι οι συνέπειες τέτοιων δραστηριοτήτων δεν ήταν πάντα έτσι. Παρόλο που οι κοινωνίες αναπτύσσονταν οι επιδράσεις στο περιβάλλον ήταν ήπιες και αναστρέψιμες. Η Βιομηχανική Επανάσταση, σηματοδοτεί μία νέα εποχή κατά την οποία οι δραστηριότητες εντατικοποιούνται, ο πληθυσμός αυξάνεται ραγδαία, συνεπώς και η κατανάλωση ενέργειας ενώ καταγράφονται πολλές ανθρώπινες παρεμβάσεις και περιβαλλοντικές καταστροφές (Σκαναβή, 2004). Συνοπτικά αναφέρονται μερικά παραδείγματα, η ατμοσφαιρική ρύπανση του Λονδίνου (The great smog, 1952), η έκρηξη του πυρηνικού σταθμού Τσερνόμπιλ (Chernobyl, 1986), η ασθένεια της Μιναμάτα (Minamata disease, 1956), η αλόγιστη χρήση των ζιζανιοκτόνων στο Ηνωμένο Βασίλειο (DDT, 1960), η διαρροή 27 τόνων μεθυλικού ισοκυανίου από εργοστάσιο χημικών στην Ινδία (Bhodai, 1984), η διαρροή 76.000 τόνων πετρελαίου στην θάλασσα εξαιτίας της πρόσκρουσης με ύφαλο, (Exxon Valdez, 1989) και το Σύνδρομο σπογγώδους εγκεφαλοπάθειας στην Αγγλία (Mad cow disease, 1996). Ενώ διανύοντας τον 21^ο αιώνα, παρατηρείται μείωση τέτοιων γεγονότων, ωστόσο οι επιπτώσεις τους εξακολουθούν και εντείνουν την περιβαλλοντική κατάσταση του πλανήτη.

Σε ό,τι αφορά την κατάσταση στην Ελλάδα, η αλλοίωση του περιβάλλοντος φαίνεται να ξεκινάει την περίοδο μετά τον πόλεμο. Εντείνεται την περίοδο της χούντας, ενώ από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 η χώρα έρχεται αντιμέτωπη με τα αποτελέσματα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Η χρονική περίοδος αυτή, χαρακτηρίζεται από παντελή έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού και φορέα για τα περιβαλλοντικά θέματα, ανεπαρκή νομοθετικό έλεγχο αφού δεν υπάρχει θεσμικό πλαίσιο για την προστασία του

περιβάλλοντος. Διατρέχοντας την χρονική περίοδο αυτή, μπορεί κανείς να εντάξει άτυπα τα περιβαλλοντικά προβλήματα της εποχής σε πέντε ευρύτερες κατηγορίες:

Αύξηση πληθυσμού και αστικοποίηση

Την δεκαετία του 1950, αναπτύσσεται ο τριτογενής τομέας γεγονός που πυροδοτεί ένα ρεύμα εσωτερικής μετακίνησης πληθυσμού προς τα μεγάλα αστικά κέντρα. Τα εργοστάσια και οι βιομηχανίες συγκεντρώνονται σε κλειστούς κόλπους μεγάλων πόλεων γεγονός που υποβαθμίζει την ποιότητα των οικοσυστημάτων. Κατά την περίοδο της Χούντας, η κατάσταση του περιβάλλοντος γίνεται ακόμα χειρότερη (Skanavis & Sakellari, 2008). Η άναρχη ανοικοδόμηση συνεχίζεται, ειδικότερα στην Αθήνα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την μείωση των πράσινων χώρων. Παρόλο που δημιουργείται ένα θεσμικό πλαίσιο ανοικοδόμησης δεν ακολουθείται και έτσι χτίζονται εμπορικές και τουριστικές εγκαταστάσεις. Οι νομιμοποιήσεις αυθαιρέτων παρέχουν το δικαίωμα οικοδόμησης παραθεριστικών κατοικιών στην Αττική (Μεσόγειος, Βάρκιζα) ενώ ενθαρρύνεται η ανοικοδόμηση εκτός σχεδίου πόλεως. Παρόλο που θεσπίζονται ο Νόμος περί αιγιαλού (1968, 1970) και ο Δασικός κώδικας 86/1969, η χαρτογραφική τεκμηρίωση τους απουσιάζει συνεπώς καταγράφεται έντονη οικιστική ανάπτυξη και προώθηση της οικοδόμησης. Από τα τέλη του 1980 η βιομηχανία βρίσκεται σε ύφεση. Ο χωροταξικός σχεδιασμός συνεχίζει να απουσιάζει συνεπώς, η ανοικοδόμηση εκτείνεται περιμετρικά του κέντρου με αποτέλεσμα πρώην δασικές εκτάσεις (Εκάλη, Ντράφι Πεντέλης) να μετατρέπονται σε οικισμούς.

Ατμοσφαιρική ρύπανση

Η βιομηχανική δραστηριότητα, οι ατμοηλεκτρικοί σταθμοί της Δ.Ε.Η, η χρήση καυσίμων στη βιομηχανία αλλά και η αυξανόμενη κυκλοφορία και η εκτεταμένη χρήση αυτοκινήτων είναι μερικές από τις πηγές ατμοσφαιρικής ρύπανσης που καταγράφονται κατά την περίοδο αυτή. Όλες αυτές, συντέλεσαν στο φωτοχημικό νέφος της Αττικής το οποίο εμφανίζεται στα τέλη της δεκαετίας του 1970. Γεγονός που θα συντελέσει στην θέσπιση μέτρων αργότερα.

Υδάτινη ρύπανση

Η ποιότητα των υδάτων ήταν θέμα που απασχολούσε από τότε. Οι αποχετεύεις, τα λύματα και τα υγρά απόβλητα των βιομηχανιών ασκούν τρομερές πιέσεις στα υδάτινα οικοσυστήματα και τους υδροτόπους. Ειδικότερα στην Αττική παρουσιάζονται έντονα προβλήματα ρύπανσης. Καθώς το ένα τρίτο του πληθυσμού της πρωτεύουσας εξυπηρετείται από δίκτυο αποχέτευσης, όπου τα λύματα απορρίπτονται απευθείας στην θάλασσα στο Κερασίни. Ενώ ο υπόλοιπος πληθυσμός, χρησιμοποιεί σηπτικούς ή απορροφητικούς βόθρους, το άδειασμα των οποίων γίνεται στο Σχιστό και από κει με αγωγό στην θάλασσα. Η Ελευσίνα από το 1958 φιλοξενεί τα διυλιστήρια, ο Σαρωνικός κόλπος απειλείται από

βιομηχανικά απόβλητα ενώ άλλα παραδείγματα ρύπανσης αποτελούν ο Θερμαϊκός αλλά και ο Κηφισός ο οποίος παρουσιάζει έντονη δυσοσμία και ρύπανση.

Στερεά και υγρά απόβλητα

Μεγάλο πρόβλημα αποτελεί η συλλογή και εναπόθεση τόσο των υγρών όσο και των στερεών αποβλήτων. Σε ό,τι αφορά τα στερεά απόβλητα διαχρονική λύση αποτελεί η ταφή. Ωστόσο, με την απουσία του εθνικού σχεδιασμού δημιουργούνται χωματερές οι οποίες υποβαθμίζουν την ποιότητα των περιοχών. Το μοντέλο των χωματερών δημιουργεί έντονη δυσοσμία, ρύπανση υπογείων υδάτων ενώ συντελεί και στην ατμοσφαιρική ρύπανση δεδομένου ότι κατά τους θερινούς μήνες καταγράφονται πυρκαγιές στους χώρους αυτούς.

Δάση

Οι δασικές εκτάσεις απειλούνται λόγω πυρκαγιών για οικοπεδοποίηση ενώ χτίζονται τα πρώτα αυθαίρετα σπίτια στο δάσος. Οι άδειες οικοδομών δίνονται με ευκολία συνεπώς δασικές εκτάσεις γύρω από το λεκανοπέδιο απειλούνται. Η αποψίλωση των δασών γύρω από την Αττική, η μείωση των χώρων πρασίνου, η ανάπτυξη του οδικού δικτύου εντείνουν την ατμοσφαιρική ρύπανση γεγονός που συνδέεται με την αλλαγή του κλίματος μέσω της αύξησης της θερμοκρασίας του λεκανοπεδίου ειδικότερα τους καλοκαιρινούς μήνες.

Φτάνοντας ωστόσο στον 21^ο αιώνα, η εικόνα δεν είναι πολύ διαφορετική. Παρόλο που η Ελλάδα αναπτύσσεται οικονομικά και κοινωνικά και με την είσοδό της στην Ευρωπαϊκή Ένωση λαμβάνονται ακόμα περισσότερα μέτρα προστασίας για το περιβάλλον η χώρα αποφεύγει να εφαρμόσει πολλά από αυτά. Συνεπώς, καταγράφονται μία σειρά από ενέργειες οι οποίες εντείνουν τα ήδη υπάρχοντα περιβαλλοντικά προβλήματα. Παραδείγματος χάρη, καταγράφονται φαινόμενα λειψυδρίας εξαιτίας της υπερκατανάλωσης νερού από την γεωργία και την προσωπική χρήση, ενώ η αλόγιστη χρήση λιπασμάτων στις καλλιέργειες εντείνει την ρύπανση υδάτων (Valavanidis & Vlachogianni, 2010). Από την άλλη παρουσιάζονται οι πρώτες ενέργειες για την θεσμοθέτηση πλαισίου για την προστασία του περιβάλλοντος (πχ. οι προστατευόμενες περιοχές, η προστασία των απειλούμενων ειδών, Natura 2000 κ.λπ.).

Γνωρίζουμε ήδη ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα μπορεί να απαντώνται σε παγκόσμιο επίπεδο, σε περιφερειακό αλλά και σε τοπικό. Μπορούν να είναι ή/και να μην ορατά, και αξεπέραστα ενώ οι άνθρωποι να τα αντιμετωπίζουν στην καθημερινή τους ζωή (Anderson, 1997). Στην βιβλιογραφία συναντώνται ποικίλοι ορισμοί οι οποίοι νοηματικά ταυτίζονται. Παραδείγματος χάρη, ο Kronsell (1997), αναδεικνύει τριών ειδών περιβαλλοντικά προβλήματα, τα στοχαστικά: εκείνα τα οποία απασχολούν ένα μεγάλο κοινωνικό πλαίσιο, τα αντιδραστικά: τα οποία αφορούν μία καταστροφή ή ένα ατύχημα και μπορούν να

προκαλέσουν επιτακτική αίσθηση κινδύνου και τα μη-περιβαλλοντικά: εκείνα που δεν σχετίζονται με συγκεκριμένες περιβαλλοντικές συνθήκες. Ωστόσο, αν θέλει κανείς να διατυπώσει έναν ευρύτερο ορισμό, μπορεί να θεωρήσει τα περιβαλλοντικά προβλήματα ως προϊόντα της αλληλεπίδρασης των κοινωνικών, φυσικών και βιολογικών διεργασιών (Buckingham, 2008). Με λίγα λόγια, οι επιπτώσεις που έχουν οι ανθρώπινες δραστηριότητες στο φυσικό περιβάλλον. Αρκετές φορές τα αντιλαμβανόμαστε ως σύνθετα και διασκορπισμένα. Τα συναντάμε σε πολλές διεργασίες της παραγωγής αλλά και της κατανάλωσης, όπου σε όλες τις περιπτώσεις εμπλέκονται άτομα. Σε διαφορετικές γεωγραφικές κλίμακες, σε μικρή ή μεγάλη. Την ίδια στιγμή και πουθενά καθώς δεν είναι απτά και ορατά για να τα παρατηρήσει κάποιος. Ενώ δεν υπάρχει πάντα ένας ορατός ένοχος – υπαίτιος. Ειδικότερα αν συλλογιστούμε ότι συνήθως κανένα πρόσωπο, σύνολο ατόμων ή και επιχείρηση δεν έχει αναδειχθεί ως υπεύθυνος (Anderson, 1997; Kronsell 1997).

Μία λοιπόν από τις σημαντικότερες προκλήσεις σήμερα αφορά στη σχέση μας με τη φύση. Οι επιλογές που κάνουμε, ήδη έχουν επηρεάσει τις επόμενες γενιές. Ενώ εντείνουν συνεχώς προβλήματα όπως, η κλιματική αλλαγή, η εξάντληση των φυσικών πόρων, η εξαφάνιση των ειδών, η αποψίλωση των δασών, η αύξηση του πληθυσμού, η μείωση των αποθεμάτων του νερού και η ρύπανση της ατμόσφαιρας τα οποία έχουν διεισδύσει στον δημόσιο διάλογο και στα δημοφιλή Μέσα εδώ και αρκετές δεκαετίες (Anderson, 2014). Συχνά στο επίκεντρο της δημοσιότητα βρίσκονται τα περιβαλλοντικά ατυχήματα αλλά και οι φυσικές καταστροφές ως απόρροια της κλιματικής αλλαγής (Kronsell, 1997). Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας θεωρήσαμε ως περιβαλλοντικό ζήτημα, οποιαδήποτε ανθρώπινη δραστηριότητας μπορεί να προκαλέσει άμεση ή έμμεση αρνητική συνέπεια σε ένα οικοσύστημα, δηλαδή το περιβάλλον γύρω μας.

2.3 Περιβαλλοντική Γνώση & Ευρύ Κοινό

Προχωρώντας από την Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης στην Περιβαλλοντική Επιστήμη, ανακύπτει η διαφοροποίηση ανάμεσα στην επιστημονική και περιβαλλοντική γνώση. Είναι σαφές, ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν την δημόσια κατανόηση είναι παγκοσμίως κοινοί, ειδικότερα όταν τα ζητήματα αυτά αναφέρονται σε κάποιο επιστημονικό ή τεχνολογικό θέμα. Η επιστημονική κοινότητα ασχολείται με τέτοια ζητήματα, ωστόσο τι συμβαίνει στην περίπτωση όπου ένα ζήτημα θίγει ζητήματα ηθικής ή αξιών ενός ατόμου, ή αφορά σε θεσμικές συμπεριφορές που χρήζουν συλλογικής διαχείρισης. Τέτοιου είδους ζητήματα είναι και τα περιβαλλοντικά, των οποίων η φύση είναι διαφορετική. Εάν παραδείγματος χάρη ένας πολίτης διαβάσει για την πολυπλοκότητα των οργανικών ενώσεων ή ενημερωθεί περαιτέρω για την λειτουργία του GPS ενισχύεται ο επιστημονικός του γραμματισμός και το προσωπικό

του ενδιαφέρον. Όμως τέτοιου είδους θέματα δεν επηρεάζουν την ηθική του, τις αξίες του, τα πιστεύω και μία σειρά από εσωτερικούς παράγοντες όπως συμβαίνει στην περίπτωση των περιβαλλοντικών ζητημάτων.

Ο Miller (2004; 2015), υποστηρίζει ότι όταν κανείς επιλέγει να μελετήσει την δημόσια κατανόηση του κοινού θα πρέπει αρχικά να ορίσει την έννοια κατανόηση. Δεδομένου ότι διαφοροποιείται από την κατανόηση της σχολικής γνώσης όπως μελετάται στην φύση της επιστήμης. Ειδικότερα μάλιστα, όταν στην βιβλιογραφία δεν απαντάται ένας λειτουργικός ορισμός για αυτήν. Η Δημόσια Κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων δεν βασίζεται μόνο σε επιστημονικά δεδομένα ή σε εξειδικευμένες πληροφορίες, αλλά σε ένα σύνολο κοινών, οικείων, γνώριμων γνώσεων, προσωπικών αξιών και δεσμεύσεων, και υποχρεώσεων. Οι άνθρωποι μαθαίνουν για τα περιβαλλοντικά ζητήματα σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο, μέσω καθημερινών κοινωνικών πρακτικών στη δουλειά, στο σπίτι, στο σχολείο όπως επίσης και μέσω των Μέσων (Eden & Geoghegan, 2017).

Η γνώση και η κατανόηση για διάφορα ζητήματα, ιδίως για τα επιστημονικά και τα περιβαλλοντικά, συμβάλλει στην ικανότητά του κοινού να συμμετέχει και να παίρνει αποφάσεις για θέματα που αφορούν την δημόσια ζωή καθώς και την καθημερινότητά του (Halkia & Mantouridis, 2005; Kollas & Halkia, 2016). Έχοντας λοιπόν αναπτύξει τις επιστημονικές του γνώσεις, το κοινό μπορεί να σταθεί κριτικά έναντι πολιτικών φορέων και θεσμοθετήσεων και μπορεί να συμμετέχει ενεργά στον δημόσιο διάλογο. Να λαμβάνει αποφάσεις που αφορούν το κοινό καλό ακόμα και να επιλύει ζητήματα που αντιμετωπίζει σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο στην καθημερινότητα του. Εν αντιθέσει, ένα ανενημέρωτο κοινό αποτελεί μία ευπαθή κατευθυνόμενη μάζα η οποία μπορεί εύκολα να υποστηρίξει νεοφιλελεύθερες περιβαλλοντικές πολιτικές χωρίς να το αντιληφθεί (Hansen, 2011; Χαλκιά & Θεοδωρίδης, 2012; Hungerford & Volk, 1990).

Οφείλει συνεπώς, να έχει μια ευρύτερη κατανόηση για τα κοινωνικό-επιστημονικά ζητήματα, να γνωρίζει πιθανές αιτίες και συνέπειες και να έχει αναπτυγμένη κριτική σκέψη, ώστε να μπορεί να σταθεί κριτικά έναντι σε πολιτικές θεσμοθέτησης και να συμμετέχει ως περιβαλλοντικά υπεύθυνος πολίτης (Halkia, 2003). Τι εννοούμε όμως με τον όρο ευρύ κοινό; Καταρχάς, τα άτομα που το συντελούν δεν παρουσιάζουν ομοιογένεια, καθώς διαφέρουν στην ηλικία, το φύλο, την κοινωνική τάξη, το μορφωτικό επίπεδο, αλλά και την γεωγραφική τοποθεσία. Αυτό σημαίνει ότι η δημόσια κατανόηση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα είναι πολύπλοκη διότι κάθε άτομο ενέχει δικές του πεποιθήσεις, πιστεύω τα οποία μπορεί να είναι αντικρουόμενα, αντίθετα ή επιστημονικά αδύνατα (Eden & Geoghegan, 2017). Για τον Owens (2000) ως κοινό μπορεί να εννοηθούν όλοι οι πολίτες εκτός από εκείνους που ασχολούνται

με τις πολιτικές θεσμοθετήσεις (policy makers) και τους 'ειδικούς' (experts). Αρκετοί κοινωνικοί επιστήμονες επιχειρηματολογούν ότι στην προσπάθεια του κανείς να διαχωρίσει την εξειδικευμένη επιστημονική γνώση έναντι της εκλαϊκευμένης (lay knowledge) οδηγείται σε παρανοήσεις για το ποιο κοινό μιλάμε τελικά (Eden & Geoghegan, 2017; Horlick-Jones, 2002). Έτσι, ο Blake (1999), προτείνει έναν διαφοροποιημένο ορισμό: το κοινό είναι καλύτερα ορισμένο με όρους αποξένωσης από τα κυρίαρχα πολιτικά ή γνωστικά καθεστώτα κάτω από συγκεκριμένα πλαίσια. Γεγονός, που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα περισσότερα άτομα μίας κοινωνίας εμπίπτουν σε αυτή τη κατηγοριοποίηση. Εφόσον δεν απαντάται ομογενοποίηση, σημαίνει ότι το κοινό μπορεί να διαφοροποιηθεί σε επιμέρους ομάδες ενδιαφέροντος, συλλόγους και διάφορες οργανώσεις. Αυτό ενδεχομένως να σημαίνει, ότι ο ορισμός του κοινού, δεν μπορεί να διαχωριστεί από τα κίνητρά του, για αυτούς τουλάχιστον που θεωρούν ότι το κοινό πρέπει να δρα και να συμμετέχει συλλογικά στον δημόσιο διάλογο.

Συνεπώς, για τον σκοπό της παρούσας έρευνας, ως 'ευρύ κοινό', θεωρούνται όλοι οι πολίτες ανεξαρτήτου ηλικίας, φύλου, κοινωνικής τάξης, μορφωτικού επιπέδου, αλλά και γεωγραφικής τοποθεσίας. Μπορούν παραδείγματος χάρη, να απασχολούνται σε εξειδικευμένη εργασία η οποία ως επί το πλείστον αποτελεί επιστημονική ή επαγγελματική ενότητα. Ακόμα και να ανήκουν στην επιστημονική κοινότητα αλλά και να απασχολούνται σε διοικητικές θέσεις και οργανισμούς. Από την στιγμή που εντός του συνόλου δεν παρουσιάζεται κάποια ομοιογένεια, θεωρούμε ως κοινό όλους του πολίτες οι οποίοι ενδέχεται έχοντας τα κατάλληλα εφόδια να δράσουν ως περιβαλλοντικά υπεύθυνοι πολίτες και να λάβουν μέρος στον δημόσιο διάλογο ως μέλη μίας δημοκρατικής κοινωνίας (Allan & Ewart, 2015; Hungerford & Volk, 1990).

Το επόμενο σημαντικό ερώτημα που τίθεται είναι από πού το κοινό αντλεί την γνώση και την πληροφόρηση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία, βασικές πηγές φαίνεται να αποτελούν το περιεχόμενο της παρεχόμενης εκπαίδευσης (τυπική, μη τυπική και άτυπη), τα ΜΜΕ (τηλεόραση, internet, social media, εφημερίδες, περιοδικά, ραδιόφωνο κ.λπ.), τα βιβλία και λοιπά έντυπα (επιστημονικά, λογοτεχνικά κ.λπ.), οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, τα κοινωνικά κινήματα, τα μουσεία και οι πολιτιστικές διοργανώσεις-εκδηλώσεις, και δραστηριότητες που συνδέουν την εκπαίδευση με την ψυχαγωγία κ.ο.κ (Eden & Geoghegan, 2017; Halkia & Mantzouridis, 2005; Μαντζουρίδης, Χαλκιά & Σκορδούλης, 2011; Pardo & Calvo, 2002; Royal Society Report, 1985).

Σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση, ειδικότερα στην Ελλάδα, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση δεν αποτελεί αυτόνομο μάθημα ενώ το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου είναι προκαθορισμένο (Halkia, 2003). Κατά συνέπεια, δεν δίνεται η δυνατότητα έμφασης σε

κοινωνικοπολιτικά ζητήματα και ειδικότερα σε κρίσιμα περιβαλλοντικά ζητήματα (κλιματική αλλαγή, εξαφάνιση των ειδών, εντατικοποίηση φυσικών πόρων κ.λπ. Διδάσκεται με στόχο την αειφόρο ανάπτυξη ή/και την ενεργό πολιτειότητα είτε μέσω διαθεματικότητας είτε μέσω εμβολιασμού. Παραδείγματος χάρη στη διδασκαλία της ιστορίας ο εκπαιδευτικός αναφέρεται στην πολιτισμική κληρονομιά και στη συνέχεια τη συνδέει με την προστασία του φυσικού κόσμου. Ενώ, είναι στην ευχέρεια του εκπαιδευτικού αν θα αναπτύξει τέτοιου είδους ζητήματα στην τάξη. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, η περιβαλλοντική γνώση να είναι περιθωριοποιημένη ή και να μην απαντάται στα σχολεία (Hansen, 2011; Huckel, 1992; Schindel Dimick, 2015; Tsalapati & Skordoulis, 2019).

Προκύπτει λοιπόν, ότι τα ΜΜΕ κατέχουν την πρωταρχική πηγή περιβαλλοντικής γνώσης. Έχοντας πρόσβαση σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, αποτελούν κύρια πηγή πληροφόρησης και ενημέρωσης, καθώς και άτυπη μορφή εκπαίδευσης, για τα διάφορα ζητήματα που απασχολούν τον καθημερινό βίο. Ανάμεσα σε αυτά, βρίσκονται και τα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Επομένως, το κοινό αντλεί την γνώση για το 'περιβάλλον' κυρίως από τα Μέσα. Αυτά, διαμορφώνουν όχι μόνο την γνώση την οποία θα λάβει το κοινό αλλά και την κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Συνεπώς, η δημόσια κατανόηση η οποία αποκτάει, έχει ως αποτέλεσμα την διαμόρφωση αντιλήψεων, στάσεων, συμπεριφορών και δράσεων (Hansen, 2011; Stamm et al., 2000). Όντας μάλιστα, μέλη μίας κοινωνίας η οποία συνεχώς αποστασιοποιείται από τον φυσικό κόσμο (nonhuman world), η εμπειρία για τα περιβαλλοντικά ζητήματα και προβλήματα είναι «μεσολαβητική» (mediated), σε μεγάλο βαθμό, από τα Μέσα καθώς και από άλλους φορείς οι οποίοι έχουν πρόσβαση σε αυτά (μεγάλες εταιρείες, ΜΚΟ, ομάδες πίεσης κ.ο.κ.). Φορείς, οι οποίοι όπως θα δούμε στην συνέχεια, λειτουργούν αρκετές φορές ως πηγές πληροφόρησης των Μέσων και συμβάλλουν - επηρεάζουν στον τρόπο παρουσίασης τους (Χαλκιά & Θεοδωρίδης, 2012; Huckel, 1992; Karlberg, 1997).

Συνεπώς, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η βασικότερη πηγή γνώσης για τα περιβαλλοντικά ζητήματα είναι αυτή που προέρχεται από τις δημόσιες πηγές και διαμορφώνει αυτό που στη βιβλιογραφία συναντάμε ως δημόσια κατανόηση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα.

2.4 Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας: Περιβαλλοντικοί Εκπαιδευτές

Αυτό που αναδεικνύεται στην διαδρομή και την ιστορία του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα είναι ο κρίσιμος ρόλος που έχουν τα Μέσα στη διαμόρφωση την δημόσιας κατανόησης των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Φαίνεται, ότι κατέχουν κυρίαρχο ρόλο στην διατύπωση προς

το ευρύ κοινό του όρου 'Περιβάλλον', καθώς διαχειρίζονται τον τομέα αυτόν στο σύνολό του, επιλέγοντας τα θέματα που θα προβάλλουν προς αυτό και στην πολιτική προσοχή (Schoenfeld et al., 1979). Συνεπώς, από την εμφάνιση του μοντέρνου περιβαλλοντικού κινήματος το 1960, φαίνεται ότι τα ΜΜΕ φέρουν κεντρικό ρόλο στην δημοσίευση των περιβαλλοντικών ζητημάτων παρουσιάζοντας επιχειρήματα και απόψεις για την χρήση και την εκμετάλλευση του περιβάλλοντος (Brennan, 1974; Hansen, 2011). Γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τις διεθνείς διασκέψεις για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ). Ξεκινώντας από την διακήρυξη της Τιφλίδας, διαπιστώνεται ότι γίνεται αρκετές φορές αναφορά στα ΜΜΕ. Σε αυτά μάλιστα, ανατίθεται και η ενίσχυση και προώθηση της ΠΕ μέσω των πόρων που διαθέτουν, όπως επίσης και ο ρόλος περιβαλλοντικών εκπαιδευτών (UNESCO, 1978). Συνεπώς, λίγο αργότερα, το 1980, εμφανίζεται στην ημερήσια διάταξη και στον Τύπο, χωρών όπως η Μεγάλη Βρετανία και οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο όρος 'οικολογική ευαισθητοποίηση' αυξάνοντας το ενδιαφέρον του κοινού για τα περιβαλλοντικά ζητήματα (Kostarella et al., 2013). Το κοινό, αρχίζει πλέον να κατανοεί, μέσω δημοσιευμάτων που εμφανίζονται κυρίως στον έντυπο Τύπο, ότι η αλλαγή του κλίματος, αποτελεί μία από τις όψεις του της 'περιβαλλοντικής κρίσης', η οποία οδήγησε στην ανάγκη ανάπτυξης του περιβαλλοντικού κινήματος την δεκαετία του 1960, και σχετίζεται άμεσα με τις ανθρώπινες δραστηριότητες (Jamison, 2001; McCormick, 1991).

Την ίδια περίοδο, η δημόσια συζήτηση αναφορικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα αυξάνεται. Ειδικότερα σε ζητήματα που αφορούν την κατανόηση της σχέσης μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος, μέσω όμως οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών πτυχών (Fien, 2001; Fien & Gough, 2000). Ιδιαίτερα, με την «Στρατηγική για την Προστασία του Πλανήτη» (WWF, UNEP & IUCN, 1980), αλλά και ειδικότερα μέσα από το βιβλίο «*Our Common Future*» γνωστή και ως αναφορά Brundtland (WCED, 1987), καθορίζονται οι στόχοι της ΠΕ για τον 21^ο αιώνα, αλλά και οι τρόποι με τους οποίους θα συνεχίσουμε να διατηρούμε τη σχέση με το περιβάλλον, υπό την προϋπόθεση ότι οι εκπαιδευόμενοι θα συνεχίσουν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη των βιώσιμων κοινωνιών. Τονίζεται, η αναγκαιότητα σύγκλισης περιβάλλοντος και ανάπτυξης, ο ρόλος της εκπαίδευσης αλλά και των ΜΜΕ καθώς και δίνεται ο ορισμός της βιώσιμης ανάπτυξης. Στην αναφορά αυτή εμπεριέχεται ένας από τους επικρατέστερους ορισμούς της έννοιας - συναντάται συχνά με τους όρους αειφόρος ανάπτυξη, βιωσιμότητα, ή αειφορία - καθώς χρησιμοποιείται από πολλούς φορείς και οργανισμούς (OECD, UNEP, UNESCO, WB, IUCN, WTO κτλ.): «*Βιώσιμη είναι η ανάπτυξη που καλύπτει τις ανάγκες της παρούσας γενιάς, χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες*» (WCED, 1987). Σε άλλα διεθνή

κείμενα αναφέρεται πώς στόχος είναι η πιο αποτελεσματική εκπαίδευση και ενημέρωση του κοινού για το περιβάλλον, μέσω της χρήσης των ΜΜΕ και των νέων τεχνολογιών και πληροφορίας (UNESCO-UNEP, 1988; IPCC, 2007). Ενώ στη Διακήρυξη της Θεσσαλονίκης (1997) για την «Εκπαίδευση και Ευαισθητοποίηση των πολιτών για την Αειφορία», τα ΜΜΕ καλούνται να ευαισθητοποιηθούν και να αξιοποιήσουν την τεχνογνωσία και τους διαύλους πληροφορίας προς αυτή τη κατεύθυνση.

Σύμφωνα με τους στόχους των διεθνών κειμένων και τις κατευθύνσεις που δίνονται στην ΠΕ, αλλά και με αφορμή την διατύπωση του ορισμού του περιβαλλοντικά υπεύθυνου πολίτη (Hungerford & Volk, 1990) ως απόρροια της Διακήρυξης της Τιφλίδας, δόθηκε η δυνατότητα στα ΜΜΕ να πληροφορούν, να εκπαιδεύουν και να διαμορφώνουν αντιλήψεις και γνώμες για τα περιβαλλοντικά ζητήματα μέσα από μία σειρά προϊόντων. Για παράδειγμα, μέσα από περιβαλλοντικές εκπομπές, προβολές ντοκιμαντέρ, αναμετάδοση περιβαλλοντικών ειδήσεων κ.ο.κ. (Σκαναβή, 2004; Skanavis & Sakellari, 2008). Επίσης, τους δόθηκε η δυνατότητα να ευαισθητοποιούν το κοινό μέσω της μετατροπής της περιβαλλοντικής πληροφορίας σε αποτελεσματική γνώση ή αλλιώς πληροφορία για χρήση (CIEA, 2000). Συνεπώς, δεν θα πρέπει να περιορίζονται στην απλή μετάδοση πληροφοριών αλλά στην παρουσίαση της πραγματικής κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής πλευρά των περιβαλλοντικών προβλημάτων και να παρουσιάζουν και να προωθούν δυνατούς τρόπους επίλυσης αυτών.

Αρκετές έρευνες επισημαίνουν ότι τα Μέσα, ειδικότερα τα ειδησεογραφικά, κατέχουν σημαντικό ρόλο στην μετάδοση γνώσης για την επιστήμη και το περιβάλλον. Παρόλα αυτά, λίγοι ερευνητές έχουν προσπαθήσει να προσδιορίσουν την άμεση επιρροή που έχουν στην 'εκπαίδευση' για τα περιβαλλοντικά ζητήματα και προβλήματα. Ωστόσο, άλλες έρευνες υποστηρίζουν, όπως θα δούμε και στο επόμενο κεφάλαιο, ότι τα ΜΜΕ μετατρέπουν την πληροφορία σε πληροφορία κατανάλωσης. Αρκετές φορές στα δημοσιεύματα δεν συμπεριλαμβάνονται επιστημονικές γνώσεις, με αποτέλεσμα το κοινό να αποπροσανατολίζεται, να του δημιουργούνται παρανοήσεις και αρκετές φορές να καταλήγει να αμφισβητεί την ύπαρξη και αξιοπιστία των περιβαλλοντικών προβλημάτων (Corbett & Durfee, 2004; Halkia, 2003; Halkia & Mantzouridis, 2005; Logan et al, 1997; Nisbet et al., 2002; Stamm et al., 2000).

2.5 Περιβαλλοντική Συνείδηση & Συμπεριφορά

Αρκετοί ερευνητές έχουν προσπαθήσει να διατυπώσουν έναν λειτουργικό ορισμό του όρου περιβαλλοντική συνείδηση (Dunlap & Van Liere, 2000; Kollmuss & Agyeman, 2002; Sharma &

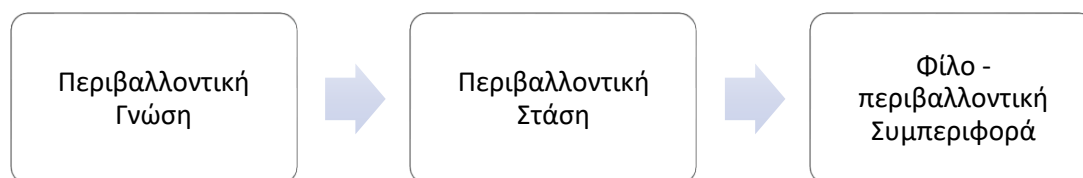
Bansal, 2013). Πρόκειται για μια πολυδιάστατη έννοια, ένα σύνθετο σύστημα πολλών μεταβλητών (αξίες, κίνητρα, ενδιαφέροντα, ανησυχίες, πεποιθήσεις, κουλτούρα κ.ο.κ.) οι οποίες καθώς μεταβάλλονται επηρεάζουν το πώς σκεφτόμαστε, το τι απόφαση θα λάβουμε καθώς διαμορφώνουν το πώς θα πράξουμε. Συχνά, περιγράφεται μέσω τριών βασικών δομικών στοιχείων: τη περιβαλλοντική γνώση, τις στάσεις και τη συμπεριφορά του ατόμου. Σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα (Jimenez & Lafuente, 2010; Manolas, 2015; Mathur & Kumari, 2013), η περιβαλλοντική συνείδηση ενός ατόμου εκτιμάται μέσω φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς, δηλαδή της δράσης του ίδιου του ατόμου. Ανατρέχοντας στην βιβλιογραφία διαπιστώνει κανείς, ότι αρκετοί ψυχολόγοι και κοινωνιολόγοι έχουν διερευνήσει τις ρίζες της άμεσης αλλά και της έμμεσης περιβαλλοντικής δράσης. Η απάντηση στην ερώτηση «Γιατί οι άνθρωποι δρουν περιβαλλοντικά και ποια είναι τα όρια της φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς;» είναι πολύπλοκη.

Για την ταυτοποίηση αυτής της συμπεριφοράς χρησιμοποιούνται αρκετοί όροι όπως περιβαλλοντικά φιλική συμπεριφορά (Dolnicar & Grun, 2009), οικολογική συμπεριφορά ή συμπεριφορά της διατήρησης (Scherbaum, Porovich, & Finlinson, 2008; Schultz, Khazian, & Zaleski, 2008) ενώ διατυπώνονται ποικίλοι ορισμοί. Οι Kollmuss and Agyeman (2002), ορίζουν την φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά ως αυτή κατά την οποία φέρει ένα άτομο συνειδητά, στην προσπάθειά του να ελαχιστοποιήσει τις αρνητικές επιρροές στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον. Παραδείγματος χάρη, μέσω της μείωσης της κατανάλωσης των φυσικών πόρων, την χρήση μη τοξικών ουσιών, την μείωση παραγωγής αποβλήτων κ.λπ. Οι Kaiser & Wilson (2004) θεωρούν ότι μόνο αυτού του είδους η συμπεριφορά θα πρέπει να μελετάται. Εν αντιθέσει οι Steg and Vlek (2009), υποστηρίζουν ότι η φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά ορίζεται ως η συμπεριφορά η οποία βλάπτει όσο το δυνατόν λιγότερο το περιβάλλον. Τονίζουν όμως, ότι αυτή η συμπεριφορά ενδέχεται να μην ενέχει κάποιον στόχο, δεδομένου ότι οι άνθρωποι μπορεί να συμπεριφέρονται κατά αυτόν τον τρόπο χωρίς να έχουν πρόθεση να τον κάνουν. Χαρακτηριστικά αναφέρουν, ότι ενδέχεται τα άτομα να κλείνουν την βρύση όταν πλένουν τα δόντια τους ή να χρησιμοποιούν το ποδήλατο για να πάνε στην δουλειά τους επειδή είναι φθηνό και υγιεινό μέσον (Schultz et al., 2007).

Πέρα από τους λειτουργικούς ορισμούς, υπάρχουν αρκετές θεωρητικές προσεγγίσεις οι οποίες επιδιώκουν να εξηγήσουν το κενό ανάμεσα στην κατάκτηση της περιβαλλοντικής γνώσης, της περιβαλλοντικής συνείδησης, και της εμφάνισης της φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς. Παρόλο που έχουν πραγματοποιηθεί πολλές μελέτες (Huang, 2015; Krause, 1993; Manolas, 2015; Masud, Akhtar, Afroz, Al-Amin & Kari, 2015), καθοριστική απάντηση

στο «Πώς διαμορφώνεται η περιβαλλοντική συνείδηση και πώς το άτομο υιοθετεί φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά» δεν έχει δοθεί.

Κατά την δεκαετία του 1980, οι έρευνες για τη μελέτη της περιβαλλοντικής συνείδησης, εστιάζουν στην ανάλυση της σχέσης μεταξύ περιβαλλοντικών στάσεων και συμπεριφοράς. Αυτές, προσπαθούν να αναδείξουν και ταυτόχρονα να αποδείξουν την γραμμική συσχέτιση αυτών των δύο μεταβλητών χρησιμοποιώντας μοντέλα⁷ τα οποία αποτελούν γραμμική ακολουθία της περιβαλλοντικής γνώσης η οποία οδηγεί στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και το ενδιαφέρον (στάσεις) και τέλος στην φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά (Σχήμα 1.1). Τέτοιου είδους γραμμικά μοντέλα, στηρίζονται στην υπόθεση ότι η παροχή γνώσης στους πολίτες για τα περιβαλλοντικά ζητήματα οδηγεί σε φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά. Με λίγα λόγια, ότι η εμφάνιση θετικών στάσεων οδηγεί αυτομάτως σε θετικές συμπεριφορές και το αντίθετο (Eilam & Trop, 2012). Η ίδια τάση, παρατηρείται και στον τομέα της περιβαλλοντικής ψυχολογίας και πιο συγκεκριμένα στο κομμάτι που ασχολείται με την ανάπτυξη της 'φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς'. Θυμίζει μάλιστα και το γραμμικό μοντέλο που χρησιμοποιείται την ίδια χρονική περίοδο στον τομέα της δημόσιας κατανόησης της επιστήμης στην προσπάθεια να εξηγήσει την σχέση μεταξύ γνώσης και στάσεων του ατόμου (Burgess et al. 1998).

Σχήμα 1.1. Απλοποιημένα μοντέλα φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς

Σύντομα όμως, αποδείχθηκε ότι η αύξηση στην γνώση και την ευαισθητοποίηση δεν οδηγεί στην γραμμική υιοθέτηση της φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, ακόμα και σήμερα, τα ΜΜΕ αλλά και πολυάριθμες περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), στηρίζουν τον σχεδιασμό των στρατηγικών επικοινωνίας τους σε τέτοιου είδους απλοποιημένα μοντέλα για να επηρεάσουν την περιβαλλοντική συνείδηση του κοινού. Η κυβέρνηση της Αγγλίας, ακολουθεί αυτό το μοντέλο, στην καμπάνια 'Save it' (Energy Conservation Campaign mid-1970s) και στην 'Are you doing your bit?' (1988), οι οποίες στόχευαν στην ανάπτυξη της δημόσιας κατανόησης της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι καμπάνιες

⁷ Επιγραμματικά αναφέρονται: το μοντέλο γραμμικής ακολουθίας (linear progression models), του αλτρουισμού (altruism), της εμπάθειας (empathy) και της προ-κοινωνικής συμπεριφοράς (prosocial behavior models) και τέλος τα κοινωνικά μοντέλα (sociological models).

αυτές βασίζονταν στην διάχυση πληροφοριών με στόχο την αλλαγή στάσης και κατά συνέπεια την διαμόρφωση της φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς μέσω της υιοθέτησης νέων συνηθειών (Owens, 2000). Βέβαια, έχοντας κανείς προσπαθήσει να αλλάξει μία συνήθεια αντιλαμβάνεται πόσο δύσκολο είναι, ακόμα και όταν αυτή η συμπεριφορά φέρει πλεονεκτήματα εν αντιθέσει της προηγούμενης.

Για να ερμηνεύσει κανείς την περιβαλλοντική συνείδηση σύμφωνα με αυτά τα μοντέλα, θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι τα άτομα αντλούν την γνώση και τις πληροφορίες για τα περιβαλλοντικά ζητήματα κυρίως από τα Μέσα και διαμορφώνουν συνείδηση η οποία αξιολογείται μέσω της φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς δηλαδή των δράσεων τους. Ωστόσο, αυτή αποτελεί μία απλοποιημένη προσέγγιση της περιβαλλοντικής συνείδησης διότι επηρεάζεται μεταξύ άλλων, από ποικίλους παράγοντες: όπως (α) δημογραφικούς: κυρίως το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο, (β) εξωτερικούς παράγοντες: θεσμικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς, την κουλτούρα και τον κοινωνικό καθωσπρεπισμό, (γ) εσωτερικούς παράγοντες: όπως είναι τα κίνητρα, το επίπεδο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, της ευαισθητοποίησης, τις αξίες, τις στάσεις, τα συναισθήματα, τις προτεραιότητες κ.ο.κ. (Krause, 1993).

Η κριτική στην γραμμική συσχέτιση των μεταβλητών καθώς και η συνειδητοποίηση ότι συντελούν και άλλοι παράγοντες στην διαμόρφωση της περιβαλλοντικής συνείδησης, κατά την δεκαετία του 1990, αποτελεί ερέθισμα για την ανάπτυξη άλλων θεωρητικών προσεγγίσεων (Dunlap & Van Liere, 2000; Sarigollu, 2009; Stern, 2000;; Zhao et al., 2014). Στο άρθρο τους, οι Kollmuss & Agyeman (2002) παρουσιάζουν ιστορικά διακεκριμένες θεωρήσεις οι οποίες προτείνονται και εφαρμόζονται στην μελέτη της περιβαλλοντικής συνείδησης. Κάποιες από αυτές φαίνεται να εστιάζουν στην ανάλυση σημαντικών συμπεριφορών (significant environmental behavior) ενώ άλλες στο ότι η συμπεριφορά αποτελεί προϊόν αλληλεπιδράσεων στάσεων, αξιών και πολλών άλλων παραγόντων (Value Belief Norm Theory, ABC Theory, New Environmental Paradigm). Σε αρκετές από αυτές προκύπτει ότι η περιβαλλοντική γνώση αποτελεί ενδιάμεση μεταβλητή ενώ οι στάσεις καθορίζουν τις ανθρώπινες συμπεριφορές ειδικότερα όταν όλοι οι παράγοντες συνηγορούν σε αυτό (Srbinozski et al., 2014; Zsoka et al., 2013). Ενώ σε άλλες, έχουν γίνει πολλές προσπάθειες προσδιορισμού των παραγόντων (ατομικοί & κοινωνικοί) και των χαρακτηριστικών των περιβαλλοντικών συμπεριφορών που οδηγούν στη δημιουργία υπεύθυνων πολιτών (Dunlap, 2008; Hungerford & Volk, 1990; Marquart-Pyatt, 2012).

Οι Kollmuss & Agyeman (2002) αναφέρουν ότι η περιβαλλοντική συνείδηση συντελείται από τέσσερα δομικά στοιχεία: την πληροφορία – γνώση που λαμβάνει το άτομο, τις αξίες και τα

πιστεύω που έχει, τις προσωπικές περιβαλλοντικές στάσεις που υιοθετεί καθώς και την φιλοπεριβαλλοντική συμπεριφορά. Όπως και οι Jimenez & Lafuente (2010) συνδύασαν θεωρητικά και ερευνητικά ευρήματα από άλλους ερευνητές και κατέληξαν ότι η περιβαλλοντική συνείδηση αποτελείται από τέσσερις διαστάσεις την γνωστική (cognitive), την συναισθηματική (affective), την ψυχολογική τάση (dispositional) και την ενεργητική (active). Αναλυτικότερα, την γνωστική διάσταση αποτελούν οι μεταβλητές γνώσης, οι διεργασίες της μνήμης, η νοημοσύνη, η λήψη αποφάσεων, η επίλυση προβλημάτων κ.ο.κ. Συνήθως προσεγγίζεται μέσω κλίμακας αντιλήψεων. Τέτοιες συναντάμε συχνά και σε έρευνες δημοσκόπησης καθώς και στις μελέτες του Ευρωβαρόμετρο οι οποίες καταγράφουν αντιλήψεις για διάφορα ζητήματα.

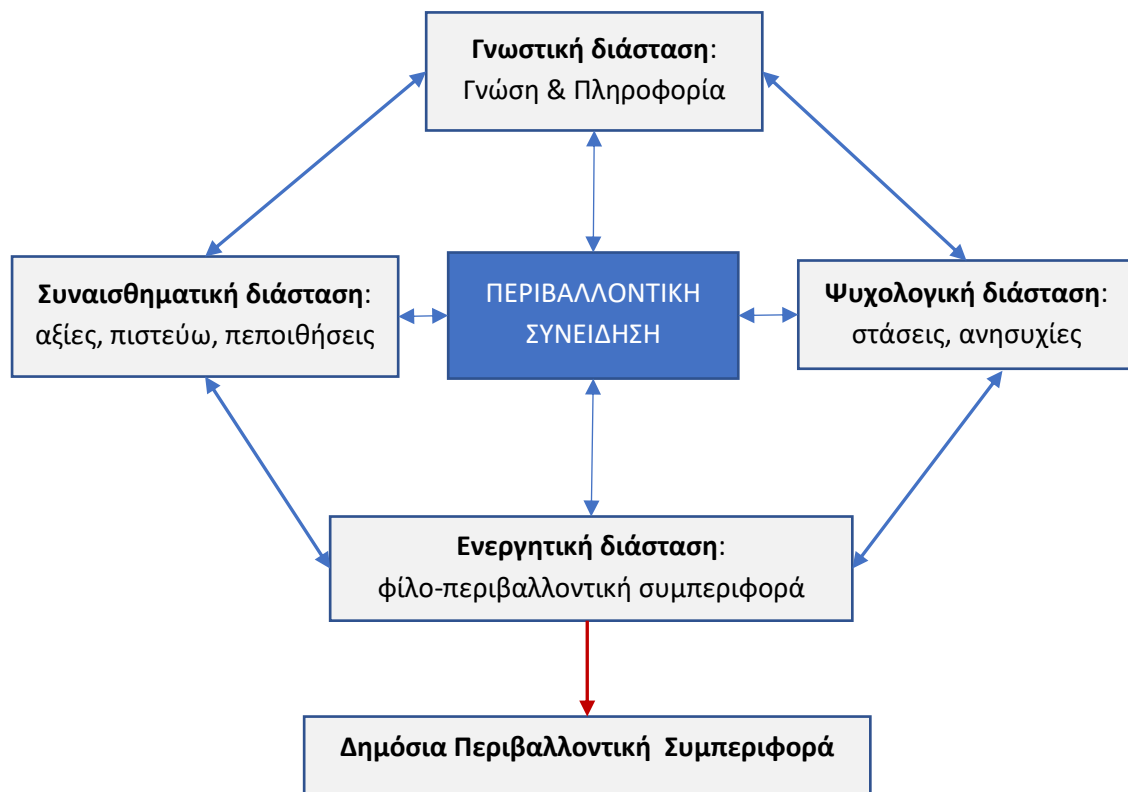
Την συναισθηματική διάσταση στην οποία εντάσσονται οι αξίες τα πιστεύω και οι πεποιθήσεις. Το πιο σημαντικό σε αυτή τη διάσταση είναι οι πεποιθήσεις (προσωπικές και κοινωνικές⁸), οι οποίες αναφέρονται στην κοινώς αποδεκτή συμπεριφορά και συνεπώς αποτελούν σημαντικό παράγοντα στην οριοθέτηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Cialdini & Trost, 1998). Συνήθως αυτές τις πεποιθήσεις οι ψυχολόγοι, τις τοποθετούν κάτω από την έννοια των ατομικών αξιών/πιστεύω (beliefs) για την συμπεριφορά και την αξιολόγηση των ομάδων. Οι πεποιθήσεις δεν επηρεάζουν μόνο γνώμες αλλά και ατομικές συμπεριφορές. Σύμφωνα με την έρευνα των Schultz, Nolan, Cialdini, Goldstein & Griskevicius (2007), όταν οι κάτοικοι μαθαίνουν τους τρόπους μείωσης κατανάλωσης ενέργειας των γειτόνων τους, δηλαδή τις περιβαλλοντικές συμπεριφορές τους τείνουν να τις υιοθετούν και εκείνοι.

Η ψυχολογική διάσταση περιγράφεται μέσω των αντιλήψεων, ανησυχιών που έχουν τα άτομα για τα περιβαλλοντικά ζητήματα καθώς και τις στάσεις που έχουν διαμορφώσει απέναντι σε αυτά. Αρκετοί ερευνητές έχουν προσπαθήσει να δώσουν ορισμό στον όρος 'στάση' (attitude) ενώ οι επικρατέστεροι φαίνεται να είναι: *«Ένας διαρκής/συνεχής συνδυασμός κινήτρων, συναισθημάτων, αντιλήψεων και γνωστικών διεργασιών με σεβασμό σε ορισμένες πτυχές του περιβάλλοντος»*, *«Η προδιάθεση να αποκρίνεσαι με έναν σταθερό ευνοϊκό ή όχι τρόπο σεβόμενος ένα συγκεκριμένο αντικείμενο»*, *«Η συνολική προσωπική αποτίμηση προσώπων, αντικειμένων και ζητημάτων»* (Eilam & Trop, 2012; Sarigöllü, 2009). Συνήθως, η διάσταση αυτή προσδιορίζεται μέσω της τάσης ή της διάθεσης την οποία εμφανίζουν τα άτομα για να εκτελέσουν μια ενέργεια ή να υιοθετήσουν μία συμπεριφορά. Σε αρκετές εμπειρικές έρευνες αλλά και μελέτες κοινής γνώμης και δημοσκόπησης, ως

⁸ Κοινωνικές πεποιθήσεις (περιγραφικές) περιγράφονται συνήθως μέσω των κοινωνικά αποδεκτών πράξεων και τις οριοθετεί το άτομο σύμφωνα με το τι κάνουν ή το τι σκέφτονται οι άλλοι άνθρωποι. Διαχωρίζονται από τις προσωπικές πεποιθήσεις, δηλαδή τα όρια που θέτουμε εμείς στην δική μας συμπεριφορά (Kallgren, Reno & Cialdini, 2000).

εργαλείο μέτρησης χρησιμοποιούνται ερωτηματολόγια στάσεων τα οποία στηρίζονται στην κλίμακα NEP (Atan et al., 2015; Dunlap, 2008; Dunlap & Van Liere, 2000).

Και τέλος την ενεργητική διάσταση, η οποία περιγράφεται μέσω της φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς δηλαδή συμπεριφορών που συνειδητά έχουν υιοθετήσει τα άτομα και δρουν με γνώμονα την μείωση της υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τον Stern (2000), καταγράφονται δύο ειδών φίλο-περιβαλλοντικών συμπεριφορών οι συλλογικές όπως το να ανήκεις σε μία κοινωνική ομάδα (πχ. ακτιβιστές) και οι ατομικές (πχ. η ανακύκλωση, η μείωση κατανάλωσης νερού κ.ο.κ.). Αυτές οι διαστάσεις είναι αλληλένδετες μεταξύ τους (Σχήμα 2.1), η μία επηρεάζει την άλλη και όλες μαζί διαμορφώνουν την περιβαλλοντική συνείδηση του ατόμου και συνεπώς την δημόσια συμπεριφορά του.

Σχήμα 2.1 Δημόσια περιβαλλοντική συμπεριφορά πολιτών⁹

Φυσικά, ο προσδιορισμός της συνείδησης συνεπώς και της συμπεριφοράς είναι πάρα πολύ δύσκολος. Όπως είδαμε προηγουμένως, κάθε διάσταση ενέχει πολλές μεταβλητές οι οποίες δεν είναι πάντα εύκολα να προσδιοριστούν και να παρουσιαστούν ποσοτικά, πόσο μάλλον να εξεταστεί η σχέση ανάμεσά τους. Λαμβάνοντας ως παράδειγμα την ψυχολογική διάσταση, αρκετές φορές στα ερωτηματολόγια των στάσεων απαιτείται από τα άτομα η αυτοαξιολόγηση

⁹ Το σχήμα αποτελεί ανάπτυξη του μοντέλου που προτείνουν οι Jimenez & Lafuente (2010) για τον λειτουργικό ορισμό της περιβαλλοντικής συνείδησης.

τους. Αυτός ο τρόπος δεν αποτελεί αντικειμενικό τρόπο μέτρησης καθώς κάθε άτομο έχει δικά του αξιολογικά κριτήρια και σκέφτεται με τον δικό του τρόπο. Αρκετές φορές μάλιστα, δεν γνωρίζουμε τον τρόπο με τον οποίο έχουν βαθμονομηθεί οι κλίμακες που χρησιμοποιούνται σε τέτοιου τύπου ερωτηματολόγια (Bamberg & Möser, 2007; Tadaki, M., J. Sinner, and K. M. A. Chan. 2017). Από την άλλη, θέλοντας κανείς να μελετήσει την σχέση των στάσεων και της φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς παρατηρεί ότι παρουσιάζουν μεγάλη απόκλιση (Sarigöllü, 2009). Αυτό εξηγείται, όπως αναφέρουν και οι Kaiser et al., 1999) τόσο από θεωρητικούς όσο και σε μεθοδολογικούς παράγοντες. Πρόβλημα επίσης αποτελεί και το γεγονός ότι δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός στη βιβλιογραφία, επομένως ο κάθε ερευνητής ορίζει διαφορετικά τις στάσεις, συνεπώς καθιστά την σύγκριση αποτελεσμάτων αδύνατη. Ενώ, μελετώντας την σχέση γνώσης και φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς παρατηρεί ότι παλαιότερες έρευνες έδειχναν ότι υπήρχε αρνητική συσχέτιση μεταξύ των δύο (Abruthnot & Lingg, 1975) ενώ αργότερα καταγράφεται μία μέση συσχέτιση 0,30¹⁰ (Bamberg & Möser, 2007; Grunert, 1993; Hines et al., 1987). Συνεπώς, ενώ φαίνεται λογική η υπόθεση ότι εκείνοι οι οποίοι γνωρίζουν περισσότερα για τα περιβαλλοντικά ζητήματα και τις συνέπειες τους έχουν την τάση να δρουν φίλο-περιβαλλοντικά, η απόδειξη της σύνδεσης μεταξύ των δύο μέσω εμπειρικών δεδομένων, είναι δύσκολη (Masud et al., 2015; Tadaki et al., 2017).

Για τον σκοπό της παρούσας έρευνας με τον όρο 'δημόσια συμπεριφορά' ορίζουμε την περιβαλλοντική συμπεριφορά που φέρει ο πολίτης. Με άλλα λόγια την ενεργό απόκριση στα περιβαλλοντικά ζητήματα, βασιζόμενη στην υπόθεση ότι η συμπεριφορά ενός ατόμου που δρα προέρχεται από την περιβαλλοντική συνείδηση την οποία έχει ήδη υιοθετήσει. Στην διαμόρφωση της συμπεριφοράς ενός ανθρώπου υπεισέρχονται πολλοί παράγοντες τους οποίους η έρευνα δεν εξετάζει. Ωστόσο, για την επίτευξη των στόχων της, στηρίζεται σε αυτές τις ευρύτερες διαστάσεις οι οποίες την επηρεάζουν. Δεν εξετάζει ζητήματα ψυχολογίας, παρά χρησιμοποιεί το παραπάνω μοντέλο, όπως αναλύεται και στη συνέχεια ως μοντέλο ταξινόμησης των δεδομένων και ερμηνείας των αποτελεσμάτων.

Επίλογος

Συμπερασματικά, η δημόσια κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί καθώς σε αυτήν πέρα από επιστημονικές γνώσεις εμπεριέχονται και άλλες πχ. εκπαιδευτική, εκλαϊκευμένη ενώ εμπλέκονται και μία σειρά από προσωπικές αξίες, στάσεις και αντιλήψεις οι οποίες διαμορφώνουν την συνείδηση του ατόμου. Την κύρια πηγή

¹⁰ Ο δείκτης συσχέτισης συνήθως λαμβάνει τιμές από -1 έως 1 αναδεικνύοντας την αρνητική και θετική συσχέτιση μεταξύ μεταβλητών.

γνώσης και πληροφόρησης αποτελούν τα Μέσα, έχοντας ρόλο περιβαλλοντικών εκπαιδευτών. Φαίνεται, ότι οι πληροφορίες που προβάλλουν στο κοινό επηρεάζουν τις τέσσερις διαστάσεις της συνείδησης και συνδέονται με την περιβαλλοντική υπεύθυνη συμπεριφορά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΜΕ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ

Το 1963, ο Bernard Cohen επισημαίνει ότι *«ο Τύπος μπορεί να μην σημειώνει τόση επιτυχία στο να λέει στους ανθρώπους τι να σκεφθούν αλλά σημειώνει εκπληκτική επιτυχία στο να λέει στους αναγνώστες περί τίνος να σκεφθούν»*. Μισό αιώνα αργότερα, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι δεν απέχουμε και πολύ από αυτή τη διαπίστωση. Με αφορμή αυτή την φράση το παρόν κεφάλαιο επιχειρεί να αναδείξει τον ρόλο που έχουν τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, εστιάζοντας κυρίως στον έντυπο Τύπο, στην δημόσια κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων και συνεπώς στην διαμόρφωση δημόσιας συμπεριφοράς.

3.1 Μαζική Επικοινωνία: Η εφημερίδα ως Μέσο

Η επικοινωνία αποτελεί ουσιαστικό χαρακτηριστικό της ανθρώπινης συμπεριφοράς και των κοινωνικών δομών καθώς μέσω αυτής πραγματοποιείται η μετάβαση πληροφοριών από άνθρωπο σε άνθρωπο. Συνήθως μάλιστα, στον ορισμό της επικοινωνίας χρησιμοποιείται το απόφθεγμα του Harold Lasswell: *“Who says what in which channel to whom with what effect”*, το οποίο περιγράφει με απλό τρόπο το πώς πραγματοποιείται η επικοινωνία. Συχνά αναφερόμαστε στον όρο μαζική επικοινωνία, όμως με αυτόν, δεν εννοούμε τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Η έννοια αναφέρεται στην μορφή και τον τρόπο επικοινωνίας ενός μηνύματος. Χρησιμοποιούμε τον όρο για να διαχωρίσουμε αυτού του είδους την επικοινωνία από την διαπροσωπική και αυτήν που συμβαίνει σε μικρές ομάδες ανθρώπων (Turow, 2009). Σύμφωνα με τον Dale (1954) τα MME ορίζονται ως τα εργαλεία της επικοινωνίας τα οποία μεταβιβάζουν πανομοιότυπα μηνύματα σε μεγάλο πλήθος ανθρώπων την ίδια χρονική στιγμή αλλά και σε διαφορετικές τοποθεσίες, ενώ για τον Turow (1997), τα MME είναι τεχνολογικά οχήματα μέσω των οποίων πραγματοποιείται η μαζική επικοινωνία μηνυμάτων δηλαδή οργανωμένων πληροφοριών.

Η πληροφορία εκφράζεται μέσα από δύο διαστάσεις, α) ποσοτικά: «Το ποσοτικό μέτρο των επικοινωνιακών ανταλλαγών», δηλαδή οτιδήποτε μπορεί να κωδικοποιηθεί και να μεταδοθεί μέσω ενός καναλιού που συνδέει έναν πομπό κι έναν δέκτη, ανεξάρτητα από το σημειολογικό του περιεχόμενο, β) ποιοτικά: «Μία ή περισσότερες δηλώσεις ή γεγονότα που προσλαμβάνονται από κάποιον άνθρωπο και έχουν κάποια αξία για τον παραλήπτη». Στις μέρες μας, η κυκλοφορία της πληροφορίας ενισχύεται από την τεχνολογία η οποία καθιστά δυνατή και άμεση την πολλαπλή μετάδοση κάθε είδους (εικόνα, ήχος, λέξεις, λογισμικό, προβολές κ.λπ.). Αποτελεί αγαθό και μέσο κοινωνικοποίησης και θεμελιώδες συστατικό της σύγχρονης πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας (Turow, 2009).

Τα MME σύμφωνα με τον τεχνολογικό τους τύπο, διαχωρίζονται σε έντυπα (εφημερίδες, βιβλία, περιοδικά), οπτικοακουστικά (τηλεόραση, ραδιόφωνο, κινηματογράφος) και ηλεκτρονικά (διαδίκτυο, μέσα κοινωνικής δικτύωσης). Στην βιβλιογραφία συχνά απαντάται και άλλη μία κατηγοριοποίηση, σύμφωνα με τον βαθμό εξάρτησης της μετάδοσης και της λήψης από τα ίδια τα Μέσα (Hart, 1997): μέσα παρουσίασης (εφαρμογή στη διαπροσωπική επικοινωνία), μέσα αντιπροσώπευσης (με την χρήση της τεχνολογίας παράγουν, αποθηκεύουν, μεταβιβάζουν και αναπαράγουν μηνύματα), ηλεκτρονικά μέσα (η εκπομπή και λήψη μηνυμάτων βασίζεται σε τεχνολογικές συσκευές).

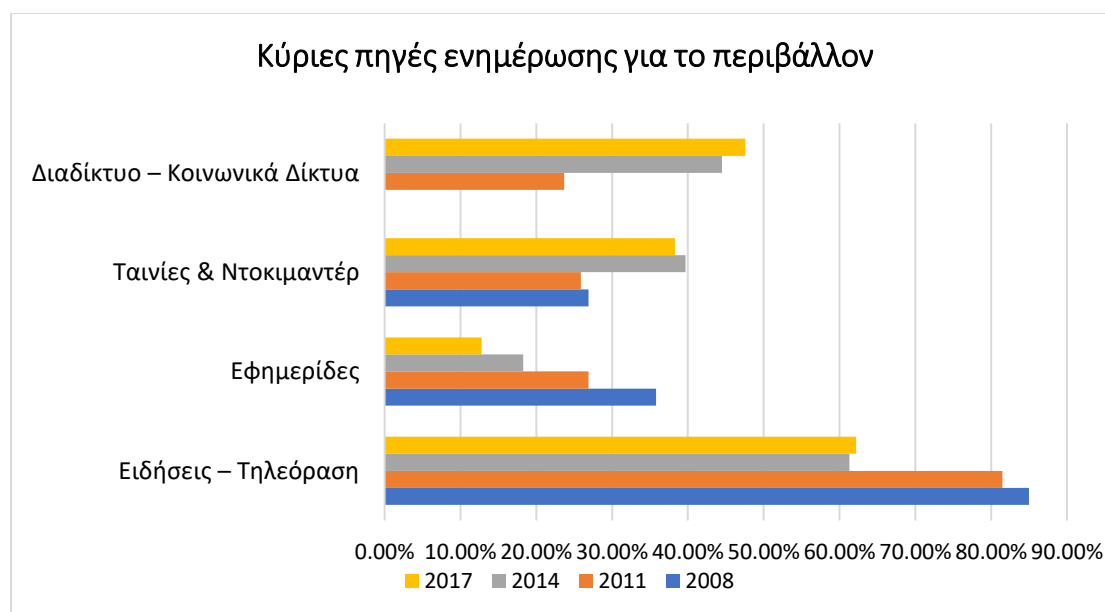
Φυσικά, οποιαδήποτε κατηγοριοποίηση και να λάβει κανείς υπόψη του, το σημαντικό είναι ότι τα μηνύματα τα οποία μεταδίδουν τα Μέσα καταλήγουν στους δέκτες, δηλαδή το κοινό.

Το πού θα εστιάσουν και πώς θα ερμηνεύουν και θα αντιληφθούν το περιεχόμενο των μηνυμάτων εξαρτάται από κοινωνικούς, οικονομικούς και ψυχολογικούς παράγοντες οι οποίοι χαρακτηρίζουν τα άτομα. Αναλυτικότερα, οι λόγοι για τους οποίους οι δέκτες χρησιμοποιούν τα Μέσα αποδίδεται σε κοινωνικές και ψυχολογικές περιστάσεις που βιώνονται ως προβλήματα. Τα Μέσα στην πλειοψηφία τους, χρησιμοποιούνται για την επίλυση προβλημάτων και την κάλυψη αναγκών (προσωπικών και κοινωνικών), σε θέματα που αφορούν την διασκέδαση, την πληροφόρηση, την ενημέρωση, την εκπαίδευση, την διαφήμιση, και την ανάπτυξη (Dimopoulos & Koulaïdis, 2002; Χαλκιά & Θεοδωρίδης, 2012; McQuail, 1994; Turow, 2009). Με άλλα λόγια, οι πολίτες χρησιμοποιούν τα Μέσα για να ενημερωθούν για τα θέματα της επικαιρότητας, για την οικονομία, την πολιτική, τον αθλητισμό, την εκπαίδευση, την ψυχαγωγία κ.ο.κ.

Η σύγχρονη δυτική κοινωνία είναι μια «πληροφοριακή κοινωνία», διότι οι δομές της πληροφορίας έχουν καταστεί οι βασικές πηγές της παραγωγικότητας και της εξουσίας. Αυτό αποδίδεται στα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα και στον προσανατολισμό της οικονομικής δραστηριότητας στην προσφορά καταναλωτικών υπηρεσιών, οι οποίες δεν έχουν απλά ως βάση την πληροφορία, αλλά κυρίαρχο συμβολικό χαρακτήρα. Μέσω αυτής της διεργασίας, αναδεικνύονται και οι παράγοντες οι οποίες επηρεάζουν την λειτουργία των Μέσων. Ανάμεσα σε αυτούς είναι (Turow, 1997; 2009): α) οι ιδιοκτήτες: αυτοί καθορίζουν τις αρχές, το ύψος που θα χαρακτηρίσει το μέσο, την πολιτική οριοθέτηση), β) οι διαφημιστές: το ύψος των εσόδων καθορίζουν το μέγεθος της πίεσης που ασκείται στο μέσο, γ) οι πηγές: τα μέσα αναζητούν πηγές πληροφοριών. Αυτές διαφοροποιούνται σύμφωνα με το κύρος, το μέγεθος, τους πόρους, την οικονομική ισχύ κ.ο.κ. Παραδείγματα πηγών αποτελούν η κυβέρνηση, οι πολυεθνικές εταιρίες, οι περιβαλλοντικές ΜΚΟ και εκπρόσωποι κοινωνικών ομάδων όπως οι επιστήμονες, οι κάτοικοι κ.ο.κ. Σύμφωνα με τον Hansen (2011) οι πηγές των περισσότερων περιβαλλοντικών άρθρων δεν προέρχονται από τις ΜΚΟ αλλά κυρίως από επιχειρήσεις και ενίοτε από επιστημονικές πηγές. Μέσω της παροχής πληροφοριών, οι πηγές προσπαθούν να ενταχθούν στην ειδησεογραφία και να αναδειχθούν στο κοινό. Αρκετές φορές μάλιστα, καταφέρνουν μέσω αυτής της διαδικασίας να νομιμοποιούνται ως αντιπροσωπευτικές πηγές της κοινής γνώμης (CEIA, 2000; Nitz, 2000; Sevenans et al., 2016), δ) το κοινό: η σχέση ανάμεσα στο κοινό και τα Μέσα είναι αλληλεξαρτώμενη. Καταγράφεται συχνά η άποψη ότι τα Μέσα εκπέμπουν αυτό που επιθυμεί το κοινό, ωστόσο η απόφαση για την μετάδοση και το περιεχόμενο ενός μηνύματος εξαρτάται περισσότερο από το ίδιο το μέσο και τις πιέσεις της αγοράς (CEIA, 2000), ε) ο χώρος, χρόνος και οι οικονομικοί πόροι: τα Μέσα πρέπει να

μεταδώσουν πλήθος πληροφοριών, σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο και περιορισμένους οικονομικούς πόρους (CEIA, 2000; Doulton & Brown, 2009).

Εστιάζοντας στους παράγοντες από τους οποίους επηρεάζονται τα Μέσα και ειδικότερα στο κοινό ανακύπτει, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ότι τα Μέσα και το κοινό βρίσκονται σε μία σχέση αλληλεξάρτησης. Για να μελετήσει κανείς τον ρόλο του έχουν τα Μέσα στην διαμόρφωση του κοινού, θα πρέπει να τα μελετήσει συλλογικά καθώς αποτελούν ένα δυναμικό σύστημα. Όμως, δεδομένου του όγκου πληροφορίας αλλά και των δεδομένων που χρειάζεται να συλλέξει και να διαχειριστεί κανείς συνήθως στις αναλύσεις των Μέσων εστιάζει σε συγκεκριμένα ερωτήματα (Harper & Philo, 2013). Στη παρούσα έρευνα, επιλέξαμε να εξετάσουμε διαχρονικά, σε βάθος μίας δεκαετίας, τον ρόλο των Μέσων. Επιλέξαμε μάλιστα, να εστιάσουμε στον έντυπο Τύπο καθώς το κείμενο των δημοσιευμάτων παρέχει την δυνατότητα ανάλυσης σε βάθος ενώ την περίοδο μελέτης ο Τύπος είναι, σύμφωνα με τα δεδομένα από το Ευρωβαρόμετρο (European Commission, 2012, 2014, 2015 & 2018), ανάμεσα στα κυριότερα Μέσα που επιλέγουν οι πολίτες για να ενημερωθούν για τα περιβαλλοντικά ζητήματα (Διάγραμμα 3.1).

Διάγραμμα 3.1 Κύριες πηγές ενημέρωσης πολιτών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα¹¹

Κατά την περίοδο μελέτης, φαίνεται ότι ανάμεσα στα Μέσα τα οποία επιλέγουν οι πολίτες να ενημερώνονται είναι και η εφημερίδα. Παλαιότερα, η έντυπη μορφή των εφημερίδων ήταν άμεσα διαθέσιμη και απευθυνόταν στο μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού. Παρόλο

¹¹Τα στοιχεία του διαγράμματος εμπεριέχονται στο Παράρτημα Β. ΕΥΡΩΒΑΡΟΜΕΤΡΟ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ στον Πίνακα Β3. Έχουν αντληθεί από το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο του 2008, 2011, 2014 & 2017 των οποίων η πλήρης αναφορά βρίσκεται στην βιβλιογραφία της διατριβής.

που τα τελευταία χρόνια σημειώνει μία πτωτική τάση, εξακολουθεί να βρίσκεται ανάμεσα στα κυριότερα μέσα ενημέρωσης τόσο σε αναπτυγμένες όσο και σε αναπτυσσόμενες χώρες (Anderson, 2014). Ένας λόγος που συνέβαλε στην ενίσχυση της εφημερίδας, είναι η ανάπτυξη της ηλεκτρονικής μορφής, η οποία σταδιακά αναπτύχθηκε για τις περισσότερες εφημερίδες. Σκοπός της εφημερίδας είναι η συγκέντρωση, επιλογή και επεξεργασία πληροφοριών, και μεταφορά της είδησης μέσω της παροχής και δημοσιοποίησης χρήσιμων στοιχείων. Στοχεύει δηλαδή, στην άμεση ενημέρωση του κοινού, έχοντας προσαρμόσει τα δεδομένα στις ανάγκες του. Χρησιμοποιείται ως πηγή πληροφόρησης δεδομένου ότι παρέχει πληροφορίες σε καθημερινή βάση για ποικίλα ζητήματα. Έχει τακτική και συχνή εμφάνιση, εμπορευματική μορφή και σχετική ελευθερία έκδοσης, ενώ απαντάται σε διάφορες κατηγορίες όπως πολιτική, οικονομική, εμπορική, αθλητική κ.α. (Kaye & Quine, 2010; Turow, 2009). Οι πολίτες συνήθως διαβάζουν εφημερίδες και παρακολουθούν την επικαιρότητα με στόχο την ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και ανάλυσης περιστατικών της ημερήσιας διάταξης. Όταν μάλιστα περιγράφουν γεγονότα παγκόσμια οι πολίτες δημιουργούν εικόνες στο μυαλό τους. (Shang et al., 2015; Shah et al, 2016). Οι εφημερίδες έχουν αναγνωριστεί ως το μέσον διεύρυνσης της σφαίρα των δημόσιων γεγονότων, θεμάτων, για τα οποία το κοινό ήδη γνωρίζει (Χαλκιά & Θεοδωρίδης, 2012; Shah et al., 2016). Επίσης, συνήθως απαντάται ευρύτερη κατηγοριοποίηση της θεματολογίας των ειδήσεων ανάλογα με τις ανάγκες και προτιμήσεις του κοινού όπως πολιτικά, πολιτισμικά, οικονομικά, κοινωνικά, γεγονός που την κάνει να αποτελεί πηγή έρευνας για τις κοινωνικές επιστήμες. Σε ό,τι αφορά τα περιβαλλοντικά θέματα αυτά συνήθως συμπεριλαμβάνονται είτε στην κατηγορία «ήπιων ειδήσεων» (soft news), είτε συναντώνται στις κατηγορίες εκπαίδευση και επιστήμη (Berelson, 1949; Turow, 2009).

Τέλος, το περιεχόμενο των εφημερίδων, όπως και των υπόλοιπων Μέσων, είναι αποτέλεσμα ανθρώπινης δημιουργίας, ένα είδος σεναρίου στο οποίο εμπεριέχεται η επικρατέστερη κουλτούρα. Ενώ οι αναπαραστάσεις που παρουσιάζουν τα Μέσα, παίζουν καθοριστικό ρόλο στην αντίληψη και κατανόηση της κοινωνίας από την ίδια την κοινωνία. Μπορεί να λαμβάνουμε και να παρακολουθούμε όλοι τις πληροφορίες από αυτά ωστόσο δεν δίνουμε όλοι την ίδια ερμηνεία, ενώ κάποιοι δυσκολεύονται να ερμηνεύσουν τα αίτια ενός γεγονότος, σε ποιον αποδίδεται η ευθύνη και ποιες ενέργειες έχουν ληφθεί (Schoenfeld et al., 1979; Shah et al, 2016; Turow, 2009).

3.2 Επιλογή Ειδήσεων: Θεματολογία & Πλαισίωση

Τα δημοσιογραφικά νέα και κατά συνέπεια το περιεχόμενο των ειδήσεων επηρεάζονται από ποικίλους παράγοντες, ενώ η τελική επιλογή βασίζεται σε μία σειρά κριτικών επιλογής (Kostarella et al, 2013): α) προσωπικά (π.χ. η κλίση του δημοσιογράφου σε συγκεκριμένα θέματα, η προσωπική συμμετοχή του, η ιδεολογική του τοποθέτηση), β) δημοσιογραφικά-βάσει δημοσιογραφικών αξιών που μπορεί να διαφέρουν ανά δημοσιογραφικό οργανισμό (π.χ. σπουδαιότητα πληροφορίας, πόσο «πουλάει» το θέμα κ.λπ.), γ) οργανωσιακά (τρόπος λειτουργίας δημοσιογραφικού οργανισμού, ρουτίνα, διαθέσιμος χρόνος για έρευνα, ιδεολογική κατεύθυνση, ειδίκευση ή μη σε συγκεκριμένο είδος ειδήσεων, έξωθεν πιέσεις και ικανοποίηση συγκεκριμένων συμφερόντων) δ) θεσμικά (κατά πόσο κάποιο θέμα αφορά κυρίαρχους θεσμούς κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης, όπως κράτος, κυβέρνηση, πολιτικές παρατάξεις, ζητήματα διεθνών σχέσεων κ.λπ.) και ε) κοινωνικά (πόσο επηρεάζει τις ζωές των ανθρώπων, πόσους ενδιαφέρει κ.λπ.). Ο μαρξισμός συνδέει την ιδεολογία με το ενδιαφέρον της επικρατούσας τάξης η οποία αποτυπώνεται στο δημοσιογραφικό περιεχόμενο (Herman & Chomsky, 1988) ενώ οι οργανικές θεωρίες αναφέρονται για παράδειγμα, στα κριτήρια επιλογής χώρου και προϋπολογισμού των δημοσιογράφων (Kostarella et al, 2013; Skanavis & Sakellari, 2008).

Τα περιβαλλοντικά θέματα αν και αποτελούν κύρια ανησυχία δεν προβάλλονται συχνά καθώς παραμένουν άλυτα. Σπάνια οι δημοσιογράφοι, λαμβάνουν υπόψη τα παραπάνω κριτήρια στην επιλογή τους. Αντίθετα αξιολογούνται σύμφωνα με το ενδιαφέρον, την σημαντικότητα, τον ανταγωνισμό, την εξουσία, την γεωγραφική και πολιτισμική εγγύτητα αλλά και την πηγή πληροφόρησης η οποία συνδέεται άμεσα με την πολιτική, τους θεσμικούς φορείς, τις επιχειρήσεις, τις περιβαλλοντικές ΜΚΟ κ.ο.κ. (Rademakers, 2004; Turow, 2009).

Για να κατανοήσει κανείς την κουλτούρα της ειδησεογραφίας (culture of the newsroom), δηλαδή την διαδικασία σύμφωνα με την οποία τελικά επιλέγονται οι ειδήσεις, θα πρέπει να μελετήσει αρκετούς από τους παράγοντες και τα κριτήρια που αναφέρθηκαν. Ωστόσο, το ενδιαφέρον της έρευνας εστιάζεται στην είδηση που καταλήγει στο κοινό και στις πληροφορίες που προβάλλονται σε αυτό. Συνεπώς, στη ενότητα αυτή θα μας απασχολήσουν δύο παράγοντες σύμφωνα με τους οποίους ρυθμίζεται η ημερήσια διάταξη: η διαμόρφωση της θεματολογίας (agenda settings) και ο τρόπος με τον οποίο πλαισιώνονται (framing) οι πληροφορίες των ειδήσεων (Kostarella et al., 2013).

Το 1922 ο Walter Lippmann αναφέρει ότι *«ο Τύπος είναι σαν τη δέσμη ενός προβολέα που κινείται ολόγυρα, ακατάπαυστα, φέρνοντας το ένα επεισόδιο μετά το άλλο από το σκοτάδι, στην κοινή θέα»*. Ενώ το 1963, ο Bernard Cohen επισημαίνει ότι *«ο Τύπος μπορεί να μην*

σημειώνει τόση επιτυχία στο να λέει στους ανθρώπους τι να σκεφθούν αλλά σημειώνει εκπληκτική επιτυχία στο να λέει στους αναγνώστες περί τίνος να σκεφθούν». Διαχρονικά, φαίνεται πώς ακόμα και σήμερα τα Μέσα – στην περίπτωσή μας οι εφημερίδες, έχουν κυρίαρχο ρόλο στο τι επιλέγεται να δημοσιευθεί προς το κοινό, ποια θέματα θα αναδείξουν και ποια θα αποκρύψουν από την θέαση του. Στη βιβλιογραφία, ο όρος που χρησιμοποιείται για την περιγραφή αυτής της διαδικασίας ονομάζεται ‘γενική θεματολογία’. Αυτή ορίζεται ως το γενικό σύνολο των δημοσιευμάτων, που, σε τρέχοντα χρόνο, νομίμως απασχολούν και εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του κοινού και συγκροτείται: από τη θεματολογία των Μέσων (Media Agenda) – η ιεράρχηση των θεμάτων που προβάλλουν τα ΜΜΕ, τη δημόσια θεματολογία (Public Agenda) – τα διάφορα δημόσια θέματα που η κοινή γνώμη κατατάσσει σε μια σειρά προτεραιότητας και την πολιτική θεματολογία (Policy Agenda) – οι προτεραιότητες των πολιτικών ελίτ προκειμένου να ακολουθήσουν και να εφαρμόσουν συγκεκριμένες πολιτικές.

Οι Dearing και Rogers (1996) υποστηρίζουν ότι η γενική θεματολογία διαμορφώνεται από τη θεματολογία των Μέσων, που επηρεάζει τη δημόσια θεματολογία, που με τη σειρά της επιδρά στον καθορισμό της πολιτικής θεματολογίας. Μελετώντας τον τρόπο με τον οποίο οι πολιτικές καμπάνιες καλύπτονταν από τα ΜΜΕ, οι Shaw και McCombs βρήκαν ότι η βασική επιρροή των Μέσων ήταν ο καθορισμός της ημερήσιας διάταξης, η οποία λέει στους ανθρώπους όχι τι να σκεφτούν, αλλά για ποιο πράγμα να σκεφτούν. Ο όρος ρύθμιση της θεματολογίας έχει επίσης μεταφραστεί ως σειρά προτεραιότητας και καθορισμός θεμάτων. Η θεωρία της ημερήσιας διάταξης εξηγεί, με άλλα λόγια, την αντιστοιχία που υπάρχει ανάμεσα στο βαθμό με τον οποίο τα Μέσα καλύπτουν ένα γεγονός και στο βαθμό που οι άνθρωποι θεωρούν σημαντικό αυτό το γεγονός. Δηλαδή, τα θέματα που προβάλλονται από τα ΜΜΕ είναι αυτά που το κοινό (τηλεοπτικό ή αναγνωστικό) θεωρεί ως τα πιο σημαντικά, χωρίς κάτι τέτοιο να ισχύει πάντοτε στην πράξη. Ισχύει μάλιστα και το αντίστροφο, δηλαδή το κοινό έχει άγνοια και δεν θεωρεί σημαντικά τα θέματα που δεν προβάλλονται. Φυσικά, δεν υπάρχει μία και αποκλειστική ημερήσια διάταξη των Μέσων, αλλά πολλές, που διασταυρώνονται ή και επικαλύπτονται, καθώς επιμέρους Μέσα έχουν διαφορετικές προτεραιότητες στην παρουσίαση της ειδησεογραφικής τους ύλης (Ader, 1995; Shah et al., 2016).

Για τον προσδιορισμό της θεματολογίας των Μέσων συνήθως συνίσταται, κατά κανόνα, η χρήση της ανάλυσης περιεχομένου ειδησεογραφικών ΜΜΕ¹², ώστε να προσδιοριστεί ο

¹² Η μέτρηση της ημερήσιας διάταξης των ΜΜΕ με την ανάλυση περιεχομένου έλκει την καταγωγή της από τους McCombs και Shaw (1972) και τον Funkhouser (1973) ως ένας κατ’ αναλογία τρόπος

αριθμός των ρεπορτάζ που αφορούν το υπό μελέτη θέμα. Παραδείγματος χάρη, στην έρευνα τους για την κάλυψη των περιβαλλοντικών ζητημάτων στον έντυπο Τύπο οι Tsifodimou et al., (2008) κατέγραψαν ότι τα θέματα που κατέχουν τον μεγαλύτερο αριθμό δημοσιευμάτων την περίοδο 1997-2000, ήταν η ατμοσφαιρική ρύπανση και ακολούθως η ρύπανση των υδάτων. Ο αριθμός επομένως των ειδήσεων, δίνει το μέτρο της σχετικής σημασίας ενός υπό μελέτη θέματος στην ημερήσια διάταξη των ΜΜΕ. Ενώ για την μελέτη της δημόσια θεματολογίας συνήθως χρησιμοποιούνται έρευνες κοινής γνώμης ή/και δημοσκοπήσεις (Bauer, Durant & Evans, 1994 Bevan, Jennings & Wlezien, 2016; Ceron & Memoli, 2015; Meyer, 2015; Pardo & Calvo, 2002; Pirani & Secondi 2011; Robelia & Murphy, 2012; Reynolds et al., 2010; Verney, 2015). Χαρακτηριστικό ερώτημα το οποίο εμπεριέχεται σε τέτοιες μελέτες αποτελεί το «*Ποιο είναι το πιο σημαντικό πρόβλημα το οποίο αντιμετωπίζει σήμερα η χώρα¹³*;». Οι συγκεντρωτικές απαντήσεις σε μια τέτοια ερώτηση υποδηλώνουν τη σχετική ποσοτική θέση ενός ζητήματος στη δημόσια θεματολογία. Για παράδειγμα, το 2008 το 66,2% των Ελλήνων πολιτών υποστηρίζει ότι το πιο σημαντικό περιβαλλοντικό ζήτημα είναι η κλιματική αλλαγή ενώ το 2017 την θέση του καταλαμβάνει η ρύπανση του νερού με ποσοστό 51,7% (Special Eurobarometer: 68.2, 2008; 88.1, 2018).

Αρκετές μελέτες της θεματολογίας επιδιώκουν την κατανόηση της χρονικής δυναμικής της όλης διαδικασίας αναλύοντας τη σχέση ανάμεσα στην ημερήσια διάταξη των ΜΜΕ και τη δημόσια θεματολογία, την πολιτική θεματολογία ή και άλλων αντικειμενικών δεικτών (Ader, 1995; Shah et al., 2016; Shang et al., 2015; Zhao et al., 2011 Wanta et al., 2004). Σε τέτοιου είδους μακροσκοπικές μελέτες μπορεί να χρησιμοποιηθεί η ποιοτική μέθοδος σε διαχρονική βάση, όπως η συμμετοχική παρατήρηση, και η ανάλογη ποσοτική μέθοδος, όπως η ανάλυση χρονοσειρών. Επίσης, δύναται να χρησιμοποιηθούν από κοινού ποικίλες μέθοδοι συλλογής δεδομένων προκειμένου να διασφαλισθεί η: α) εγκυρότητα (δηλ. ότι ο μελετητής όντως μετρά αυτό που προτίθεται να μετρήσει) και β) αξιοπιστία (ότι θα συναχθούν τα ίδια συμπεράσματα είτε από άλλους ερευνητές είτε με άλλες μεθόδους).

Εξίσου σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της θεματολογίας των Μέσων, δηλαδή των θεμάτων που επιλέγονται, έχει και ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται στο ευρύ κοινό (Boykoff, 2011). Ο όρος πλαισίωση (framing), αρχικά χρησιμοποιήθηκε την δεκαετία του '70 από την ψυχολογία για να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα οργανώνουν τις εμπειρίες τους. Λίγο αργότερα, ο ίδιος όρος εισήχθη στην ανάλυση των Μέσων με στόχο την

μέτρησης με εκείνον της δημόσιας θεματολογίας με την ερώτηση για «το πιο σημαντικό πρόβλημα», εστιάζοντας ομοίως σε ειδησεογραφικά θέματα.

¹³ Η ερώτηση αυτή διατυπώθηκε από τον George Gallup το 1935.

διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα Μέσα οργανώνουν και αναπαριστούν την πραγματικότητα (Hessing, 2003). Παραδείγματος χάρη, η κλιματική αλλαγή μπορεί να πλαισιωθεί ως 'πραγματική', ως 'ψευδαίσθηση', ή να τοποθετηθεί στο επίκεντρο άλλων σημαντικών θεμάτων όπως των οικονομικών συνεπειών, εναλλακτικών πηγών ενέργειας, πολιτικών θεσμοθετήσεων κ.ο.κ. (Broadbent et al., 2016). Ανατρέχοντας την βιβλιογραφία, φαίνεται ότι έχουν διατυπωθεί αρκετοί ορισμοί, σε διαφορετικά πεδία. Όμως, ο πιο ολιστικός ορίζει την πλαισίωση ως την οργανωτική ιδέα σύμφωνα με την οποία δομείται το περιεχόμενο μίας είδησης. Με απλά λόγια, τους τρόπους δηλαδή τα πλαίσια μέσα ή σύμφωνα με τα οποία θα παρουσιαστεί αυτή στα Μέσα (Karlberg, 1997).

Τα πλαίσια, με άλλα λόγια, αποτελούν πολύτιμο εργαλείο στην παρουσίαση σχετικά πολύπλοκων ζητημάτων με τέτοιο τρόπο ώστε να χτίζουν στα ήδη γνωστικά σχήματα του κοινού (Gans, 1980). Σε μικρή κλίμακα, η πλαισίωση περιγράφει το πώς οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τις πληροφορίες και τις παρουσιάσεις των χαρακτηριστικών συγκεκριμένων ζητημάτων όταν διαμορφώνουν αντιλήψεις (Carvalho, 2007; Dearing & Rogers, 1996). Σε μεγάλη κλίμακα, ο όρος πλαισίωση αναφέρεται στους τρόπους παρουσίασης που χρησιμοποιούν οι δημοσιογράφοι και άλλοι επικοινωνιολόγοι για να παρουσιάσουν πληροφορίες με τέτοιο τρόπο ώστε να αντηχεί με υπάρχοντα σχήματα προς το κοινό χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι προσπαθούν να το παρασύρουν (Broadbent et al., 2016).

Στην περίπτωση των περιβαλλοντικών ειδήσεων, το πλαίσιο της είδησης, μπορεί να είναι θεματικό (thematic) ή περιπτωσιολογικό (episodic). Όταν μία είδηση πλαισιώνεται θεματικά, τα αναφερόμενα γεγονότα συνδέονται με ένα ευρύτερο φάσμα συγγενικών γεγονότων, παρουσιάζονται οι επιδράσεις, αλλά και όσες είναι πιθανό να εμφανιστούν στο μέλλον, έτσι ώστε το κοινό να συνδέει τις αιτίες με τις συνέπειες των προβλημάτων. Αντίθετα, στην περιπτωσιολογική πλαισίωση παρουσιάζονται τα γεγονότα αποκομμένα και με εξειδίκευση στο συμβάν, ενώ η γνώση που παρέχεται αφορά μόνο σε στιγμιότυπα του συγκεκριμένου θέματος, χωρίς να απαντάται σύνδεση με άλλα (Iyengar, 1991; Nitz, 2000). Έρευνες οι οποίες συγκρίνουν τα δύο πλαίσια, καταλήγουν ότι η θεματική πλαισίωση ενισχύει την κατανόηση του κοινού για τα περιβαλλοντικά ζητήματα παρέχοντας πληρέστερες πληροφορίες (Corner et al., 2015; Deacon et al., 2015; Delshad & Raymond, 2013; Grantham & Vieira, 2014; Pan & Kosicki, 1993; Scheufele & Tewksbury, 2007). Κάποιες φορές, οι περιβαλλοντικές πληροφορίες οργανώνονται και σε ανταγωνιστικό πλαίσιο (adversarial frame). Για παράδειγμα, το ζήτημα με τα δάση της British Columbia όπου αρκετές φορές πλαισιώνεται ως 'ο πόλεμος στο δάσος' αφού οι υλοτόμοι σημαδεύουν ενάντιων των περιβαλλοντολόγων

σε μία ανταγωνιστική διαμάχη σε συγκρουόμενα συμφέροντα εργασίας και προστασίας διατήρησης (Ader, 1995; Karlberg, 1997).

Σύμφωνα με όσα συζητήθηκαν, η θεματολογία αναφέρεται στην ιδέα ότι υπάρχει μεγάλη συσχέτιση μεταξύ της έμφασης που δίνουν τα Μέσα σε συγκεκριμένα ζητήματα και της σημαντικότητας που αποδίδει το κοινό σε αυτά (Scheufele & Tewksbury, 2007). Δηλαδή, ότι το κοινό διαμορφώνει τη δική του θεματολογία έχοντας επηρεαστεί από την θεματολογία των Μέσων. Ενώ η πλαισίωση αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο χαρακτηρίζεται ένα ζήτημα στα νέα και ενδέχεται να επηρεάζει την κατανόηση του κοινού (Pan & Kosicki, 1993). Ο καθορισμός της θεματολογίας αλλά και η πλαισίωση των πληροφοριών που μεταδίδονται αποτελούν πολιτικές διαδικασίες. Σχετικά με την προσοχή που δίνουν τα Μέσα αυτό που διακυβεύεται είναι ότι το κοινό αναπτύσσει απόψεις σε ορισμένα θέματα ενώ σε άλλα θέματα όχι ενώ υιοθετεί κάποιες αξίες, αντιλήψεις, πιστεύω στάσεις ενώ άλλες όχι. Στην έρευνα εξετάζουμε την θεματολογία του έντυπου τύπου και τον τρόπο με τον οποίο πλαισιώνονται τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα ενώ στη συνέχεια θα την συγκρίνουμε με την περιβαλλοντική ανησυχία των πολιτών.

3.3 Περιβαλλοντική Κάλυψη

Το πιο σημαντικό για την κάλυψη μίας περιβαλλοντικής είδησης, είναι η 'αξία της είδησης', δηλαδή το πόσο σημαντική είναι ώστε να δημοσιευθεί. Αυτή η σημαντικότητα δεν συνάδει με την σημαντικότητα που επιδεικνύει ο επιστήμονας ή ο περιβαλλοντολόγος για το ίδιο ζήτημα. Η 'αξία της είδησης' για τον επιμελητή, καθώς εκείνος καθορίζει τι θα δημοσιευθεί, εξαρτάται από μία σειρά παραμέτρους όπως η συχνότητα, το εύρος, η ασάφεια, η αρμονία, το απροσδόκητο, η κουλτούρα, η συνέχιση και η σύσταση της είδησης (Anderson, 2002; Χαλκιά & Θεοδωρίδης, 2012). Έχει επίσης, να αναλογιστεί και τον ανταγωνισμό με τα συναφή Μέσα, τις πηγές, τις θεσμοθετήσεις αλλά και τις ανάγκες του κοινού. Όπως αναφέρει και ο Smith (2005, p. 1474), «Ένα ζήτημα μπορεί να είναι σημαντικό...αλλά αυτό δεν το κάνει είδηση». Παραδείγματος χάρη, ενώ η έρευνα για την κλιματική αλλαγή είχε ξεκινήσει την δεκαετία του 1960, απέκτησε 'αξία είδησης' το 1988 όπου ένα πολύ θερμό καλοκαίρι στην Αμερική επέτρεψε στους δημοσιογράφους να την συνδέσουν άμεσα με τις καθημερινές συνήθειες των πολιτών (Boykoff & Roberts, 2007; Storksdieck & Stylinski, 2010).

Οι αναπαραστάσεις του περιβάλλοντος στα Μέσα, συχνά επηρεάζονται από κοινωνικό-πολιτικούς παράγοντες αλλά και από την κουλτούρα ενώ περιβάλλονται από θεσμοθετήσεις (Ader, 1995; Carvalho, 2007). Ο Hannigan (1995) επισημαίνει έξι στοιχεία τα οποία συνήθως συναντώνται στο περιεχόμενο μίας περιβαλλοντικής είδησης: αναφορές σε επιστημονικές

αρχές και έγκυρη επιχειρηματολογία, η σύνδεση του περιβαλλοντισμού με την επιστήμη μέσω του εκλαϊκευμένου λόγου, η πλαisiώση του ζητήματος ως νέου και σημαντικού, η δραματοποίηση του με τη χρήση συμβόλων, εικόνων και βίντεο, αναφορές στα οικονομικά κίνητρα ώστε να αναληφθούν θετικές δράσεις και η εμφάνιση ενός φορέα ο οποίος διασφαλίζει την νομιμότητα και την συνεχή ενημέρωση. Η Anderson (2002), διαπίστωσε ότι οι ειδήσεις που αφορούσαν στην κάλυψη τριών πετρελαιοκηλίδων (Torrey Canyon, 1967; Exxon Valdez, 1989; Sea Empress, 1996) δεν περιείχαν καθόλου πληροφορίες για τις πολιτικές και θεσμικές αιτίες πρόκλησης αυτών, παρά εστίαζαν στην δραματοποίηση του θέματος. Συνήθως δηλαδή, παρουσιάζονται και πλαisiώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε να κερδίσουν την καρδιά και το μυαλό μας, παρέχοντας συγκεκριμένες πληροφορίες και δημιουργώντας αναπαραστάσεις για αυτά (Bakir, 2005; Christidou et al., 2004; Doulton & Brown, 2009; Hansen, 2011). Όπως φαίνεται, οι επιμελητές και οι δημοσιογράφοι, συνήθως δεν αντιλαμβάνονται το επιστημονικό πλαίσιο των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Συνεπώς, μετατρέπουν την περιβαλλοντική είδηση σε ενδιαφέρουσα ιστορία για το κοινό ενώ σπάνια παραθέτουν επιστημονική γνώση στα δημοσιεύματα (Χαλκιά & Θεοδωρίδης, 2012; Logan et al., 2000; O'Neill, 2013; Storksdieck & Stylinski, 2010; Tsekos et al, 2008; Wilson, 2000). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, οι πολίτες αρκετές φορές να στερούνται σημαντικής πληροφόρησης και συνεπώς να μην μπορούν να συνδέσουν τις αιτίες με τις συνέπειες περιβαλλοντικών προβλημάτων πόσο μάλλον να υιοθετήσουν κάποια δράση για την προστασία του (Hansen, 2011).

Παραδείγματος χάρη, ο αναγνώστης μπορεί να γνωρίζει τα πάντα σε ό,τι αφορά την διάσωση της χελώνας Καρέτα-Καρέτα, αλλά να μην γνωρίζει για την λειψυδρία που απαντάται σε επαρχιακές πόλεις, αφού η μείωση των αποθεμάτων νερού συνοδεύουν το δημοσίευμα του δελτίου καιρού. Επίσης, να γνωρίζει για την εξαφάνιση του τροπικού δάσους του Αμαζονίου αλλά να έχει άγνοια για την ένταση της αποδάσωσης στην Ελλάδα (Σκαναβή, 2004). Πόσο μάλλον να μπορεί να συνδέσει την αποδάσωση με την αύξηση της θερμοκρασίας της περιοχής που κατοικεί, κατά τους θερινούς μήνες και πόσο μάλλον με την κλιματική αλλαγή. Αυτό φαίνεται να οφείλεται τόσο στην αξία της είδησης όσο και στην έλλειψη εκπαίδευσης των δημοσιογράφων. Στοιχεία ερευνών υποδεικνύουν ότι μεγάλο ποσοστό δημοσιογράφων δεν γνωρίζει ότι η υπερθέρμανση του πλανήτη αποτελεί επιστημονικά διατυπωμένη θεωρία ενώ αρκετοί δηλώνουν πρόθεση να εκπαιδευτούν περαιτέρω ώστε να μπορούν να καλύπτουν επιτυχώς τα περιβαλλοντικά ζητήματα (Wilson, 2000; Kostarella et al., 2010; Skanavis & Sakellari, 2008).

Ξεφυλλίζοντας λοιπόν μία εφημερίδα παρατηρεί κανείς ότι εστιάζει συνήθως σε ζητήματα της επικαιρότητας. Φυσικά αν συμβεί κάποιο έκτακτο γεγονός (πχ. περιβαλλοντικό ατύχημα, φυσική καταστροφή κα.) οι δημοσιογράφοι εστιάζουν σε αυτό και παρέχουν συνεχή ενημέρωση. Όμως, διαπιστώνει ότι τα περιβαλλοντικά ζητήματα εμφανίζονται λιγότερο σε σχέση με τα υπόλοιπα (Hurlimann & Dolnicar, 2012; Kostarella et al., 2010). Ειδικά όταν μόνο το 2,7% των Ελλήνων αντιλαμβάνεται το περιβάλλον ως κοινωνικό πρόβλημα (Giannoulis et al, 2010; Tsifodimou et al. (2008). Συχνά χρησιμοποιούνται για να καλύψουν τα κενά στον χώρο των Μέσων και τοποθετούνται συνήθως στην κατηγορία των 'ήπιων ειδήσεων' (soft news). Σε αυτό το πλαίσιο, τα περιβαλλοντικά θέματα αντιμετωπίζονται ως μονοσήμαντα, συχνά ως πολιτικά θέματα που εξυπηρετούν βραχυπρόθεσμους στόχους όπως η δημιουργία αρνητικού/θετικού κλίματος στα κυβερνητικά πλάνα, δίχως να δίνεται έμφαση στην ουσία του θέματος (Logan et al., 2000; Lyytimäki, 2014). Η βασικότερη πηγή περιβαλλοντικής πληροφορίας των Μέσων είναι η κυβέρνηση παρόλο που δεν αντιμετωπίζεται ως η πιο έγκυρη και αξιόπιστη πηγή από το κοινό. Ωστόσο την ίδια συχνότητα κάλυψης φαίνεται να έχουν και οι πληροφορίες οι οποίες παρέχονται από τις περιβαλλοντικές οργανώσεις. Ενώ σε πολλές περιπτώσεις, οι περιβαλλοντολόγοι και οι επιστήμονες αγνοούνται από τις πηγές των νέων (Castrechini et al., 2014).

Συμπερασματικά, τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα απαντώνται σε χαμηλά ποσοστά ενώ συνήθως απαντώνται στις ήπιες ειδήσεις γεμίζοντας τα κενά. Στερούνται πολλές φορές περιβαλλοντικές επιστημονικές γνώσεις ενώ αρκετές φορές προβάλλουν μονοσήμαντες πληροφορίες στο κοινό. Αυτό έγκειται στο γεγονός ότι οι δημοσιογράφοι παρουσιάζουν χαμηλά ποσοστά επιστημονικής περιβαλλοντικής γνώσης ενώ προτιμούν να καλύπτουν πολιτικά και οικονομικά ζητήματα καθώς γνωρίζουν να τα διαχειρίζονται καλύτερα. Ο Trumbo (1996) παρατήρησε ότι συνήθως τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα που αναφέρονται σε επιστήμονες παρουσιάζουν τα προβλήματα και τις αιτίες ενώ αυτά που αναφέρονται σε πολιτικούς και σε συγκεκριμένα συμφέροντα, εστιάζουν στις γνώμες και τους τρόπους εξομαλύνσεις του προβλήματος. Ενώ οι Boykoff and Boykoff (2004) στην έρευνα τους σε δημοσιεύματα για την κλιματική αλλαγή σε αμερικανικές εφημερίδες (New York Times, Washington Post, Wall Street Journal, & Los Angeles Times) κατέγραψαν ότι σε πάνω από τα μισά δημοσιεύματα δεν εμπεριέχονταν επιστημονικές απόψεις και αντιλήψεις. Κατέληξαν επομένως ότι ο Τύπος παραθέτει προκαταλήψεις για την υπερθέρμανση του πλανήτη.

3.4 Δημόσια Κατανόηση Περιβαλλοντικών Ζητημάτων

Στο προηγούμενο κεφάλαιο της διατριβής αναφερθήκαμε στην ιστορική διαμόρφωση της δημόσιας κατανόησης της επιστήμης, ενώ σταθήκαμε στο γεγονός ότι ο όρος παραμένει ασαφής. Στη συνέχεια, ορίσαμε το κοινό ως τους πολίτες οι οποίοι έχοντας τα κατάλληλα εφόδια, ενδέχεται να δράσουν ως περιβαλλοντικά υπεύθυνοι πολίτες και να λάβουν μέρος στον δημόσιο διάλογο, ως μέλη μίας δημοκρατικής κοινωνίας. Συζητήσαμε ότι για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, κυρίαρχη πηγή πληροφόρησης, γνώσης και ευαισθητοποίησης αποτελούν τα ΜΜΕ. Τέλος, παρουσιάσαμε τις διαστάσεις της περιβαλλοντικής συνείδησης αυτές που τελικά διαμορφώνουν την συμπεριφορά μας. Ενώ σε αυτό το κεφάλαιο μέχρι στιγμής, αναφερθήκαμε στην λειτουργία των Μέσων και ειδικότερα στην εφημερίδα καθώς από κει θα αντλήσουμε τα δημοσιεύματα. Εστίασαμε σε δύο σημαντικούς παράγοντες, την θεματολογία και την πλαίσιωση, οι οποίοι διαμορφώνουν το που εστιάζουν οι πολίτες καθώς και το είδος της πληροφορίας που δέχονται και αναφερθήκαμε τους τρόπους με τους οποίους συνήθως καλύπτονται οι περιβαλλοντικές ειδήσεις. Στην ενότητα αυτή, θα συζητήσουμε τι είναι η δημόσια κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων, από τι συντελείται και πώς προσεγγίζεται σε αυτήν την έρευνα.

Παρακολουθώντας κανείς το δημόσιο διάλογο διαπιστώνει ότι η συζήτηση αφορά σε θέματα, όπως την αντιπαράθεση για το στρώμα του όζοντος, τη χημική ρύπανση, τις πετρελαιοκηλίδες, την εντατικοποίηση της γεωργίας, την εξαφάνιση των ειδών, την αποψίλωση των δασών, την υπεραλίευση, την κλιματική αλλαγή ή ακόμα και ζητήματα που αφορούν την ραγδαία αύξηση της τεχνολογίας και την εφαρμογή της ως επίλυση όλων των παραπάνω. Ρωτώντας λοιπόν κάποιον για την ρύπανση, δεν σκέφτεται να μας απαντήσει για τις αιτίες ή τις επιπτώσεις παρά αναφέρεται στο εργοστάσιο που 'μολύνει', στα καυσαέρια, στα σκουπίδια κ.α. Και σε κείνο το σημείο όταν τον ρωτήσουμε να εξηγήσει την διαφορά μεταξύ ρύπανσης και μόλυνσης, δυσκολεύεται να απαντήσει διότι δεν μπορεί να προσδιορίσει ότι έγκειται στον παράγοντα στον τον οποίο οφείλεται¹⁴. Πόσο μάλλον να φτάσει στη διαπίστωση ότι όλα τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε σήμερα αποτελούν κομματάκια του παζλ της κλιματικής αλλαγής. Τα προβλήματα αυτά είναι αποτέλεσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας και παρέμβασης στη φύση. Συχνά εμπλέκονται σε αυτά, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα. Ενώ, για την εξομάλυνσή τους προτείνονται

¹⁴ Η διαφορά ανάμεσα στις έννοιες ρύπανση και μόλυνση έγκειται στον παράγοντα από τον οποίο προκαλείται η κάθε μία. Η ρύπανση οφείλεται σε κάποιον χημικό παράγοντα (πχ. καυσαέρια, υδράργυρος κ.ο.κ.), ενώ η μόλυνση αποδίδεται σε κάποιον βιολογικό παράγοντα δηλαδή σε μικρόβιο, βακτήριο, ιό.

οικονομικές και τεχνολογικές επιλύσεις οι οποίες έχουν χαρακτήρα προσωρινό μιας και αναστέλλουν το πρόβλημα χωρίς να το λύνουν.

Εξηγήσαμε τι εννοούμε με τον όρο 'δημόσια' περιβαλλοντικά ζητήματα, τα θέματα δηλαδή που συναντάει κανείς στην ρητορική του κοινού. Όμως, η κατανόηση τους έγκειται σε μία πληθώρα παραγόντων και φυσικά εξηγείται μέσω της απάντησης στο ερώτημα 'Από πού προέρχεται η γνώση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα;'. Αρχικά εξαρτάται από τις δηλώσεις και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν ισχυροί εκπρόσωποι ομάδων για να εξηγήσουν τα ζητήματα και τους λόγους που είναι σημαντικά. Όπως επιστήμονες, επιχειρήσεις, κυβερνήσεις, ΜΚΟ, και ομάδες πίεσης, όλοι αυτοί χρησιμοποιούν παραδοχές της επιστήμης για να μας εξηγήσουν την σοβαρότητα των περιβαλλοντικών προβλημάτων και των πιθανών λύσεων (Besley & Nisbet, 2011; Eden & Geoghegan, 2017).

Φυσικά, η κύρια πηγή γνώσης για τα περιβαλλοντικά ζητήματα προέρχεται από τους επιστήμονες καθώς μελετούν, καταγράφουν και αξιολογούν τα ζητήματα αυτά. Σε αυτό αποδίδεται και το γεγονός ότι το κοινό συνήθως στις μελέτες γνώμης δηλώνει, ότι εμπιστεύεται περισσότερο τους επιστήμονες, τόσο για την ενημέρωσή τους όσο και για την λύση τους (Eden & Geoghegan, 2017). Ωστόσο, η επιτυχία των επιστημόνων στην ενημέρωση του κοινού είναι άμεσα συνδεδεμένη με τα Μέσα. Συνεπώς, αρκετές φορές η ενημέρωση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα προέρχεται από την επικοινωνία και την κάλυψη των επιστημονικών ζητημάτων με διακριτούς τίτλους όπως 'η τρύπα του όζοντος', η 'υπερθέρμανση' του πλανήτη, ή και μέσω περιβαλλοντικών ειδήσεων και αναπαραστάσεων της φύσης, ειδικότερα μέσω ντοκιμαντέρ για την άγρια ζωή, ταινιών για την καταστροφή της όπως το *The Day After Tomorrow* και το *Wall-E*, ή και την δραματοποίηση γεγονότων.

Οι ομάδες πίεσης και οι ΜΚΟ συμβάλλουν και αυτές στην κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Στο παρελθόν, αυτές οι ομάδες χρησιμοποιούσαν κυρίως ενημερωτικά δελτία, συγκεντρώσεις και συμβολικές διαδηλώσεις. Όπως στην περίπτωση της Greenpeace όπου μέλη της - ακτιβιστές, έρχονται συχνά αντιμέτωποι με αλιευτικά σκάφη για την εμπόδιση παράνομης θήρευσης στοχεύοντας στην συχνή κάλυψη από τα Μέσα, ειδικά τις εφημερίδες και την τηλεόραση (DeLuca, & Turcotte, 2001). Σήμερα, τα κοινωνικά δίκτυα και η αυτό-δημοσίευση δίνουν την δυνατότητα σε τέτοιες οργανώσεις να δημοσιεύουν το ενημερωτικό υλικό ευαισθητοποίησης μόνοι τους και να επικοινωνούν άμεσα με το κοινό. Με αυτόν τον τρόπο, προσπαθούν να κερδίσουν την εμπιστοσύνη του, κάτι που όπως προκύπτει από μελέτες δημοσκοπήσης, το καταφέρνουν καθώς παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά σε σχέση με την κυβέρνηση και άλλες πηγές πληροφόρησης (Castrechini et al., 2014; Eden & Geoghegan, 2017).

Οι τρόποι με τους οποίους οι εκπρόσωποι μεταφέρουν πληροφορίες στο κοινό φαίνεται να έχουν μεγάλη επίδραση στην γνώση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα συνεπώς στην δημόσια κατανόηση και την συμπεριφορά. Στη συγκριτική μελέτη των Burgess et al. (1998) ανάμεσα στην Αγγλία και την Ολλανδία, διαπιστώθηκε ότι η αδυναμία στην καθιέρωση αξιόπιστων επιχειρημάτων, και το γεγονός ότι το κοινό δεν εμπιστεύεται την κυβέρνηση, οδήγησε στην μείωση της ανάληψης προσωπικών ευθυνών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Πέρα όμως από τις δηλώσεις των εκπροσώπων σημαντικό ρόλο παίζει και η γνώση των πολιτών. Όχι τόσο τι είδους γνώση έχουν αλλά πώς την έχουν αποκτήσει. Εκτός από την γνώση που κατέχουν από την τυπική εκπαίδευση, κατέχουν γνώσεις και από την καθημερινότητά τους και την εμπειρία. Παραδείγματος χάρη, ορισμένοι πολίτες τυγχάνει να γνωρίζουν πολύ καλά τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην περιοχή τους. Συνεπώς, να έχουν 'εκλαϊκευμένες – λαϊκές' (lay) γνώσεις για αυτά τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Ωστόσο, αρκετές φορές αυτή η γνώση φαίνεται να μην θεωρείται αξιόπιστη καθώς η παραγωγή της δεν στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα και κριτήρια (Lane et al., 2011). Επίσης, να κατέχουν εξειδικευμένες γνώσεις μέσω των επαγγελματικών και προσωπικών ασχολιών τους. Ξεχωριστό παράδειγμα έρευνας σε αυτό το είδος γνώσης, αποτελεί η έρευνα του Wynne (1996) στα πρόβατα της Cumbria της Βόρειας Αγγλίας. Λίγο μετά το πυρηνικό ατύχημα του Chernobyl, η κυβέρνηση της Αγγλίας απαγόρευσε τις μετακινήσεις και πωλήσεις των προβάτων από συγκεκριμένες περιοχές. Κάτι το οποίο είχε άμεση συνέπεια στο εισόδημα των αγροτών. Η απόφαση βασιζόταν κυρίως σε ένα επιστημονικό μοντέλο που προέβλεπε την διαδρομή του ραδιενεργού ισότοπου του καϊσίου στο περιβάλλον, συνεπώς στα πρόβατα. Η απαγόρευση αρχικά θα διαρκούσε τρεις εβδομάδες, όμως όταν οι μετρήσεις στα ίδια τα πρόβατα υπέδειξαν ότι διαρκούσε περισσότερο από το προβλεπόμενο, η απαγόρευση συνεχίστηκε επ' αόριστον ενώ προτάθηκε η σφαγή τους. Οι αγρότες υποστήριζαν ότι η ρύπανση δεν οφείλονταν μόνο στο ατύχημα, αλλά σχετιζόταν με τις λειτουργίες πυρηνικού εργοστασίου σε κοντινή περιοχή. Οι επιστήμονες υποστήριζαν με βεβαιότητα το μοντέλο τους, ενώ αρνούσαν να ακούσουν τα επιχειρήματα των αγροτών, τα οποία στηρίζονταν στην γνώση τόσο της περιοχής, όσο και των σημείων που τρέφονταν τα πρόβατα.

Μέσω τέτοιων αναλύσεων, οι ερευνητές κατέληξαν ότι η λαϊκή γνώση αναπτύσσεται σε διαφορετικό πλαίσιο από την επιστημονική και δεν μπορεί να γενικευθεί. Όμως, αναπτύσσεται, εξελίσσεται και ενισχύεται από τις καθημερινές πρακτικές και την εξοικείωση με τα τοπικά προβλήματα. Ειδικότερα, έχει μεγάλη αξία στην περίπτωση των περιβαλλοντικών ζητημάτων καθώς εμπεριέχει συναισθηματικές και υποκειμενικές

αποκρίσεις στις διαμάχες γύρω από τα ζητήματα, και ενισχύει την ανάληψη δράσεων στο πλαίσιο αλλαγής της συμπεριφοράς (Eden & Geoghegan, 2017).

Συνεπώς, την δημόσια κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων την επηρεάζουν οι πληροφορίες και οι δηλώσεις που δεχόμαστε, τα προβλήματα που συναντάμε και αντιμετωπίζουμε στην γειτονιά μας ή ευρύτερα στον Δήμο. Οι γνώσεις που μας παρέχει η τυπική εκπαίδευση αλλά και αυτές των καθημερινών μας συνηθειών, ασχολιών και συναναστροφών με άλλους ανθρώπους. Όπως επίσης και μία σειρά από άλλους παράγοντες, όπως οι αξίες μας τα πιστεύω κ.ο.κ. Φυσικά, την κατανόηση δύσκολα κανείς μπορεί να την μετρήσει και να την αξιολογήσει διότι ο καθένας κατανοεί με τον δικό του τρόπο ένα θέμα και ως ένα επίπεδο. Μπορεί όμως κανείς να την προσεγγίσει ή να την προσδιορίσει. Συνήθως, μέσω μελετών γνώμης ή δημοσκοπήσεων, οι οποίες εξετάζουν το επίπεδο των γνώσεων του κοινού για τα περιβαλλοντικά ζητήματα στο χώρο και χρόνο. Αρκετές φορές μάλιστα, μέσω των δεδομένων που συλλέγονται πραγματοποιούνται συγκριτικές μελέτες μεταξύ χωρών για να διαπιστωθεί το επίπεδο κατανόησης (O'Donnell & Rise, 2008; Robelia & Murphy, 2011).

Τέτοιου είδους μελέτες δημοσκόπησης διεξάγονται από κυβερνητικούς φορείς, παρέχοντάς τους χρήσιμες πληροφορίες για τις απόψεις, γνώσεις, αντιλήψεις του κοινού για την λήψη αποφάσεων διαφόρων ζητημάτων (Eden & Geoghegan, 2017). Αρκετές φορές ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα ή και αντίστοιχες μελέτες γνώμης, χρησιμοποιούνται και στον ακαδημαϊκό τομέα (Whitmarsh et al., 2011) χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αποτελεί μοναδικό τρόπο μέτρησης. Τέτοιου τύπου μελέτες, δύσκολα αποτυπώνουν την κατανόηση του κοινού καθώς αρκετές φορές δεν εξετάζουν συναισθηματικές, ψυχολογικές αλλά και ενεργητικές διαστάσεις των πολιτών. Είναι δηλαδή πιο αφαιρετικές και συνήθως δεν συμπεριλαμβάνουν ερωτήσεις οι οποίες να αφορούν στην έκφραση προσωπικών αξιών, πιστεύω, εμπειριών ή και συμμετοχικών δράσεων. Οι Burgers, et al. (2007), προτείνουν έναν άλλο τρόπο προσέγγισης της δημόσιας κατανόησης τέτοιων πολύπλοκων ζητημάτων όπως των περιβαλλοντικών, μέσω της καταγραφής εννοιολογικών χαρτών οι οποίοι προκύπτουν από την συμμετοχική έρευνα δράσης πολιτών.

Καθώς όμως, η δημόσια κατανόηση των περιβαλλοντικών είναι άμεσα συνδεδεμένη με τα Μέσα επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε μία μίξη των παραπάνω μεθόδων ώστε να εξετάσουμε την 'γνώση των πολιτών' για τα περιβαλλοντικά ζητήματα την περίοδο 2008-2017. Τόσο από δεδομένα μελετών δημοσκόπησης όσο και από τις πληροφορίες που παρέχονται από τα Μέσα. Σε ό,τι αφορά τις μελέτες αντλήσαμε, όπως περιγράφεται και στη συνέχεια τα δεδομένα από το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο. Ενώ σε ό,τι αφορά τις πληροφορίες

από τα Μέσα, επιλέξαμε να εστιάσουμε στα δημοσιεύματα του έντυπου Τύπου και να τα αναλύσουμε ως προς το περιεχόμενο των πληροφοριών τους.

3.5 Επίδραση των ΜΜΕ στη Δημόσια Συμπεριφορά

Σύμφωνα με όσα συζητήθηκαν στο θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής, υπάρχουν αρκετοί παράγοντες στα Μέσα οι οποίοι φαίνεται να επηρεάζουν την γνώση των πολιτών, τις αξίες, τις στάσεις και να την φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά: εν ολίγοις την συνείδηση και την διαμόρφωση της δημόσιας συμπεριφοράς τους. Όμως, η επίδραση (επιρροή) αυτή δεν έχει κατανοηθεί πλήρως (Arbuthnot & Lingg, 1975; Gunther & Storey, 2003; Liao et al., 2016) ενώ αρκετοί την απορρίπτουν σύμφωνα με το επιχειρήμα ότι τα Μέσα λειτουργούν απλά ως οχήματα παράδοσης μηνυμάτων και πληροφορίας (Clark, 1983).

Ωστόσο, η πλειονότητα των ερευνών υποστηρίζει, ότι τα Μέσα αποτελούν την πρωταρχική πηγή περιβαλλοντικής γνώσης και πληροφορίας, συνεπώς οποιαδήποτε αύξηση στην κατανόηση μπορεί να αποδοθεί στην κάλυψη τέτοιων θεμάτων. Παραδείγματος χάρη, οι Αμερικανοί πολίτες δηλώνουν ότι κατανοούν πολύ καλά την υπερθέρμανση του πλανήτη, υποστηρίζοντας ότι ήδη βιώνουν τις συνέπειες της ενώ υποστηρίζουν τους επιστήμονες που την μελετούν (Saad, 2006; Nisbet & Myers, 2007). Ο Brothers (1991), παρατήρησε ότι η συχνή μετάδοση περιβαλλοντικών ειδήσεων που αφορούν στην βιοποικιλότητα, αυξάνει την γνώση των τηλεθεατών ενώ κατέληξε ότι η τηλεόραση μπορεί να αξιοποιηθεί αποτελεσματικά στην ενημέρωση των πολιτών για το περιβάλλον. Από την άλλη, τα Μέσα φαίνεται να δημιουργούν αρκετές λανθασμένες αντιλήψεις (Logan et al, 1997; Nisbet et al., 2002; Petkou, et al., 2018; Stamm et al., 2000). Προκύπτει, ότι αρκετές ειδήσεις, στερούνται από σημαντικές επιστημονικές πληροφορίες κάτι το οποίο οδηγεί το κοινό να αμφισβητεί την αξιοπιστία των περιβαλλοντικών ζητημάτων όπως παραδείγματος χάρη της κλιματικής αλλαγής (Corbett & Durfee, 2004).

Παρόλα αυτά, μελέτες στην κάλυψη των Μέσων αναφέρουν ότι ευθύνονται για την ελλειμματική γνώση και την δυσκολία στην κατανόηση που εμφανίζει το κοινό. Η ανάλυση περιεχομένου δείχνει ότι υπάρχουν κενά στην κάλυψη των περιβαλλοντικών ειδήσεων, ενώ αυτά συνήθως εστιάζουν σε δραματικά γεγονότα όπως ένα ατύχημα, μία καταστροφή κ.ο.κ. Οι πολίτες εστιάζουν σε αυτά και στις οικονομικές συνέπειες που τα περιβάλλουν αγνοώντας άλλα, σημαντικά ζητήματα τα οποία αντιμετωπίζει η φύση γύρω τους (Hansen, 2011). Συνεπώς, έρευνες υποδεικνύουν ότι παρόλο που το κοινό γνωρίζει ή έχει ακούσει για τα κυριότερα προβλήματα, δυσκολεύεται να συνδέσει το πρόβλημα με τις αιτίες και τις συνέπειες πόσο μάλλον να προτείνει λύσεις για αυτό (Carter et al., 1992; Simon et al., 1971;

Stamm, et al. 2000). Συχνά μάλιστα, οδηγείται σε παρανοήσεις εξαιτίας των πληροφοριών που διαχέονται σε αυτό, γεγονός που συμβάλλει στην έλλειψη κατανόησής του (Whitmarsh et al., 2011). Συνεπώς, τα περιβαλλοντικά προβλήματα παρουσιάζουν χαμηλή προτεραιότητα στις ανησυχίες του κοινού, ενώ μόλις το 2,7% των Ελλήνων τα αναγνωρίζει ως κοινωνικό πρόβλημα (Carter et al., 1992; Tsfodimou et al., 2008).

Η αύξηση δημοσιότητας και προτίμησης συγκεκριμένων οικολογικών θεμάτων έναντι άλλων, από τα Μέσα, δεν συνεπάγεται απαραίτητα βαθύτερη κατανόηση του θέματος ή ορθή του παράθεση. Οι Mazur & Lee (1993) υποστηρίζουν ότι το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον του κοινού τείνει να ακολουθεί την προσοχή που δίνεται στα Μέσα ανεξάρτητα από το περιεχόμενο της είδησης. Ένα πρόβλημα που συχνά εντοπίζεται στον τρόπο επικοινωνίας των περιβαλλοντικών ζητημάτων από τα Μέσα, είναι ο μονοδιάστατος τρόπος διάδοσης, παραγκωνίζοντας τη διαδραστική φύση που έχουν με την κοινωνία και τους θεσμούς (Hansen, 1991). Σε αρκετές περιπτώσεις το κοινό δεν έχει άμεση γνώση για το τι συμβαίνει, ενώ στηρίζεται στα Μέσα για να ενημερωθεί. Αυτό δεν σημαίνει ότι τα Μέσα μας λένε τι πρέπει να σκεφτούμε – το κοινό δεν απορροφά τα μηνύματα χωρίς κριτική (Philo, 2008; Philo, Miller & Harper, 2015). Όμως, είναι το κλειδί στην διαμόρφωση θεματολογίας τόσο των Μέσων όσο και του κοινού καθώς τείνουν να επικεντρώνουν το ενδιαφέρον του κοινού σε συγκεκριμένη θεματολογία, κάτι που μάλιστα περιορίζει την γνώση και κατανόηση αλλά και την επιχειρηματολογία του κοινού για άλλα ζητήματα εξίσου σημαντικά για τα οποία στερείται πληροφόρησης (Fairclough, 2003; Herman & Chomsky, 1994; Van Dijk, 1998). Συνεπώς, το πού εστιάζουν τα Μέσα και ποια αναδεικνύουν περισσότερο, επηρεάζουν το πού θα εστιάσει το κοινό και για ποια θέματα θα ευαισθητοποιηθεί ή θα εκδηλώσει ανησυχία (Harper & Philo, 2013).

Τα ΜΜΕ πέρα από το ποια θέματα θα αναδείξουν περισσότερο στο κοινό, διαμορφώνουν τις συλλήψεις της πραγματικότητας, δηλαδή τις αναπαραστάσεις για τον φυσικό κόσμο επηρεάζοντας τις στάσεις και τις συμπεριφορές (Corbet et al., 2004; Christidou et al., 2004; Halkia & Mantzouridis, 2005; Long et al., 2005; Lyytimaki, 2014). Ειδικότερα μέσω της ημερήσιας διάταξης, δηλαδή της σχέσης ανάμεσα στην σχετική έμφαση που δίνουν στα διάφορα θέματα και του βαθμού προβολής που έχουν αυτά στο ευρύ κοινό και του τρόπου με τον οποίο πλαισιώνουν τις περιβαλλοντικές πληροφορίες και τα γεγονότα McCombs and Ghanem (2001). Οι Castrechini et al., 2014, υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι εξαρτώνται από τις πληροφορίες που μεταδίδουν τα Μέσα, όπως οι εφημερίδες, η τηλεόραση και το ραδιόφωνο, ενώ από την ανάλυση δημοσιευμάτων κατέγραψαν ότι οι πληροφορίες που φτάνουν τελικά στο κοινό κατασκευάζουν την πραγματικότητα. Επίσης, έρευνα σε φοιτητές

οι οποίοι παρακολουθούσαν συχνά τηλεόραση παρουσίαζαν αυξημένο επίπεδο γνώσης για τα περιβαλλοντικά ζητήματα και λιγότερη για αυτά που παρουσιάζονταν σε χαμηλή προτεραιότητα (Chan, 1998). Στην έρευνα των Holbert et al. (2003), η χρήση της τηλεόρασης, είτε όταν η κάλυψη των περιβαλλοντικών ζητημάτων είναι επεισοδιακή ή δραματοποιημένη, φαίνεται ότι ενισχύει την υιοθέτηση δράσεων όπως η ανακύκλωση, η αγορά φιλικών προς το περιβάλλον προϊόντων, και την μείωση κατανάλωση ενέργειας (Holbert et al., 2003). Ενώ στην έρευνα ελληνικών εφημερίδων την περίοδο 1997-2000, οι Tsifodimou et al. (2008) διαπίστωσαν ότι τα περισσότερα δημοσιεύματα χρησιμοποιούν περιπτωσιολογική πλαισίωση, ενώ τα περιβαλλοντικά ζητήματα παρουσιάζονταν ως γεγονότα χωρίς εκτενή ανάλυση για την πλήρη κατανόηση των προβλημάτων και την ενημέρωση του κοινού για αυτά.

Σύμφωνα με τους Stamm et al. (2000) η επικοινωνία, τόσο η μαζική (τηλεόραση, εφημερίδες κ.ο.κ.) όσο και η διαπροσωπική (οικογένεια/φίλοι), αποτελεί το κλειδί στην ενίσχυση της δημόσιας κατανόησης των περιβαλλοντικών ζητημάτων καθώς διαπίστωσαν ότι οι συμμετέχοντες στο τέλος της έρευνας, μπορούσαν να κάνουν συνδέσεις ανάμεσα στην κλιματική αλλαγή, την κατανάλωση καυσίμων και της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς (λιγότερη χρήση αυτοκινήτου και μείωση κατανάλωσης στο σπίτι). Ωστόσο, επειδή η παρουσίαση των περιβαλλοντικών ειδήσεων συνήθως εστιάζει σε ξαφνικά γεγονότα όπως παραδείγματος οι περιβαλλοντικές καταστροφές, δεν είναι σίγουρο ότι η αλλαγή στην συμπεριφορά οφείλεται στην γνωστική μετάβαση και όχι στο αίσθημα του φόβου και συνεπώς μπορεί να διατηρηθεί σε βάθος χρόνου (Holbert et al., 2003).

Η σχέση μεταξύ των Μέσων και του κοινού δεν είναι μονοσήμαντη αλλά ούτε μονοδιάστατη. Προφανώς και όταν μιλάμε για τα Μέσα υπάρχει μία δυναμική σχέση μεταξύ των μηνυμάτων και του παραλήπτη. Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα στο κεφάλαιο αυτό, τα Μέσα αξιοποιούν εκπροσώπους ισχυρών ομάδων (κυβερνητικούς εκπροσώπους, επιστήμονες, επιχειρήσεις, ΜΚΟ κ.ο.κ.) ως πηγές πληροφόρησης. Συνεπώς, οι παραπάνω ομάδες, αξιοποιούν τα Μέσα για την μετάδοση μηνυμάτων προς το κοινό και αναμένουν τις αποκρίσεις του ειδικότερα σε ό,τι αφορά θέματα πολιτικών θεσμοθετήσεων ή και επιλύσεων (Prpic, 2010; Harper & Philo, 2013). Επομένως, όλα τα στοιχεία που εμπλέκονται στο επικοινωνιακό δίκτυο διασταυρώνονται και πρέπει να μελετώνται ως ένα δυναμικό σύστημα. Σε παλαιότερες έρευνες κάθε στοιχείο (π.χ. περιεχόμενο ή επιπτώσεις των Μέσων) εξετάζονταν χωριστά, καλό είναι όμως να εξετάζονται μαζί καθώς κάθε ένα από αυτά τα στοιχεία καθορίζουν τον ρόλο των Μέσων συναρτήσει της κοινωνικής αλλαγής. Φυσικά, και το κοινό δεν λαμβάνει την πληροφορία δίχως να ασκεί κριτική σε αυτή. Χρησιμοποιούν παραδείγματος χάρη, την

γνώση που ήδη διαθέτουν για να κρίνουν τι ακούν και ή τι βλέπουν. Το μορφωτικό επίπεδο, το φύλο, η ηλικία διαμορφώνουν και αυτά με τη σειρά τους τις αντιλήψεις, το πώς μαθαίνουμε αλλά και τη συμπεριφορά μας. Για παράδειγμα, οι Nisbet et al. (2002), παρατήρησαν ότι τα άτομα που εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά γνώσης συνήθως επιλέγουν την εις βάθος κάλυψη των εφημερίδων έναντι στην τηλεόραση. Σε έρευνα δελτίων καιρού, ο Wilson (2002) παρατήρησε ότι ακόμα και τα άτομα που παρουσίαζαν αυξημένο επιστημονικό γραμματισμό παρουσίαζαν λανθασμένες αντιλήψεις σχετικά με το επιστημονικό πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής, το οποίο φαίνεται να συνδέεται άμεσα με τις ατομικές αξίες και τα πιστεύω.

Επίλογος

Το κεφαλαίο αυτό, αναφέρεται στην ταξινόμηση και λειτουργία των Μέσων και πιο συγκεκριμένα στην εφημερίδα. Σε αυτό παρουσιάστηκαν δύο παράγοντες στην επιλογή των ειδήσεων: η θεματολογία και η πλαisiώση, οι οποίοι έχουν καθοριστικό ρόλο στην 'αξία της είδησης' και στην παρουσίαση των πληροφοριών στο κοινό. Συζητήθηκαν οι παράγοντες που επηρεάζουν την δημόσια κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Τέλος, αναδείχθηκε μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, η επίδραση που έχουν τα Μέσα στις τέσσερις διαστάσεις της συνείδησης και συνεπώς στην δημόσια συμπεριφορά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στα προηγούμενα κεφάλαια αναπτύχθηκε το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας στο οποίο αυτή στηρίζεται. Σε αυτό το κεφάλαιο, παρουσιάζεται η επιλογή της μεθοδολογίας καθώς και τα επιχειρήματα που την υποστηρίζουν. Περιγράφεται ο σχεδιασμός της έρευνας, δηλαδή τα βήματα που ακολουθήθηκαν ώστε να απαντηθούν τα ερωτήματα που θέτει, αλλά και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν τόσο στην συλλογή όσο και στην ανάλυση των δεδομένων. Τέλος, το κεφάλαιο ολοκληρώνεται συζητώντας τα ζητήματα αξιοπιστίας και εγκυρότητας που ανέκυψαν σε κάθε στάδιο εκτέλεσης της.

4.1 Επιλογή Μεθόδων Έρευνας

Σκοπός της διατριβής είναι να ερευνήσει 'την δημόσια κατανόηση' του κοινού, σε ό,τι αφορά τα περιβαλλοντικά ζητήματα που δημοσιεύθηκαν στον έντυπο ελληνικό Τύπο από το 2008-2017. Και στη συνέχεια να τη συσχετίσει με την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών όπως αυτή αποτυπώνεται από τα δεδομένα του Ευρωβαρόμετρου. Πιο συγκεκριμένα, διερευνά μέσω εμπειρικών δεδομένων αν οι πληροφορίες που παρέχονται στα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα διαμορφώνουν, την γνώση, τις αξίες, τις στάσεις και την φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά και συνεπώς την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών απαντώντας σε μία σειρά από ερευνητικά ερωτήματα:

Ερευνητικά ερωτήματα

E1: Πώς αποτιμάται η δημόσια συμπεριφορά των πολιτών μέσα από τα στοιχεία του Ευρωβαρόμετρου;

E1α: Πόσο ενημερωμένοι είναι οι πολίτες, από πού αντλούν πληροφορίες για τα περιβαλλοντικά θέματα και για ποια ζητήματα στερούνται πληροφόρησης;

E1β: Ποιες πηγές ή φορείς θεωρούν αξιόπιστους σε ό,τι αφορά τα περιβαλλοντικά θέματα;

E1γ: Ποιους τρόπους θεωρούν αποτελεσματικούς για τη επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων;

E1δ: Για ποια περιβαλλοντικά θέματα ανησυχούν περισσότερο;

E1ε: Έχουν υιοθετήσει κάποια περιβαλλοντική δράση το περασμένο διάστημα;

E2: Επηρεάζει ο Τύπος την δημόσια κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων των πολιτών;

E2α: Τι είδους πληροφορίες και γνώση μεταφέρεται από τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα του Τύπου προς το κοινό;

E3β: Ποια αναδεικνύονται στο Τύπο ως κύρια περιβαλλοντικά ζητήματα την χρονική περίοδο μελέτης;

E4γ: Ενισχύουν τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση;

E5δ: Σε ποια πηγή ή φορέα συνήθως αναφέρονται τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα της περιόδου;

E3: Διαμορφώνει ο Τύπος τις πληροφορίες, τις αξίες και τις στάσεις των πολιτών για το περιβάλλον.

E3α: Ταυτίζονται τα κύρια περιβαλλοντικά ζητήματα του Τύπου με τα ζητήματα για τα οποία στερούνται πληροφόρησης οι πολίτες;

E3β: Υπάρχει σχέση ανάμεσα στην εμπιστοσύνη που δείχνουν οι πολίτες και στις αναφορές των δημοσιευμάτων;

E3γ: Πώς μεταβάλλεται η περιβαλλοντική ανησυχία σε σχέση με την θεματολογία του Τύπου;

E4: Διαμορφώνει ο Τύπος την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών για το περιβάλλον;

Για την προσέγγιση του θέματος και την διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων χρειάστηκε να σχεδιαστεί η κατάλληλη ερευνητική μεθοδολογία, να επιλεγούν τα εργαλεία συλλογής αλλά και ο τρόπος ανάλυσης των δεδομένων. Όπως αναφέρεται και στην Ενότητα 3.4 την δημόσια κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων δύσκολα κανείς μπορεί να την μετρήσει. Μπορεί όμως να την προσδιορίσει μέσω διαφόρων παραγόντων. Στην βιβλιογραφία δεν απαντάται μία συγκεκριμένη μεθοδολογία που να την χαρακτηρίζει. Συνήθως, οι περισσότερες έρευνες βασίζονται είτε στην ανάλυση περιεχομένου δημοσιευμάτων είτε στην συλλογή και ανάλυση μελετών κοινής γνώμης. Συνεπώς, ερευνητές χρησιμοποιούν διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις – ποιοτικές, ποσοτικές ή/και μικτές στον προσδιορισμό της δημόσιας κατανόησης (Cohen, Manion & Morrison, 2018; Hansen et al., 1998; Riffe et al., 2008). Αρκετές φορές μάλιστα, πραγματοποιούν τριγωνοποίηση μεθοδολογιών ώστε να δώσουν αξιόπιστες απαντήσεις στα ερωτήματα που θέτουν, παραδείγματος χάρη, εθνογραφικές, διαχρονικές ή και συγκριτικές μελέτες μεταξύ χωρών κ.ο.κ. Ωστόσο, λίγοι είναι αυτοί που προσπαθούν να συσχετίσουν δεδομένα από διαφορετικές πηγές (Deacon, Baxter & Buzzelli, 2015; Gooch, 1996; Massey & Haas, 2002; Steele, 2016; Tsifodimou, K., Manolas, E., and Tsantopoulos G., 2008; Wanta, Golan & Lee, 2004).

Στοχεύοντας στην παρουσίαση και ανάλυση τόσο της δημόσιας κατανόησης των περιβαλλοντικών ζητημάτων μέσα από δημοσιεύματα όσο και της δημόσιας συμπεριφοράς, η έρευνα αυτή είναι περιγραφική. Εστιάζει σε ερευνητικές ερωτήσεις 'Πώς', 'Γιατί' και 'Ποιά' σχέση υπάρχει μεταξύ των δύο, ενέχοντας μάλιστα το στοιχείο της διαχρονικότητας, καθώς μελετάει μία δεκαετία. Δεν δίνει απαντήσεις σε ποσοτικά ερωτήματα, ούτε μπορεί να ερμηνεύσει σύμφωνα με την ποσοτική μεθοδολογία τα δεδομένα της. Και αυτό γιατί, εξετάζει ένα βασικό στοιχείο του ανθρώπου, την συμπεριφορά, στην διαμόρφωση της οποίας συντελούν πολλοί παράγοντες τους οποίους μάλιστα, δύσκολα μπορεί κανείς να απομονώσει ώστε να ερευνήσει ερωτήματα όπως «*Πόση περιβαλλοντική πληροφορία οδηγεί στην υιοθέτηση μίας περιβαλλοντικής συμπεριφοράς*» ή «*Πόσο επηρεάζει η ανάγνωση*

περιβαλλοντικών άρθρων την υιοθέτηση της αντίστοιχης περιβαλλοντικής συμπεριφοράς;» (Berg, 2001; Cohen et al, 2018; Merriam, 2009; Yin, 2003).

Σήμερα, απαντάται μία ποικιλία ποιοτικών και ποσοτικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων όπου μπορεί κανείς να επιλέξει ώστε να αναλύσει σε βάθος κοινωνικά φαινόμενα – ζητήματα. Ανάμεσα σε αυτές είναι η πειραματική, η εθνογραφία, φαινομενολογία, η μελέτη περίπτωσης, η ιστορική ανάλυση, η συμμετοχή δράση, η διαχρονική μελέτη φαινομένων κ.ο.κ. (Cohen et al., 2018; Eisenhardt, 1989; Hay, 2000; Παρασκευόπουλος, 1993). Οι διαφορές μεταξύ ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας έχουν συζητηθεί εκτενώς στην βιβλιογραφία. Σύμφωνα με τον Creswell (1994) ποσοτική έρευνα είναι η διερεύνηση ενός κοινωνικού ή ανθρώπινου προβλήματος. Βασίζεται στην εξέταση ενός θεωρητικού πλαισίου το οποίο αποτελείται από μεταβλητές, εξαρτημένες και ανεξάρτητες, μετρούνται με νούμερα, αναλύονται στατιστικά, έτσι ώστε να εξεταστεί αν και κατά πόσο επαληθεύονται οι γενικεύσεις του θεωρητικού της πλαισίου. Εν αντίθεση, η ποιοτική έρευνα αφορά στις διαδικασίες κατανόησης ενός κοινωνικού ή ανθρώπινου προβλήματος, του οποίου η επίλυση βασίζεται σε πολύπλοκες, ολιστικές εικόνες, διατυπωμένες με λέξεις, κρατώντας λεπτομερείς σημειώσεις των παρατηρούμενων σε πραγματικό χρόνο και χώρο. Σύμφωνα με τους McMillan & Schumacher (2001) οι στόχοι των ποιοτικών ερευνών μπορούν να χωριστούν σε τέσσερις κατηγορίες: 1) Περιγραφική μέσω της χρήσης διαχρονικών ή τμηματικών μελετών, 2) Πρόβλεψη μέσω συσχετίσεων και πολλαπλών στατιστικών αναλύσεων, 3) ελέγχου και 4) επεξήγησης χρησιμοποιώντας πειραματικού τύπου σχεδιασμό. Η παρούσα έρευνα εμπίπτει στην πρώτη κατηγορία. Πρόκειται για μια εμπειρική διαχρονική ερμηνευτική¹⁵ ποιοτική έρευνα η οποία όμως ενέχει χαρακτηριστικά ποσοτικής καθώς αξιοποιεί στοιχεία περιγραφικής στατιστικής στην ανάλυση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων της. Συγχρόνως, είναι διαχρονική καθώς εξετάζει μία δεκαετία αξιοποιώντας δεδομένα από έρευνες δημοσκόπησης αντιπροσωπευτικού δείγματος. Τέτοιου είδους έρευνες είναι σημαντικές διότι περιγράφουν σε μακροχρόνια βάση αλλαγές σε έναν πληθυσμό. Μπορούν να αποτυπώσουν μοτίβα ανά τα χρόνια, να προσδιορίσουν αλλαγές και να τις ερμηνεύσουν σε βάθος χρόνου συγκρίνοντας τα αποτελέσματα με γεγονότα που έχουν μεσολαβήσει (Cohen et al., 2018; Παρασκευόπουλος, 1993; Riffe et al., 2008; Wimmer & Dominick, 2010).

Ο τρόπος προσέγγισης του θέματος της διατριβής είναι πρωτότυπος καθώς η σχέση μεταξύ της δημόσιας κατανόησης και της δημόσιας συμπεριφοράς με αυτόν τον τρόπο δεν έχει

¹⁵ Διαχρονική ερμηνευτική όπου πραγματοποιείται καθορισμός αιτιωδών σχέσεων – προβλέψεις.

διερευνηθεί, ειδικότερα στην Ελλάδα. Συνεπώς, εξαιτίας της πρωτοτυπίας της μπορεί να θεωρηθεί και πρωταρχική έρευνα για μία σειρά από λόγους. Αρχικά, όπως ανακύπτει από την βιβλιογραφία, δεν διαθέτουμε αρκετή ερευνητική εμπειρία στην οποία θα μπορούσαμε να στηριχτούμε για να καθορίσουμε τις διάφορες πτυχές του θέματος και συνεπώς να διατυπώσουμε τις δικές μας υποθέσεις. Έπειτα, προτείνονται νέες προσεγγίσεις του θέματος, ενώ τα ευρήματά της δύναται να χρησιμοποιηθούν ως καθοδηγητική βάση για περαιτέρω έρευνα.

4.2 Σχεδιασμός και Περιγραφή Βημάτων Έρευνας

Κατά τον σχεδιασμό της μεθοδολογίας της έρευνας, δηλαδή των βημάτων που ακολουθήθηκαν αλλά και για την παρουσίαση αυτής, η έρευνα χωρίστηκε σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος εστίασε στην αποτίμηση της δημόσιας συμπεριφοράς από την δευτερογενή ανάλυση των στοιχείων του Ευρωβαρόμετρου (Σχήμα 4.1).

Ερωτήματα

E1α: Πόσο ενημερωμένοι είναι οι πολίτες, από πού αντλούν πληροφορίες για τα περιβαλλοντικά θέματα και για ποια ζητήματα στερούνται πληροφόρησης;

E1β: Ποιες πηγές ή φορείς θεωρούν αξιόπιστους σε ό,τι αφορά τα περιβαλλοντικά θέματα;

E1γ: Ποιους τρόπους θεωρούν αποτελεσματικούς για τη επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων;

E1δ: Για ποια περιβαλλοντικά θέματα ανησυχούν περισσότερο;

E1ε: Έχουν υιοθετήσει κάποια περιβαλλοντική δράση το περασμένο διάστημα;

Μέθοδος

Ποιοτική με στοιχεία περιγραφικής στατιστικής
Συλλογή δεδομένων από το Ευρωβαρόμετρο
Δευτερογενής ανάλυση δεδομένων

Κατηγορίες - Μεταβλητές

Γνώση - Πληροφορία

Στάση

Αξίες - Πιστεύω

Φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά

Σχήμα 4.1 Σχεδιασμός Έρευνας: Δημόσια Συμπεριφορά Ελλήνων Πολιτών

Για την διερεύνηση των ερωτήματα E1(α-ε) ακολουθήθηκε η ποιοτική μέθοδος ενώ χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία περιγραφικής στατιστικής. Πραγματοποιήθηκε άντληση των

δεδομένων του Ευρωβαρόμετρου και στην συνέχεια δευτερογενής ανάλυση. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τα ερωτηματολόγια πραγματοποιήθηκε ανάλυση περιεχομένου ενώ τα αριθμητικά δεδομένα αναλύθηκαν με την χρήση στατιστικών παραμέτρων ώστε να διερευνηθούν οι γνώσεις, οι στάσεις, οι αξίες-πιστεύω, και η φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά των πολιτών σε σχέση με το περιβάλλον.

Το δεύτερο μέρος εστίασε στην εξέταση της επιρροής του Τύπου στην δημόσια κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων των πολιτών μέσω των ερωτημάτων Ε2(α-δ). Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε η συλλογή και περιβαλλοντικών άρθρων από τον έντυπο Τύπο και η ανάλυση περιεχομένου ως προς την γνώση- πληροφορία που μεταφέρουν προς το κοινό, την θεματολογία δηλαδή το περιβαλλοντικό θέμα που πραγματεύονται, την ενίσχυση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και την πηγή & αναφορά της είδησης, δηλαδή από πού αντλεί το δημοσίευμα πληροφορίες και σε ποιον εκπρόσωπο κοινωνικής ομάδας αναφέρεται περισσότερο (Σχήμα 4.2).

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ

Ερωτήματα

- Ε2α:** Τί είδους πληροφορίες και γνώση μεταφέρεται από τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα του Τύπου προς το κοινό;
- Ε2β:** Ποια αναδεικνύονται στο Τύπο ως κύρια περιβαλλοντικά ζητήματα την χρονική περίοδο μελέτης;
- Ε2γ:** Ενισχύουν τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση;
- Ε2δ:** Σε ποια πηγή ή φορέα συνήθως αναφέρονται τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα της περιόδου;

Μέθοδος

Ποιοτική με στοιχεία περιγραφικής στατιστικής
Συλλογή δημοσιευμάτων από τον Τύπο
Ανάλυση Περιεχομένου των δημοσιευμάτων

Μεταβλητές - Κατηγορίες

Χαρακτηριστικά του Δείγματος
Μετάδοση Πληροφορίας - Γνώση του Τύπου
Περιβαλλοντική Θεματολογία του Τύπου
Ενίσχυση Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης
Αναφορά Είδησης

Σχήμα 4.2 Σχεδιασμός Έρευνας: Δημόσια Κατανόηση Περιβαλλοντικών Ζητημάτων

Ενώ το τρίτο, εστίασε στην διαμόρφωση της γνώσης – πληροφορίας, των αξιών – πιστεύω, των στάσεων και της φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς, συνεπώς της δημόσιας συμπεριφοράς των πολιτών από τον Τύπο μέσω των ερωτημάτων Ε3(α-γ) & Ε4, όπως παρουσιάζεται και στο παρακάτω σχήματα (Σχήμα 4.3).

**ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΥΠΟ**

Ερωτήματα

Ε3α: Ταυτίζονται τα κύρια περιβαλλοντικά ζητήματα του Τύπου με τα ζητήματα για τα οποία στερούνται πληροφόρησης οι πολίτες;

Ε3β: Υπάρχει σχέση ανάμεσα στην εμπιστοσύνη που δείχνουν οι πολίτες και στις αναφορές των δημοσιευμάτων;

Ε3γ: Πώς μεταβάλλεται η περιβαλλοντική ανησυχία σε σχέση με την θεματολογία του Τύπου;

Ε4: Διαμορφώνει ο Τύπος την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών για το περιβάλλον;

Μέθοδος

Ποιοτική με στοιχεία περιγραφικής στατιστικής

Μεταβλητές - Κατηγορίες

Γνώση-Πληροφορία: Στέρηση πληροφόρησης - Επιστημονικότητα, Στέρηση πληροφόρησης - Περιβαλλοντική Θεματολογία του Τύπου,

Αξίες-Πιστεύω: Εμπιστοσύνη - Αναφορά είδησης

Στάσεις: Περιβαλλοντική ανησυχία - Περιβαλλοντική Θεματολογία του Τύπου

Ανάλυση αποτελεσμάτων συνολικά

Σχήμα 4.3 Σχεδιασμός Έρευνας: Διαμόρφωση της Δημόσιας Συμπεριφοράς των Πολιτών από το τον Τύπο

Ενώ στο τέλος, μέσω της ανάλυσης των επιμέρους αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τις δύο προηγούμενες αλλά και των χρονικών μεταβολών των μεταβλητών, ανέκυψαν τα ευρήματα και συμπεράσματα της έρευνας τα οποία παρουσιάζονται σταδιακά στα επόμενα κεφάλαια της διατριβής.

Οριοθέτηση Πεδίου Έρευνας: Ιδιαιτερότητες, Δείγμα, Συμμετέχοντες

Εφόσον επιλέχθηκαν τα κατάλληλα βήματα της μεθοδολογίας, το επόμενο σημαντικό βήμα ήταν η οριοθέτηση του πεδίου που ερευνά. Συνεπώς περιγράφονται τα εξής βασικά στοιχεία της έρευνας: α) την περίοδο μελέτης και β) τα χαρακτηριστικά του δείγματος αλλά και των συμμετεχόντων.

Η χρονική περίοδος μελέτης αφορά στο ημερολογιακό έτος 2008 και για δέκα συνεχόμενα χρόνια έως και το 2017. Ο κυριότερος λόγος όπου η έρευνα περιορίζεται στη συγκεκριμένη δεκαετία, είναι ότι εκτός από τη συλλογή των δημοσιευμάτων, πραγματοποιείται και η συλλογή των δεδομένων του Ευρωβαρόμετρου. Το Ευρωβαρόμετρο, όπως θα δούμε και στην συνέχεια, δημοσιεύει δεδομένα για τις στάσεις και αντιλήψεις πολιτών για το περιβάλλον με περιοδικότητα τριών χρόνων, συνεπώς τα πιο πρόσφατα αφορούν στο έτος 2017. Δεδομένου λοιπόν ότι έπρεπε να πραγματοποιηθεί τόσο η συλλογή όσο και η ανάλυση των δεδομένων αποφασίστηκε η μελέτη της πιο 'πρόσφατης' δεκαετίας. Συνεπώς, συλλέχθηκαν τα δεδομένα του Ειδικού Ευρωβαρόμετρο του 2008, 2011, 2014 και 2017.

Για την ανάλυση των δεδομένων και την σύγκριση μεταξύ τους, η δεκαετία χωρίστηκε σε τριετίες έχοντας το 2008 ως το έτος έναρξης της μελέτης περιόδου όπου: Α Περίοδος (2008, 2008 Ευρωβαρόμετρο), Β Περίοδος (2009-2011, 2011 Ευρωβαρόμετρο), Γ Περίοδος (2012-2014, 2014 Ευρωβαρόμετρο) και Δ Περίοδος (2015-2017, 2017 Ευρωβαρόμετρο). Δηλαδή, σε κάθε Ευρωβαρόμετρο αντιστοιχεί μια τριετία δημοσιευμάτων. Οργανώνοντας έτσι την δεκαετία σε περιόδους οργανώθηκαν και τα υπόλοιπα δεδομένα της διατριβής. Θα μπορούσε ενδεχομένως, να αντληθεί και μία τριετία δημοσιευμάτων για το έτος 2008, όμως δεδομένου του ήδη μεγάλου όγκου δημοσιευμάτων προς ανάλυση και θέλοντας να εστιάσουμε περισσότερο στην τάση των υπό εξέταση μεταβλητών στην δεκαετία, περιοριστήκαμε μόνο στην θεματολογία του 2008.

Τέλος, η διατριβή μελετάει την περιβαλλοντική θεματολογία στο σύνολό της. Αυτό σημαίνει πως δεν περιορίζεται στην μελέτη ενός συγκεκριμένου περιβαλλοντικού ζητήματος, αλλά τα λαμβάνει υπόψη της όλα (βλ. λειτουργικό ορισμό Ενότητα 2.2). Επομένως, κατά την συλλογή των δεδομένων από τον Τύπο δίνεται έμφαση σε όλα τα άρθρα που αναφέρονται σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Σε ό,τι αφορά την αποτίμηση της δημόσιας συμπεριφοράς ανακύπτει από την δευτερογενή ανάλυση των δεδομένων του Ευρωβαρόμετρο. Οι έρευνες που διεξάγει αυτό αφορούν σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 1000 πολιτών.

4.3 Συγκέντρωση Υλικού: Ευρωβαρόμετρο

Ορισμένα προβλήματα είναι δύσκολο να μελετηθούν με την άμεση παρατήρηση και έτσι μελετώνται έμμεσα με την χρήση συνεντεύξεων ή/και ερωτηματολογίων. Αντί δηλαδή ο ερευνητής να παρατηρεί τις αντιλήψεις και τις συμπεριφορές, ρωτάει για αυτές συλλέγοντας στοιχεία. Οι έρευνες δημοσκόπησης (έρευνες καταγραφής απόψεων κοινού) χρησιμοποιούνται για να διερευνήσουν προβλήματα σε ρεαλιστικά περιβάλλοντα. Ειδικότερα μάλιστα, όταν μελετώνται και καταγράφονται οι τυπικές συμπεριφορές και οι

επικρατούσες τάσεις (έρευνες τάσεις) σε μεγάλες μάζες πληθυσμού για διάφορα τρέχοντα ζητήματα όπως, οι πολιτικές πεποιθήσεις, η αποδοχή και χρήση προϊόντων, οι στάσεις έναντι σε διάφορα ζητήματα, κ.ο.κ. Πρόκειται για συγκυριακές έρευνες που αποσκοπούν να καθορίσουν, σχετικά με κάποιο επίκαιρο θέμα, αυτό που αποκαλούμε *κοινή γνώμη* ώστε το αποτέλεσμά τους να χρησιμοποιηθεί ως κριτήριο στην λήψη ποικίλων αποφάσεων (Παρασκευόπουλος, 1993). Συνεπώς, αρκετές φορές η κοινή γνώμη, μπορεί να αναχθεί σε αυτό που μετρούν τα εν λόγω ινστιτούτα δημοσκοπήσης. Εν τούτοις, παρατηρούμε ότι ορισμένος αριθμός επιστημόνων εξακολουθεί να αντιστέκεται γενναία σε αυτή τη διαδικασία υπενθυμίζοντας ότι πρόκειται στην πραγματικότητα για ένα φανταστικό, ιδανικό και ουτοπικό αντικείμενο αναφοράς, που ουσιαστικά λειτουργεί ως νομιμοποιητική αρχή των πολιτικών λόγων και πράξεων (Champagne, 2006).

Παρόλη τη κριτική που ασκείται στις μεθόδους δημοσκοπήσης, σημασία δεν έχει μόνο η μέτρηση και η αποτύπωση της κοινής γνώμης, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο ο ερευνητής τελικά θα αξιολογήσει τα δεδομένα. Σαφώς, θετικό παραμένει το γεγονός ότι το κόστος διεξαγωγής τους είναι πολύ χαμηλό, ιδίως αν λάβει κανείς υπόψη του την ποσότητα των δεδομένων που συλλέγεται, από εντελώς διαφορετικούς ανθρώπους δίχως γεωγραφικούς περιορισμούς. Δύναται έτσι να δημιουργηθεί ένα διαχρονικό αρχείο δεδομένων (Cohen, 2018; Riffe et al. 2008). Ωστόσο, υπάρχουν περιορισμοί τους οποίους ο ερευνητής δεν πρέπει να αγνοήσει, καθώς σε τέτοιες καταστάσεις, οι ανεξάρτητες μεταβλητές δεν μπορούν να μελετηθούν όπως συμβαίνει κατά την πειραματική διαδικασία. Η χρήση λέξεων ή η τοποθέτηση των ερωτήσεων μπορεί να προκαταβάλει (bias) τα αποτελέσματα και συνεπώς να συμπεριληφθούν και οι λάθος απαντήσεις στην έρευνα. Κάτι αντίστοιχο, μπορεί να συμβεί και στις τηλεφωνικές συνεντεύξεις καθώς δεν δύναται να χρησιμοποιηθούν ερωτήσεις που απαιτούν μεγάλες απαντήσεις διότι ενδέχεται οι ερωτώμενοι να ξεχάσουν τα στοιχεία της ερώτησης (McMillan & Schumacher, 2001; Merriam, 2009;; Wimmer & Dominick, 2011).

Οι έρευνες δημοσκοπήσης ανάλογα με τον στόχο διεξαγωγής της μελέτης χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, τις περιγραφικές και τις αναλυτικές. Η πρώτη περιγράφει ή/και καταγράφει παρούσες συνθήκες ή στάσεις – προσπαθώντας να ερμηνεύσει το παρόν. Η δεύτερη, περιγράφει και εξηγεί/αιτιολογεί γιατί συμβαίνει μία κατάσταση. Συνήθως, οι περισσότερες δημοσκοπήσεις ανήκουν στην κατηγορία των περιγραφικών ερευνών. Ενώ κατά τις αναλυτικές, απαιτείται η εξέταση δύο ή και περισσότερων μεταβλητών για να ερευνηθούν και να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται (Cohen et al., 2018; Riffe et al., 2008; Wimmer & Dominick, 2011).

Στην περίπτωση μας, αξιοποιούνται δεδομένα περιγραφικών δημοσκοπήσεων. Συνεπώς, διεξάγεται μία μελέτη τάσης κατά την οποία εξετάζονται οι ίδιες ερωτήσεις σε διαφορετικούς ανθρώπους σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Τέτοιου είδους έρευνες είναι σημαντικές διότι περιγράφουν σε μακροχρόνια βάση αλλαγές σε έναν πληθυσμό. Μπορούν να αποτυπώσουν μοτίβα ανά τα χρόνια, να προσδιορίσουν μεταβολές και αλλαγές σε γεγονότα. Συνήθως τα αποτελέσματα τέτοιων ερευνών ανακύπτουν μέσω της δευτερογενούς ανάλυσης δεδομένων. Τέτοιες αναλύσεις δίνουν την δυνατότητα στους ερευνητές να κατανοήσουν μεταβολές χαρακτηριστικών σε βάθος χρόνου (Cohen et al., 2018; Riffe et al., 2008; Wimmer & Dominick, 2011).

Για να εξετάσουμε επομένως την διαχρονική μεταβολή των αντιλήψεων – απόψεων του Κοινού για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, χρειάστηκε να αντλήσουμε δεδομένα από περιγραφικές δημοσκοπήσεις. Για τον σκοπό αυτό, μπορούσαμε ενδεχομένως να συμβουλευτούμε μία εταιρεία δημοσκοπήσεων η οποία να διεξάγει μελέτες τάσεων. Ωστόσο, για την διασφάλιση της αξιοπιστίας των δεδομένων, λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς της έρευνας κυρίως από την άποψη του χρονοδιαγράμματος, επιλέχθηκε ως πηγή άντλησης δεδομένων το Ευρωβαρόμετρο. Αυτό αποτελεί το στατιστικό εργαλείο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής μέσω του οποίου εκτιμάει στάσεις και αντιλήψεις για διάφορα επίκαιρα ζητήματα που απασχολούν τους Ευρωπαίους πολίτες. Το ερωτηματολόγιο απαντάται από αντιπροσωπευτικό δείγμα πληθυσμού καθώς διανέμεται σε 1000 άτομα ανά χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ανάλυση των δεδομένων αποτελεί κύριο εργαλείο για τη μελέτη αντιλήψεων και στάσεων του Κοινού αφού αρκετές έρευνες αξιοποιούν δευτερογενώς τα δεδομένα του (Bauer, Durant & Evans, 1994 Bevan, Jennings & Wlezien, 2016; Ceron & Memoli, 2015; Meyer, 2015; Pardo & Calvo, 2002; Pirani & Secondi 2011; Robelia & Murphy, 2012; Verney, 2015).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω του εργαλείου Ευρωβαρόμετρο (EB) διεξάγει μελέτες δημοσκόπησης, δηλαδή μελέτες καταγραφής γνώμης για καίρια ζητήματα που απασχολούν τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Αυτές απαντώνται σε τέσσερις μορφές:

- Standard EB: πραγματοποιούνται τηλεφωνικές συνεντεύξεις (≈ 1000 συνεντεύξεις/χώρα) σε τυχαίο δείγμα πληθυσμού ενώ λαμβάνουν χώρα δύο φορές το χρόνο. Το πρώτο Standard EB δημοσιεύτηκε το 1973.
- Special EB: Βασίζονται στην σε βάθος θεματική μελέτη ενός ζητήματος, εξάγονται για διάφορες υπηρεσίες της ΕΕ ή άλλων Ευρωπαϊκών Ιδρυμάτων ενώ παρουσιάζουν περιοδικότητα ≈ 3 χρόνια.

- Flash EB: Ad hoc θεματικές τηλεφωνικές συνεντεύξεις οι οποίες διεξάγονται ύστερα από αίτημα της ΕΕ για διάφορες υπηρεσίες. Δίνουν την δυνατότητα στην ΕΕ να λαμβάνει αποτελέσματα σχετικά άμεσα εστιάζοντας σε συγκεκριμένες ομάδες στόχους (target group) όταν και όποτε χρειάζεται.
- Qualitative EB: Οι ποιοτικές μελέτες ερευνούν σε βάθος τα κίνητρα, αισθήματα και τις αντιδράσεις επιλεγμένων κοινωνικών ομάδων, ακούγοντας και αναλύοντας τον τρόπο με τον οποίο εκφράζονται μέσα από ομαδικές συζητήσεις ή/και άτυπες συνεντεύξεις.

Μελετώντας τα στοιχεία συλλογής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, καταγράψαμε ότι την περίοδο μελέτης της έρευνας έχουν εκπονηθεί, μελέτες οι οποίες αφορούν στις αντιλήψεις των πολιτών για το περιβάλλον (Special EB) αλλά και ad hoc τηλεφωνικές συνεντεύξεις (Flash EB) για συγκεκριμένα περιβαλλοντικά θέματα (Πίνακας 4.1). Δεδομένου ότι η παρούσα έρευνα μελετά τα περιβαλλοντικά ζητήματα στο σύνολό τους, επιλέξαμε να αντλήσουμε δεδομένα από τις μελέτες που αφορούν στις απόψεις - στάσεις των Ευρωπαίων πολιτών για το περιβάλλον (Περιβάλλον Special EB 2008, 2011, 2014, 2017) και πιο συγκεκριμένα αυτά των Ελλήνων πολιτών.

Πίνακας 4.1

Μελέτες Ευρωβαρόμετρο για περιβαλλοντικά θέματα

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΛΕΤΗΣ	ΕΥΡΩΒΑΡΟΜΕΤΡΟ	
	FLASH	SPECIAL
Βιοποικιλότητα	2007	
	2010	2015
	2013	
Περιβάλλον	-	2008
		2011
		2014
		2017
Διαχείριση Αποβλήτων	2011	
	2014	-
	2015	
Πράσινα προϊόντα	2009	-
	2013	
Ποιότητα νερού	2012	-
Ποιότητα αέρα	2013	-
Κλιματική Αλλαγή	-	2008
		2009

Σημείωση: Επιλέχθηκαν οι μελέτες για τις στάσεις και αντιλήψεις του κοινού για το περιβάλλον καθώς συμβαδίζουν με τους στόχους της έρευνας. Για κάθε Ειδικό Ευρωβαρόμετρο (Special EB) συλλέχθηκαν τα εξής στοιχεία: Summary Report, Report, Fact Sheet, Questionnaire, Statistical data (.sav).

Συνεπώς, συλλέχθηκαν τα δεδομένα από το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο για τα έτη 2008, 2011, 2014 & 2017. Συγκεκριμένα, για κάθε μελέτη συλλέχθηκαν, η αναλυτική αναφορά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής όπου παρουσιάζει και σχολιάζει συνολικά τις στάσεις των Ευρωπαίων πολιτών, η περίληψη αυτού, μία παρουσίαση των βασικότερων στοιχείων για την Ελλάδα, τα στατιστικά δεδομένα καθώς και το ερωτηματολόγιο το οποίο απευθύνεται στους πολίτες. Η έρευνα αυτή πραγματοποιήσε, όπως αναλυτικά περιγράφεται και στο επόμενο κεφάλαιο, ανάλυση περιεχομένου στα ερωτηματολόγια και δευτερογενή ανάλυση στα στατιστικά δεδομένα του Ευρωβαρόμετρου.

4.4 Συλλογή Δεδομένων: Εφημερίδες

Η ενότητα αυτή αφορά στην συλλογή δεδομένων από τις εφημερίδες ενώ χωρίζεται σε τρεις υπό-ενότητες. Η πρώτη αναφέρει τον τρόπο σύμφωνα με τον οποίο επιλέχθηκαν οι προς ανάλυση εφημερίδες, η δεύτερη περιγράφει τα χαρακτηριστικά των εφημερίδων και τέλος η τρίτη υπό-ενότητα, περιγράφει αναλυτικά τον σχεδιασμό συλλογής και την δειγματοληψία των δημοσιευμάτων.

4.4.1 Επιλογή Εφημερίδων: Περιγραφή διαδικασίας, περιορισμοί και παραδοχές

Στην βιβλιογραφία αναφέρονται τα εξής κριτήρια διαλογής εφημερίδων: ο αριθμός κυκλοφορίας, ο ρυθμός αναγνωσιμότητας καθώς και η πολιτική θέση της εφημερίδας (Lacy, S., Riffe, D., Stoddard, S., Martin, H., & Chang, K. 2001; Long, Slater, Boiarsky, Stapel & Keefe 2005; Pasquare & Oppizzi, 2010; Song & Chang, 2012; Carvalho, 2007). Στοχεύοντας στην συλλογή των δημοσιευμάτων του Τύπου για τα περιβαλλοντικά ζητήματα κατά την τελευταία δεκαετία και γνωρίζοντας ότι απαντάται ένας μεγάλος αριθμός εφημερίδων τόσο σε τοπικό, περιφερειακό αλλά και σε εθνικό επίπεδο, επιλέχθηκε ως αρχικό κριτήριο η ετήσια κυκλοφορία έτσι ώστε να επιλεγούν αυτές με την μεγαλύτερη πανελλαδικά. Δεδομένου ότι η παρούσα έρευνα εξετάζει την πανελλαδική εμφάνιση των περιβαλλοντικών ζητημάτων στον Τύπο, επιλέχθηκαν οι εφημερίδες με την μεγαλύτερη αναγνωσιμότητα.

Ακολούθως, ανακτήθηκαν τα ετήσια δελτία κυκλοφορίας¹⁶ των εφημερίδων από την Ένωση Ιδιοκτητών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών¹⁷ (ΕΙΗΕΑ) της συγκεκριμένης περιόδου.

¹⁶ Το Παράρτημα Γ περιλαμβάνει στοιχεία των ετήσιων κυκλοφοριών όπως αντλήθηκαν από την Ένωση Ιδιοκτητών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΙΗΕΑ).

¹⁷ ΕΙΗΕΑ: <https://www.eihea.com.gr/eihea.php?contentid=67>

Σύμφωνα με τα στοιχεία, καταγράφεται μείωση με τη πάροδο του χρόνου. Γεγονός που παρατηρείται σε πολλές χώρες του κόσμου ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης χρήσης του διαδικτύου και λοιπών ψηφιακών τεχνολογιών. Ωστόσο, το κοινό και πιο συγκεκριμένα οι νέοι ακόμα καταφεύγουν σε πιο παραδοσιακά μέσα για ενημέρωση όπως είναι οι εφημερίδες, ειδικότερα μάλιστα με την ανάπτυξη του ψηφιακού τύπου (Lewis, 2008 Comby et al., 2014; Sampei & Aoyagi-Utsui, 2009). Ενώ σημειώνεται ότι για το έτος 2017 υπάρχουν διαθέσιμα μόνο τα δεδομένα των πωλήσεων μέσω του πρακτορείου Άργους, συνεπώς λαμβάνονται υπόψη ως αύξουσα αριθμητική κατάταξη των εφημερίδων και όχι ως συγκρίσιμο μέτρο με τις λουπές ετήσιες κυκλοφορίες (Πίνακα Γ.1¹⁸, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ).

Στο δείγμα περιλαμβάνονται μόνο εφημερίδες των οποίων η θεματολογία εστιάζει σε κοινωνικό-πολιτικές πτυχές, συνεπώς εφημερίδες που ειδικεύονται σε συγκεκριμένες θεματολογίες (αθλητικές, οικονομικές κ.ο.κ.) δεν συμπεριλαμβάνονται στην δειγματοληψία. Σύμφωνα με αυτό το κριτήριο, η εφημερίδα Espresso δεδομένης της θεματολογίας της, δεν συμπεριλαμβάνεται στην δειγματοληψία ενώ την θέση της παίρνει η εφημερίδα με την ακόλουθη κυκλοφορία. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι στο δείγμα συμπεριλαμβάνονται για την πληρέστερη αποτύπωση της κάλυψη της περιβαλλοντικής θεματολογίας εφημερίδες όλων των ζωνών κυκλοφορίας (πρωινής - απογευματινής και εβδομαδιαίας). Όπως επίσης και η εφημερίδα «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ» για την διασφάλιση του πλουραλισμού των απόψεων/προσεγγίσεων.

Εξασφαλίζοντας την αξιοπιστία του δείγματος, καθώς και την εγκυρότητα της διαδικασίας επιλογής των εφημερίδων, λήφθηκαν υπόψη κάποιες παραδοχές ενώ αναφέρονται τυχόν περιορισμοί και πώς αντιμετωπίστηκαν. Από την ανάλυση των δεδομένων και την λίστα των εφημερίδων ανέκυψε ότι ορισμένες από αυτές σταμάτησαν να εκδίδονται, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εφημερίδα «Το ΒΗΜΑ» με την αναστολή¹⁹ της καθημερινής της έκδοσης (25/10/2010). Άλλος ένας περιορισμός που προέκυψε από την ανάκτηση των ετήσιων κυκλοφοριών ήταν η άρνηση του εκδοτικού οίκου της εφημερίδας «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ» να δημοσιεύει τους αριθμούς κυκλοφορίας από το έτος 2013 έως και το 2016. Σε αυτή την περίπτωση, θεωρήθηκε ότι η κυκλοφορία της συγκεκριμένης εφημερίδας, κατά μέσο όρο κυμαινόταν στα ίδια περίπου ποσοστά με αυτή των προηγούμενων και επόμενων ετών. Τέλος, όπως αναφέρεται και στην αρχή της ενότητας τα στοιχεία του 2017 δεν αφορούν την ετήσια κυκλοφορία αλλά τον αριθμό πωλήσεων σύμφωνα μόνο με το πρακτορείο Άργους.

¹⁸ Περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με τις Ετήσιες Κυκλοφορίες των επιλεγθέντων εφημερίδων στο παρατίθενται στον Πίνακα Γ.1 στο Παράρτημα Γ της διατριβής.

¹⁹ Περισσότερες πληροφορίες στην Ενότητα 4.4.2, η οποία αναφέρει τα χαρακτηριστικά των προς ανάλυση εφημερίδων.

Συνεπώς, συντελούν μόνο συμβουλευτικά και δεν συμπεριλαμβάνονται στον υπολογισμό του μέσου όρου (ΜΟ) κυκλοφορίας. Με δεδομένο ότι δεν υπάρχουν στοιχεία για τις ετήσιες κυκλοφορίες των Κυριακάτικων εφημερίδων του 2017 θεωρήθηκε ότι η κυκλοφορία κυμαινόταν στα ίδια επίπεδα με το προηγούμενο έτος.

Λαμβάνοντας υπόψη όσα αναφέρθηκαν, τον όγκο των δημοσιευμάτων της δεκαετίας, καθώς και τον αριθμό των εφημερίδων με σχετική θεματολογία, επιλέχθηκαν προς ανάλυση δύο (2) ημερήσιες και δύο (2) εβδομαδιαίες Κυριακάτικες εφημερίδες. Συγχρόνως, επιλέχθηκε και ο «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ» ως εφημερίδα με ξεκάθαρη πολιτική θέση, ώστε να διασφαλιστεί ο πλουραλισμός των απόψεων/προσεγγίσεων και να καλυφθεί σφαιρικά η περιβαλλοντική θεματολογία. Στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 4.2), παρουσιάζονται οι προς ανάλυση εφημερίδες πανελλαδικής εμβέλειας.

Πίνακας 4.2

Εφημερίδες Ανάλυσης για την περίοδο μελέτης (2008-2017)

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ	ΖΩΝΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ	
	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ
ΤΑ ΝΕΑ	✓	-
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	✓	✓
ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ	-	✓
ΤΟ ΒΗΜΑ	✓	✓
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	✓	✓

Σημείωση: Οι εφημερίδες αναφέρονται με σειρά επικρατέστερης κυκλοφορίας. Για τις εφημερίδες ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, ΒΗΜΑ & ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ αντλήθηκαν τα άρθρα των καθημερινών & κυριακάτικων φύλλων.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και στους στόχους της έρευνας, εξετάζεται η αρθρογραφία πανελλαδικής εμβέλειας εφημερίδων και μάλιστα των εφημερίδων αυτών με την επικρατέστερη κυκλοφορία και όχι της περιφέρειας. Ωστόσο, πραγματοποιήθηκε ακολουθώντας τις ίδιες παραδοχές μία άτυπη αναζήτηση των τίτλων περιβαλλοντικών θεμάτων που εμφανίζονται στον τοπικό και περιφερειακό τύπο ώστε να διασφαλιστεί η καλύτερη αποτύπωση της θεματολογίας των εφημερίδων την περίοδο μελέτης.

4.4.2 Γενικά Χαρακτηριστικά Εφημερίδων προς Ανάλυση

Εφημερίδα «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ»

Η εφημερίδα «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» αποτελεί καθημερινή πρωινή εφημερίδα που εκδίδεται στην Αθήνα και κυκλοφορεί σε όλη την Ελλάδα. Το πρώτο της φύλλο κυκλοφόρησε στις 15 Σεπτεμβρίου του 1919. Στις 21/4/1967 διέκοψε την κυκλοφορία της εξαιτίας του απριλιανού πραξικοπήματος, ενώ επανακυκλοφόρησε στις 15/9/1974 και συνεχίζει να εκδίδεται μέχρι σήμερα. Θεωρείται εφημερίδα της κεντροδεξιάς με σημαντικές επιρροές στους κύκλους της συντηρητικής παράταξης, κατ' εξοχήν φιλελεύθερη, συνδεδεμένη παλαιότερα με την αστική τάξη. Σε ό,τι αφορά τα οικονομικά ζητήματα, συνήθως οι απόψεις της είναι φιλικές προς τις ελεύθερες αγορές, ενώ στα πολιτιστικά και περιβαλλοντικά θέματα εκφράζονται απόψεις από όλα τα σημεία του πολιτικού φάσματος. Εκδίδει 18 εβδομαδιαία ή μηνιαία ένθετα, εκ των οποίων το ένα ασχολείται με καθαρά οικολογική θεματολογία (Περιοδικό «ΟΙΚΟ» της Καθημερινής) και εκδίδεται κάθε μήνα από το Σεπτέμβριο του 2003 μέχρι το Σεπτέμβριο του 2011. Η θεματολογία της είναι χωρισμένη στις εξής κατηγορίες: Πολιτική, Οικονομία, Ελλάδα, Κόσμος, Πολιτισμός, ενώ τα περιβαλλοντικά θέματα δεν αποτελούν ξεχωριστή κατηγορία. Στο σύνολο θεματολογίας της, ασχολείται πρωταρχικά με τον οικονομικό θεματικό άξονα και δευτερευόντως με τον πολιτικό. Ο επιστημονικός και οικολογικός άξονας εμφανίζεται ελάχιστα, με τις αναφορές στα ανεξάρτητα οικολογικά κινήματα και τα αιτήματα που αυτά προτάσσουν να απουσιάζουν παντελώς.

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ»

Η εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» εκδίδεται στην Αθήνα, με πανελλαδική κυκλοφορία από τις 6/2/1922. Η κυκλοφορία της ως ημερήσια πρωινή εφημερίδα σταμάτησε στις 25/11/2010, ενώ απαντάται μόνο σε ηλεκτρονική μορφή. Ωστόσο, η Κυριακάτικη έκδοση της εφημερίδας εξακολουθεί να κυκλοφορεί στη σημερινή της μορφή από τις 22/1/1984. Θεωρείται εφημερίδα του κεντρώου πολιτικού χώρου, με φιλική στάση προς τις κυβερνήσεις που αντιπροσωπεύουν τον συγκεκριμένο χώρο. Οι κύριες κατηγορίες στις οποίες χωρίζεται η ύλη της εφημερίδας είναι οι ακόλουθες: πολιτική, οικονομία, γνώμες, κόσμος, επιστήμη: science, κοινωνία, πολιτισμός, αθλητισμός ενώ το Περιβάλλον αποτελεί υποκατηγορία της επιστήμης. Παράλληλα εκδίδονται 11 ένθετα, εκ των οποίων το Βήμα Science με αρθρογραφία αναφορικά με τις επιστημονικές εξελίξεις, όπου συχνά δημοσιεύονται και άρθρα για το περιβάλλον. Η περιβαλλοντική αρθρογραφία της εφημερίδας χαρακτηρίζεται από έντονο οικολογικό προβληματισμό, με πολλά άρθρα να κινούνται στον επιστημονικό και οικολογικό άξονα θεματολογίας, ενώ αρκετά συχνά φιλοξενούνται στην ύλη της άρθρα επιστημόνων και οικολογικών οργανώσεων. Παρατηρείται ωστόσο έντονη προβολή των

διεθνών περιβαλλοντικών ζητημάτων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι πυρκαγιές του Αυγούστου του 2010 στη Ρωσία και η πετρελαιοκηλίδα στον Κόλπο του Μεξικού την ίδια χρονιά.

Εφημερίδα 'Τα ΝΕΑ'

Η εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1931 με τον τίτλο «ΑΘΗΝΑΪΚΑ ΝΕΑ» ως ημερήσια απογευματινή εφημερίδα. Το 1945 η εφημερίδα μετονομάστηκε «Τα ΝΕΑ» και κυκλοφορεί αδιάλειπτα ως ημερήσια απογευματινή έως και σήμερα. Επίσης, κυκλοφορούν «Τα Νέα Σαββατοκύριακο» κάθε Σάββατο. Παράλληλα εκδίδονται 8 ένθετα, εκ των οποίων κανένα δεν έχει περιβαλλοντική θεματολογία. Η εφημερίδα «Τα ΝΕΑ» ανήκει στην ίδια εκδοτική εταιρεία (ΔΟΛ Α.Ε.) με αυτήν της εφημερίδας «Το ΒΗΜΑ» και ως φυσικό επακόλουθο διατηρεί παρόμοια οπτική στις θεματικές αρθρογραφίας, καθώς και την ίδια πολιτική στάση. Η αρθρογραφία της συγκεκριμένης εφημερίδας κατηγοριοποιείται ως εξής: Ελλάδα, Κόσμος, Οικονομία, Πολιτισμός, Αθλητισμός. Το ενδιαφέρον που δείχνει η εφημερίδα “Τα Νέα” ως προς τα περιβαλλοντικά ζητήματα είναι σχετικά μικρό. Ενδεικτικά αναφέρουμε πώς από τις 4 υπό εξέταση εφημερίδες είναι αυτή με το μικρότερο αριθμό άρθρων συνολικά. Η ενασχόληση με τα θέματα περιβάλλοντος, γίνεται με επίκεντρο τον πολιτικό – οικονομικό θεματικό άξονα.

Εφημερίδα «ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ»

Η εφημερίδα «ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ» εκδίδεται για πρώτη φορά στις 27/2/2005. Αποτελεί μία από τις Κυριακάτικες εφημερίδες με την μεγαλύτερη κυκλοφορία. Ενώ τον Ιανουάριο του 2008 δημιούργησε και τον ιστότοπο ως μία καθημερινή ηλεκτρονική εφημερίδα. Θεωρείται εφημερίδα του δεξιού πολιτικού χώρου. Ενώ έχει κατά καιρούς επικριθεί για μη αντικειμενικά ή και κατασκευασμένα δημοσιεύματα. Ειδικότερα, έχει δεχθεί αρνητική κριτική ως την εφημερίδα όπου βοήθησε στην άνοδο της άκρο-δεξιάς μέσα από την προώθηση της νεοναζιστικής παράταξης «Χρυσής Αυγής». Όπως επίσης, έχει αποδοκιμαστεί από την Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΣΗΕΑ) εξαιτίας της δημοσίευσης της φωτογραφίας του Παύλου Φύσσα λίγο πριν πεθάνει αμέσως μετά την δολοφονική επίθεση του Γιώργου Ρουπακιά υποστηρικτή της «Χρυσής Αυγής». Οι κύριες κατηγορίες στις οποίες χωρίζεται η ύλη της εφημερίδας είναι: οικονομία, πολιτική, κόσμος, αθλητικά, τεχνολογία, πολιτισμός, περιβάλλον, άνθρωποι. Αλλά και στην ηλεκτρονική της καθημερινή έκδοση, το περιβάλλον αποτελεί ξεχωριστή θεματική κατηγορία. Ασχολείται ωστόσο κυρίως με

οικονομικά και πολιτικά ζητήματα τα οποία άπτονται σε περιβαλλοντικούς άξονες. Παρόλα αυτά, ασχολείται αρκετά με επιστημονικά και περιβαλλοντικά ζητήματα.

Εφημερίδα «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ»

Η εφημερίδα «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ» εκδόθηκε για πρώτη φορά στην Θεσσαλονίκη τον Ιούνιο του 1916 και μέχρι τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Στη συνέχεια, μεταφέρεται στην Αθήνα όπου εκδίδεται από τις 23/7/1917. Κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου απαγορεύτηκε η κυκλοφορία της: στη δικτατορία του Πάγκαλου (1925-1926) και στη Δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά (1936-1940). Ενώ από το 1931-1934 κυκλοφόρησε με τον τίτλο Νέος Ριζοσπάστης για να αντιμετωπίσει την παύση της κυκλοφορίας. Το 1944, ξεκίνησε η επανέκδοσή της, όμως πάλι διατάχθηκε η διακοπή της το 1947 θεωρούμενη παράνομη. Με το πέρας της μεταπολίτευσης, στις 25 Σεπτεμβρίου 1974, ξεκίνησε και πάλι η κυκλοφορία της όπου συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Η συγκεκριμένη εφημερίδα λειτουργεί σύμφωνα με τις ελληνικές νομικές υποχρεώσεις για τις εφημερίδες, όμως αποτελεί όργανο της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ). Παρόλο που η συγκεκριμένη εφημερίδα επιλέχθηκε ώστε να αποτυπωθεί σφαιρικά η περιβαλλοντική θεματολογία φαίνεται ότι ασχολείται περισσότερο με οικονομικά και πολιτικά ζητήματα. Η πλειοψηφία των δημοσιευμάτων εστιάζουν περισσότερο σε αυτούς τους άξονες αναδεικνύοντας κοινωνικό-πολιτικά ζητήματα. Παρόλα αυτά, μπορεί κανείς να παρατηρήσει, ότι κυρίως τα κυριακάτικα φύλλα αναφέρονται σε επιστημονικά αλλά και περιβαλλοντικά θέματα.

4.4.3 Δημοσιεύματα Εφημερίδων: Σχεδιασμός Συλλογής και Δειγματοληψίας

Συλλογή Δεδομένων: Περιγραφή Διαδικασίας

Λαμβάνοντας υπόψη τον όγκο των δημοσιευμάτων που έπρεπε να αντληθούν από τις εφημερίδες, αλλά και το γεγονός ότι η συλλογή αυτών θα απαιτούσε πάρα πολύ χρόνο, εξαιτίας της δεκαετίας, έπρεπε να επιλεγεί η κατάλληλη μέθοδος συλλογής και στη συνέχεια να σχεδιαστεί ο τρόπος δηλαδή το πλαίσιο δειγματοληψίας αυτών.

Κατά το πρώτο στάδιο συλλογής, κρίθηκε αναγκαίο να χρησιμοποιηθεί η εταιρεία αποδελτίωσης και αποκομμάτων (in-news) έτσι ώστε να συλλεχθούν τα περιβαλλοντικά άρθρα που εμφανίζονται στον Ελληνικό Τύπο την περίοδο μελέτης (1/1/2008 έως 31/12/2017). Συνεπώς, δόθηκαν στην εταιρεία οι απαραίτητες πληροφορίες, δηλαδή: οι τίτλοι των εφημερίδων που επιλέχθηκαν, το τι εξετάζεται ως περιβαλλοντικό περιεχόμενο σύμφωνα με τον λειτουργικό ορισμό των περιβαλλοντικών ζητημάτων (Ενότητα 2.2) καθώς και οι απαραίτητες λέξεις κλειδιά σύμφωνα με τις οποίες αργότερα πραγματοποιήθηκε η

κατηγοριοποίηση των άρθρων²⁰. Στο σημείο αυτό αναφέρεται ότι, ενώ οι περισσότερες λέξεις προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου των ερωτηματολογίων του Ευρωβαρόμετρου (βλ. Ενότητα 5.1), για λόγους που αφορούν στην αξιοπιστία της δειγματοληψίας δόθηκαν επιπλέον περιγραφικές λέξεις που αφορούσαν στα ζητήματα, εντός των ενδιαφερόντων της έρευνας. Έτσι, θα υπήρχε περισσότερο διαθέσιμο υλικό σε περίπτωση που χρειαζόταν στην συνέχεια. Στη συνέχεια, μας παραδόθηκε η πλατφόρμα στην οποία ήταν αναρτημένο το σύνολο των αποδελτιωμένων δημοσιευμάτων όλων των εφημερίδων της δεκαετίας. Χρησιμοποιώντας τις προκαθορισμένες λέξεις κλειδιά, είχαμε την δυνατότητα να πλοηγούμε και να αναζητήσουμε – συλλέξουμε τα σχετικά με την έρευνα δημοσιεύματα – αποκόμματα. Στο παρακάτω σχήμα (Σχήμα 4.4) αναφέρονται κάποια από τα παραδείγματα των λέξεων όπως δόθηκαν στην εταιρεία αποδελτίωσης.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

•Κλιματική αλλαγή, φαινόμενο θερμοκηπίου, τρύπα του όζοντος, απώλεια βιοποικιλότητας – εξαφάνιση ειδών – απειλούμενα, απώλεια άγριας φύσης και βιοτόπων, δικαιώματα ζώων, ανακύκλωση – σκουπίδια, φυσικές καταστροφές (σεισμοί, πλημμύρες κ.λπ.), περιβαλλοντικό δίκαιο (διεθνείς συμβάσεις για το περιβάλλον), καταστροφές που προκαλεί ο άνθρωπος (μεγάλες πετρελαιοκηλίδες, ή βιομηχανικά ατυχήματα κ.λπ.), αειφόρος ανάπτυξη, περιβαλλοντική εκπαίδευση, γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί, οικολογικά προϊόντα, νερό (μείωση πόσιμου, πώληση ΕΥΔΑΠ, κοινωνικό αγαθό), μόλυνση/ρύπανση φυσικού περιβάλλοντος, θαλάσσια ρύπανση, ατμοσφαιρική ρύπανση, ηχορύπανση, υπερπληθυσμός, γεωργία καλλιέργειες – υποβάθμιση εδάφους, χρήση φυτοφαρμάκων λιπασμάτων, Περιβαλλοντικά ατυχήματα ή/και καταστροφές (Fukushima, κόλπος Μεξικού..), γενικότερα περιστατικά που συμβαίνουν διεθνώς, ΑΠΕ & ενέργεια, Άρθρα που αναφέρονται σε περιβαλλοντικές δράσεις ΜΚΟ, κ.ο.κ.

Σχήμα 4.4 Παραδείγματα Λέξεων Κλειδιά

Στο επόμενο στάδιο περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η δειγματοληψία των δημοσιευμάτων.

Σχεδιασμός δειγματοληψίας: Περιγραφή Διαδικασίας

Πρωταρχική δειγματοληψία

Εφόσον αποκτήθηκε πρόσβαση στην πλατφόρμα και διαπιστώθηκε η λειτουργία και ο τρόπος χρήσης καθώς και οι δυνατότητες που παρέχει, ξεκίνησε η πρωταρχική

²⁰ Οι λέξεις κλειδιά έχουν προκύψει από την ανάλυση περιεχομένου των ερωτηματολογίων του Ευρωβαρόμετρου (Ενότητα 5. Κάτι) δεδομένου ότι συγκρίνονται – συσχετίζονται μεταβλητές.

δειγματοληψία με στόχο τον σχεδιασμό του δειγματοληπτικού πλαισίου. Δεδομένου του μεγάλου όγκου των δημοσιευμάτων απαιτείται πολύ καλός σχεδιασμός. Έχοντας αναζητήσει τα μεγάλα περιβαλλοντικά γεγονότα (π.χ. πυρκαγιές, Σκουριές, Ασωπός, Deepwater Horizon Oil Spill, Fukushima Daiichi Nuclear Disasters κ.ο.κ.) της δεκαετίας καθώς και τα γεγονότα που απασχολούσαν την επικαιρότητα (π.χ. αποκρατικοποιήσεις, ΧΥΤΑ, ανακύκλωση στερεών και επικίνδυνων αποβλήτων) πραγματοποιήθηκε η πρώτη αναζήτηση στην πλατφόρμα ώστε να διαπιστωθεί αν και κατά πόσο τα παραπάνω θέματα εμφανίζονται στις εφημερίδες μελέτης. Στη συνέχεια, κάθε έτος χωρίστηκε σε τετράμηνα και σύμφωνα με τις λέξεις κλειδιά αναζητήθηκε η περιβαλλοντική θεματολογία σε ό,τι αφορά κυρίως τους τίτλους των δημοσιευμάτων έτσι ώστε να αποτυπωθεί η πρώτη εικόνα για το που αυτές εστιάζουν. Αυτό το βήμα αποτέλεσε βοηθητικό βήμα στην διαδικασία του σχεδιασμού της δειγματοληψίας αλλά και την εξασφάλιση της αντιπροσωπευτικότητάς του (αξιοπιστία και εγκυρότητα).

Δειγματοληπτικό πλαίσιο

Όταν ο ερευνητής επιλέγει να εκπονήσει διαχρονικές μελέτες και πιο συγκεκριμένα να εξετάσει τάσεις συγκεκριμένων μεταβλητών χρησιμοποιώντας ως εργαλείο ανάλυσης, την ανάλυση περιεχομένου, καλείται καταρχάς να επιλέξει αν θα εξετάσει όλο τον πληθυσμό ή ένα μέρος αυτού (Long, M., Slater, M. D., Boiarsky, G., Stapel, L., & Keefe, T., 2005; Song & Chang, 2012). Στην περίπτωση όπου επιλέξει ένα μέρος θα πρέπει να σχεδιάσει το κατάλληλο δειγματοληπτικό πλαίσιο καθώς και την διαδικασία δειγματοληψίας που θα ακολουθήσει. Συνεπώς, φαίνεται ότι καλείται να επιλέξει σύμφωνα με την θεωρία της δειγματοληψίας τον τρόπο με τον οποίο θα αντλήσει και θα εξετάσει το δείγμα του εξοικονομώντας χρόνο και πόρους αποφεύγοντας έτσι την επιλογή της ευκολίας του δείγματος (Long et al., 2005; Luke, Caburnay & Cohen, 2011). Παρόλο που, οι επικοινωνιολόγοι αρκετές φορές επικρίνουν τις ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης, όπως την ανάλυση περιεχομένου, επιχειρηματολογώντας ότι συνήθως αγνοεί ζητήματα που αφορούν κυρίως σε δειγματοληπτικά λάθη (Cohen et al., 2018; Wimmer & Dominick, 2010), σε αρκετές διαχρονικές μελέτες που εξετάζεται το περιεχόμενο των εφημερίδων, συνίσταται σε ό,τι αφορά τα δημοσιεύματα, η χρήση τυχαίας στρωματοποιημένης δειγματοληψίας (Song & Chang, 2012).

Ως εκ τούτου, κατά την ανάλυση εφημερίδων μπορούν να ακολουθηθούν διάφορες δειγματοληπτικές προσεγγίσεις ή ακόμα και συνδυασμός αυτών όπως η τυχαία δειγματοληψία, η κατά στρώματα δειγματοληψία (στρωματοποιημένη) που αποδίδει δομημένες εβδομάδες (Connolly-Ahern, Ahern & Bortree, 2009; Lacy et al., 2001; Luke et al., 2011) οι συστάδες, και η στοχευμένη όπου επιλέγεται ένα δείγμα «βολικό». Οι περισσότεροι

ερευνητές επιλέγουν ως δειγματοληπτική προσέγγιση την στοχευμένη ή κάποιον συνδυασμό αυτών (Wimmer & Dominick, 2011),.

Στη παρούσα έρευνα επιλέγεται ως δειγματοληπτικό πλαίσιο η κατά στρώματα δειγματοληψία. Σύμφωνα με την συγκεκριμένη προσέγγιση κατασκευάζονται δομημένες εβδομάδες. Αυτές αφορούν στον προσδιορισμό όλων των Δευτέρων, επιλέγοντας τυχαία μία, όλες των Τρίτων, και ούτω κάθε εξής μέχρι να δομηθεί μία τυχαία εβδομάδα ενώ κάθε μέρα της εβδομάδας σε αυτό τον κύκλο παρουσιάζεται με την ίδια τυχειότητα. Μέσω της στρωματοποιημένης δειγματοληψίας ελέγχονται οι πηγές των 'συστηματικών διακυμάνσεων' (Connolly-Ahern et al., 2009; Long et al., 2001; Luke et al., 2011). Στην έρευνα τους οι Riffe, Aust, & Lacy (1993) αιτιολόγησαν ότι μία (1) δομημένη εβδομάδα καθημερινής εφημερίδας ήταν αρκετή για να αντιπροσωπεύσει τον πληθυσμό δημοσιευμάτων έξι μηνών, ωστόσο προτείνουν ότι δύο εβδομάδες θα βελτιώναν την εγκυρότητα του δείγματος. Αιτιολόγησαν στην έρευνά τους, ότι απαιτείται το ελάχιστο δύο (2) εβδομάδες στρωματοποιημένης δειγματοληψίας για να παρουσιάσει κανείς αξιόπιστα το περιεχόμενο μιας εφημερίδας, αποτέλεσμα που ενισχύει την έρευνα του Stempel (1952). Αναφέρουν μάλιστα, στην ίδια έρευνα (Riffe et al., 1993), ότι το να πάρει κανείς τυχαία 12 τεύχη τον χρόνο, στρωματοποιημένα ανά μήνα είναι προτιμότερο από το να διαλέξει εντελώς τυχαία 14. Συνεπώς υποστηρίζουν, ότι η στρωματοποιημένη δειγματοληψία ημερών της εβδομάδας είναι πιο αποδοτική από την τυχαία δειγματοληψία. Οι Lacy et al., (2001) στην έρευνα τους καταλήγουν και αυτοί ότι δύο (2) στρωματοποιημένες εβδομάδες σε μία περίοδο πέντε ετών αρκούν για να προσδιοριστούν οι παράμετροι του πληθυσμού (Lacy et al, 2001).

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, αφού κάθε έτος χωρίστηκε σε τετράμηνα, για την ενίσχυση της αξιοπιστίας του δειγματοληπτικού πλαισίου, δομήθηκαν τρεις (3) εβδομάδες αντί για δύο (2) όπως προτείνει η βιβλιογραφία. Εφόσον αριθμήθηκαν όλες οι μέρες τις εβδομάδας κατά αύξοντα αριθμό ανά ημέρα (π.χ. όλες οι Δευτέρες του έτους, όλες οι Τρίτες κ.ο.κ.) χρησιμοποιήθηκε μία γεννήτρια τυχαίων αριθμών²¹ έτσι ώστε να επιλεγούν με την ίδια τυχειότητα όλες οι μέρες των εβδομάδων (Πίνακας Α1, Παράρτημα Α). Εφόσον δομήθηκαν όλες οι εβδομάδες, τρεις (3) εβδομάδες ανά έτος, συνεπώς 30 εβδομάδες ξεκίνησε η συλλογή των περιβαλλοντικών δημοσιευμάτων για την αντίστοιχη ημερομηνία μέσω της πλατφόρμας. Κατά την διαδικασία συλλογής τα δημοσιεύματα ομαδοποιήθηκαν σε 2 κατηγορίες: α) τα δημοσιεύματα που αφορούσαν τις εφημερίδες που εξετάζει η έρευνα καθώς και β) τα δημοσιεύματα από όλες τις υπόλοιπες εφημερίδες εθνικής αλλά και τοπικής εμβέλειας.

²¹ Ως γεννήτρια τυχαίων αριθμών επιλέχθηκε η εντολή που δίνεται στο excel (=randomize).

Συνολικά για την πρώτη ομάδα ο αριθμός των δημοσιευμάτων που συλλέχθηκαν ανέρχεται στα 972 ενώ για την δεύτερη στα 3412 (Πίνακας 4.3).

Πίνακας 4.3

Αριθμός δημοσιευμάτων ανά έτος συλλογής

ΕΤΟΣ	ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ		ΣΥΝΟΛΟ
	ΥΠΟ ΜΕΛΕΤΗ	ΥΠΟΛΟΙΠΕΣ	
2008	50	191	241
2009	190	542	732
2010	152	481	633
2011	121	448	569
2012	107	285	392
2013	62	272	334
2014	67	313	380
2015	68	282	350
2016	52	249	301
2017	103	349	452
ΣΥΝΟΛΟ	972	3412	4384

Σημείωση: Οι αριθμοί αναφέρονται στα άρθρα που συλλέχθηκαν από τις εφημερίδες μελέτης ανά έτος καθώς και από τις υπόλοιπες πανελλαδικές, τοπικές και περιφερειακές τις ίδιες θεματολογίας.

Στην παρούσα έρευνα πραγματοποιείται ανάλυση των 972 δημοσιευμάτων ενώ τα υπόλοιπα δημοσιεύματα λειτουργούν συμβουλευτικά στην περιγραφή και αποτύπωση της περιβαλλοντικής θεματολογίας του Τύπου. Σημειώνεται ότι ενώ τα δημοσιεύματα συλλέχθηκαν ανά έτος για να μπορέσει να γίνει συσχέτιση με εκείνα που συλλέχθηκαν από το Ευρωβαρόμετρο, τα δεδομένα κατηγοριοποιήθηκαν σε τέσσερις χρονικές περιόδους Α (2008), Β (2009-2011), Γ (2012-2014) & Δ (2015-2017).

4.5 Στρατηγικές Ανάλυσης Δεδομένων της Έρευνας

Στις ενότητες 4.3 & 4.4 αναλύθηκαν ζητήματα που αφορούσαν τον σχεδιασμό, την δειγματοληψία αλλά και την συλλογή των δεδομένων που απαιτούνταν για την πραγματοποίηση της έρευνας. Σε αυτή την ενότητα περιγράφονται συνοπτικά τα εργαλεία, δηλαδή οι στρατηγικές ανάλυσης των δεδομένων και πώς χρησιμοποιήθηκαν. Η πλήρης περιγραφή του τρόπου ανάλυσης των δεδομένων σε κάθε στάδιο της έρευνας ακολουθούν

στα επόμενα κεφάλαια (Κεφάλαια 5, 6 & 7). Δεδομένης της φύσης της έρευνας και του όγκου των δεδομένων για την καλύτερη αποτύπωση και περιγραφή κρίθηκε σκόπιμο να παρουσιαστούν σε ξεχωριστά κεφάλαια.

Επομένως, για τα δεδομένα του Ευρωβαρόμετρο πραγματοποιήθηκε δευτερογενής ανάλυση των στοιχείων που συλλέχθηκαν. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε ανάλυση περιεχομένου των τεσσάρων ερωτηματολογίων έτσι ώστε να διαπιστωθεί το περιεχόμενο αυτών, τόσο σε επίπεδο ερωτήσεων όσο και σε ζητήματα διασφάλισης αξιοπιστίας του εργαλείου με το οποίο συλλέγονται τα δεδομένα. Στη συνέχεια, εφόσον επιλέχθηκαν, κατηγοριοποιήθηκαν και κωδικοποιήθηκαν οι ερωτήσεις πραγματοποιήθηκε δευτερογενής στατιστική ανάλυση έτσι ώστε να αναδειχθούν οι μεταβλητές της δημόσιας συμπεριφοράς των πολιτών.

Σε ό,τι αφορά τα δημοσιεύματα των εφημερίδων ακολουθήθηκε η ανάλυση περιεχομένου αυτών μέσω πρωταρχικής και στη συνέχεια ανάλυσης όλων των δημοσιευμάτων. Κατά την ανάλυση χρησιμοποιήθηκαν κωδικοποιητές ενώ αναδείχθηκαν μέσα από αυτή τη διαδικασία ποιοτικές μεταβλητές. Στην συνέχεια, μέσω περιγραφικών παραμέτρων, και πιο συγκεκριμένα συχνοτήτων, μετατράπηκαν σε ποσοτικές έτσι ώστε να μπορέσουν να συγκριθούν με τις ποσοτικές μεταβλητές που προέκυψαν από την δευτερογενή ανάλυση των στοιχείων του Ευρωβαρόμετρου.

Ενώ για την τελική ανάλυση των αποτελεσμάτων, πραγματοποιήθηκαν περιγραφικές συγκρίσεις μεταξύ των μεταβλητών ενώ στην παρουσίαση τους χρησιμοποιήθηκε μη παραμετρική στατιστική καθώς και διαγράμματα διασποράς τα οποία αποτυπώνουν την διαχρονική μεταβολή των μεταβλητών που προέκυψαν από τις δύο επιμέρους έρευνες.

4.6 Αξιοπιστία και Εγκυρότητα της έρευνας

Η έρευνα αυτή, είναι περιγραφική και ερμηνευτική και ενέχει στοιχεία ποσοτικής. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, η αξιοπιστία και η εγκυρότητα παίζουν καθοριστικό ρόλο στην αξιολόγηση των μεθόδων και εργαλείων που χρησιμοποιούνται. Συνεπώς, σε αυτήν την ενότητα αναλύονται ζητήματα αξιοπιστίας και εγκυρότητας όπως αυτά αναδύθηκαν σε κάθε στάδιο της έρευνας.

Σε αυτό το σημείο, κρίνεται αναγκαία η αναφορά στην διαμάχη «αντικειμενικότητα-ποιοτική έρευνα» και «υποκειμενικότητα-ποιοτική έρευνα». Στην κλασική επιστημονική μέθοδο, η αντικειμενικότητα είναι συνήθως η αντίθετη όψη της υποκειμενικότητας και εξισώνεται με την βεβαιότητα. Ενώ η υποκειμενικότητα πρέπει να μειωθεί στο ελάχιστο ώστε να γενικευθούν τα αποτελέσματα της έρευνας. Σε αντίθεση με τις ποσοτικές μεθόδους έρευνας, όπου ασκείται κριτική ειδικότερα στην αντικειμενικότητα που παρουσιάζει ο ερευνητής

(Eisner, 1991). Αυτή η κριτική αναφέρεται συνήθως σε πιθανές προτιμήσεις ή/και συστηματικά σφάλματα τα οποία μειώνουν την αξιοπιστία της έρευνας και οφείλονται στην κουλτούρα του ερευνητή ή και σε άλλα εσωτερικά του ζητήματα. Πιο συγκεκριμένα, στον τρόπο με τον οποίο ένας ερευνητής επιλέγει να συλλέξει δεδομένα και να συνδυάσει τις παρατηρήσεις του, τις πληροφορίες που θα συλλέξει από την βιβλιογραφία καθώς και τις καταστάσεις σύμφωνα με τις οποίες θα οδηγηθεί σε συμπεράσματα από τα συγκεκριμένα αποτελέσματα τους. Επίσης, εξαρτάται και από ποια δεδομένα θα αναγνωρίσει ως σημαντικά και ποια όχι, αλλά και το πλαίσιο που θα επιλέξει να τα αναλύσει. Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι ποιοτικές μελέτες έχουν θεωρηθεί πολλές φορές ως υποκειμενικές (Goulding, 2002), υποστηρίζοντας ότι είναι αδιαφανείς και δύσκολα κανείς μπορεί να αξιολογήσει τον τρόπο με τον οποίο ο ερευνητής κατέληξε στα συγκεκριμένα συμπεράσματα (Bryman and Bell, 2007). Οι ερευνητές που εκπονούν τέτοιου είδους μελέτες έχουν κατηγορηθεί αρκετές φορές ως ανειλικρινείς και ότι κρύβονται πίσω από το τρίτο πρόσωπο – ο ερευνητής ή το πρώτο πληθυντικό – εμείς (Eisner, 1991).

Στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, η οποία ως μέθοδος χαρακτηρίζεται από ποιοτικά και ποσοτικά στοιχεία, τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία αξιολογείται η αξιοπιστία και η εγκυρότητα εφαρμόζονται με διαφορετικό εννοιολογικό περιεχόμενο (Krippendorff, 2004). Ο όρος αξιοπιστία σχετίζεται με το γεγονός ότι συγκεκριμένες τεχνικές διερεύνησης θα πρέπει να καταλήγουν σε πανομοιότυπα ευρήματα, δηλαδή ευρήματα τα οποία μπορούν να αναπαραχθούν από διαφορετικούς ερευνητές. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει τα δεδομένα να μην επηρεάζονται από εξωτερικούς, προς τον ερευνητή, παράγοντες παρατήρησης. Ενώ η διαδικασία κωδικοποίησης, οι μετρήσεις και η ερμηνεία των δεδομένων να παρουσιάζονται αναλυτικά ώστε να εξασφαλίζεται η αναπαραγωγή. Σε ό,τι αφορά την διαδικασία προσδιορισμού των κατηγοριών η εσωτερική αξιοπιστία (internal reliability) επιτυγχάνεται μέσω του βαθμού συμφωνίας των κωδικοποιητών (Krippendorff, 2004; Marying, 2000)

Από την άλλη, ο όρος εγκυρότητα αναφέρεται στο κατά πόσο η μεθοδολογία απαντάει στα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας. Δηλαδή, στην αντιστοιχία που υπάρχει ανάμεσα στην διαδικασία ανάλυσης, στην εξαγωγή των αποτελεσμάτων-συμπεράσματα και τη γενίκευση αυτών. Για να ενισχύσει κανείς την εγκυρότητα της έρευνας χρειάζεται να συλλέξει πληροφορίες από διάφορες πηγές. Συνήθως, η εγκυρότητα σε εμπειρικές μελέτες όπως η παρούσα, διαδέχεται την μορφή της τριγωνοποίησης, η οποία οδηγεί στην εγκυρότητα των αποτελεσμάτων. Δηλαδή, στο να υπάρχουν παραδείγματος χάρη, πολλαπλές πηγές δεδομένων, μεθόδων, αναλυτών, και θεωριών (Creswell & Miller, 2000; Einsenhardt, 1989; Yin, 2003). Όπως επίσης και αντιστοιχία των αποτελεσμάτων-συμπερασμάτων με άλλες

παρόμοιες έρευνας της βιβλιογραφίας (Burns, 2010; Einsenhardt, 1989; Miles and Huberman, 1994; Yin, 2003).

Στην παρούσα έρευνα, σε ό,τι αφορά την αξιοπιστία της έρευνας, τα δεδομένα δεν επηρεάζονται από εξωτερικούς παράγοντες, ενώ η διαδικασία που ακολουθήθηκε σε όλα τα βήματα της, περιγράφεται λεπτομερώς ώστε να μπορεί να αναπαραχθεί. Τόσο στο επίπεδο συλλογής των δεδομένων, στην διαδικασία της συγκρότησης του δείγματος αλλά και στην ανάλυση. Ειδικότερα μάλιστα, σε ό,τι αφορά την ανάλυση περιεχομένου, η διαδικασία μπορεί να επαναληφθεί στο ίδιο ή και σε άλλο τυχαίο δείγμα ακολουθώντας την διαδικασία κωδικοποίησης και μέτρησης τα οποία περιγράφονται αναλυτικά στην συνέχεια. Για την αποφυγή της υποκειμενικότητας στην ανάλυση των δεδομένων, ειδικότερα στην κωδικοποίηση και κατηγοριοποίηση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν δύο κωδικοποιητές. Σε ό,τι αφορά την διασφάλιση της εγκυρότητας της έρευνας, τόσο της μεθοδολογίας αλλά και της συσχέτισης των δεδομένων, αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων, για να δοθούν όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικές απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα, συλλέχθηκαν με διαφορετικές μεθόδους δεδομένα ενώ για την τελική εξαγωγή των συμπερασμάτων συγκρίθηκαν με τα αποτελέσματα παρόμοιων ερευνών από την βιβλιογραφία.

Επίλογος

Σε αυτό το κεφαλαίο, σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα, αιτιολογήθηκε η επιλογή της μεθοδολογίας. Περιγράφηκε ο σχεδιασμός καθώς και η διαδικασία σύμφωνα με την οποία πραγματοποιήθηκε η συλλογή των δεδομένων τόσο από το Ευρωβαρόμετρο όσο και από τις εφημερίδες. Πραγματοποιήθηκε αναφορά στα εργαλεία ανάλυσης των δεδομένων. Ενώ τέλος, συζητήθηκαν ζητήματα αξιοπιστίας και εγκυρότητας. Στα κεφάλαια που ακολουθούν (5, 6 & 7) παρουσιάζεται η επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων καθώς και τα εμπειρικά αποτελέσματα αντίστοιχα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Σκοπός του κεφαλαίου είναι η παρουσίαση της δημόσιας συμπεριφοράς των πολιτών όπως αυτή καταγράφεται από τα δεδομένα του Ευρωβαρόμετρου. Μέσα από την δευτερογενή ανάλυση των δεδομένων καθώς και την ταξινόμηση και κατηγοριοποίηση των ερωτήσεων που εμπεριέχονται στα ερωτηματολόγια θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε την διαχρονική της μεταβολή. Συντάσσεται σε τρία κύρια μέρη. Κατά το πρώτο μέρος, περιγράφεται η ανάλυση και η επεξεργασία των στοιχείων από το Ευρωβαρόμετρο αλλά και η ταξινόμηση – κατηγοριοποίηση των ερωτήσεων που εμπεριέχονται στα ερωτηματολόγια. Στο δεύτερο μέρος, γίνεται διαχρονική παρουσίαση των αποτελεσμάτων ανά κατηγορία. Ενώ στο τελευταίο, συνοψίζονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση.

Συνεπώς, στοχεύει να απαντήσει στο εξής ερώτημα:

E1: Πώς αποτιμάται η δημόσια συμπεριφορά των πολιτών μέσα από τα στοιχεία του Ευρωβαρόμετρου;

Προσεγγίζοντάς το από τα παρακάτω επιμέρους ερωτημάτα:

E1α: Πόσο ενημερωμένοι είναι οι πολίτες, από πού αντλούν πληροφορίες για τα περιβαλλοντικά θέματα και για ποια ζητήματα στερούνται πληροφόρησης;

E1β: Ποιες πηγές ή φορείς θεωρούν αξιόπιστους σε ό,τι αφορά τα περιβαλλοντικά θέματα;

E1γ: Ποιους τρόπους θεωρούν αποτελεσματικούς για τη επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων;

E1δ: Για ποια περιβαλλοντικά θέματα ανησυχούν περισσότερο;

E1ε: Έχουν υιοθετήσει κάποια περιβαλλοντική δράση το περασμένο διάστημα;

5.1 Ανάλυση και Επεξεργασία Δεδομένων: Ευρωβαρόμετρο

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφερθήκαμε στην χρήση της δημοσκοπήσης ως εργαλείο συλλογής και καταγραφής αντιλήψεων του κοινού. Όπως επίσης εξηγήσαμε εκτενώς την χρήση μίας τέτοιας μελέτης αιτιολογώντας γιατί επιλέξαμε να αντλήσουμε δεδομένα από το Ευρωβαρόμετρο. Για την διερεύνηση και την προσέγγιση των παραπάνω ερωτημάτων συλλέχθηκαν τα δεδομένα από το Ευρωβαρόμετρο που αφορούν στις στάσεις των Ελλήνων πολιτών για το περιβάλλον. Η ενότητα αυτή αναφέρεται στην ανάλυση των δεδομένων. Αυτά αφορούν τα έτη 2008, 2011, 2014 & 2017. Όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα 4.3, για κάθε έτος συλλέχθηκαν η αναλυτική αναφορά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής όπου παρουσιάζει και σχολιάζει συνολικά τις στάσεις των Ευρωπαίων πολιτών, η περίληψη αυτού, μία παρουσίαση των βασικότερων στοιχείων για την Ελλάδα, τα στατιστικά δεδομένα καθώς και το ερωτηματολόγιο το οποίο απευθύνεται στους Έλληνες πολίτες.

Εφόσον συλλέχθηκαν τα ερωτηματολόγια, πραγματοποιήθηκε πρωταρχική ανάλυσή τους ανά χρονική περίοδο ως προς το περιεχόμενο ώστε να διαπιστωθεί αν και εφόσον οι ερωτήσεις επαναλαμβάνονται ή όχι καθ' όλη τη περίοδο μελέτης. Αναλόγως το έτος αναφοράς, κάθε μελέτη δημοσκοπήσης διερευνά πέρα από τις στάσεις για το περιβάλλον και άλλα επίκαιρα ζητήματα που απασχολούν την Ευρωπαϊκή κοινότητα τα οποία δεν σχετίζονται με τους στόχους της έρευνας. Παρατηρείται ότι, κάποιες ερωτήσεις είναι κοινές ανά τριετία ενώ κάποιες διαφοροποιούνται ανάλογα με την εποχή, την περιοδικότητα και τα καίρια ζητήματα που απασχολούν την επικαιρότητα κάθε χρονικής περιόδου. Επισημαίνεται ότι τα συγκεκριμένα ερωτηματολόγια δεδομένου ότι συμπληρώνονται μέσω τηλεφωνικών συνεντεύξεων ο ερωτώμενος καλείται να διαλέξει τουλάχιστον μία πιθανή απάντηση. Εστιάζοντας λοιπόν τόσο στην δομή των ερωτηματολογίων όσο και στην μορφή ερωτήσεων που απαντώνται πραγματοποιήθηκε η επεξεργασία τους. Τα ερωτηματολόγια αποτελούνται από κλειστού τύπου ερωτήσεις όπου οι απαντήσεις είναι εκ των προτέρων δομημένες. Οι πρώτες ερωτήσεις αφορούν στην καταγραφή δημογραφικών στοιχείων (υπηκοότητα, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, απασχόληση κ.λπ) ενώ οι επόμενες εξετάζουν τις στάσεις, αντιλήψεις, γνώμες του κοινού για το περιβάλλον.

Από την ανάλυση προέκυψε ότι το ερωτηματολόγιο εμπεριέχει πολλών ειδών ποιοτικές ερωτήσεις. Παραδείγματος χάρη, ερωτήσεις επιλογής μεταξύ δύο ή περισσότερων αμοιβαίως αποκλειόμενων προτεινόμενων απαντήσεων (βλ. δημογραφικές ερωτήσεις), πολλαπλών επιλογών όπου καλείται ο ερωτώμενος να επιλέξει μεταξύ πολλαπλών, μη αμοιβαίως αποκλειόμενων εναλλακτικών απαντήσεων, διευθέτηση πολλών επιλογών σε τακτική σειρά, διαβαθμιστικής επιλογής όπου προτείνονται πολλά επάλληλα επίπεδα,

διαφορετικού βαθμού, σε ανιούσα ή κατιούσα διάταξη, από τα οποία επιλέγεται το ένα και τέλος ιεραρχικής κλίμακας (κλίμακα Likert) συμφωνίας ή διαφωνίας (πολύ, αρκετά καλά, αρκετά κακά, πολύ κακά).

Περιλαμβάνονται επίσης αναγκαστικής επιλογής όπου ο ερωτώμενος καλείται να επιλέξει είτε το ένα είτε το άλλο ή το δεν γνωρίζω χωρίς να του παρέχεται η δυνατότητα του να δώσει άλλη απάντηση ή η επιλογή του κανένα από τα παραπάνω. Δεδομένου ότι οι κλειστού τύπου ερωτήσεις απαιτούν την επιλογή της απάντησης από μία σειρά προτεινόμενων εναλλακτικών απαντήσεων, θα πρέπει ανάμεσα στις προτεινόμενες απαντήσεις, όλοι οι εξεταζόμενοι να βρουν μία απάντηση που να αντιστοιχεί σε καθενός την περίπτωση-προτίμηση. Κάτι το οποίο φαίνεται πως δεν συμβαίνει σε όλες τις ερωτήσεις αυτού του τύπου. Σημείο το οποίο ενδεχομένως να μειώνει την αξιοπιστία του ερωτηματολογίου και την εγκυρότητα της έρευνας.

Στόχος της ανάλυσης των ερωτηματολογίων ήταν η αξιολόγηση των ερωτήσεων ως προς το περιεχόμενο, την λεκτική διατύπωση, τον τύπο και την σειρά της ερώτησης στο ερωτηματολόγιο καθώς και κάποιων άλλων αξιολογικών κριτηρίων τα οποία αναφέρονται παρακάτω, ώστε να επιλεγούν οι κατάλληλες σύμφωνα με τους στόχους της έρευνας. Συνεπώς, πριν χρησιμοποιήσουμε τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου εξετάσαμε αν πληρούν ορισμένα ψυχομετρικά κριτήρια καταλληλότητας. Ασφαλώς, το ερωτηματολόγιο αποτελεί ένα εργαλείο για την ποιοτική έρευνα ιδίως όταν ο ερευνητής μελετά γνώμες, στάσεις, αντιλήψεις και συμπεριφορές. Είναι ένας εύκολος τρόπος συλλογής μεγάλου όγκου εμπειρικών δεδομένων, ωστόσο χρειάζεται προσοχή στην κατασκευή του καθώς και στην επιλογή των ερωτήσεων – απαντήσεων που θα συμπεριληφθούν σε αυτό. Συνεπώς, ένα σοβαρό ζήτημα το οποίο θα πρέπει να λάβει κανείς υπόψη του είναι αν το ερωτηματολόγιο είναι σταθμισμένο. Κάτι το οποίο δεν μπορούμε να απαντήσουμε με ασφάλεια καθώς δεν αναφέρεται κάπου η στάθμισή του ή αν έχει δοκιμαστεί σε μικρότερη ομάδα πληθυσμού.

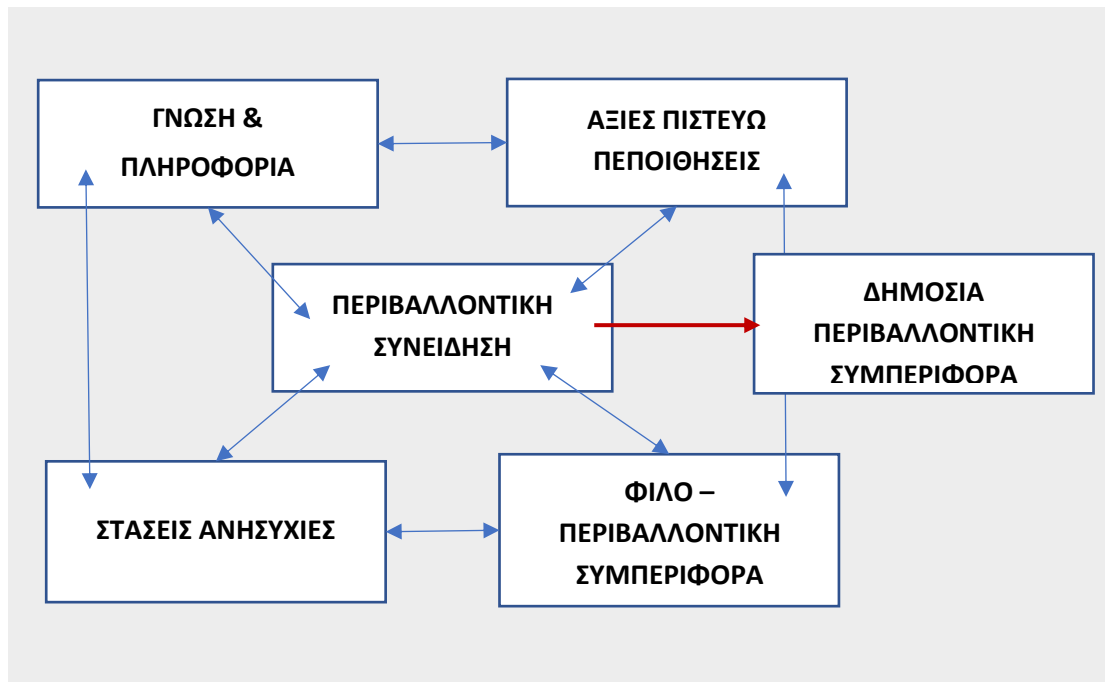
Στην βιβλιογραφία απαντώνται ποικίλοι κανόνες σύμφωνα με τους οποίους εξετάζει κανείς την αξιοπιστία και την εγκυρότητα ενός ερωτηματολογίου. Στη περίπτωσή μας, δεδομένου ότι το ερωτηματολόγιο είναι ήδη κατασκευασμένο και έχει χρησιμοποιηθεί στην συλλογή των δεδομένων που εμείς εξετάζουμε δεν μπορούμε να το ελέγξουμε στην πληρότητά του. Ωστόσο, οφείλουμε να επισημάνουμε ορισμένα ζητήματα τα οποία θα πρέπει κανείς να λαμβάνει υπόψη όταν αξιοποιεί τέτοιου είδους δεδομένα.

Καταρχάς, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, θα πρέπει οι όροι να προσδιορίζονται με ακρίβεια στις ερωτήσεις ώστε να αποφεύγονται επίθετα και επιρρήματα (πόσο σημαντική είναι για εσάς η προστασία του περιβάλλοντος), οι πολλαπλές αρνήσεις, οι σύνθετες

ερωτήσεις, αλλά και επιλογές στις απαντήσεις που δεν είναι εύκολα κατανοητές. Να αποφεύγεται η χρήση λέξεων που φορτίζουν την ερώτηση προς μία κατεύθυνση. Ένα παράδειγμα ερώτησης που σημειολογικά υποδεικνύει πώς χρειαζόταν καλύτερη διατύπωση είναι: «Πόσο σημαντική είναι για εσάς η προστασία του περιβάλλοντος». Δεδομένου ότι η ερώτηση περιλαμβάνει την λέξη 'σημαντική' ήδη προδιαθέτει τον ερωτώμενο κάνοντας επίκληση στο συναίσθημα του. Θα πρέπει να αποφεύγονται οι ερωτήσεις που οδηγούν στις λεγόμενες κοινωνικοποιημένες απαντήσεις (π.χ. εσείς ανακυκλώνετε;). Ενώ, θα πρέπει να είναι ανακατεμένες και να αποφεύγεται η αλληλεπίδραση σειράς και περιερχόμενου των ερωτήσεων ώστε να μην επηρεάζεται η απάντηση της επόμενης από την προηγούμενη. Κάτι το οποίο παρατηρείται στην περίπτωση των συγκεκριμένων ερωτηματολογίων.

Λαμβάνοντας υπόψη τον παραπάνω σχολιασμό, τις αστοχίες που παρουσιάζονται στα ερωτηματολόγια καθώς και τις αναφορές του Ευρωβαρόμετρου αλλά και το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας, καταλήξαμε στην τελική κατηγοριοποίηση των ερωτήσεων. Πέραν αυτών, η κατηγοριοποίηση αυτή, συμβάλλει στην διαλογή των σχετικών με την έρευνα ερωτήσεων ανά κατηγορία ώστε να συγκρίνουμε αργότερα τις μεταβλητές που ανακύπτουν αλλά και στην ευκολότερη παρουσίαση των αποτελεσμάτων. Για την εξασφάλιση της εγκυρότητας τόσο της επιλογής των ερωτήσεων όσο και της κατηγοριοποίησης αυτών τα ερωτηματολόγια δόθηκαν σε δύο κωδικοποιητές, οι οποίοι συμφώνησαν απόλυτα.

Υπενθυμίζουμε ότι στην διαμόρφωση της δημόσιας περιβαλλοντικής συμπεριφοράς, της συμπεριφοράς δηλαδή των πολιτών συντελούν πολλοί παράγοντες. Όπως φαίνεται και στο παρακάτω σχεδιάγραμμα (Σχήμα 5.1), το άτομο λαμβάνει την περιβαλλοντική γνώση & πληροφορία, αξιολογεί αν ταιριάζει στις αξίες και στα πιστεύω του, και αναλόγως αποκτά μία στάση έναντι σε ένα ζήτημα και στην συνέχεια υιοθετεί μία συμπεριφορά, κρίνοντας αν τελικά θα δράσει. Όλοι αυτοί οι παράγοντες διαμορφώνουν την περιβαλλοντική συνείδηση του ατόμου και συνεπώς την δημόσια συμπεριφορά του. Οι Jimenez & Lafuente (2010) παρουσιάζουν τέσσερις διαστάσεις της περιβαλλοντικής συνείδησης την γνωστική (γνώση και πληροφορία), την συναισθηματική (πιστεύω & αξίες), την ψυχολογική (προσωπικές στάσεις), την ενεργή διάσταση (φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά). Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, η οποία συζητήθηκε εκτενώς στην Ενότητα 2.5, αντιστοιχίσαμε τις ερωτήσεις που επιλέχθηκαν στις ανάλογες κατηγορίες.

Σχήμα 5.1. Δημόσια Περιβαλλοντική Συμπεριφορά

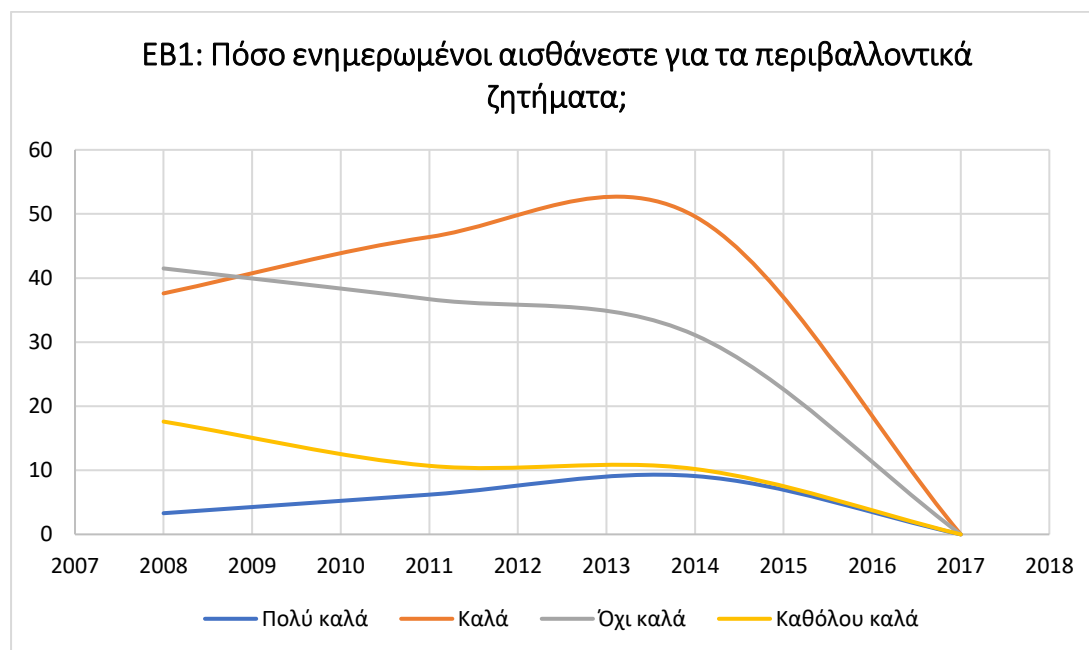
Για την περιγραφή, παρουσίαση και ανάδειξη της δημόσιας συμπεριφοράς των πολιτών σύμφωνα με την παραπάνω προσέγγιση και την ανάλυση των δεδομένων του Ευρωβαρόμετρου ανέκυψαν τέσσερις κατηγορίες. Η πρώτη εμπεριέχει ερωτήσεις σχετικά με τις γνώσεις και τις πληροφορίες των πολιτών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, η δεύτερη αναφέρεται στις αξίες και στα πιστεύω που έχουν, η τρίτη στις στάσεις που έχουν διαμορφώσει αναφορικά με τα περιβαλλοντικά θέματα και τέλος η κατηγορία της φίλο-περιβαλλοντικής συμπεριφοράς η οποία αφορά σε δράσεις που έχουν υιοθετήσει το τελευταίο διάστημα. Επισημαίνεται ότι στην παρούσα έρευνα στοχεύαμε στην σύγκριση – συσχέτιση των δεδομένων του Ευρωβαρόμετρου με αυτά που προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου των δημοσιευμάτων και συνεπώς επιλέχθηκε η συγκεκριμένη θεματική κατηγοριοποίηση. Ενδεχομένως, θα μπορούσαν να δημιουργηθούν και άλλες κατηγορίες ή και αναλύσεις ωστόσο εδώ επιλέγεται αυτή. Στο Πίνακα Β.1 του Παραρτήματος Β, εμπεριέχονται οι ερωτήσεις ανά ερωτηματολόγιο ανά κατηγορία ενώ στην επόμενη ενότητα παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα αυτών με διαχρονικό τρόπο.

Σε συνέχεια της κατηγοριοποίησης των δεδομένων, πέρα από την κατηγοριοποίηση των ερωτήσεων, χρησιμοποιήθηκαν οι κατηγοριοποιήσεις απαντήσεων στην ανάλυση περιεχομένου των δημοσιευμάτων. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι τηρήθηκε η κατηγοριοποίηση των κύριων περιβαλλοντικών θεμάτων: Αλλαγή κλίματος, απώλεια βιοποικιλότητας (Εξαφάνιση ειδών, απώλεια της άγριας φύσης και των βιοτόπων), φυσικές καταστροφές (σεισμοί, πλημμύρες κ.λπ.), καταστροφές που προκαλεί ο άνθρωπος (μεγάλες

πετρελαιοκηλίδες, ή βιομηχανικά ατυχήματα κ.λπ.), ρύπανση/μόλυνση νερού, ρύπανση/μόλυνση οφειλόμενη στη γεωργία, η επίδραση στην υγεία μας χημικών που χρησιμοποιούνται σε καθημερινά προϊόντα, ατμοσφαιρική ρύπανση, ηχορύπανση, προβλήματα στη πόλη, εξάντληση φυσικών πόρων, καταναλωτικές συνήθειες, αύξηση απορριμμάτων, ΜΜΕ. Επίσης, η ίδια κατηγοριοποίηση απαντήσεων ακολουθήθηκε και στην περίπτωση των αναφορών είδησης και πηγών ειδήσεων. Ζητήματα τα οποία περιγράφονται αναλυτικά στο επόμενο Κεφάλαιο.

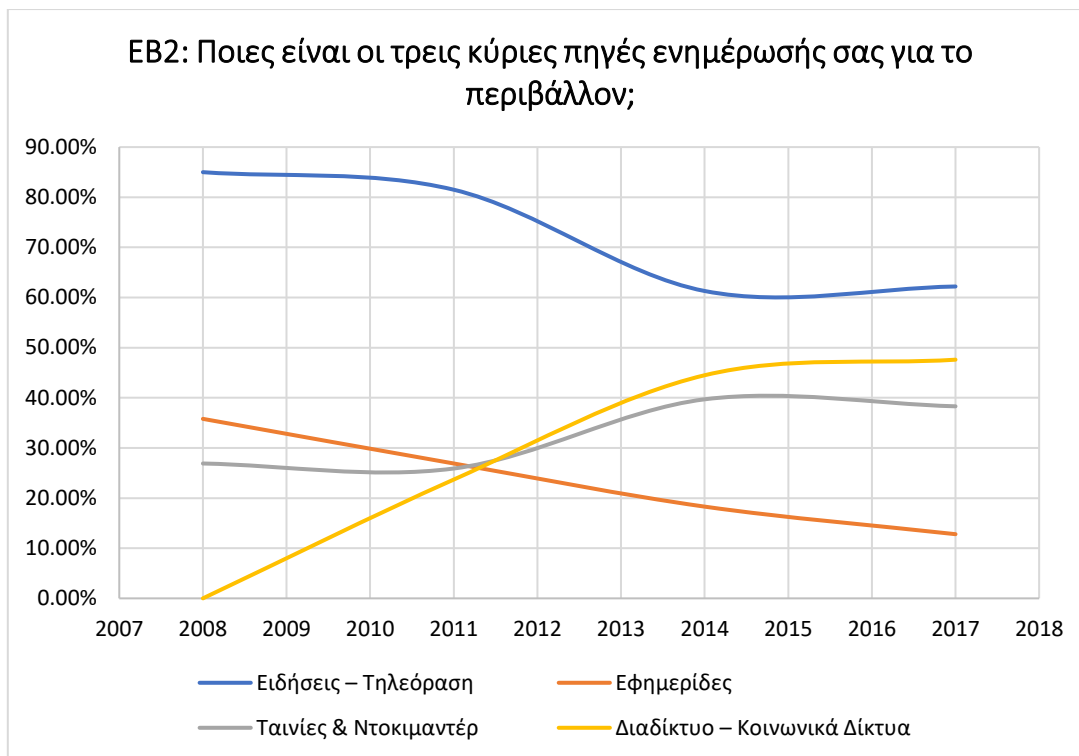
5.2 Διαχρονική Παρουσίαση Αποτελεσμάτων

Ακολουθώντας την παραπάνω ταξινόμηση παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των ερωτήσεων ανά κατηγορία. Για την κατηγορία γνώση και πληροφορία, επιλέχθηκαν τρεις ερωτήσεις, **Ε1α**: Πόσο ενημερωμένοι είναι οι πολίτες, από πού αντλούν πληροφορίες για τα περιβαλλοντικά θέματα και για ποια ζητήματα στερούνται πληροφόρησης;

Διάγραμμα 5.1 Ποσοστά ενημέρωσης περιβαλλοντικών θεμάτων

Όπως προκύπτει από το Διάγραμμα 5.1, ένα πολύ μικρό ποσοστό αισθάνεται πως είναι πολύ καλά ενημερωμένο σχετικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα ενώ παρατηρούμε ότι το ποσοστό εκείνων που αισθάνονται καλά ενημερωμένοι πλησιάζει το 50%. Ωστόσο, στο ερωτηματολόγιο του 2017 η ερώτηση δεν συμπεριλαμβάνεται. Επομένως, το μηδέν στην προκειμένη περίπτωση δηλώνει την απουσία των δεδομένων και όχι την σταδιακή μείωση του ποσοστού ενημέρωσης. Περισσότερες πληροφορίες για τα δεδομένα της παραπάνω ερώτησης αλλά και το ιστόγραμμα παρατίθενται στο Πίνακα Β.2, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β.

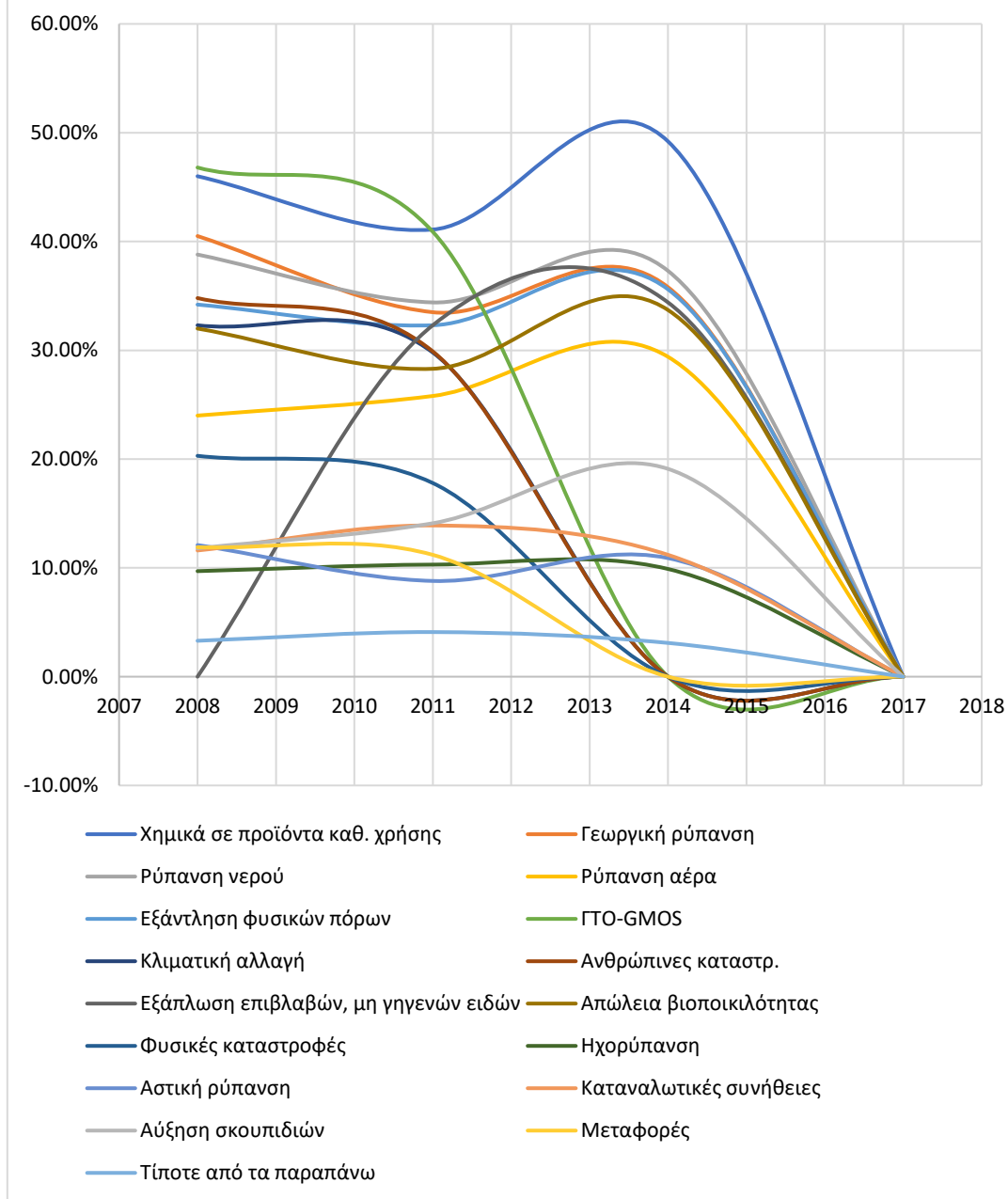

Διάγραμμα 5.2 Πηγές ενημέρωσης περιβαλλοντικών θεμάτων

Την ενημέρωση για τα περιβαλλοντικά θέματα, φαίνεται ότι το κοινό την αντλεί με σειρά προτεραιότητας από τις ειδήσεις-τηλεόραση, από το διαδίκτυο, τις ταινίες & τα ντοκιμαντέρ καθώς και τις εφημερίδες. Φαίνεται επίσης, ότι παρόλο που οι εφημερίδες βρίσκονται ανάμεσα στις κύριες πηγές ενημέρωσης (Διάγραμμα 5.2), τα ποσοστά τους μειώνονται όπως και της τηλεόρασης, ενώ αυξάνεται το ποσοστό των ντοκιμαντέρ. Συνάμα, παρατηρείται αύξηση της χρήσης του διαδικτύου ως πηγή κάτι το οποίο είναι λογικό δεδομένου ότι αυξάνεται η χρήση του εντός της δεκαετίας μελέτης.

Στην συνέχεια, επιλέξαμε την ερώτηση που αφορά την στέρση πληροφορησης του κοινού για τα περιβαλλοντικά θέματα. Η ερώτηση αυτή, δεν συμπεριλαμβάνεται στο ερωτηματολόγιο του 2017. Παρόλα αυτά, και ενώ δημιουργεί περιορισμό στην εξαγωγή συμπεράσματος, την θεωρήσαμε σημαντική δεδομένου ότι θελήσαμε να μελετήσουμε αν τα θέματα για τα οποία στερούνται πληροφορησης συμπίπτουν με την απουσία δημοσιευμάτων του Τύπου.

ΕΒ3: Από την ακόλουθη λίστα πείτε μου τα πέντε κύρια θέματα για τα οποία αισθάνεστε ότι στερείστε ιδιαίτερα πληροφόρηση

Διάγραμμα 5.3 Στέρση πληροφόρησης περιβαλλοντικών θεμάτων²²

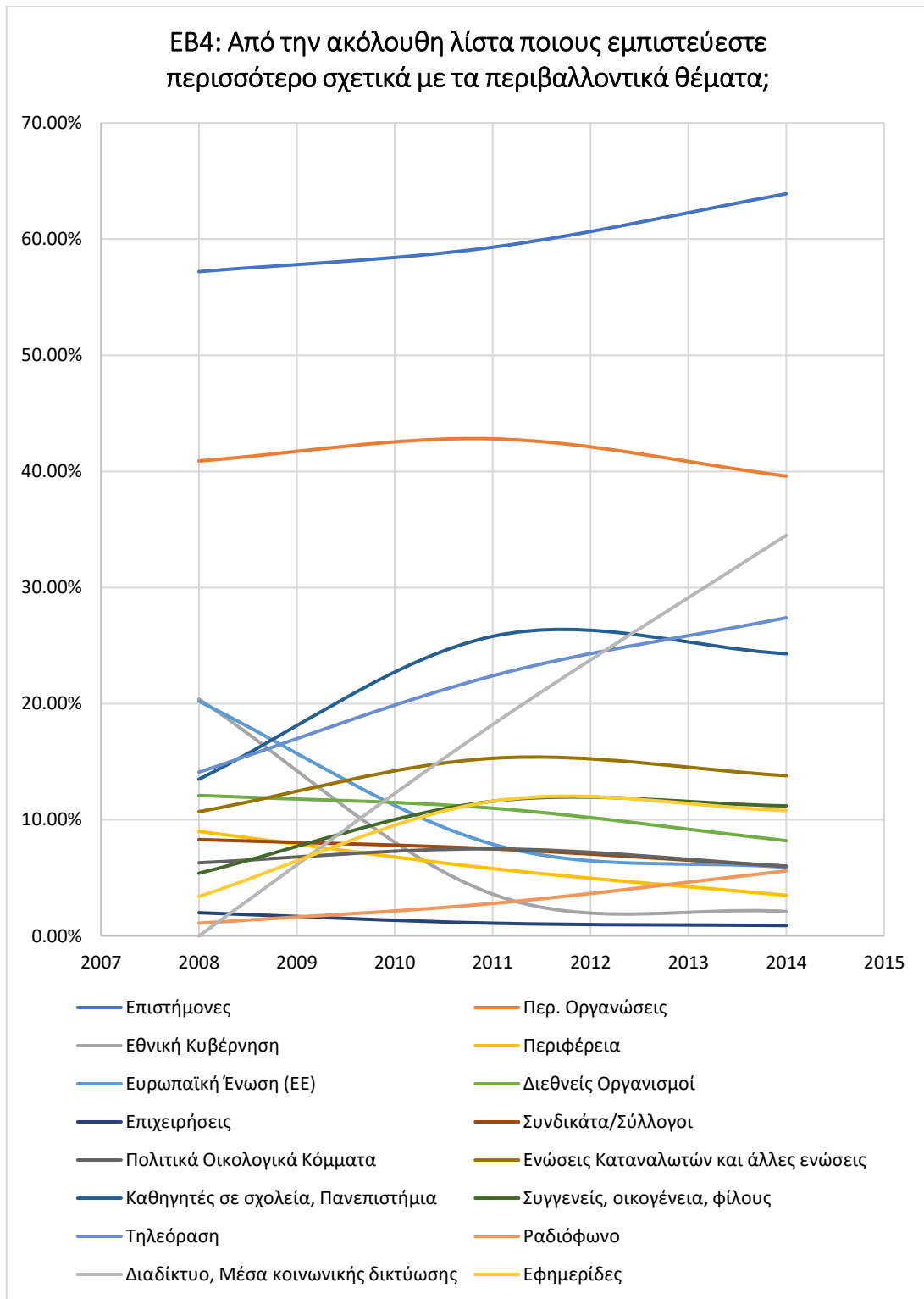
Συνεπώς, παρατηρούμε (Διάγραμμα 5.3) ότι οι πολίτες φαίνεται να στερούνται πληροφόρησης κυρίως σε θέματα που αφορούν την διατροφή και τις καθημερινές τους συνήθειες. Πιο συγκεκριμένα, ζητήματα που έχουν να κάνουν με τα χημικά σε προϊόντα

²² Στο διάγραμμα παρατηρούμε ότι οι γραμμές για ορισμένες κατηγορίες παρουσιάζουν αρνητική καμπύλη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχουν δεδομένα για τις συγκεκριμένες κατηγορίες στην μελέτη του 2014 (Πίνακας Β.4, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β).

καθημερινής χρήσης, θέματα που αφορούν την γεωργική ρύπανση, το νερό που καταναλώνουμε. Παρατηρούμε επίσης ότι τα ποσοστά, αριθμητικά πλησιάζουν μεταξύ τους ενώ δεν παρατηρούμε ιδιαίτερη διαφοροποίηση από την μία τριετία στην επόμενη, γεγονός που συντελεί στο ότι πολίτες εξακολουθούν να στερούνται ενημέρωσης για τα ίδια ζητήματα.

Η επόμενη κατηγορία είναι πολύ σημαντική δεδομένου, ότι εμπερικλείει τις πεποιθήσεις. Σε αυτήν την κατηγορία υπόκεινται ερωτήσεις όπως *«Πόσο σημαντική είναι για σας η προστασία του περιβάλλοντος;»*. Προφανώς η απάντηση σε τέτοια διατύπωση δεν μπορεί να είναι άλλη από το είναι σημαντική, το ζήτημα είναι η ποσότητα. Έχουν *«Τα περιβαλλοντικά προβλήματα άμεση επίδραση στην καθημερινή μας ζωή»* το μεγαλύτερο ποσοστό απαντάει πώς έχουν. *«Όταν συζητάμε για την προστασία του περιβάλλοντος οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται από την ελληνική κυβέρνηση ή πρέπει να λαμβάνονται από κοινού στα πλαίσια της ΕΕ; Μπορεί ενδεχομένως κανείς να αντιληφθεί την τάση της ερώτησης αυτής, ωστόσο δεν συμπεριλαμβάνει καθόλου την συμμετοχή του κοινού στην επίλυση ενός περιβαλλοντικού ζητήματος ή τον δημόσιο διάλογο στην λήψη αποφάσεων. Τέτοιες ερωτήσεις δεν συμπεριλήφθηκαν στην ανάλυσή μας. Επιλέξαμε όμως, την ερώτηση που σχετίζεται με την εμπιστοσύνη που δείχνουν οι πολίτες. Δηλαδή, **E1β**: Ποιες πηγές ή φορείς θεωρούν αξιόπιστους σε ό,τι αφορά τα περιβαλλοντικά θέματα;*

Αναλύοντας λοιπόν την εμπιστοσύνη, την τοποθετήσαμε στην κατηγορία αξίες – πιστεύω. Διότι αν κανείς προσπαθήσει να δώσει έναν ορισμό, θα μπορούσε ενδεχομένως να πει πώς η εμπιστοσύνη είναι η πίστη σε ένα άτομο ή ομάδα ατόμων, ότι έχει την ικανότητα να φέρει εις πέρας μία ενέργεια ή δραστηριότητα. Συνεπώς, εμπλέκεται με το δικό μας εσωτερικό σύστημα αξιών, δηλαδή τις αξίες και τα πιστεύω μας.

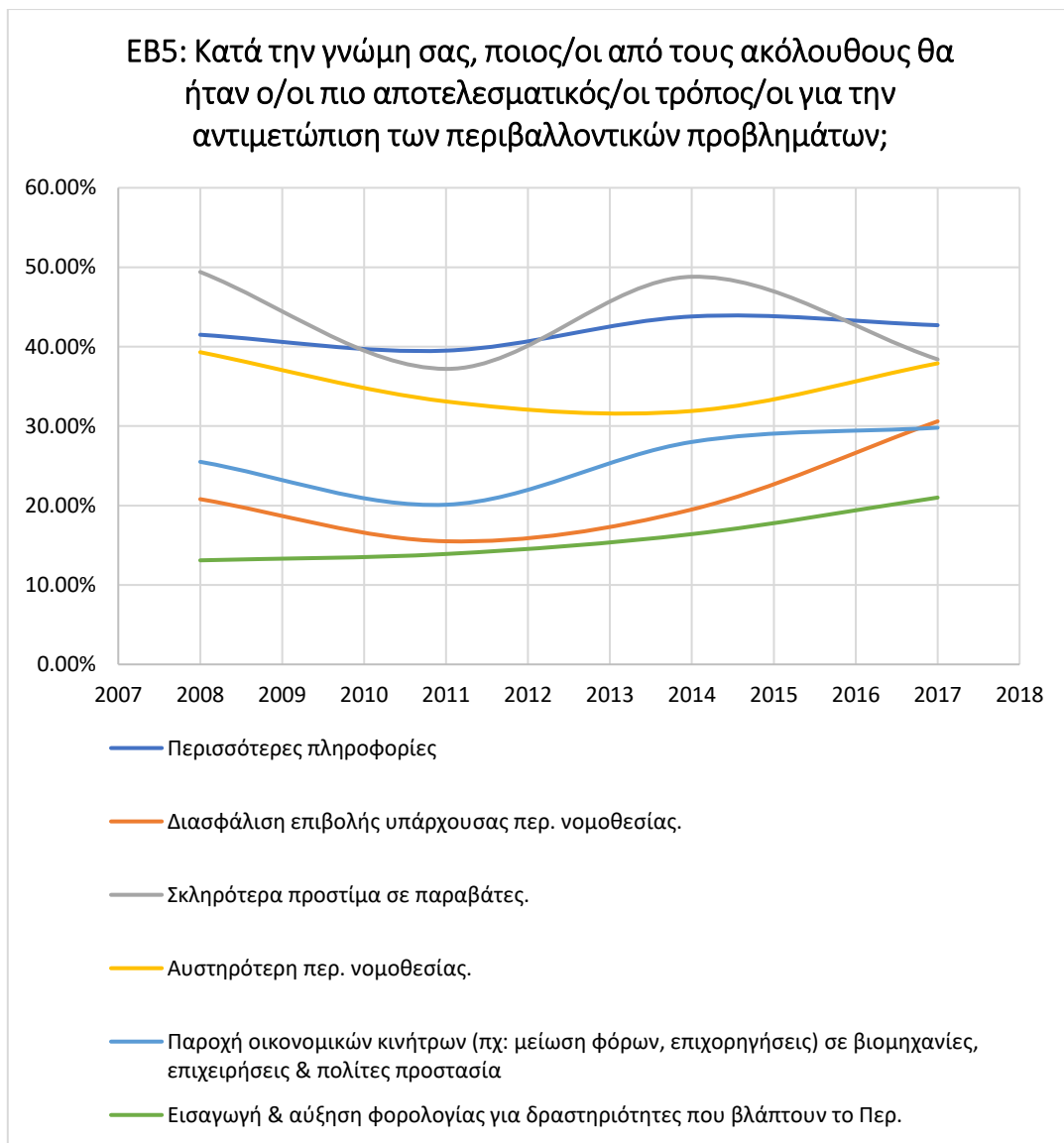

Διάγραμμα 5.4 Εμπιστοσύνη για τα περιβαλλοντικά θέματα

Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 5.4 και εδώ τα δεδομένα για το 2017 δεν είναι διαθέσιμα δεδομένου ότι η ερώτηση δεν συμπεριλαμβάνεται στο ερωτηματολόγιο. Εμείς, επιλέξαμε να συμπεριλάβουμε και αυτή την ερώτηση στην ανάλυσή μας δεδομένου ότι όπως αναφέραμε και στην προηγούμενη ερώτηση θελήσαμε να μελετήσουμε την τάση που αποτυπώνεται σε

αυτή την ερώτηση. Φαίνεται λοιπόν, ότι οι πολίτες δείχνουν περισσότερη εμπιστοσύνη στους επιστήμονες και στις περιβαλλοντικές οργανώσεις ενώ δεν θεωρούν καθόλου αξιόπιστη την Κυβέρνηση και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα ποσοστά της τηλεόρασης φαίνονται να παρουσιάζουν μία ανοδική πορεία και πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός ότι εμφανίζεται στο τηλεοπτικό κανάλι ΣΚΑΙ το «ECO News» δελτίο ειδήσεων με περιβαλλοντικά θέματα ενώ το ίδιο διάστημα αυξάνονται οι προβολές ντοκιμαντέρ. Άλλο ένα αξιοσημείωτο γεγονός, αποτελεί η αύξηση του ποσοστού στις εφημερίδες, ειδικότερα αν λάβουμε υπόψη μας ότι όλο και μικρότερο ποσοστό τις επιλέγει ως πηγή ενημέρωσης. Γεγονός που φαίνεται να οφείλεται στον υπεροχή του διαδικτύου αλλά και την ανάπτυξη του ηλεκτρονικού Τύπου.

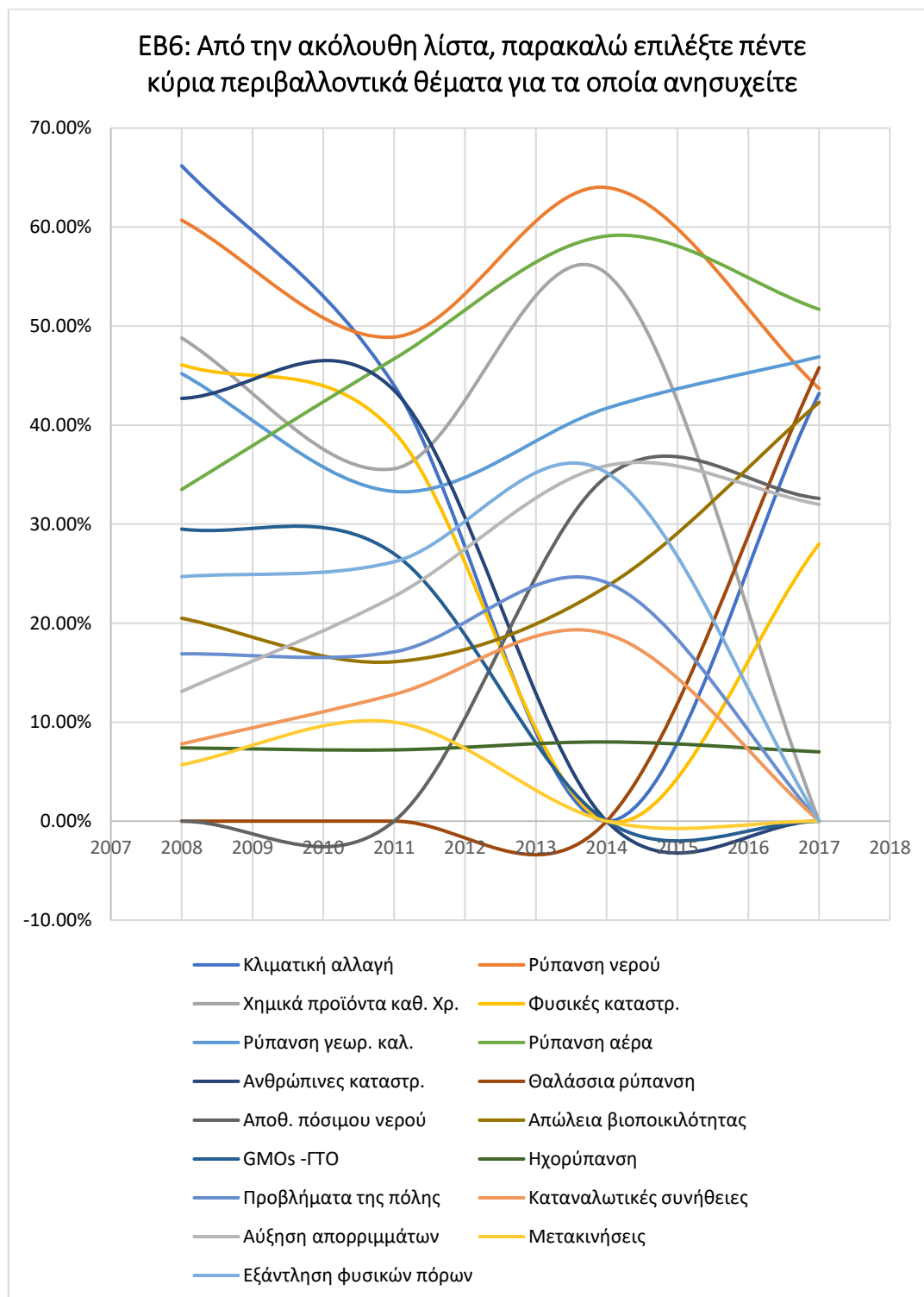
Σειρά έχει η κατηγορία περιβαλλοντικές στάσεις. Εδώ συναντήσαμε ερωτήσεις όπως «*Ως άτομο μπορείτε να παίξετε ρόλο στην προστασία του περιβάλλοντος*», «*Οι μεγαλύτεροι ρυπαντές (εταιρίες και βιομηχανία) θα πρέπει να είναι ο κύριος αρμόδιος για την προστασία του περιβάλλοντος*;». Αυτές τις ερωτήσεις δεν τις συμπεριλάβαμε στην ανάλυση, διότι δεν πληρούσαν τα κριτήρια που θέσαμε κατά την ανάλυση των ερωτηματολογίων. Όμως, επιλέξαμε δύο ερωτήσεις οι οποίες αντιπροσωπεύουν την συγκεκριμένη κατηγορία. Αυτές αναφέρονται σε **E1γ**: Ποιους τρόπους θεωρούν αποτελεσματικούς για τη επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων; **E1δ**: Για ποια περιβαλλοντικά θέματα ανησυχούν περισσότερο;

Διάγραμμα 5.5 Αποτελεσματικός τρόπος αντιμετώπισης περιβαλλοντικών θεμάτων

Παρατηρούμε, σύμφωνα με το Διάγραμμα 5.5, ότι περίπου το 40% των πολιτών εκφράζουν την ανάγκη να έχουν περισσότερη ενημέρωση υποστηρίζοντας ότι η παροχή πληροφοριών θα βοηθούσε στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών θεμάτων. Ενώ το 30% θεωρούν πως πρέπει να διασφαλιστεί η επιβολή της υπάρχουσας νομοθεσίας. Υποστηρίζουν μάλιστα πως με την επιβολή σκληρότερων μέτρων και αυστηρότερης νομοθεσίας θα επιλυθούν περιβαλλοντικά ζητήματα. Στα δεδομένα του 2017, το 36% υποστηρίζει ως τρόπο αντιμετώπισης τις επενδύσεις σε τεχνολογικές επιλύσεις, ποσοστό που ενδεχομένως εξηγείται με την αυξανόμενη ενημέρωση για την «πράσινη ανάπτυξη» και τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ). Ενώ το 30%, υποστηρίζει ότι η πρόσβαση σε εκμάθηση αλλαγής καθημερινών συνηθειών θα ήταν αποτελεσματική λύση. Το ποσοστό αυτό συμπεριλαμβανομένου ότι το κοινό εκφράζει την ανάγκη για παροχή περισσότερων

πληροφοριών υποδεικνύει ότι έχει την διάθεση να εκπαιδευτεί και να αλλάξει στάση έναντι των περιβαλλοντικών θεμάτων.

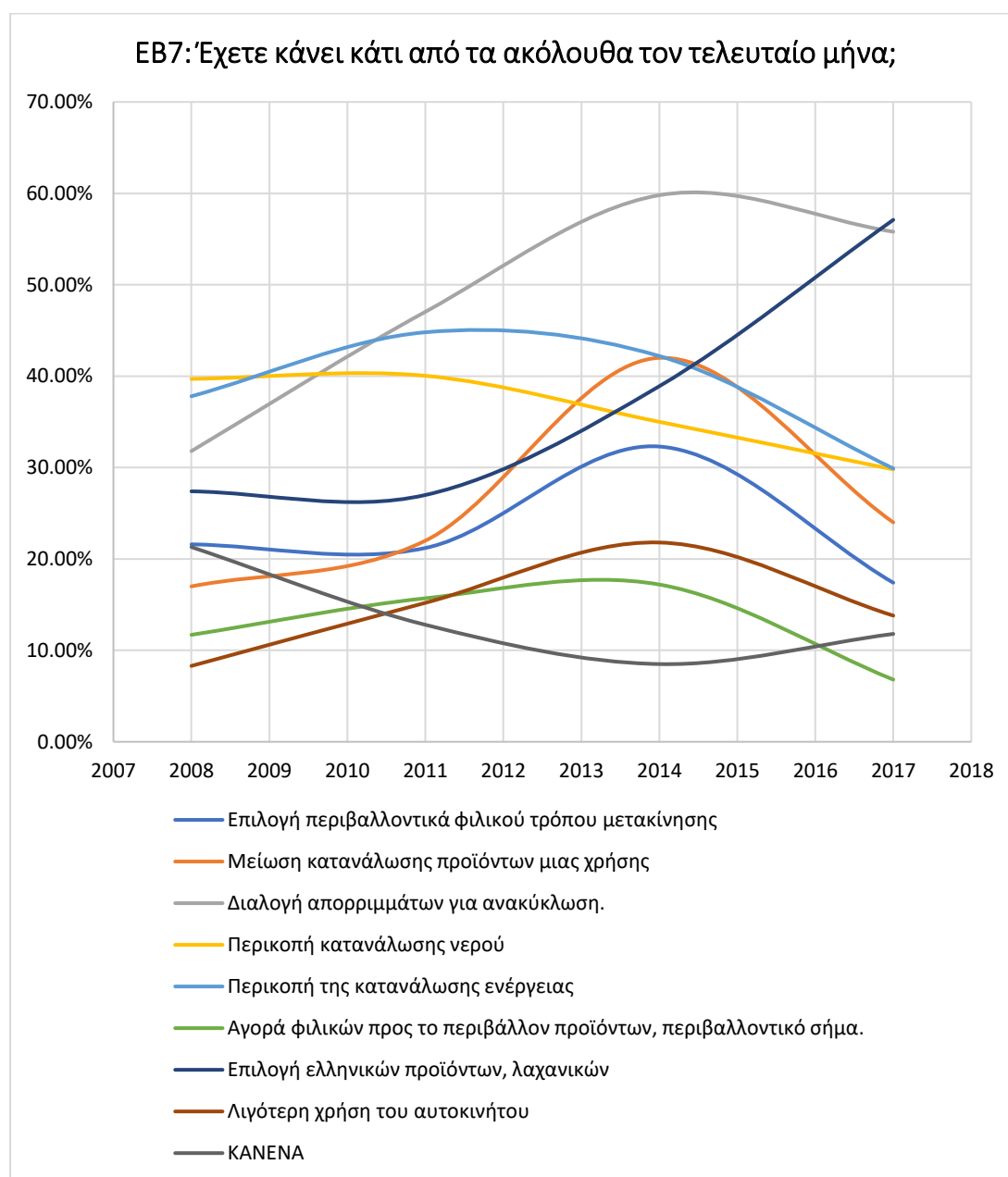

Διάγραμμα 5.6 Περιβαλλοντική ανησυχία πολιτών

Σύμφωνα λοιπόν με το παραπάνω διάγραμμα (Διάγραμμα 5.6), προκύπτει ότι ανησυχούν περισσότερο για θέματα όπως η ρύπανση του αέρα, η ρύπανση του νερού, απώλεια βιοποικιλότητας και χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης. Παρατηρούμε ωστόσο, ότι για

κάποια θέματα που ανησυχούν είναι και θέματα για τα οποία στερούνται πληροφόρησης. Παραδείγματος χάρη, τα χημικά που συναντούν σε προϊόντα καθημερινής χρήσης, ζητήματα διατροφής, νερού και εξάντλησης φυσικών πόρων.

Τέλος, επιλέξαμε και μία ερώτηση που αφορά την κατηγορία φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά του κοινού, δηλαδή **E1ε**: Έχουν υιοθετήσει κάποια περιβαλλοντική δράση το περασμένο διάστημα;

Διάγραμμα 5.7 Περιβαλλοντικές δράσεις ελληνικού κοινού

Παρατηρούμε από το Διάγραμμα 5.7, ότι παρόλο που οι επιλογές των δράσεων είναι πολύ περιορισμένες και συγκεκριμένες, τα ποσοστά της υιοθέτησης των δράσεων είναι αρκετά χαμηλά. Το μεγαλύτερο ποσοστό το έχει η ανακύκλωση, το οποίο εξηγείται δεδομένου ότι

είναι η δράση με την περισσότερη επικοινωνία – μετάδοση στο κοινό. Σε ό,τι αφορά την επιλογή κατανάλωσης ελληνικών προϊόντων και λαχανικών όπως και την περικοπή κατανάλωσης ενέργειας ενδέχεται να συντελεί και η οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα το χρονικό διάστημα της έρευνας. Σύμφωνα πάντως με τα δεδομένα, φαίνεται ότι το κοινό δεν παρουσιάζει υψηλά ποσοστά σε δράσεις που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος.

5.3 Σύνοψη Αποτελεσμάτων

Στην προηγούμενη ενότητα παρουσιάστηκαν διαχρονικά τα αποτελέσματα από την ανάλυση του Ευρωβαρόμετρου. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως για την προσέγγιση και περιγραφή της συμπεριφοράς ενός ατόμου χρειάζονται κάποιες βασικές διαστάσεις. Την γνωστική, δηλαδή την γνώση και την πληροφορία, την συναισθηματική, τις αξίες και τα πιστεύω, την ψυχολογική, όπου διαμορφώνει στάσεις έναντι σε θέματα και τέλος την ενεργητική για να μπορέσει εν τέλει να υιοθετήσει στην καθημερινότητά του κάποιες δράσεις και να συνεχίσει να τις εκτελεί. Αυτές δηλαδή, οι οποίες διαμορφώνουν την περιβαλλοντική μας συνείδηση και κατά συνέπεια τη δημόσια συμπεριφορά για τα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 5.1) συγκεντρώσαμε από όλες τις κατηγορίες των ερωτήσεων τις πιο δημοφιλείς απαντήσεις των πολιτών έτσι ώστε να αποτυπώσουμε την δημόσια συμπεριφορά διαχρονικά μέσα από τα στοιχεία τα οποία αναλύσαμε προηγουμένως.

Πίνακας 5.1 Δημόσια Περιβαλλοντική Συμπεριφορά Πολιτών					
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ		S-EB			
ΓΝΩΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ	E1α-ε	2008	2011	2014	2017
	ΠΗΓΕΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ	Ειδήσεις	Ειδήσεις	Διαδίκτυο	Ειδήσεις
		Εφημερίδες	Ταινίες	Ταινίες	Διαδίκτυο
		Ταινίες	Διαδίκτυο	Εφημερίδες	Ταινίες
	ΣΤΕΡΗΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ	Γενετικά Τροποποιημένους Οργανισμούς	Γενετικά Τροποποιημένους Οργανισμούς	Χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης	-
		Χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης	Χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης	Ρύπανση νερού	-
		Ρύπανση νερού	Ρύπανση νερού	Γεωργική ρύπανση	-

		Ανθρώπινες καταστροφές	Εξάπλωση...	Εξάντληση φυσικών πόρων	-	
ΑΞΙΕΣ ΠΙΣΤΕΥΩ	ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ	Επιστήμονες	Επιστήμονες	Επιστήμονες		
		Περιβαλλοντικές οργανώσεις	Περιβαλλοντικές οργανώσεις	Περιβαλλοντικές οργανώσεις		
		ΕΕ & Κυβέρνηση	Καθηγητές σε σχολεία, Πανεπιστήμια	Διαδίκτυο		
ΣΤΑΣΕΙΣ	ΤΡΟΠΟΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	Σκληρότερα πρόστιμα σε παραβάτες	Περισσότερη πληροφόρηση	Σκληρότερα πρόστιμα σε παραβάτες	Περισσότερη πληροφόρηση	
		Περισσότερη πληροφόρηση	Σκληρότερα πρόστιμα σε παραβάτες	Περισσότερη πληροφόρηση	Σκληρότερα πρόστιμα σε παραβάτες	
		Αυστηρότερη περ. νομοθεσία	Αυστηρότερη περ. νομοθεσία	Αυστηρότερη περ. νομοθεσία	Αυστηρότερη περ. νομοθεσία	
	ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΝΗΣΥΧΙΑ	Κλιματική αλλαγή	Ρύπανση νερού	Ρύπανση νερού	Ρύπανση αέρα	
		Ρύπανση νερού	Ρύπανση αέρα	Ρύπανση αέρα	Ρύπανση γεωργικών καλ.	
		Χημικά σε προϊόντα καθ. χρήσης	Κλιματική αλλαγή	Χημικά σε προϊόντα καθ. Χρήσης	Θάλασσα ρύπανση	
		Φυσικές καταστροφές	Ανθρώπινες καταστροφές	Ρύπανση γεωργικών καλ.	Ρύπανση νερού	
		Ρύπανσης γεωργικών καλ.	Φυσικές καταστροφές	Αύξηση παραγωγής σκουπιδιών	Κλιματική αλλαγή	
	ΦΙΛΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	Μείωση κατανάλωσης νερού	Ανακύκλωση	Ανακύκλωση	Επιλογή ελληνικών προϊόντων
			Μείωση κατανάλωσης ενέργειας	Μείωση κατανάλωσης ενέργειας	Μείωση κατανάλωσης ενέργειας	Ανακύκλωση
Ανακύκλωση			Μείωση κατανάλωσης νερού	Μείωση προϊόντων μίας χρήσης	Μείωση κατανάλωσης ενέργειας	
Επιλογή ελληνικών προϊόντων			Επιλογή ελληνικών προϊόντων	Επιλογή ελληνικών προϊόντων	Μείωση κατανάλωσης νερού	
Επιλογή φιλικών μετακινήσεων			Μείωση προϊόντων μίας χρήσης	Μείωση κατανάλωσης νερού	Μείωση προϊόντων μίας χρήσης	
<i>Σημείωση: Η πηγή των δεδομένων του πίνακα είναι από τα στοιχεία του Ευρωβαρόμετρο (S-EB 2008, 2011, 2014 & 2017).</i>						

Συνεπώς, κατά την Α Περίοδο (2008), οι πολίτες αντλούν πληροφορίες για τα περιβαλλοντικά θέματα από τις ειδήσεις, τις εφημερίδες και τις ταινίες ενώ στερούνται πληροφόρησης για

τους ΓΤΟ, τα χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης, την ρύπανση του νερού και τις ανθρώπινες καταστροφές. Εμπιστεύονται περισσότερο τους επιστήμονες και τις περιβαλλοντικές οργανώσεις για την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Θεωρούν ότι τα σκληρότερα πρόστιμα σε περιβαλλοντικές παραβάσεις ως τον πιο πιθανό τρόπο αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων ενώ εκφράζουν την ανησυχία τους για την κλιματική αλλαγή, την ρύπανση νερού, τα χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης κ.ο.κ. Τέλος, έχουν μειώσει την κατανάλωση νερού & ενέργειας, ανακυκλώνουν και καταναλώνουν ελληνικά προϊόντα ενώ προτιμούν τις φιλικές μετακινήσεις.

Κατά την Β Περίοδο (2009-2011), τα ποσοστά του διαδικτύου ως πηγή πληροφόρησης αυξάνονται, ενώ το κοινό εξακολουθεί να δηλώνει πώς στερείται πληροφόρησης για τους ΓΤΟ, για τα χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης ενώ ανησυχεί και για την εξάπλωση επιβλαβών μη γηγενών ειδών. Κάτι το οποίο εξηγείται ενδεχομένως, από την απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2010/135/ΕΕ) για την εισαγωγή και διάθεση ΓΤΟ σπόρων στην Ελλάδα το 2010 και ίσως και από την εμφάνιση του κουνουπιού τίγρης. Συνεχίζουν να εμπιστεύονται περισσότερο του επιστήμονες και τις περιβαλλοντικές οργανώσεις ως αξιόπιστες πηγές ενώ αισθάνονται την ανάγκη παροχής περισσότερων πληροφοριών σε περιβαλλοντικά θέματα. Ανησυχούν για την ρύπανση του νερού και του αέρα, την κλιματική αλλαγή και της ανθρώπινες και φυσικές καταστροφές. Τέλος, ανακυκλώνουν, εξοικονομούν ενέργεια και νερό, αγοράζουν ελληνικά προϊόντα και έχουν μειώσει την κατανάλωση προϊόντων μίας χρήσης.

Κατά την Γ Περίοδο (2012-2014), οι ειδήσεις και το διαδίκτυο αποτελούν τις κύριες πηγές ενημέρωσης των πολιτών για τα περιβαλλοντικά θέματα ενώ εξακολουθούν να στερούνται πληροφόρησης για τα χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης. Παρατηρούμε εδώ ότι στερούνται πληροφόρησης και για την γεωργική ρύπανση, λίγο πολύ ανησυχούν για τα ίδια ζητήματα με την περασμένη περίοδο. Συνεχίζουν να εμπιστεύονται τους επιστήμονες και τις περιβαλλοντικές οργανώσεις για τα περιβαλλοντικά θέματα. Εξακολουθούν να εκφράζουν την ανάγκη για παροχή περισσότερης πληροφόρησης παρόλο που πρωταρχική θέση έχουν τα σκληρότερα πρόστιμα σε περιπτώσεις περιβαλλοντικών παραβάσεων. Ανησυχούν πάλι για τα ίδια ζητήματα ενώ συνεχίζουν να δηλώνουν πώς κάνουν τις ίδιες δράσεις με την προηγούμενη περίοδο.

Κατά την Δ Περίοδο (2015-2017), το κοινό ενημερώνεται από τις ειδήσεις και το διαδίκτυο για τα περιβαλλοντικά θέματα ενώ εξακολουθεί να δηλώνει πώς χρειάζεται περισσότερη πληροφόρηση για αυτά τα θέματα. Εκφράζει την ανησυχία του για την ατμοσφαιρική ρύπανση, την ρύπανση καλλιεργειών & νερού θαλασσών καθώς και την κλιματική αλλαγή.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις του κοινού, δεν παρατηρείται ιδιαίτερη μεταβολή στην δημόσια συμπεριφορά των πολιτών. Φαίνεται ότι το κοινό εξακολουθεί να στερείται πληροφόρησης για παρόμοια θέματα, να δείχνει εμπιστοσύνη στις ίδιες πηγές, να εκφράζει τις ίδιες περιβαλλοντικές ανησυχίες και να έχει υιοθετήσει συγκεκριμένες δράσεις κατά την περίοδο μελέτης. Ωστόσο, είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι εκφράζει την ανάγκη για περισσότερη παροχή πληροφορίας ενώ δηλώνει ότι θα ήθελε να αλλάξει καθημερινές συνήθειες.

Επίλογος

Στο κεφάλαιο αυτό, βασιζόμενοι στα στοιχεία του Ευρωβαρόμετρου, την ταξινόμηση των ερωτήσεων και την δευτερογενή ανάλυση προσπαθήσαμε να αναδείξουμε την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών. Συναντήσαμε αρκετούς περιορισμούς, ξεκινώντας από το γεγονός ότι δεν γνωρίζουμε αν το ερωτηματολόγιο είναι σταθμισμένο, το ότι δεν υπάρχουν στοιχεία για όλες τις ερωτήσεις αλλά και το γεγονός ότι οι ερωτήσεις δεν παραμένουν σταθερές. Συνεπώς, συναντάει κανείς δυσκολία στην σύγκριση δεδομένων και στην μελέτη της διαχρονικότητας των μεταβλητών. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με όσα συζητήθηκαν αποτυπώνεται μία εικόνα για τις γνώσεις, τις αξίες, τις στάσεις αλλά και τις φίλο-περιβαλλοντικές συμπεριφορές των πολιτών της δεκαετίας. Ενώ σημαντικό είναι το γεγονός ότι οι πολίτες εκφράζουν την ανάγκη για παροχή περισσότερης έγκυρης πληροφόρησης αλλά και την διάθεση να αλλάξουν καθημερινές συνήθειες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Σημαντική συνιστώσα της παρούσας έρευνας αποτελεί η Δημόσια Κατανόηση των Περιβαλλοντικών Ζητημάτων. Στην έρευνα αυτή, προσεγγίζεται, μέσω μίας σειράς μεταβλητών: την γνώση-πληροφορία που μεταφέρεται στο ευρύ κοινό, την θεματολογία του Τύπου, την ενίσχυση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και τέλος την αναφορά της είδησης δηλαδή σε ποιον αναφέρονται κατά κύριο λόγο τα δημοσιεύματα. Αυτές προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου των δημοσιευμάτων που συλλέχθηκαν από τον Τύπο.

Το κεφάλαιο αυτό αναπτύσσεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος (Ενότητες 6.1-6.4) περιγράφεται εκτενώς η ανάλυση περιεχομένου των δημοσιευμάτων του Τύπου: ο καθορισμός των αξόνων – μεταβλητών και κατηγοριών που εξετάστηκαν, η διαδικασία συγκρότησης του δείγματος αλλά και το σχήμα κωδικοποίησης των μεταβλητών. Στο δεύτερο μέρος, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα ανά μεταβλητή ή ομάδα μεταβλητών και τέλος ακολουθεί σύνοψη-συζήτηση αυτών.

6.1 Ανάλυση Περιεχομένου του Τύπου

Η ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιείται ευρέως στην έρευνα των ΜΜΕ και έχει εδραιωθεί ως ερευνητική μέθοδος τόσο σε ποιοτικές όσο και ποσοτικές έρευνες. Ειδικότερα μάλιστα σε περιπτώσεις ανάλυσης και χαρτογράφησης χαρακτηριστικών μεγάλων κειμένων, όπου καταγράφονται διαφοροποιήσεις σε μεγάλα χρονικά διαστήματα στα Μέσα (Berelson & Salter, 1948; Deacon, Baxter & Buzzelli, 2015; Gooch, 1996; Hurlimann & Dolnicar, 2012; Massey & Haas, 2002; Steele, 2016; Taviss, 1969; Tsifodimou, Manolas & Tsantopoulos, 2008; Wanta, Golan & Lee, 2004). Η ανάλυση περιεχομένου θεωρείται μία άμεση μέθοδος καθώς δίνει απαντήσεις σε ερωτήσεις που θέτει ο ερευνητής. Συνήθως, χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με άλλες ερευνητικές μεθόδους δίνοντας τη δυνατότητα στον ερευνητή, πέρα από τη συγκριτική στατιστική (ποσοσιαία, μετρήσεις συχνοτήτων κ.λπ.), μέσω εξέτασης συγκεκριμένων μεταβλητών να απαντήσει και σε άλλα ερευνητικά ερωτήματα που έχει θέσει ο ίδιος (Berg, 2001; Neuendorf, 2017; Ogutu, 2009).

Σε πολλές περιπτώσεις, εστιάζει στα χαρακτηριστικά της πληροφορίας (ή στην επικοινωνία του μηνύματος) που μεταδίδεται. Δηλαδή, κατά μία έννοια, θα μπορούσε να θεωρηθεί μέθοδος παρατήρησης με την οποία αντί να αντλούμε πληροφορίες από τα ίδια τα άτομα χρησιμοποιούνται μηνύματα επικοινωνίας που ήδη έχουν παραχθεί από άλλους ανθρώπους ως ερωτήσεις για τα μηνύματα επικοινωνίας (Parsad, 2008). Ο στόχος δηλαδή είναι μέσω της σημειολογίας του κειμένου να αντληθούν πληροφορίες και να εξαχθούν συμπεράσματα τόσο για το περιεχόμενο του μηνύματος όσο και για εκείνους που μεταδίδουν το μήνυμα και αρκετές φορές και για τους παραλήπτες αυτών (Neuendorf, 2017; Parsad, 2008; Roberts, 1997; Wimmer & Dominick, 2011). Το ενδιαφέρον σε αυτού του είδους την ανάλυση, έγκειται στην επιρροή που έχει το περιεχόμενο στους παραλήπτες. Για το λόγο αυτό, συνίσταται ο συνδυασμός με άλλες μεθόδους (Hansen, Cottle, Negrine & Newbold, 1998 ; Stemler, 2001). Παραδείγματος χάρη, αναλύοντας δημοσιεύματα, αποσπάσματα ειδήσεων ή τηλεοπτικών προγραμμάτων, μπορεί κανείς να εντοπίσει υποβόσκουσες στάσεις ή επαναλαμβανόμενες θεματικές. Συνδυάζοντας ωστόσο τα αποτελέσματα τέτοιων αναλύσεων με μία στατιστική έρευνα δημοσκόπησης, παρέχεται μία εμπειρική βάση παρακολούθησης μετατοπίσεων της κοινής γνώμης.

Στην βιβλιογραφία απαντάται πληθώρα ορισμών της ανάλυσης περιεχομένου. Σύμφωνα με τον Berelson (1952) η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί ερευνητική τεχνική για την αντικειμενική, συστηματική και ποιοτική περιγραφή του δηλωτικού περιεχομένου της επικοινωνίας. Ο Holsti (1968) όπως αναφέρεται στον Parsad (2008) δηλώνει ότι είναι οποιαδήποτε τεχνική εξάγει συμπεράσματα και αντικειμενικά προσδιορίζει χαρακτηριστικά

των μηνυμάτων επικοινωνίας. Οι Walizer and Wiener (1978) ισχυρίζονται ότι η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί μία συστηματική διαδικασία κατά την οποία εξετάζεται το περιεχόμενο της καταγεγραμμένης πληροφορίας (in Wimmer & Dominick, 2011). Ο Weber (1985) καθορίζει την ανάλυση περιεχομένου ως μία ερευνητική μεθοδολογία κατά την οποία χρησιμοποιείται ένα σύνολο διαδικασιών για να εξαχθούν έγκυρα συμπεράσματα από το κείμενο (in Parsad, 2008; Wimmer & Dominick, 2011). Ενώ ο Krippendorff (2004), ορίζει αυτή τη μέθοδο ως μία ερευνητική τεχνική, κατά την οποία παράγονται έγκυρα συμπεράσματα από την ανάλυση των αρχικών δεδομένων στο πλαίσιο του πραγματικού νοήματος, ενώ μέσα από αυτή τη διαδικασία ανάλυσης κειμένου υπογραμμίζεται το θεσμικό κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Τέλος, ο Kerlinger (2000) υποστηρίζει ότι η ανάλυση περιεχομένου είναι μέθοδος μελέτης και ανάλυσης της επικοινωνίας με συστηματικό, αντικειμενικό και ποιοτικό τρόπο στοχεύοντας στην μέτρηση των μεταβλητών που έχει ορίσει κανείς (Neuendorf, 2017; Riffe et al., 2008; Roberts, 1997; Parsad, 2008; Wimmer & Dominick, 2011). Παρατηρώντας τους παραπάνω ορισμούς, αναφέρονται συχνά σε συστηματικό τρόπο ανάλυσης, αντικειμενικότητα, ποσοτικοποίηση περιεχομένου και εγκυρότητα κατά την εξαγωγή συμπερασμάτων από την ανάλυση του περιεχομένου ενός μηνύματος επικοινωνίας. Επομένως, αντιλαμβάνεται κανείς ότι, χρησιμοποιώντας αυτή την μέθοδο, έχει την δυνατότητα να ερμηνεύσει φαινόμενα παρουσιάζοντας ποσοτικά τα αποτελέσματα με την χρήση περιγραφικών παραμέτρων, παραδείγματος χάρη, μέσω αριθμών, ποσοστών κ.ο.κ. όπου αποκτούν συγκεκριμένη και αντικειμενική μορφή. Μπορεί να μελετήσει ευαίσθητα ερευνητικά θέματα, δηλαδή να διαχειριστεί ευαίσθητο περιεχόμενο, και συνεπώς μπορεί να επεξεργαστεί σημειολογικά νοήματα των δεδομένων. Παραδείγματος χάρη, στην περίπτωση ταξινόμησης ειδήσεων σε θετικές ή αρνητικές. Θεωρείται ασφαλής μέθοδος, καθώς ο ερευνητής μπορεί εύκολα να αντιληφθεί ότι του λείπουν πληροφορίες ή και να σημειώσει λάθη κωδικοποίησης, συνεπώς μπορεί να επιστρέψει να ελέγξει ή και να συλλέξει τα δεδομένα. Κάτι το οποίο δεν είναι πάντα εύκολο σε πειραματικές έρευνες ή δημοσκοπήσεις (Hansen et al., 1998; Parsad, 2008; Stemler, 2001; Stempel, 1952).

Ωστόσο, ενέχει και αρκετές δυσκολίες καθώς τα συμπεράσματα από το περιεχόμενο του κειμένου είναι περιορισμένα. Παρόλο που μπορεί κανείς να κωδικοποιήσει τα σύμβολα που εμπεριέχονται στο κείμενο δεν μπορεί να εξαγάγει ασφαλές συμπέρασμα για την επικοινωνία του μηνύματος πόσο μάλλον με ασφάλεια να καταλήξει ότι ο αποστολέας του μηνύματος και ο παραλήπτης συμμερίζονται το ίδιο νόημα. Ενδέχεται συνεπώς, εφόσον διαχειρίζεται διαφοροποιήσεις σε νοήματα λέξεων, τα αποτελέσματα κατά την ερμηνεία τους να μην είναι έγκυρα και αξιόπιστα. Κάτι το οποίο συναντάται συχνά στην βιβλιογραφία, δηλαδή ότι πέρα

από την συχνότητα εμφάνισης μηνυμάτων μπορεί να μην αποδίδει τελικά την σημαντικότητα των συμβόλων που εμπεριέχονται και αναλύονται σε ένα κείμενο και συνεπώς η μέθοδος δεν μπορεί από μόνη της να χρησιμοποιηθεί ώστε να εξετάσει αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ μεταβλητών (Krippendorff, 2004; Krippendorff & Sage Publications, 2004; Stempel, 1952).

Συνεπώς, για τον σκοπό της έρευνας, χρησιμοποιώντας την ανάλυση περιεχομένου έπρεπε να λάβουμε υπόψη μας κάποια μεθοδολογικά ζητήματα αλλά και κάποιες παραδοχές. Καταρχάς, ζητήματα τα οποία αφορούν στην επιλογή των μονάδων ανάλυσης, την ανάπτυξη των κατηγοριών, την δειγματοληψία του κατάλληλου περιεχομένου καθώς και τον έλεγχο στην αξιοπιστία της κωδικοποίησης του περιεχομένου. Ενώ θεωρήσαμε ότι, τα συμπεράσματα για την σχέση μεταξύ του περιεχομένου και της επίδρασης του μηνύματος μπορούν να διεξαχθούν με εγκυρότητα και να διαπιστωθούν πραγματικές σχέσεις, οι "έννοιες" που αποδόθηκαν στο περιεχόμενο με την ανάθεση του σε ορισμένες κατηγορίες, αντιστοιχούν στη "σημασία" που προορίζεται από την ανάλυση του κειμένου και μπορεί η ίδια ταξινόμηση να πραγματοποιηθεί από ένα μελλοντικό ακροατήριο. Και τέλος, ότι για την ανάλυση περιεχομένου η ποσοτική περιγραφή της περιεκτικότητας σε κείμενο είναι σημαντική. Επομένως, είναι αυτονόητο ότι η συχνότητα εμφάνισης διάφορων μονάδων καταγραφής (στην περίπτωσή μας τα δημοσιεύματα) είναι εξίσου σημαντικός παράγοντας στη διαδικασία επικοινωνίας του μηνύματος που αναλύεται (Wimmer & Dominick, 2011).

Σύμφωνα με τον Krippendorff & Sage Publications (2004) κατά την διαδικασία ανάλυσης περιεχομένου τίθενται τα εξής ερωτήματα: Ποια βάση δεδομένων αναλύεται; Πώς ορίζονται τα δεδομένα; Ποιο είναι το αρχικό σύνολο από το οποίο προέρχονται; Ποιο είναι το σχετικό πλαίσιο ανάλυσης των δεδομένων; Ποια είναι τα όρια ανάλυσης και ποιος είναι ο στόχος της διαδικασίας εξαγωγής συμπερασμάτων. Ενώ ο Parsad (2008), επικεντρώνεται στα εξής κατά την χρήση της ως μέθοδο ανάλυσης: Ποια είναι τα ερευνητικά ερωτήματα; Ποια είναι η διαδικασία επιλογής και δειγματοληψίας του περιεχομένου επικοινωνίας, πώς αναπτύσσονται οι κατηγορίες, ποιες είναι οι μονάδες ανάλυσης, ποιος ο σχεδιασμός της κωδικοποίησης πιλοτικός έλεγχος και έλεγχος της αξιοπιστίας της κωδικοποίησης (inter-coder reliability) και τέλος την ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν. Ζητήματα τα οποία θα καλύψουμε και εμείς στη συνέχεια του κεφαλαίου.

Στοχεύοντας λοιπόν στην ανάδειξη της Δημόσιας Κατανόησης των Περιβαλλοντικών Ζητημάτων μέσω της ανάλυσης περιεχομένου των δημοσιευμάτων του Τύπου κατά την περίοδο 2008-2017, τέθηκαν τα εξής ερωτήματα:

E2α: Τι είδους πληροφορίες και γνώση μεταφέρεται από τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα του Τύπου προς το κοινό;

E3β: Ποια αναδεικνύονται στο Τύπο ως κύρια περιβαλλοντικά ζητήματα την χρονική περίοδο μελέτης;

E4γ: Ενισχύουν τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση;

E5δ: Σε ποια πηγή ή φορέα συνήθως αναφέρονται τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα της περιόδου;

Συνεπώς, για την διερεύνηση και απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων, καθώς και από την ανάλυση των δεδομένων από το Ευρωβαρόμετρο που προηγήθηκε, αναδύθηκαν οι άξονες σύμφωνα με τους οποίους αναλύθηκαν τα δημοσιεύματα του Τύπου:

- ❖ Την μετάδοση γνώσης και πληροφορίας του Τύπου
- ❖ Την περιβαλλοντική θεματολογία του Τύπου
- ❖ Την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση
- ❖ Την αναφορά είδησης (Πηγή-φορέας όπου αναφέρεται η είδηση)

Στις ενότητες που ακολουθούν περιγράφονται αναλυτικά τα επιμέρους στάδια όπως αυτά ακολουθήθηκαν κατά την ανάλυση περιεχομένου των δημοσιευμάτων. Ξεκινώντας από την ενότητα 6.2 όπου δίνεται ο λειτουργικός ορισμός των μεταβλητών που εξετάστηκαν, την ενότητα 6.3 στην οποία περιγράφεται η διαδικασία σύμφωνα με την οποία συγκροτήθηκε το δείγμα, την ενότητα 6.4 όπου περιλαμβάνεται το σχήμα κωδικοποίησης των μεταβλητών. Ενώ στις επόμενες ενότητες 6.5 & 6.6 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ανάλυσης.

6.2 Καθορισμός των Μεταβλητών (variables)

Εφόσον καθορίστηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα και οι άξονες ανάλυσης, το επόμενο σημαντικό στάδιο, για την εξέταση και ανάλυση των δημοσιευμάτων ήταν ο προσδιορισμός των μεταβλητών (variables). Ο καθορισμός των μεταβλητών σε μία έρευνα απαιτεί τον εννοιολογικό σχηματισμό της μεταβλητής (conceptualizing the variable) και τον σαφή καθορισμό των κατηγοριών της (specifying categories) (GAO, 1996). Λαμβάνοντας υπόψη τους άξονες ανάλυσης αλλά και τους στόχους της έρευνας αναδείχθηκαν οι παρακάτω μεταβλητές ανάλυσης των δημοσιευμάτων. Ωστόσο, για την πληρέστερη καταγραφή και ανάδειξη των αξόνων, χρησιμοποιήθηκαν και περιγραφικές μεταβλητές.

- ❖ **Χαρακτηριστικά του δείγματος :** Για να καταγράψουν τα χαρακτηριστικά του δείγματος ορίσαμε και χρησιμοποιήσαμε περιγραφικές μεταβλητές. Αρχικά δόθηκε ένας κωδικός σε κάθε δημοσίευμα, τα πρώτα ψηφία αναφέρονται στον αύξοντα αριθμό ενώ τα δύο τελευταία στο έτος της δεκαετίας μελέτης. Στη συνέχεια καταγράφηκαν στοιχεία όπως, η εφημερίδα όπου περιλαμβάνεται το δημοσίευμα, η ημερομηνία δημοσίευσης του

άρθρου, η περίοδο στην οποία ανήκει, η θέση που βρίσκεται στην σελίδα, το μέγεθος που έχει το άρθρο καθώς και η μορφή του.

- ❖ **Μετάδοση γνώσης και πληροφορίας του Τύπου:** για την μελέτη αυτού του άξονα χρησιμοποιήθηκαν οι εξής μεταβλητές; 'Είδος άρθρου', 'Πλαισίωση', 'Ύφος του άρθρου' και αν αυτό περιέχει 'επιστημονικά στοιχεία' ή όχι. Σε ό,τι αφορά το είδος άρθρου στην συγκεκριμένη περίπτωση εννοούμε τον τρόπο μεταφοράς πληροφοριών στο κοινό, αν το άρθρο απλά μεταφέρει πληροφορίες (Πληροφόρησης – *Informative*), αν τις επεξηγεί (Επεξήγησης – *explanatory*) ή αν ο συγγραφέας παραθέτει την γνώμη (Γνώμης – *opinion*) του σε αυτό (Castrechini et al., 2014). Στη συνέχεια, εξετάζεται η 'πλαισίωση' του άρθρου δηλαδή ο τρόπος παρουσίασης της είδησης. Εάν υπάρχει σύνδεση πληροφοριών με άλλα ζητήματα ή αν οι πληροφορίες που παρέχονται αναφέρονται σε ένα συγκεκριμένο γεγονός – ζήτημα. Ο πρώτος τρόπος πλαισίωσης αναφέρεται στην βιβλιογραφία ως θεματικός (*thematic framing*) ενώ ο δεύτερος ως περιπτωσιολογικός (*episodic framing*). Σε ό,τι αφορά το ύφος του άρθρου εξετάζεται κατά πόσο αυτό είναι συγκεκριμένο δηλαδή αναφέρεται σε συγκεκριμένο περιβαλλοντικό γεγονός με επιστημονικό ύφος και τέλος αν αυτό παρέχει επιστημονικά στοιχεία στο κοινό.
- ❖ **Περιβαλλοντική θεματολογία του Τύπου:** για την καταγραφή αυτού του άξονα χρησιμοποιήθηκε η μεταβλητή 'Θεματολογία'. Ως θεματολογία αναφέρεται το κύριο θέμα που πραγματεύεται το δημοσίευμα. Στον ίδιο άξονα μελετήσαμε και μία ακόμη μεταβλητή. Την γεωγραφική τοποθέτηση του δημοσιεύματος, δηλαδή αν αυτό αναφέρεται σε κάποιο θέμα που αφορά την τοπική κοινωνία, αν αποτελεί εθνικό ή διεθνές ζήτημα.
- ❖ **Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση:** εδώ μελετήθηκε αν το κείμενο του δημοσιεύματος προωθεί περιβαλλοντικές δράσεις, αν αναφέρεται σε κοινωνικές αντιδράσεις ή περιγράφει τις επιπτώσεις του ζητήματος στο οποίο αναφέρεται.
- ❖ **Αναφορά είδησης:** Τέλος, θέλοντας να συνεξετάσουμε την εμπιστοσύνη που έχει το κοινό σε διάφορους φορείς όπως καταγράφει το Ευρωβαρόμετρο ορίσαμε άλλες δύο μεταβλητές. Η πρώτη αναφέρεται στην 'πηγή της είδησης', δηλαδή αν κάπου στο άρθρο αναφέρεται η άντληση πληροφοριών του άρθρου ώστε να διαπιστώσουμε που βασίστηκε ο συγγραφέας. Ενώ η δεύτερη αφορά στην 'αναφορά του άρθρου', δηλαδή σε ποιον κάνει αναφορά το συγκεκριμένο δημοσίευμα.

Στην επόμενη ενότητα περιγράφεται η διαδικασία συγκρότησης του δείγματος και ο καθορισμός των μονάδων του.

6.3 Διαδικασία Συγκρότησης Δείγματος – Καθορισμός των Μονάδων του Δείγματος (Sampling Units).

Έχοντας ορίσει την μονάδα του δείγματος (sampling unit), ως τα περιβαλλοντικά άρθρα που απαντώνται στις πέντε εφημερίδες μελέτης κατά την περίοδο 2008-2017, πραγματοποιήθηκε η δειγματοληψία σύμφωνα με την διαδικασία που περιγράφεται αναλυτικά στην Ενότητα 4.4. Το αποτέλεσμα αυτής ήταν η συλλογή 942 περιβαλλοντικών δημοσιευμάτων. Στη συνέχεια, διεξάχθηκε η *πρωταρχική ανάλυση* όπου καταγράφηκαν τα στοιχεία που αφορούσαν τα χαρακτηριστικά του δείγματος (ποια εφημερίδα, ημερομηνία, σελίδα άρθρου, χρονική περίοδο, ο τίτλος του δημοσιεύματος) ενώ πραγματοποιήθηκε η πρώτη ανάγνωση και περιγραφή του περιεχομένου τους (Ενότητα 6.5).

Μέσω αυτής της ανάλυσης ανέκυψαν άρθρα τα οποία δεν αναφέρονταν σε κάποιο συγκεκριμένο περιβαλλοντικό θέμα. Ακολούθως, κρίθηκε αναγκαία η ταξινόμηση αυτών ως προς το περιεχόμενο, δηλαδή αν το δημοσίευμα αναφέρεται σε κάποιο περιβαλλοντικό θέμα ή όχι. Η επιλογή αυτή βασίστηκε αφενός στο γεγονός ότι κατά την πρωταρχική ανάλυση παρατηρήθηκαν άρθρα τα οποία ανέφεραν παραδείγματα χάρη την λέξη περιβάλλον αλλά το άρθρο αφορούσε ένα επιστημονικό ή πολιτικό θέμα. Αφετέρου, στην εξασφάλιση ότι τα προς ανάλυση άρθρα, είτε πραγματεύονται συγκεκριμένο περιβαλλοντικό ζήτημα είτε αντικατοπτρίζουν περιβαλλοντική αλληλεπίδραση ως ένα βαθμό.

Για την ταξινόμηση αυτή και την συγκρότηση του τελικού δείγματος των δημοσιευμάτων επιλέχθηκε το επαγωγικό (deductive) σχήμα κωδικοποίησης (Mayring, 2000). Σε αυτή τη περίπτωση, οι ευρύτερες κατηγορίες προϋπήρχαν από την ήδη υπάρχουσα κατηγοριοποίηση των κύριων περιβαλλοντικών θεμάτων της ερώτησης EB6²³. Ωστόσο, παρόλο που οι κατηγορίες είχαν ορισθεί εξαρχής σε αυτό το σχήμα, ήταν θεματικά δομημένες (structural thematic) δηλαδή είχαν προκύψει από την δομή του θέματος και τα στοιχεία του δημοσιεύματος κατά την πρώτη ανάγνωσή τους (Krippendorff, 2004). Σε αυτό το σχήμα, περιγράφονται μεγαλύτερες και λιγότερο συγκεκριμένες κατηγορίες κάτι αρκετά βοηθητικό στην δική μας περίπτωση, καθώς τα άρθρα ενέχουν και την πολυπλοκότητα των αλληλεπιδράσεων του περιβάλλοντος που δύσκολα κανείς μπορεί να τα τοποθετήσει σε μία κατηγορία κάτι το οποίο δεν δίνει την δυνατότητα σαφούς οριοθέτησης κατηγοριών (Mayring, 2000; Riffe et al., 2008).

²³ Ερώτηση EB6: «Από την ακόλουθη λίστα, παρακαλώ επιλέξτε πέντε κύρια περιβαλλοντικά θέματα για τα οποία ανησυχείτε». [Οι ονομασίες των κατηγοριών της θεματολογίας του Τύπου έχουν προκύψει από τις κατηγορίες της περιβαλλοντικής ανησυχίας όπως αναφέρονται στον Διάγραμμα 5.6 και στον Πίνακα Β.7 του Παραρτήματος Β της διατριβής].

Έχοντας επομένως διαμορφώσει την βάση συλλογής, η οποία αποτελείται από 972 περιβαλλοντικά άρθρα, πραγματοποιήθηκε η πρωτογενής ανάλυση και ταξινόμηση σύμφωνα με το αν αυτό το θέμα που πραγματεύεται το δημοσίευμα εμπίπτει στον λειτουργικό ορισμό των περιβαλλοντικών θεμάτων που εξετάζει η διατριβή (Ενότητα 2.2). Συνεπώς, ορίστηκε ως *μονάδα περιεχομένου*²⁴ το περιβαλλοντικό θέμα (theme) του άρθρου, δηλαδή το περιεχόμενο – η θεματολογία – του και ως *μονάδα ανάλυσης*²⁵ το σώμα κειμένου του δημοσιεύματος. Πέραν όμως της θεματολογίας, ετέθησαν και επιπλέον κριτήρια, όπως: το να μην αποτελεί μέρος διαφήμισης, να μην αποτελεί αναφορά (σε άλλη σελίδα) ή περίληψη αυτού αλλά και το ίδιο το άρθρο και να μην αναφέρεται σε επιστημονικό ζήτημα. Αυτά τα κριτήρια συντέλεσαν στον αποκλεισμό άρθρων που δεν εμπίπτουν στα περιβαλλοντικά θέματα που εξετάζει η παρούσα διατριβή. Ακολουθώντας την παραπάνω ταξινόμηση, ανέκυψε το σύνολο των *μονάδων καταγραφής*²⁶ (532) του δείγματος. Σε αυτό περιλαμβάνονται τα προς ανάλυση δημοσιεύματα με την μεγαλύτερη δυνατή συνάφεια, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 6.1, διαμορφώνοντας έτσι το αντιπροσωπευτικό σύνολο κειμένων (relevance sampling), το οποίο συμβάλλει στη διατύπωση απαντήσεων στα ερευνητικά ερωτήματα (Krippendorff, 2004).

Πίνακας 6.1

Αριθμός δημοσιευμάτων ανάλυσης

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΡΘΡΩΝ	
	ΣΥΛΛΟΓΗΣ	ΑΝΑΛΥΣΗΣ
2008	50	39
2009	190	116
2010	152	82
2011	121	49
2012	107	57
2013	62	42
2014	67	30
2015	68	34
2016	52	27
2017	103	56
ΣΥΝΟΛΟ	972	532

²⁴ Μονάδες περιεχομένου: τα στοιχεία του δημοσιεύματος που εξετάζει ο ερευνητής για να τα τοποθετήσει στις ανάλογες κατηγορίες (Krippendorff, 2004; Riffe et al., 2008).

²⁵ Μονάδες ανάλυσης: τα στοιχεία τα οποία εξετάζει ο ερευνητής κατά την στατιστική επεξεργασία ώστε να διερευνήσει τις ερευνητικές υποθέσεις που έχει θέσει (ibid).

²⁶ Μονάδα καταγραφής: τα στοιχεία του κειμένου τα οποία θα κατηγοριοποιηθούν κατά την διαδικασία κωδικοποίησης δηλαδή τα προς ανάλυση περιεχόμενα και κωδικοποίησης δημοσιεύματα (ibid)

Σημείωση: Ο Πίνακας παρουσιάζει τον αριθμό των άρθρων που συλλέχθηκαν και αυτών που επιλέχθηκαν μέσω της πρωταρχικής ανάλυσης.

Ωστόσο, αυτή η διαδικασία αναπόφευκτα ενείχε την υποκειμενικότητα του ερευνητή δεδομένου ότι υπάρχουν ζητήματα τα οποία κάποιος μπορεί να τα θεωρήσει περιβαλλοντικά ενώ κάποιος άλλος όχι. Για την διασφάλιση της αξιοπιστίας κατά την διεξαγωγή της ταξινόμησης και κατηγοριοποίησης των άρθρων, ορίστηκαν δύο κωδικοποιητές ώστε να διερευνηθεί κατά πόσο συμφωνούν με την προτεινόμενη ταξινόμηση. Σε αυτό το στάδιο, τους δόθηκε το σύνολο του δείγματος, οδηγίες και επεξηγήσεις ενώ βρέθηκαν να συμφωνούν με την προτεινόμενη ταξινόμηση κατά **0.99**²⁷ (Riffe et al., 2008; Wimmer & Dominick, 2011).

Πίνακας 6.2

Συμφωνία Κωδικοποιητών: ταξινόμηση περιβαλλοντικών άρθρων

	ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΘΕΜΑ		ΣΥΝΟΛΟ
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	
Κωδικοποιητής 1	529	3	532
Κωδικοποιητής 2	532	0	532

Σημείωση: Ο υπολογισμός του βαθμού συμφωνίας $(2M/N1+N2) = (2*529)/(532+532)=0.99$ ο οποίος βασίζεται στον δείκτη αξιοπιστίας κωδικοποιητών που προτείνεται από τον Holsti (1969).

Η ταξινόμηση των παραπάνω άρθρων πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με το κριτήριο ότι πραγματεύονται είτε συγκεκριμένο περιβαλλοντικό ζήτημα είτε αντικατοπτρίζουν περιβαλλοντική αλληλεπίδραση ως ένα βαθμό. Συνεπώς, το μέγεθος της συμφωνίας των κωδικοποιητών, δηλαδή η διαφοροποίηση έγκειται στην προσωπική τους αντίληψη για το περιβάλλον²⁸ και ποια από αυτά θεωρούν περιβαλλοντικά προβλήματα.

6.4 Σχήμα Κωδικοποίησης Μεταβλητών (Coding Scheme)

Βασικό στοιχείο της ανάλυσης περιεχομένου αποτελεί το σχήμα κωδικοποίησης σύμφωνα με το οποίο πραγματοποιείται η ποιοτική ανάλυση των κειμένων αλλά και η ερμηνεία αυτών. Η ανάπτυξη ενός τέτοιου σχήματος είναι μία αναδυόμενη ή επαγωγική διαδικασία, η οποία εξαρτάται από την εξοικείωση που έχει ο ερευνητής – αναλυτής – με τα κείμενα. Στην ουσία, είναι το σχεδιάγραμμα μιας πολύεπίπεδης διαδικασίας, όπου ο ερευνητής χρειάζεται να αποφασίσει: τι συνιστά τις μονάδες κωδικοποίησης: μονάδες δείγματος, καταγραφής, περιεχομένου & ανάλυσης (coding units: sampling, recording, context & analysis units) της μελέτης του. Δηλαδή τις μονάδες οι οποίες θα αποτελέσουν το δείγμα προς ανάλυση, τα

²⁷ Ο υπολογισμός του βαθμού συμφωνίας (intercoder reliability) προκύπτει σύμφωνα με τον Holsti (1969) και του μαθηματικού τύπου που φαίνεται στον Πίνακα 6.2.

²⁸ Σημειώνεται ότι το περιβάλλον θεωρείται ένα πολύπλοκο σύνολο συστημάτων τα οποία αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους.

στοιχεία του κειμένου τα οποία θα εκληφθούν ως κώδικας και θα χρησιμοποιηθούν για την οριοθέτηση και τον χαρακτηρισμό των μονάδων κωδικοποίησης, τις κατηγορίες που θα εξετάσει, την κατάταξη και ταξινόμηση που θα ακολουθήσει ώστε εν τέλει να αναλύσει και να ερμηνεύσει τα αποτελέσματά του απαντώντας στα ερωτήματα – ερευνητικές του υποθέσεις. Σύμφωνα μάλιστα με τα ερωτήματα που στοχεύει να απαντήσει η κάθε έρευνα πρέπει να σχεδιάζεται το αντίστοιχο σχήμα κωδικοποίησης (Berg, 2001; Mayring, 2000; Riffe et al., 2008; Riffe, D., Lacy S., Figo G.F., 2008).

Το πιο σημαντικό βήμα στην ανάπτυξη του σχεδιαγράμματος κωδικοποίησης και συνεπώς της ανάλυσης περιεχομένου είναι η κωδικοποίηση των κατηγοριών. Υπάρχουν δύο τρόποι σύμφωνα με τους οποίους μπορεί κανείς να διαμορφώσει κατηγορίες, πριν και κατά την διάρκεια της πρωταρχικής ανάλυσης των δεδομένων. Ο πρώτος τρόπος είναι η αναδυόμενη κωδικοποίηση (*emergent coding*), όπου δημιουργεί ο ερευνητής τις κατηγορίες ύστερα από την πρωταρχική διερεύνηση των δεδομένων. Ενώ ο άλλος αφορά, στην εκ των προτέρων κωδικοποίηση (*a priori coding*) κατά την οποία οι κατηγορίες διαμορφώνονται πριν συλλεχθούν και αναλυθούν τα δεδομένα βασιζόμενες σε θεωρητικά ή και εννοιολογικά πλαίσια. Το σύστημα κατηγοριοποίησης, θα πρέπει να είναι αμοιβαίως αποκλειόμενο (*mutually exclusive*) δηλαδή κάθε μονάδα ανάλυσης θα πρέπει να ανήκει σε μία κατηγορία και θα πρέπει πάντα να υπάρχει μία κατηγορία για να τοποθετηθεί (*exhaustivity*). Συνεπάγεται δηλαδή, ότι οι κατηγορίες θα πρέπει να είναι σαφώς ορισμένες. Ωστόσο, στην περίπτωση των δημοσιευμάτων, δίνεται η δυνατότητα, να συμπεριληφθεί η κατηγορία 'άλλο', όμως τα δημοσιεύματα που εμπίπτουν σε αυτή την κατηγορία δεν θα πρέπει να ξεπερνούν το 10% της ανάλυσης του δείγματος (Riffe et al., 2008; Wimmer & Dominick, 2011). Στην δική μας περίπτωση, σε ό,τι αφορά τις κατηγορίες των μονάδων ανάλυσης, προέκυψαν και με τους δύο τρόπους που μόλις περιγράψαμε. Για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί ο μετασχηματισμός των μονάδων ανάλυσης σε ποιοτικές και αργότερα σε ποσοτικές μεταβλητές έπρεπε καταρχάς να πραγματοποιηθεί η πρωταρχική ανάλυση περιεχομένου ώστε να καθοριστεί το ταξινομικό σύστημα για να κατηγοριοποιηθούν τα δημοσιεύματα. Δεδομένου ότι εξετάζονται οι πιθανές αλληλεπιδράσεις των δεδομένων και δεν πραγματοποιείται αυτοδύναμα-ανεξάρτητα (*stand alone*) ανάλυση περιεχομένου, αρκετές από τις κατηγορίες ταξινόμησης προέκυψαν και από την ανάλυση περιεχομένου των πιθανών απαντήσεων που εμπεριέχονται στα ερωτηματολόγια του Ευρωβαρόμετρου.

Οι θεματικές αυτές κατηγορίες έπρεπε να είναι τέτοιες και τόσες, ώστε να εξαντλούν όλες τις διδόμενες απαντήσεις. Έπρεπε δηλαδή, να υπάρχει μία κατηγορία για κάθε δημοσίευμα, με λίγα λόγια κάθε μία να είναι εξαντλητική και αμοιβαίως αποκλειόμενη. Για το λόγο αυτό,

κατά την πρωταρχική ανάλυση των δημοσιευμάτων και την καταγραφή του τελικού δείγματος, καθορίστηκαν οι κύριες θεματικές κατηγορίες των δημοσιευμάτων ως εξής: α) σε στοιχεία που αφορούσαν τα χαρακτηριστικά του δείγματος: κωδικός άρθρου, εφημερίδα, ημερομηνία, σελίδα, περίοδος, θέση άρθρου, μέγεθος, μορφή, β) στοιχεία που αφορούσαν το περιεχόμενο του δημοσιεύματος: τίτλος, περιγραφή, γεωγραφική τοποθέτηση, θεματολογία δημοσιεύματος, πλαισίωση είδησης, ύφος άρθρου, επιστημονικά στοιχεία, περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, πηγή είδησης, αναφορά είδησης.

Στη συνέχεια έπρεπε να διασφαλιστεί η αξιοπιστία του συστήματος κωδικοποίησης. Στην βιβλιογραφία αναφέρεται ότι θα πρέπει να δοθεί τουλάχιστον το 10% του δείγματος σε τουλάχιστον δύο κωδικοποιητές ώστε να αξιολογηθεί η αξιοπιστία της προτεινόμενης κατηγοριοποίησης (Riffe et al., 2008; Wimmer & Dominick, 2011). Συνεπώς, αντλήθηκαν 100 δημοσιεύματα με τυχαίο τρόπο και επιλέχθηκαν δύο ανεξάρτητοι κωδικοποιητές. Εφόσον εκπαιδεύτηκαν, τους δόθηκαν οδηγίες και ύστερα ανέλυσαν τα άρθρα σύμφωνα με τον Οδηγό Κωδικοποίησης Ανάλυσης Περιεχομένου ο οποίος επισυνάπτεται στο Παράρτημα Δ. Για τον βαθμό συμφωνίας των κατηγοριών και σε αυτή τη περίπτωση, χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης Holsti (Lacy et al. 2001; Song & Chang, 2012). Στη συνέχεια, σταθεροποιήθηκε το σύστημα της κατηγοριοποίησης μέσω του βαθμού συμφωνίας των κωδικοποιητών ανά κατηγορία (Πίνακας Δ.1, Παράρτημα Δ), ενώ υπολογίστηκε και ο μέσος βαθμός συμφωνίας τους και βρέθηκε 0.98.

Παρακάτω, περιγράφεται αναλυτικά το σχέδιο κωδικοποίησης για κάθε μεταβλητή που εξετάζει η έρευνα και η διαδικασία που ακολουθήθηκε κατά την κατηγοριοποίηση και ταξινόμηση. Δηλαδή, την κωδικοποίηση με αριθμούς χωρίς διαβαθμιστική κλίμακα καθώς οι αριθμοί αυτοί είναι στατιστικώς κατηγορικά δεδομένα. Όπως αναφέρεται και στην προηγούμενη ενότητα, κατά την πρωταρχική ανάλυση, προέκυψε το σύνολο των μονάδων καταγραφής (532) από το ευρύτερο σύνολο του δείγματος. Τα δημοσιεύματα δηλαδή τα οποία αναλύθηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν σύμφωνα με το κάθε σχήμα κωδικοποίησης.

ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ: Χαρακτηριστικά του δείγματος

Για την καταγραφή των 'χαρακτηριστικών του δείγματος' πριν πραγματοποιήσουμε την πρωταρχική ανάλυση, καταλήξαμε στις κατηγορίες τις οποίες θέλαμε να εξετάσουμε και παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 6.3).

Πίνακας 6.3

Καταγραφή χαρακτηριστικών δείγματος

Κατηγορία	Κωδικοποίηση
-----------	--------------

ID – Κωδικός του άρθρου	A/A & ΈΤΟΣ (πχ. 10308, οι πρώτοι αριθμοί αναφέρονται στον αύξων αριθμό των δημοσιευμάτων ενώ τα δύο τελευταία στο έτος δημοσίευσης του άρθρου).
Εφημερίδα	1 = ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2 = ΤΑ ΝΕΑ, 3 = ΤΟ ΒΗΜΑ, 4 = ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ, 5 = ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ
Ημερομηνία	Ημερομηνία Δημοσιεύματος
Σελίδα	Σελίδα δημοσιεύματος
Περίοδος	1 = Α (2008), 2 = Β (2009-2011), 3 = Γ (2012-2014), 4 = Δ (2015-2017)
Θέση	0 = όλη η σελίδα, 1 = πάνω αριστερά, 2 = πάνω δεξιά, 3 = κάτω αριστερά, 4 = κάτω δεξιά, 1,2 = πάνω μέρος σελίδας, 1,3 = αριστερό μέρος της σελίδας, 2,4 = δεξί μέρος της σελίδας και 3,4 = κάτω μέρος της σελίδας. Σημ.: αν το δημοσίευμα ξεκινάει σε ένα μέρος και τελειώνει στο άλλο παρακαλώ συμπληρώστε το μέρος στο οποίο απαντάται το μεγαλύτερο μέρος του δημοσιεύματος.
Μέγεθος άρθρου	1 = Μικρό, 2 = Μεσαίο, 3 = Μεγάλο
Μορφή άρθρου	1 = Ειδησεογραφικό, 2 = στήλη, 3 = συνέντευξη, 4 = κριτική ανασκόπηση.

Σημείωση: Μονάδα περιεχομένου ορίστηκε το σώμα του κειμένου του δημοσιεύματος.

Αυτές, όπως προκύπτει, αποτυπώνουν τα γενικά χαρακτηριστικά του δείγματος και την καταγραφή των στοιχείων που φέρουν. Σε αυτή την καταγραφή ορίστηκε ως μονάδα περιεχομένου το κείμενο του δημοσιεύματος. Σύμφωνα με αυτό, καταγράψαμε την ημερομηνία, την σελίδα και ταξινομήσαμε τα άρθρα σύμφωνα με την εφημερίδα & την περίοδο, και την θέση τους στην συγκεκριμένη σελίδα. Στη συνέχεια, χρησιμοποιήσαμε άλλες δύο κατηγορίες το μέγεθος του άρθρου αν είναι μικρό, μεσαίο ή μεγάλο και την μορφή που έχει. Δηλαδή, αν περιγράφει μία είδηση, αν αποτελεί στήλη της εφημερίδας, αν είναι συνέντευξη ή κριτική ανασκόπηση ενός γεγονότος. Στη συνέχεια, ως σύστημα καταμέτρησης επιλέχθηκε η συχνότητα εμφάνισης των κωδικών των μονάδων ανάλυσης: *εφημερίδα, περίοδος, μέγεθος & μορφή άρθρου*

❖ **ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ: Μετάδοση γνώσης και πληροφορίας του Τύπου**

Για την διερεύνηση της μεταβλητής 'Μετάδοση γνώσης & Πληροφορίας' από τον Τύπο, επιλέχθηκαν να καταγραφούν πληροφορίες για το είδος του άρθρου, το πώς πλαισιώνεται η είδηση, το ύψος του άρθρου και αν αυτό εμπεριέχει επιστημονικά ζητήματα ή όχι. Ενώ ακολουθήθηκε η κωδικοποίηση που φαίνεται στον παρακάτω πίνακας (Πίνακας 6.4).

Πίνακας 6.4

Μετάδοση γνώσης και πληροφορίας του Τύπου

Κατηγορία	Κωδικοποίηση
Είδος άρθρου	1 = Πληροφορίας, 2 = Επεξήγησης, 3 = Γνώμης
Πλαισίωση είδησης	1 = θεματική δηλαδή αναφέρεται σε ένα θέμα αλλά υπάρχουν πληροφορίες που το συνδέουν και με άλλα θέματα ή χρησιμοποιεί και άλλα θέματα ώστε να παρέχει επεξηγηματικές πληροφορίες στον αναγνώστη, 2 = περιπτωσιολογική δηλαδή οι

πληροφορίες που παρέχονται αναφέρονται μόνο στο συγκεκριμένο θέμα που πραγματεύεται το δημοσίευμα

Ύψος άρθρου	1 = αν χρησιμοποιεί επιστημονική γλώσσα – όρους, 2 = αν όχι
Επιστημονικά στοιχεία	1 = αν περιέχει επιστημονικά στοιχεία, 2 = αν όχι

Σημείωση: Μονάδα περιεχομένου επιλέχθηκε το σώμα του κειμένου του δημοσιεύματος

Και σε αυτή την περίπτωση εδώ ως μονάδα περιεχομένου επιλέχθηκε το σώμα του κειμένου του δημοσιεύματος ενώ ως σύστημα καταμέτρησης των μονάδων ανάλυσης η συχνότητα εμφάνισης των κωδικών που φαίνονται στον Πίνακα 6.4.

❖ **ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ: Περιβαλλοντική θεματολογία του Τύπου**

Για την μελέτη ‘Περιβαλλοντική θεματολογία του Τύπου’ αναδείχθηκαν δύο κατηγορίες. Η πρώτη αναφέρεται στην γεωγραφική τοποθέτηση του δημοσιεύματος, δηλαδή αν το δημοσίευμα αναφέρεται στη ευρύτερη περιοχή της Αττικής, σε κάποια επαρχιακή πόλη, σε ένα εθνικό ή διεθνές ζήτημα. Ενώ η δεύτερη, στην θεματολογία του δημοσιεύματος. Η κωδικοποίηση της συγκεκριμένης κατηγορίας ανέκυψε από την ανάλυση των ερωτηματολογίων του Ευρωβαρόμετρου (Πίνακας 6.5).

Πίνακας 6.5

Περιβαλλοντική θεματολογία του Τύπου

Κατηγορία	Κωδικοποίηση
Γεωγραφική τοποθέτηση	1 = στην ευρύτερη περιοχή της αττικής, 2 = σε κάποια πόλη της επαρχίας, 3 = εθνικό επίπεδο και 4 = διεθνές επίπεδο
Θεματολογία Δημοσιεύματος	1 = Αλλαγή κλίματος, 2 = Απώλεια βιοποικιλότητας, 3 = Φυσικές καταστροφές, 4 = Καταστροφές που προκαλεί ο άνθρωπος (πετρελαιοκηλίδες, βιομηχανικά ατυχήματα κ.ο.κ.), 5 = Μόλυνση του νερού (θάλασσες, ποτάμια, λίμνες, και υπόγεια νερά), 6 = Μόλυνση οφειλόμενη στην γεωργία, 7 = Χρήση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών στην γεωργία, 8 = Επίδραση στην υγεία μας χημικών από είδη καθημερινής χρήσης, 9 = Ατμοσφαιρική ρύπανση, 10 = Ηχορύπανση, 11 = Προβλήματα της πόλης (κυκλοφορική συμφόρηση, μόλυνση, έλλειψη χώρων πρασίνου), 12 = Εξάντληση φυσικών πόρων, 13 = Καταναλωτικές μας συνήθειες, 14 = Αύξηση απορριμμάτων, 15 = Επίπτωση των σύγχρονων τρόπων μεταφοράς, 16 = Κανένα από αυτά, 17 = Υποβάθμιση εδάφους, 18 = Κατάληψη γης (αυτοκινητόδρομοι, επέκταση πόλεων κ.λπ.), 19 = Εξάπλωση μη γηγενών φυτών και ζώων (χωρο-κατακτητικά είδη).

Σημείωση: η κωδικοποίηση της κατηγορίας Θεματολογία δημοσιεύματος προέκυψε από την ανάλυση των ερωτηματολογίων του Ευρωβαρόμετρου.

Κατά την ανάλυση περιεχομένου ως μονάδα περιεχομένου επιλέχθηκε το κείμενο του δημοσιεύματος ενώ ως σύστημα καταμέτρησης των μονάδων ανάλυσης η συχνότητα εμφάνισης του κάθε κωδικού.

❖ **ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ: Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση**

Για την μεταβλητή 'Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση', δημιουργήσαμε μία κατηγορία την οποία ονομάσαμε περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση θέλοντας να εξετάσουμε αν τα δημοσιεύματα μέσω των πληροφοριών που παραθέτουν την ενισχύουν και με ποιον τρόπο. Η κωδικοποίηση αυτής της κατηγορία προέκυψε μετά την πρωταρχική ανάλυση των δημοσιευμάτων όπου παρατηρήθηκε ότι ένα άρθρο μπορεί μεν παραδείγματος χάρη να αναφέρεται στην κλιματική αλλαγή αλλά να περιγράφει ενέργειες που πρέπει να γίνουν ως προς την επίλυση του ή ενέργειες που ήδη έχουν πραγματοποιηθεί παραδείγματος χάρη, την μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Στην ουσία, σε αυτή την καταγραφή ταξινομήσαμε τα δημοσιεύματα σύμφωνα με το σώμα κειμένου τους, σε άρθρα που περιγράφουν δράσεις (π.χ. Ανακύκλωση, αναδάσωση, κ.ο.κ), σε άρθρα τα οποία αναφέρονται σε περιβαλλοντικές επιπτώσεις καθώς και σε εκείνα που περιγράφουν κοινωνικές αντιδράσεις (π.χ. αντιδράσεις κατοίκων για το κλείσιμο των Χώρων Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Αποβλήτων - ΧΑΔΑ).

Πίνακας 6.6

Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση

Κατηγορία	Κωδικοποίηση
Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση	1 = Περιγραφή δράσεων, 2 = Επιπτώσεις, 3 = Κοινωνικές αντιδράσεις

Σημείωση: η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση χρησιμοποιείται ονομαστικά για την περιγραφή της κατηγορίας θέλοντας να αναδείξουμε την ευαισθητοποίηση που προέρχεται από τα δημοσιεύματα προς το κοινό μέσω της περιγραφής δράσεων, επιπτώσεις & κοινωνικών αντιδράσεων.

Η συγκεκριμένη ταξινόμηση έγινε σύμφωνα με το περιεχόμενο του δημοσιεύματος ενώ ως σύστημα καταμέτρησης των μονάδων ανάλυσης χρησιμοποιήθηκε η συχνότητα εμφάνισης των τριών περιπτώσεων.

❖ **ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ: Αναφορά είδησης**

Σε ό,τι αφορά την μεταβλητή 'Αναφορά Είδησης' επιλέξαμε δύο κατηγορίες των οποίων η κωδικοποίηση προέκυψε από την ανάλυση των ερωτηματολογίων του Ευρωβαρόμετρου. Και σε αυτή την ανάλυση, ως μονάδα περιεχομένου επιλέχθηκε το σώμα του κειμένου του δημοσιεύματος αλλά και τυχόν λεζάντες, φωτογραφίες και οτιδήποτε συνόδευε το κείμενο το οποίο θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για να μας υποδείξει την πηγή πληροφόρησης της είδησης. Σε ό,τι αφορά την αναφορά της είδησης, επιλέχθηκε ο κωδικός με την επικρατέστερη εμφάνιση εντός του δημοσιεύματος. Δηλαδή, αν παραδείγματος χάρη το άρθρο αναφερόταν και στην κυβέρνηση και στην Ευρωπαϊκή Ένωση τοποθετούνταν σύμφωνα με την κύρια αναφορά της είδησης. Σε ό,τι αφορά την πηγή είδησης, κατά την ανάλυση περιεχομένου παρατηρήσαμε ότι τα περισσότερα δημοσιεύματα δεν αναφέρουν

την πηγή πληροφόρησής τους. Ωστόσο την καταγράψαμε, και την λάβαμε υπόψη μας συμπληρωματικά στην αναφορά της είδησης (Πίνακας 6.7).

Πίνακας 6.7

Αναφορά είδησης

Κατηγορία	Κωδικοποίηση
Πηγή είδησης	1 = Κυβέρνηση, 2 = Περιφερειακή/Τοπική αυτοδιοίκηση, 3 = Μη Κυβερνητικός Οργανισμός, 4 = Περιβαλλοντολόγοι, 5 = Επιστήμονες, 6 = Εφημερίδα, 7 = Εφημερίδα εξωτερικού, 8 = Πρακτορείο ειδήσεων, 9 = Κάτοικοι, 10 = Καμία αναφορά
Αναφορά άρθρου	1 = Κυβέρνηση, 2 = Περιφερειακή/Τοπική, 3 = Ευρωπαϊκή Ένωση, 4 = Διεθνείς Οργανισμούς, 5 = Επιχειρήσεις, 6 = Συνδικάτα/Σύλλογοι, 7 = Πολιτικά Οικολογικά Κόμματα, 8 = Περιβαλλοντικές Οργανώσεις, 9 = Ενώσεις καταναλωτών και άλλες ενώσεις, 10 = Επιστήμονες, 11 = Καθηγητές σε σχολεία, Πανεπιστήμια, 12 = Συγγενείς, οικογένεια, φίλους, 13 = Τηλεόραση, 14 = Ραδιόφωνο, 15 = Διαδίκτυο, Μέσα κοινωνικής δικτύωσης, 16 = Εφημερίδες, 17 = Άλλο, 18 = Κανένα, 19 = Δεν γνωρίζω, 20 = Κάτοικοι

Σημείωση: Η κωδικοποίηση τόσο της πηγής είδησης όσο και της αναφοράς είδησης έχει προκύψει από την ανάλυση των ερωτηματολογίων του Ευρωβαρόμετρου. Πιο συγκεκριμένα η κωδικοποίηση ακολουθεί την ερώτηση EB4 'E4: Από την ακόλουθη λίστα ποιους εμπιστεύεστε περισσότερο σχετικά με τα περιβαλλοντικά θέματα' αντίστοιχα. (Πίνακας Β5, Παράρτημα Β).

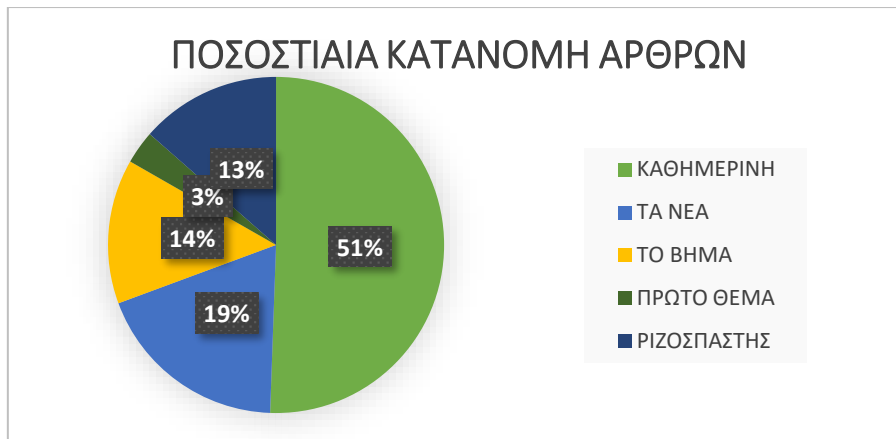
Ακολούθως με το σχήμα κωδικοποίησης, πραγματοποιήθηκε η ανάλυση περιεχομένου των δημοσιευμάτων. Στις ενότητες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των μεταβλητών καθώς και ο σχολιασμός τους.

6.5 Αποτελέσματα Ανάλυσης Περιεχομένου ανά Μεταβλητή

6.5.1 Χαρακτηριστικά του Δείγματος

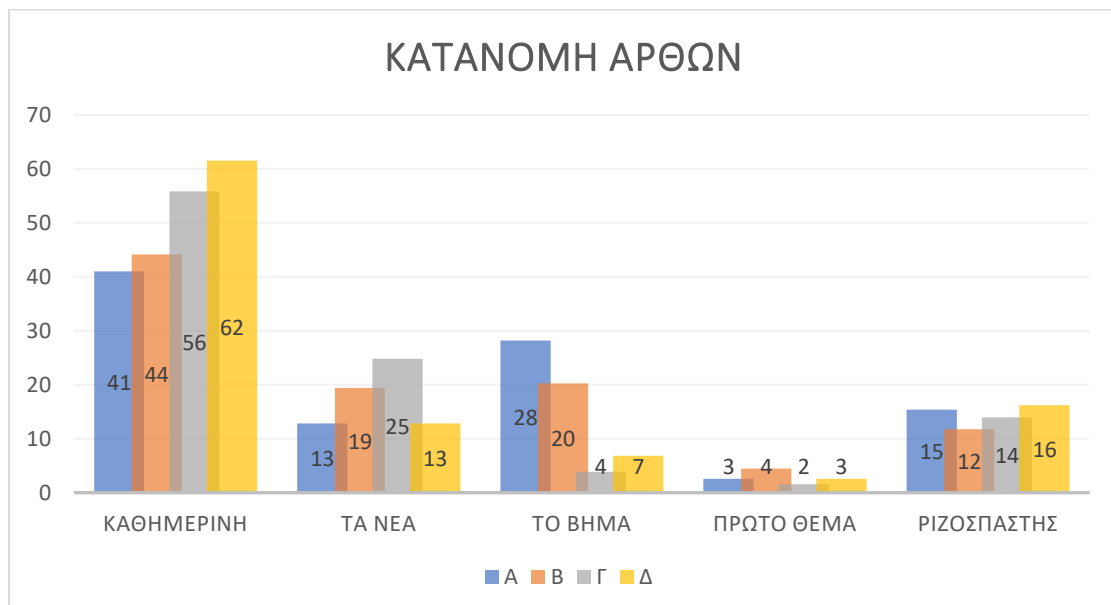
Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, η μεταβλητή αυτή περιγράφει τα γενικά χαρακτηριστικά του τελικού σώματος των 532 δημοσιευμάτων που συλλέχθηκαν. Σύμφωνα με την ανάλυση περιεχομένου καταγράφηκε η αναλογική κατανομή των άρθρων τόσο συνολικά (Διάγραμμα 6.1) όσο και ανά εφημερίδα ανά περίοδο μελέτης (Διάγραμμα 6.2)²⁹. Όπως προκύπτει από την ανάλυση των στοιχείων, η εφημερίδα «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» κατέχει το υψηλότερο ποσοστό στην περιβαλλοντική θεματολογία σε σχέση με τις υπόλοιπες εφημερίδες.

²⁹ Τα αριθμητικά δεδομένα των Διαγραμμάτων 6.1 & 6.2 βρίσκονται στο Πίνακα Ε.1, Παράρτημα Ε.

Διάγραμμα 6.1. Ποσοστιαία κατανομή περιβαλλοντικών δημοσιευμάτων ανά εφημερίδα μελέτης

Ακολουθούν η εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» με 19% ενώ στην συνέχεια «ΤΟ ΒΗΜΑ», «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ» ενώ το μικρότερο ποσοστό φαίνεται να κατανέμεται στην εφημερίδα «ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ». Παρόλο που η εφημερίδα «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ» κατέχει το 13%, σημειώνεται ότι δεδομένης της αρθρογραφίας, τα περισσότερα δημοσιεύματα αφορούσαν κοινωνικό-πολιτικά ζητήματα. Αρκετές αναφορές γίνονται την περίοδο της «πράσινης ανάπτυξης» ωστόσο ξεφεύγουν από τους στόχους της έρευνας. Στο Διάγραμμα 6.2 φαίνεται, η διαχρονική κατανομή των άρθρων ανά εφημερίδα ανά χρονική περίοδο μελέτης, όπου κανείς μπορεί να παρατηρήσει την διαχρονική δημοσίευση περιβαλλοντικών άρθρων.

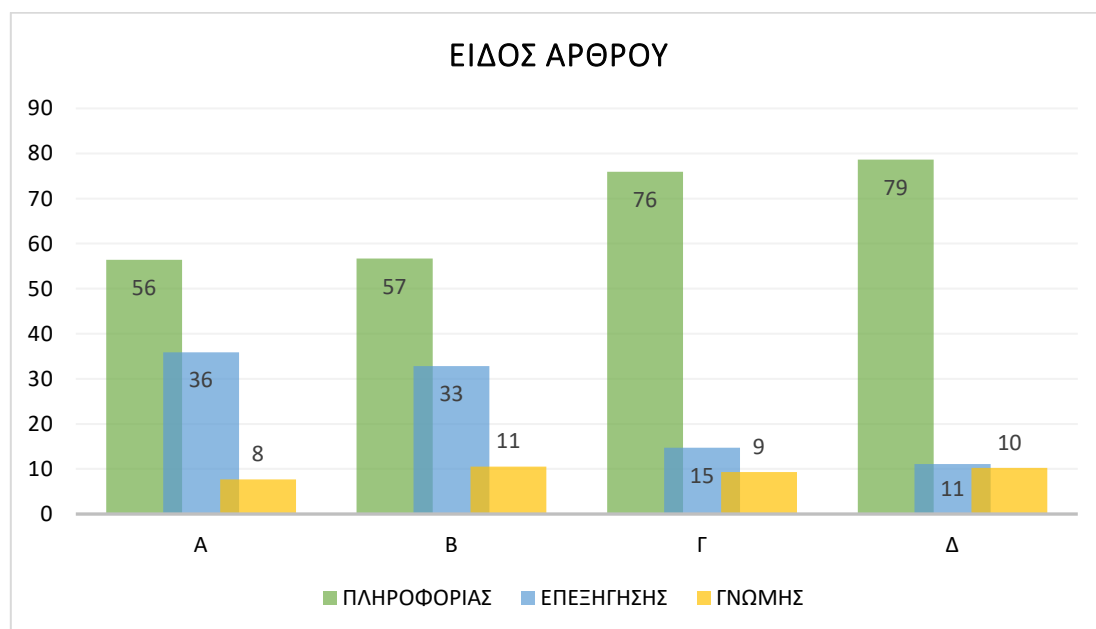
Διάγραμμα 6.2. Ποσοστιαία κατανομή περιβαλλοντικών άρθρων ανά εφημερίδα και περίοδο μελέτης

Σε συνέχεια της ανάλυσης, προκύπτει ότι η πλειονότητα των δημοσιευμάτων είναι μεσαίου μεγέθους (55%) και εμφανίζονται σε όλο το εύρος της σελίδας. Ενώ, φαίνεται ότι τα περισσότερα άρθρα είναι ειδησεογραφικά (92%), ακολουθούν κατά σειρά η κριτική ανασκόπηση (5%), η στήλη (2%) και η συνέντευξη (1%). Συγχρόνως, φαίνεται ότι οι επικρατέστερες εφημερίδες ασχολούνται περισσότερο με διεθνή (36%) και εθνικά θέματα (32%) και λιγότερο με θέματα που αφορούν σε τοπικό (13%) επίπεδο ή την επαρχία (20%). Αναλυτικότερα στοιχεία είναι διαθέσιμα στο Παράρτημα Ε (Πίνακας Ε2-Ε4 & Ε7).

6.5.2 Μετάδοση Γνώσης & Πληροφορίας από τον Τύπο

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της μεταβλητής 'Γνώσης και Πληροφορίας' που μεταδίδεται από τον Τύπο. Για αυτήν την μεταβλητή εξετάστηκαν οι κατηγορίες: είδος άρθρου, πλαισίωση είδησης, ύφος άρθρου και αν εμπεριέχονται επιστημονικά στοιχεία ή όχι.

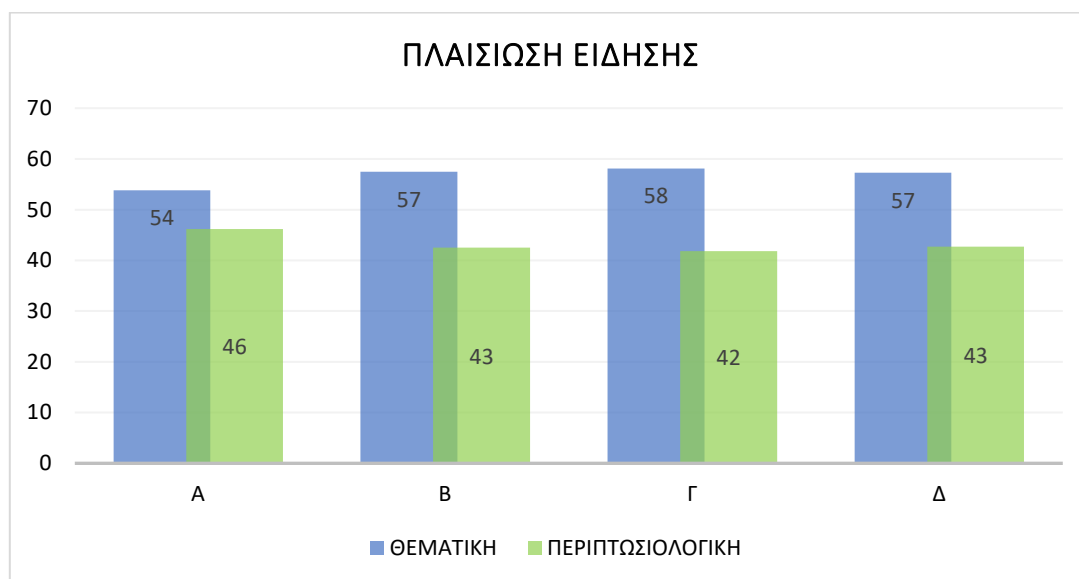
Σύμφωνα με την ανάλυση περιεχομένου των δημοσιευμάτων παρατηρείται ότι καθ' όλη την δεκαετία το μεγαλύτερο ποσοστό εμφάνισης αφορά σε άρθρα πληροφόρησης (Διάγραμμα 6.3). Με την πάροδο του χρόνου, παρατηρείται μία αυξητική τάση στα δημοσιεύματα πληροφόρησης. Από την άλλη, τα άρθρα που δίνουν επεξηγηματικές πληροφορίες, μειώνονται σχεδόν στο μισό ενώ τα άρθρα γνώμης φαίνεται να έχουν μία σταθερή τάση εμφάνισης.

Διάγραμμα 6.3 Συχνότητα εμφάνισης είδος άρθρου

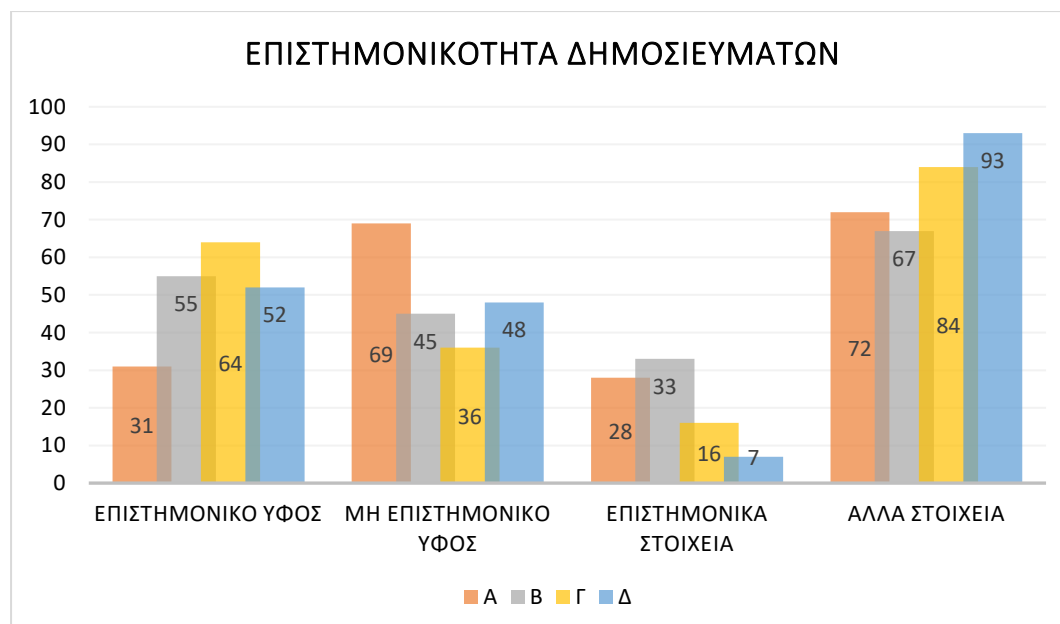
Σε ό,τι αφορά την πλαισίωση της είδησης των δημοσιευμάτων, φαίνεται ότι είναι περίπου ανάλογα τα ποσοστά ανά περίοδο, καθώς παρατηρείται μια σταθερή κατανομή σε ό,τι

αφορά το είδος πλαισίωσης τους ανά περίοδο (Διάγραμμα 6.4). Ωστόσο, παρατηρούμε ότι η θεματική πλαισίωση υπερέχει ελαφρώς της περιπτωσιολογικής.

Διάγραμμα 6.4 Συχνότητα εμφάνισης πλαισίωσης είδησης

Στο παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 6.5) φαίνεται ότι συνήθως τα δημοσιεύματα έχουν επιστημονικό ύφος χρησιμοποιώντας επιστημονικούς όρους χωρίς όμως να παραθέτουν επιστημονικά στοιχεία και δεδομένα. Σύμφωνα με την ανάλυση, προκύπτει ότι τα περισσότερα δημοσιεύματα εμπεριέχουν άλλα στοιχεία, και χρησιμοποιούν περισσότερο καθημερινό - εκλαϊκεύμενο λόγο στην περιγραφή πληροφορίας ενός γεγονότος.

Διάγραμμα 6.5 Επιστημονικότητα δημοσιευμάτων

6.5.3 Περιβαλλοντική θεματολογία του Τύπου

Στην ενότητα αυτή πραγματοποιήθηκε μία σύντομη καταγραφή και περιγραφή της διαμόρφωσης της θεματολογίας των εφημερίδων μελέτης. Εφόσον είχαμε πρόσβαση σε όλες τις εφημερίδες, μέσω της εταιρίας αποκομμάτων, χρησιμοποιήσαμε τις πληροφορίες στην συνολική αποτύπωση των θεμάτων που απαντώνται στον Τύπο την περίοδο μελέτης. Αυτή η καταγραφή πραγματοποιήθηκε κυρίως από ερευνητικό ενδιαφέρον, ώστε να αποτυπώσουμε πληρέστερα την κάλυψη των περιβαλλοντικών θεμάτων των εφημερίδων πανελλαδικά. Προφανώς, σε αυτό το σημείο αυτή η καταγραφή συμβάλλει συμπληρωματικά στην καλύτερη αποτύπωση, δηλαδή περιγραφή της θεματολογίας των εφημερίδων ενώ δεν πραγματοποιήθηκε ανάλυση στα άρθρα αυτά παρά καταγραφή του τίτλου και του τι πραγματεύεται το άρθρο.

6.5.3.1 Περιγραφή & Ανάλυση Περιβαλλοντικής Θεματολογίας των Εφημερίδων

Περιγραφή

Κατά το πρώτο εξάμηνο του 2008 δεν απαντώνται αρκετά δημοσιεύματα που αφορούν στα περιβαλλοντικά ζητήματα. Σε αντίθεση με το δεύτερο, που ο αριθμός αυξάνεται συνεπώς και η θεματολογία. Ωστόσο, αυτό ενδέχεται να αποτελεί ένδειξη και όχι συμπέρασμα, καθώς μπορεί να οφείλεται σε σφάλμα της αποδελτίωσης και ανάρτησης των δημοσιευμάτων στην πλατφόρμα από την οποία αυτά αντλήθηκαν. Για να διασφαλιστεί ότι δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός των ημερομηνιών που ελέγχθηκαν, αλλά αποτελεί γενικευμένη παρατήρηση του εξαμήνου, ελέγχθηκαν όλες οι ημερομηνίες του χρόνου μία προς μία. Συνεπώς, η θεματολογία του έτους διαμορφώνεται σύμφωνα με τα άρθρα που συλλέχθηκαν, ο αριθμός των οποίων ανέρχεται στα 50 ενώ από αυτά επιλέχθηκαν προς ανάλυση στα 39.

Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα που αναλύθηκαν κάνουν αναφορές στο γεγονός ότι ψηφίζεται ο νόμος ο «*Ρυπαίνων πληρώνει*» συνεπώς καταγράφονται τα πρώτα πρόστιμα για το περιβάλλον. Άρθρα που αναφέρονται στην ατμοσφαιρική ρύπανση όπως η περίπτωση των χωριών της Κοζάνης που μετακομίζουν εξαιτίας της ΔΕΗ, καθώς και άλλα παραδείγματα όπως η αύξηση μεθανίου και το επικίνδυνο χημικό νέφος στα Μεσόγεια. Ποικίλες αναφορές για την λειψυδρία, άλλωστε είναι η εποχή της αφαλάτωσης, από την υπεράντληση και την κακή ποιότητα νερού τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν ο Ασωπός που αλλάζει χρώμα και το νερό με το εξασθενές χρώμιο που κυλάει από τις βρύσες της Θήβας, τα προβλήματα ύδρευσης και άδρευσης στην Κρήτη να θυμίζουν Αργολίδα, αλλά και το θρίλερ με το νερό της Σκιάθου με τις υψηλές τιμές σε υδράργυρο. Φαίνεται να μην πραγματοποιούνται απαραίτητοι έλεγχοι για την ποιότητα του

πόσιμου νερού. Γενικότερα πολλές αναφορές στην ρύπανση νερού και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι λίμνες (πχ. Καϊάφα, Δοϊράνη, Κουρνά) τα ποτάμια (Αξιός, Νέστος, Αλιάκμονας και Μόρνος) και οι θάλασσες της Ελλάδας (διαρροή πετρελαίου Αλιβέρι, διαρροή τοξικών λυμάτων στα Χανιά, εξωτικοί εισβολείς, πλαστικά).

Την ίδια περίοδο, πολλές αναφορές άρθρων για την ανακύκλωση αλλά και την διαχείριση στερεών αποβλήτων εστιάζοντας στο κλείσιμο των 500 χωματερών ενώ παρατηρούνται έντονες αντιδράσεις για τους ΧΥΤΑ. Φυσικές καταστροφές αλλά και η κλιματική αλλαγή σταθερά μας απειλεί με την μεταφορά ασθενειών εξαιτίας της υπερθέρμανσης αλλά και με τους πάγους της Αρκτικής να λιώνουν και τον πληθυσμό των πολικών αρκούδων να μειώνεται. Δενδροφύτευση, οι πράσινες τaráτσες, το μολυσμένο έδαφος των λιπασμάτων στην Δραπετσώνα, η διάσκεψη του ΟΗΕ για το κλίμα στο Πόζναν της Πολωνίας.

Στη συνέχεια της δεκαετίας που εξετάζουμε, λίγο πολύ οι εφημερίδες ασχολούνται με την ίδια θεματολογία. Τα ζητήματα τα οποία ξεχωρίζουν την περίοδο μελέτης αφορούν στις παρακάτω ευρύτερες κατηγορίες. Για κάθε μία από αυτές αναφέρονται ορισμένα παραδείγματα τα οποία καταγράφηκαν κατά την συλλογή και ανάλυση των δημοσιευμάτων.

Στερεά & υγρά απόβλητα: αύξηση των απορριμμάτων και το κλείσιμο των παράνομων χωματερών (Φλόκα, Μαυροράχη, ΧΥΤΑ νότιου Πηλίου, Κερατέας, Μαραθόλακκα & ΧΑΔΑ), ανακύκλωση (σκουπιδιών, ηλεκτρικών συσκευών, ληγμένων φαρμάκων), κομποστοποίηση λίπασμα από την κουζίνα, χωματερή ο Υμηττός, έθαβαν σκουπίδια σε λατομεία, τοξικά απόβλητα Ελληνικός Χρυσός, λύματα στις θάλασσες, μετατροπή Δραπετσώνας σε χαβούζα απόβλητων, το Σχιστό θα υποδεχθεί τα απορρίμματα μόνο της ΠΕ Πειραιά, ορυχείο σε χωματερή μετατρέπεται η Βαρυμπόπη, Βραζιλία κατάρρευση φραγμάτων που συγκρατούσαν λύματα.

Ατμοσφαιρική ρύπανση: τοξικός καπνός Ηλεία, τα τζάκια στο τέλος του 2012 δημιουργούν την αιθαλομίχλη, Μικρή ΔΕΗ της Μεγαλόπολης, αύξηση του όζοντος στην Αττική.

Υδάτινη ρύπανση: (λιμνών, ποταμών & θαλασσών), χαρακτηριστικά παραδείγματα της περιόδου αποτελούν οι λίμνες: Κάρλα, Βιστωνίδα, Στυμφαλία, Πρέσπες, και Τάκα στην Πελοπόννησο και τα ποτάμια: Νέστος, Έβρος, Ασωπός, Ευρώτας, Πηνειός αλλά και ο Κηφισός ο οποίος απειλεί την Αττική. Ο Θερμαϊκός στα χνάρια του Σαρωνικού ενώ ίνες πλαστικών και τοξικά απόβλητα καταγράφονται στις θάλασσες. Η εκτροπή του Αώου αλλά και όλη η διαμάχη για την εκτροπή του Αχελώου μέχρι την αποκήρυξή της στα λόγια διότι στην πράξη γίνεται τμηματική υλοποίηση. Σαν πιθανή αντιμετώπιση της ξηρασίας και της λειψυδρίας αποτελεί η αφαλάτωση του νερού. Στην Ιταλία το νερό είναι πλούσιο σε αρσενικό και φθόριο εξαιτίας γεωργικής βιομηχανίας αλλά και στο Αλεποχώρι σε εξασθενές χρώμιο. Ωστόσο καθ'

όλη την περίοδο ξεχωρίζει το θέμα του Ασωπού, ο αγώνας για την προστασία του μέχρι τα τελευταία χρόνια της περιόδου μελέτης (πρόστιμα σε 7 βιομηχανίες, σχέδιο σωτηρίας Ασωπού – 7/6/16 κ.ο.κ).

Περιβαλλοντικές καταστροφές που οφείλονται στην ανθρώπινη δραστηριότητα: το SEA Diamond (2009), Deepwater Horizon (2010), η περίπτωση της Μήλου με την εταιρεία S&B (2010), το ατύχημα της Φουκουσίμα (2011), κινέζικο πλοίο προσκρούει σε κοραλλιογενή ύφαλο, Χαλκιδική μεταλλεία Eldorado gold, μείωση του πληθυσμού των λύκων ως αποτέλεσμα θήρευσης, μεταλλεία χρυσού στις Σκουριές, η Κίνα ο μεγαλύτερος ρυπαντής, ξεσηκωμός στην Κρήτη για τα χημικά της Συρίας, χημικό μανιτάρι στο Ντόνετσκ της Ουκρανίας, τα λιπάσματα στην Δραπετσώνα '14, η Φωτιά στον Ασπρόπυργο '15, το ναυάγιο Αγία Ζώνη II, οι Τούρκοι ρίχνουν τοξική βόμβα καδμίου και άλλων βαρέων μετάλλων ανοιχτά της Λέσβου.

Δάση: καταγράφονται πυρκαγιές κυρίως σε δασικές εκτάσεις (Πάρνηθα, Χίο, Αρκαδία Μεσσηνία, Ζάκυνθος κ.ο.κ.) ενώ σε πολλές περιοχές τα δάση καίγονται στην σόμπα. Από την άλλη καταγράφεται η συζήτηση για το προεδρικό διάταγμα για την προστασία του Υμηττού με ζώνες προστασίας και νομοσχέδιο που καίει τα δάση εξαιτίας του αποχαρκτηρισμού.

Κλιματική αλλαγή: αναφορά ιδιαίτερα ενόψει της διάσκεψης G20 και την σύνοδο για το κλίμα στην Κοπεγχάγη, ξηρασία και πλημμύρες κλιματική αλλαγή, κλιματικοί πρόσφυγες, υπερθέρμανση, τρύπα όζοντος, Ανταρκτική, κλιματική αλλαγή, μετακινήσεις και κουνούπια.

Φυσικές καταστροφές: ειδικότερα στο δεύτερο μισό της περιόδου καταγράφονται αρκετά παραδείγματα φυσικών καταστροφών, Τυφώνες: Σάντι στις Φιλιππίνες, Μέγκι στην Κίνα, Μπόφα στην Φουκουσίμα και Νεογκούρι στην Ιαπωνία, πλημμύρες: στο Μεξικό και την Ιταλία, καύσωνας στην Αυστραλία, κυκλώνας στην Κρήτη και χιονοστιβάδα στο Νεπάλ και έκρηξη ηφαιστείου στην Ιαπωνία

Βιοποικιλότητα: ανησυχία για τους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς και τον υδράργυρο στην τροφική αλυσίδα εξαιτίας των ψαριών με υδράργυρο στην Μεσόγειο. Δημοσιεύματα για συγκεκριμένα είδη: ο αστακός υπό εξαφάνιση, ο Μάικ το πετρόψαρο Μπεκερέλ, η κραυγή της πέστροφας, εξαφάνιση τρωκτικού, μέλισσες νεκρές από ψεκασμό για τον ιό Ζίκα, δέκα τόνοι νεκρά ψάρια στη Σάμο, βασανισμός ελέφαντα σε τσίρκο. Ενημέρωση για τις προστατευόμενες περιοχές Natura. Ανάπτυξη των ιχθυοκαλλιεργειών και των υδατοκαλλιεργειών.

Νομοθεσία: επίσης καταγράφονται και γεγονότα τα οποία αφορούν στην περιβαλλοντική θεσμοθέτηση και γενικότερων αποφάσεων που αφορούν σε ζητήματα τεχνοκρατικών επιλύσεων. Αναφέρονται κάποια παραδείγματα, θέσπιση του νόμου «ο ρυπαίνων

πληρώνει», παρέμβαση κυρώσεων για τον Ασωπό, δικαιώματα αγοροπωλησίας ρύπων, συναλλαγές διοξειδίου του άνθρακα, αποκρατικοποιήσεις, δημοσίευση του νομοσχεδίου για τις ανανεώσιμες & τα αιολικά πάρκα, στην Κίνα βέτο πράσινου φόρου, η Δίκη sea diamond (21/5/2012), Δημοπρασίες ρύπων, μάχη για τα πειραματόζωα στην Ευρωβουλή, πράσινο τέλος σε πετρελαιοκίνητα και διαβούλευση νόμου προστατευόμενων περιοχών.

Τέλος, ειδικά τα έτη 2010, 2011 & 2012, καταγράφονται αρκετά δημοσιεύματα τα οποία τοποθετούνται στην κατηγορία 'πράσινη ανάπτυξη'. Αρκετά αναφέρονται στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, στα φωτοβολταϊκά, παροτρύνουν το κοινό να πάρει πράσινα δάνεια μέσω της προώθησης του «πράσινου επιχειρείν». Αποτελεί άλλωστε τάση της εποχής και εμμέσως συνδέει το φυσικό πόρο με το φυσικό κεφάλαιο χωρίς να αντιλαμβάνεται κανείς την σύνδεση. Ξεφυλλίζοντας τις εφημερίδες της εποχής, παρατηρεί επίσης, μικρού μεγέθους άρθρα και γραμματοσειράς τα οποία «δίνουν την εντύπωση ότι προσπαθούν να κρύψουν την είδηση» ενώ σε αυτά αναφέρονται οι επενδύσεις στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ως δράση της εταιρικής τους κοινωνικής ευθύνης. Από την άλλη υπάρχουν μικρότερης εμβέλειας κυκλοφορίας εφημερίδες αλλά και ο τοπικός – περιφερειακός τύπος ο οποίος εστιάζει περισσότερο σε νέα που απασχολούν την τοπική κοινωνία, 'backyard news', τα οποία είναι άγνωστα προς το ευρύ κοινό τα οποία μάλιστα δεν εστιάζουν σε θέματα πολιτικής αλλά στο ίδιο το πρόβλημα (Tsekos, et al. 2008). Αλλά και εφημερίδες που υποστηρίζονται από αριστερές πολιτικές παρατάξεις όπως είναι ο Ριζοσπάστης όπου δημοσιεύουν άρθρο όπως αυτό [*Και η «πράσινη ανάπτυξη» θέλει τα λόμπι της, Ριζοσπάστης, 29/8/10, σελ. 29*] όπου αναφέρουν, στηρίζουν, εξηγούν την αντίθετη όψη αυτή που άλλες εφημερίδες αφήνουν ενδεχομένως να εννοηθεί αφήνοντας τα συμπεράσματα σε κριτικούς αναγνώστες και σε κοινό επιστημονικά εγγράμματο που παρακολουθεί την επικαιρότητα και την ειδησεογραφία ευρύτερα.

Ανάλυση

Τα Μέσα εστιάζουν και καλύπτουν θέματα που αφορούν στην επικαιρότητα. Ειδικότερα στην περιβαλλοντική ειδησεογραφία, αν συμβεί κάποιο περιβαλλοντικό ατύχημα ή μία καταστροφή καλύπτεται αμέσως. Παρέχεται συνεχής ενημέρωση για αυτό, ενώ ανάλογα την έκταση που έχει πάρει το θέμα βρίσκεται ανάμεσα στις προτεραιότητες κάλυψης. Τα υπόλοιπα όμως, περιβαλλοντικά θέματα καταλήγουν στην κατηγορία των ήπιων ειδήσεων ή εμφανίζονται ανάμεσα στα επιστημονικά (Berelson, 1949; Turow, 2009). Σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα, δεδομένου ότι ο χώρος, χρόνος αλλά και οι πόροι των Μέσων είναι περιορισμένοι χρησιμοποιούνται ως 'γέμισμα κάποιου κενού'.

Σύμφωνα με την περιγραφή της θεματολογίας παρατηρούμε ότι λίγο πολύ τα προβλήματα τα οποία θίγονται στα δημοσιεύματα συμπίπτουν με αυτά που αντιμετωπίζει η Ελλάδα, όχι μόνο τα τελευταία χρόνια αλλά και τον προηγούμενο αιώνα. Κάποια από αυτά μάλιστα αντί να επιλυθούν ενισχύονται. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν, η περίπτωση του Ασωπού, τα σκουπίδια και οι χωματερές, οι αποχετεύσεις και φυσικά η ρύπανση των υδάτων εξαιτίας της ανθρώπινης δραστηριότητας. Επίσης, όπως προκύπτει και από ανάλυση της γνώσης και πληροφορίας που μεταφέρουν τα δημοσιεύματα, σε αρκετές περιπτώσεις φαίνεται ότι οι δημοσιογράφοι αποφεύγουν να αναλύσουν ή δεν γνωρίζουν τις αιτίες των περιβαλλοντικών προβλημάτων όπως και τις συνέπειες ώστε να μεταφέρουν την σύνδεση των δύο προς τους αναγνώστες. Αντίθετα προσπαθούν να τους ηρεμούν αντί να τους αφυπνίσουν. Κάτι το οποίο ενισχύεται και από τον λόγο που χρησιμοποιούν σε αυτά αλλά και την ποιότητα των πληροφοριών που γνωστοποιούν.

Στο πλαίσιο τόσο της ευαισθητοποίησης όσο και της ενημέρωσης αρκετές φορές επιλέγονται θέματα τα οποία μέσω του λογοτεχνικού χαρακτήρα, αλλά και των φωτογραφιών που τις συνοδεύουν κάνουν επίκληση στο συναίσθημά μας και είτε μας φέρνουν πιο κοντά στην φύση είτε μας απομακρύνουν (Anderson, 2002; Χαλκιά & Θεοδωρίδης, 2012; Hannigan, 1995; O'Neill, 2013). Στις παρακάτω εικόνες (Εικόνα 6.1) η εφημερίδα μας ενημερώνει πώς τα κοάλα απειλούνται με εξαφάνιση [*Τα κοάλα απειλούνται με εξαφάνιση, Καθημερινή, 11/11/09, σελ. 10*], ότι η φάλαινα ταξίδεψε τον κόσμο [*Φάλαινα που ταξίδεψε τον κόσμο, Τα ΝΕΑ, 23/10/2010, σελ. 68*] ενώ η θαλάσσια χελώνα μπλέχτηκε σε μία μηχανή και κατέγραψε το ταξίδι της σε βίντεο [*Θαλάσσια χελώνα γύρισε... βίντεο, Το Βήμα, 16/6/2010, σελ. 19*].

Κινδυνεύουν με αφανισμό

ΣΙΔΝΕΪ. Τα κοάλα της Αυστραλίας κινδυνεύουν να αφανιστούν μέσα σε 30 χρόνια, προειδοποιούν οι μελετητές περιβαλλοντολόγοι, αξιώνοντας να ανακηρυχθούν τα ζώα σε είδος υπό εξαφάνιση. Πρόσφατη έρευνα του Ιδρύματος Προστασίας των Κοάλα της Αυστραλίας έδειξε ότι ο αριθμός των κοάλα έχει μειωθεί τουλάχιστον κατά το ήμισυ τα τελευταία έξι χρόνια, λόγω της κλιματικής αλλαγής, των ασθενειών και των επιπτώσεων της ανάπτυξης στο περιβάλλον. Σύμφωνα με την ίδια έρευνα, σήμερα υπάρχουν 43.000 έως 80.000 κοάλα στην ενδοχώρα της Αυστραλίας, ενώ το 2003 η αντίστοιχη εκτίμηση τοποθετούσε τον αριθμό τους στα 100.000. Οι θερμότερες και ξηρότερες κλιματικές συνθήκες μείωσαν τη θρεπτική αξία της βασικής τους τροφής, των φύλλων ευκαλύπτου, οδηγώντας σε υποσιτισμό, όπως εξήγησε η διευθύντρια του ιδρύματος, κ. Ντέμπορα Τάμπαρτ.

Η φωτογραφία του 2001, που αναρτήθηκε πρόσφατα στο Flickr και αποκάλυψε τον όβλο μιας μεγαλύτερης φάλανας

Η φάλαινα που γύρισε όλο τον κόσμο

ρικές υποβρύχιες φωτογραφίες.

«Τίποτε ωστόσο στις φωτογραφίες»

Ο Πολ Σουλτς με τη φωτογραφική μηχανή με την οποία η χελώνα τράβηξε την ταινία

Εικόνα 6.1 Εικόνες από δημοσιεύματα εφημερίδων

Ενώ από την άλλη (Εικόνα 6.2), η πέστροφα πιάστηκε αιχμάλωτη [Η κραυγή της πέστροφας, Τα ΝΕΑ, 2/4/2014 σελ. 33], ενώ ο κοκ. Μπεκερέλ αλιεύθηκε κοντά στον πυρηνικό σταθμό της Φουκουσίμα [Ένα ψάρι που το λέγανε Μπεκερέλ, Τα ΝΕΑ, 22/1/13 σελ. 48].

ΚΑΚ!

Η κραυγή της πέστροφας

Το εξαιρετικά μολυσμένο ψάρι αλιεύθηκε κοντά στον πυρηνικό σταθμό της Φουκουσίμα

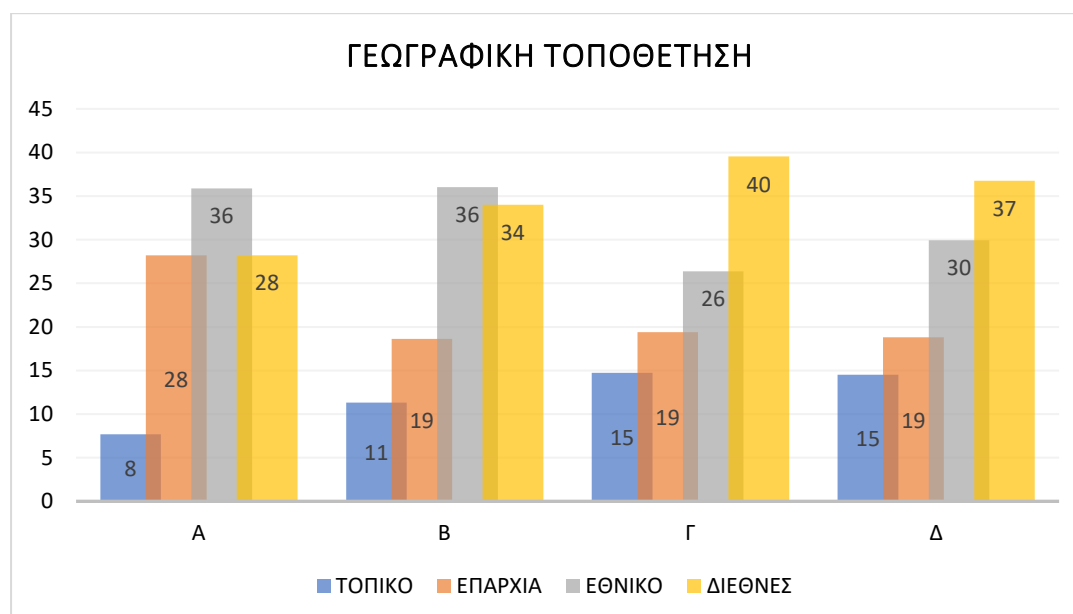
Εικόνα 6.2 Φωτογραφίες από δημοσιεύματα

Επίσης, καταγράφονται άρθρα τα οποία μας ενημερώνουν για ημερίδες επιστημονικές περιβαλλοντικές ή και για προβολές ταινιών με περιβαλλοντικό χαρακτήρα [Κοράλλια στον θόλο του πλανητάριου, Το Βήμα, 7/4/10 σελ. 25]. Φυσικά, δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε και στο ότι ορισμένες φορές δημοσιεύονται και άρθρα τα οποία δεν είναι επιστημονικά ορθά. Κατά την ανάλυσή μας, καταγράψαμε ένα από αυτά, σύμφωνα με το οποίο Ομότιμος Καθηγητής αμφισβητεί την κλιματική αλλαγή και ειδικά την σύνδεσή της με την υπερθέρμανση του πλανήτη, δημοσίευμα σε στήλη της Καθημερινής [Κλιματικές Αλλαγές, Καθημερινή 5/9/10, σελ. 22].

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα δύσκολα γίνονται αντιληπτά καθώς δεν μπορούμε να τα παρατηρήσουμε άμεσα και να προσδιορίσουμε τον υπαίτιο. Το κοινό μέσω των πληροφοριών που λαμβάνει δημιουργεί εικόνες για αυτά μέσω των αναπαραστάσεων που περιγράφουν και μεταφέρουν τα Μέσα. Πιο συγκεκριμένα, οι πολίτες διαβάζουν στην εφημερίδα για την κλιματική αλλαγή αλλά δεν την βλέπουν να συμβαίνει άμεσα και δυσκολεύονται να συνδέσουν τα αίτια με τις συνέπειες [Έρχονται οι πιο ψυχροί χειμώνες στην Ευρώπη, Το Βήμα, 19/11/10 σελ. 35]. Μέσω αυτής της διαδικασίας, το κοινό εξαρτάται περισσότερο από τις πληροφορίες που παρέχονται από τα Μέσα στην διαμόρφωση της αντίληψης του για την φύση και συνεπώς στη στάση που θα επιλέξει να κρατήσει απέναντι σε ένα ζήτημα. Ειδικότερα στις περιπτώσεις όπου οι πολίτες είναι ανενημέρωτοι μπορούν πολύ εύκολα να επηρεαστούν από τον τρόπο που μεταφέρονται οι ειδήσεις (Hansen, 2011).

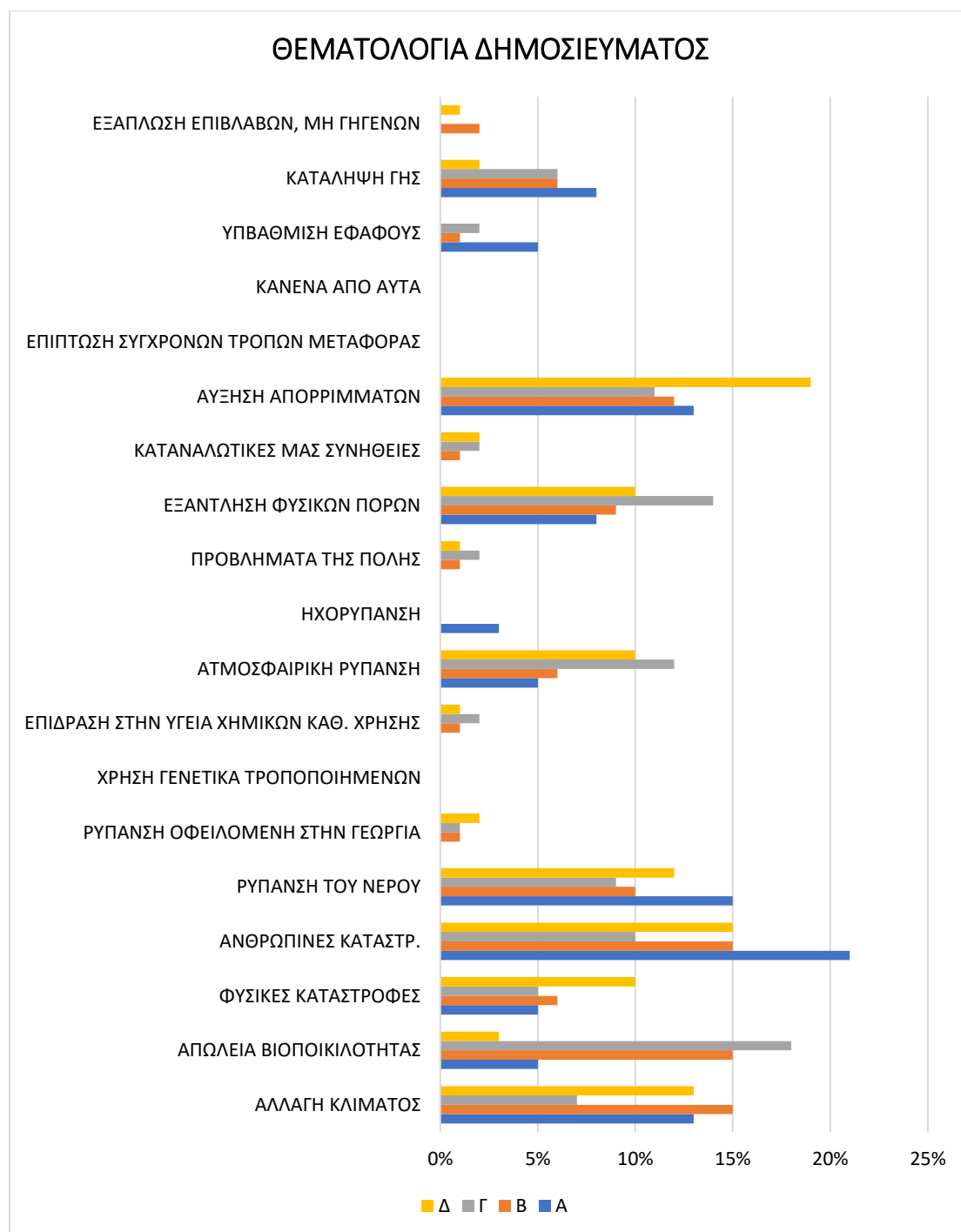
6.5.3.2 Γεωγραφική Τοποθέτηση & Θεματολογία Δημοσιεύματος.

Σύμφωνα με την ανάλυση των δημοσιευμάτων, καταγράφηκε ότι οι επικρατέστερες εφημερίδες ανά περίοδο, ασχολούνται περισσότερο με περιβαλλοντικά θέματα που απασχολούν την διεθνή επικαιρότητα, λιγότερα με εθνικά ζητήματα ενώ ένα μικρό ποσοστό ασχολείται με θέματα που αφορούν επαρχία ενώ ακόμα μικρότερο είναι το ποσοστό που αφορά σε Αθηναϊκά τοπικά θέματα (Διάγραμμα 6.6). Συνεπώς, παρατηρούμε ότι ο Τύπος κατά την δεκαετία μελέτης εστιάζει περισσότερο σε ζητήματα που απαντώνται σε διεθνές και εθνικό επίπεδο και λιγότερο σε τοπικό.

Διάγραμμα 6.6 Γεωγραφική τοποθέτηση δημοσιεύματος

Στην συνέχεια, αναλύσαμε τα δημοσιεύματα σύμφωνα με το θέμα του δημοσιεύματος, δηλαδή το περιεχόμενό τους. Στο διάγραμμα το οποίο ακολουθεί (Διάγραμμα 6.7), παρουσιάζεται η συχνότητα εμφάνισης περιβαλλοντικού θέματος των δημοσιευμάτων.

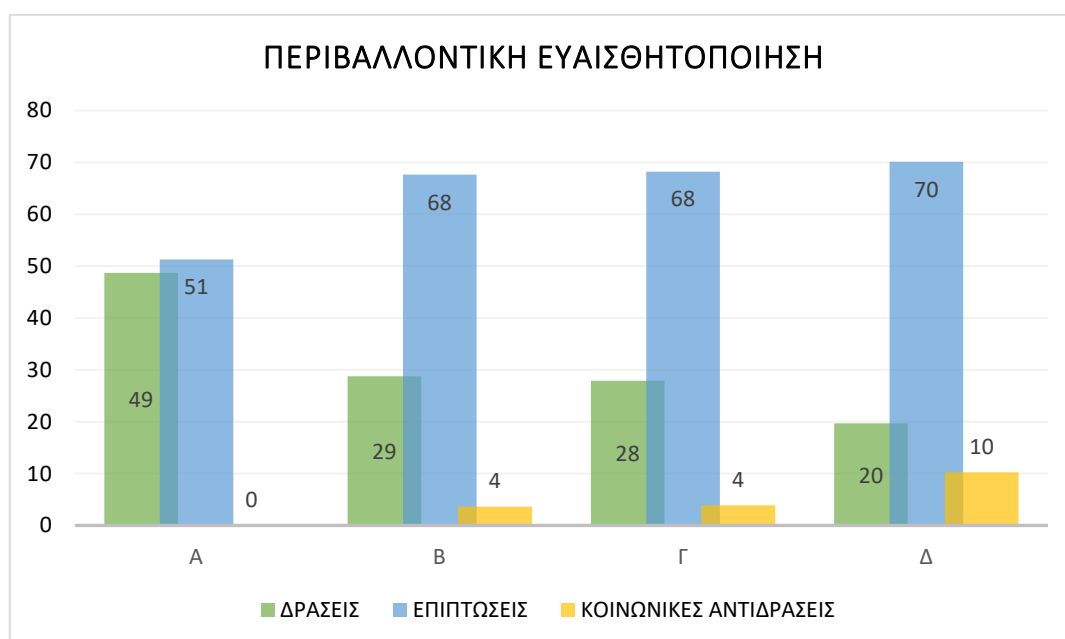
Διάγραμμα 6.7 Θεματολογία Δημοσιεύματος

Όπως προκύπτει από το παραπάνω διάγραμμα, κατά την Α Περίοδο οι εφημερίδες μελέτης αναφέρονται συχνότερα σε θέματα που αφορούν τις ανθρώπινες καταστροφές, την ρύπανση του νερού, την αλλαγή του κλίματος και την αύξηση απορριμμάτων. Την Β Περίοδο, αλλαγή κλίματος, ανθρώπινες καταστροφές, αύξηση απορριμμάτων. Την Γ Περίοδο, απώλεια

βιοποικιλότητας, εξάντληση φυσικών πόρων, ατμοσφαιρική ρύπανση. Ενώ την Δ Περίοδο, το ποσοστό της αύξησης απορριμμάτων φαίνεται να αυξάνεται, καταγράφονται αρκετά δημοσιεύματα για τις ανθρώπινες καταστροφές αλλά και αρκετά για την κλιματική αλλαγή. Τα παραπάνω προκύπτουν και από την περιγραφή της θεματολογίας, καθώς συνήθως τα περισσότερα δημοσιεύματα αναφέρονταν σε σκουπίδια – ανακύκλωση, ρύπανση υδάτων, ατμόσφαιρας. Αρκετά εστιάζουν όπως αναλύσαμε σε καταστροφές ή ατυχήματα που έχουν προκληθεί εξαιτίας της ανθρώπινης δραστηριότητας ενώ καταγράφονται και αρκετές φυσικές καταστροφές.

6.5.4 Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση

Για την μελέτη της μεταβλητής ‘περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση’ αναλύθηκαν τα άρθρα σύμφωνα με το περιεχόμενό τους: εάν αυτό προωθεί ή περιγράφει περιβαλλοντικές δράσεις, εάν περιγράφει τις επιπτώσεις του περιβαλλοντικού θέματος ή αν αναφέρεται σε κοινωνικές αντιδράσεις, σε αντιδράσεις δηλαδή πολιτών, παραδείγματος χάρη, αντίδραση για το κλείσιμο των ΧΥΤΑ.

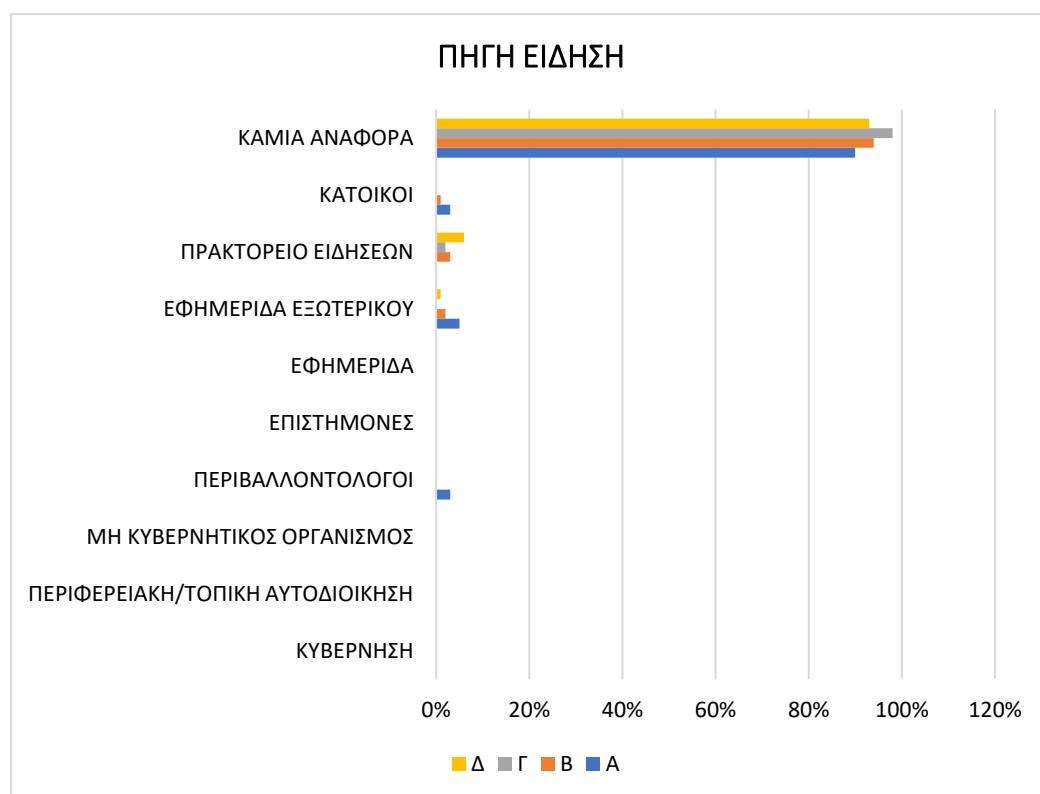
Διάγραμμα 6.8 Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση

Όπως φαίνεται από το διάγραμμα, τα δημοσιεύματα που αναλύθηκαν συνήθως περιγράφουν ή αναφέρουν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που φέρει ή που ενδέχεται να επιφέρει ένα ζήτημα. Αρκετά δημοσιεύματα φαίνεται να αναφέρονται σε περιβαλλοντικές δράσεις, όπως την ανακύκλωση, την αναδάσωση κ.ο.κ., ωστόσο το ποσοστό διαχρονικά μειώνεται αρχικά κατά 20% ενώ στην συνέχεια παρατηρείται μία μικρή πτώση. Επίσης,

παρατηρείται μία μικρή αύξηση στα δημοσιεύματα που αναφέρονται σε κοινωνικές αντιδράσεις.

6.5.5 Αναφορά Είδησης

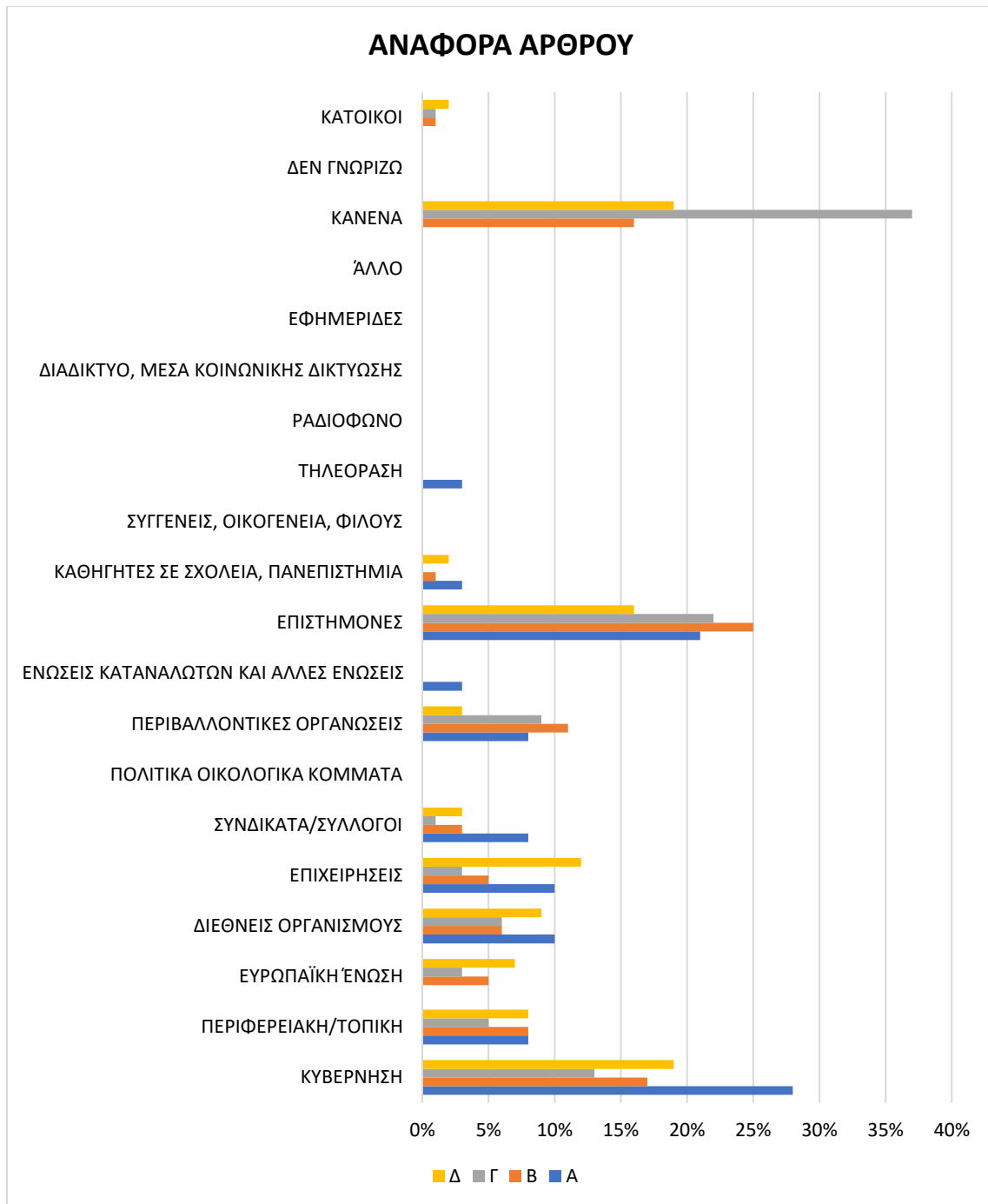
Για την καταγραφή της μεταβλητής ‘Αναφορά Είδησης’ αναλύθηκαν τα δημοσιεύματα ως προς την πηγή είδησης, δηλαδή αν αναφέρεται κάπου η πηγή από την οποία αντλήθηκαν οι πληροφορίες της είδησης αλλά και σε ποιον αναφέρεται περισσότερο η είδηση.

Διάγραμμα 6.9 Πηγή Είδησης

Στο παραπάνω διάγραμμα (Διάγραμμα 6.9) καταγράφεται η πηγή είδησης. Σύμφωνα με την ανάλυση περιεχομένου δεν φαίνεται η συγκεκριμένη κατηγορία να είναι στατιστικά σημαντική καθώς όπως απεικονίζεται και στο διάγραμμα, η πλειοψηφία των δημοσιευμάτων δεν συμπεριλαμβάνουν ή δεν αναφέρουν από πού άντλησαν τις πληροφορίες ή ακόμα και την ίδια την είδηση. Ωστόσο, καταγράφηκε ένα πολύ μικρό ποσοστό το οποίο αναφέρει ως πηγή είδησης το πρακτορείο ειδήσεων και τις εφημερίδες εξωτερικού.

Σε ό,τι αφορά την αναφορά άρθρου, καταγράφονται οι εκπρόσωποι ισχυρών κοινωνικών ομάδων ή/και φορείς στον οποίο αναφέρεται κυρίως το δημοσίευμα. Παραδείγματος χάριν αν αναφέρεται στην κυβέρνηση, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε επιστήμονες κ.ο.κ. Σύμφωνα δηλαδή με τις πληροφορίες της είδησης σε ποιον κάνει αναφορά περισσότερο το περιεχόμενο του άρθρου. Αναλυτικά στο Διάγραμμα 6.10 παρουσιάζεται η αναφορά της είδησης ανά χρονική περίοδο.

Διάγραμμα 6.10 Αναφορά Άρθου

Σύμφωνα με την ανάλυση, παρατηρούμε ότι ενώ τα περισσότερα άρθρα το 2008 αναφέρονται στην Κυβέρνηση, στην συνέχεια της δεκαετίας αυτό το ποσοστό μειώνεται. Επίσης, άλλο ένα σημαντικό ποσοστό είναι ότι συνήθως τα δημοσιεύματα αναφέρονται σε επιστήμονες ώστε να στηρίξουν ή να παρουσιάσουν την είδηση σε σχέση με άλλες αναφορές. Ενώ όπως προκύπτει και από το διάγραμμα σταθερά παραμένει η δεύτερη πιο συχνή αναφορά των περιβαλλοντικών δημοσιευμάτων. Ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά, οι

περιβαλλοντικές οργανώσεις, οι διεθνείς οργανισμοί, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η περιφερειακή τοπική αυτοδιοίκηση.

6.6 Σύνοψη Αποτελεσμάτων

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάστηκε η επιρροή του Τύπου στην Δημόσια Κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων μέσω της ανάλυσης περιεχομένου των δημοσιευμάτων και της συχνότητας εμφάνισης συγκεκριμένων μεταβλητών. Αρχικά, καταγράφηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά των δημοσιευμάτων, ενώ στη συνέχεια μέσω επιμέρους μεταβλητών – κατηγοριών μελετήθηκαν η μετάδοση γνώσης και πληροφορίας προς το ευρύ κοινό, η περιβαλλοντική θεματολογία του Τύπου, η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και τέλος η αναφορά της είδησης.

Σε ό,τι αφορά την περιβαλλοντική πληροφόρηση και γνώση του κοινού από τις εφημερίδες, παρατηρήθηκε διαχρονικά ότι το μεγαλύτερο ποσοστό κατέχουν τα άρθρα πληροφόρησης, δηλαδή αυτά που παρέχουν πληροφορίες ενώ σε χαμηλότερα ποσοστά ακολουθούν τα επεξηγήσεις και γνώμης αντίστοιχα. Από την ανάλυση των δημοσιευμάτων, φαίνεται ότι η περιβαλλοντική πληροφορία πλαισιώνεται κυρίως θεματικά. Βέβαια η διαφορά που καταγράφεται ανάμεσα στις δύο πλαισιώσεις είναι σχετικά μικρή. Όπως προκύπτει και από το Διάγραμμα 6.4, φαίνεται ότι σε βάθος χρόνου τα δημοσιεύματα ‘τείνουν’ να μοιράζονται στις δύο πλαισιώσεις. Τα περισσότερα δημοσιεύματα διατηρούν ένα επιστημονικό ύφος εξαιτίας της χρήσης επιστημονικών όρων, ενώ σπάνια παραθέτουν επιστημονικά δεδομένα. Συνεπώς, χρησιμοποιείται περισσότερο ο καθημερινός λόγος στην μετάδοση πληροφορίας ενός γεγονότος και παρόλο που συνήθως οι πληροφορίες πλαισιώνονται θεματικά εστιάζουν κυρίως στις επιπτώσεις των ζητημάτων ενώ δεν γίνεται αντιληπτή η σύνδεση μεταξύ αίτιου και συνέπειας.

Σε συνέχεια της ανάλυσης περιεχομένου, προκύπτει ότι η πλειοψηφία των δημοσιευμάτων στις εφημερίδες μελέτης είναι μεσαίου μεγέθους (55%). Τα περισσότερα άρθρα είναι ειδησεογραφικά (92%) ενώ φαίνεται οι εφημερίδες να εστιάζουν σε θέματα διεθνή και εθνικά παρά σε θέματα που αφορούν την επαρχία. Από τα δημοσιεύματα του Τύπου που αναλύθηκαν, αναδεικνύονται ως κύρια περιβαλλοντικά ζητήματα κυρίως οι καταστροφές εξαιτίας της ανθρώπινης δραστηριότητας ή παρέμβασης, η ρύπανση του νερού, η αλλαγή κλίματος και η αύξηση απορριμμάτων. Επίσης, ξεχωρίζουν και η εξάντληση φυσικών πόρων και η απώλεια βιοποικιλότητας.

Αρκετές φορές μάλιστα, η θεματολογία σχετίζεται με την επικαιρότητα με πολλούς τρόπους, κάτι το οποίο καταγράφεται και μέσω της ανάλυσης που πραγματοποιήθηκε για την έρευνα

αυτή. Αρχικά μεγάλος αριθμός δημοσιευμάτων αναφέρεται σε μεγάλα ανθρωποκεντρικά γεγονότα, παραδείγματος χάρι, η περίπτωση του Ασωπού, ο κόλπος του Μεξικού, αλλά και σε φυσικές καταστροφές όπως οι τυφώνες Σάντι, Μέγκι και Μπόφα. Ενώ από την άλλη καλύπτουν νέα που είναι βολικά χωρίς να παραθέτουν επιστημονικές πληροφορίες. Τέτοια είναι η ανακύκλωση, τα σκουπίδια, το ζήτημα των χωματερών και των ΧΥΤΑ, περιβαλλοντικά βραβεία, είτε αυτά αποτελούν προέκταση της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης είτε αφορούν σε κάποιον πράσινο – οικολογικό επιχειρηματικό διαγωνισμό. Και τέλος, φαίνεται ότι οι εφημερίδες εστιάζουν σε άλλα ζητήματα και δεν αφήνουν περιθώρια για περιβαλλοντικές ειδήσεις. Παράδειγμα αποτελούν τα έτη 2014 και 2015, όπου τα περισσότερα δημοσιεύματα εστιάζουν στο ενεργειακό ζήτημα και στις αποκρατικοποιήσεις μειώνοντας τον χώρο για άλλες ειδήσεις πόσο μάλλον για την κάλυψη των περιβαλλοντικών ζητημάτων.

Αναδεικνύεται επίσης, ότι τα δημοσιεύματα ενισχύουν την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση καθώς αρκετά από αυτά που αναλύθηκαν, αναφέρονται στις επιπτώσεις των περιβαλλοντικών ζητημάτων ενώ άλλα περιγράφουν δράσεις στοχεύοντας στην υιοθέτηση στάσεων από τους πολίτες. Κάποια μάλιστα αναφέρονται και σε αντιδράσεις πολιτών στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αντιδράσεις για τον ΧΥΤΑ του Γραμματικού. Σε ό,τι αφορά την πηγή της είδησης συνήθως δεν συμπεριλαμβάνεται έτσι ώστε να γνωρίζουμε τόσο την προέλευση όσο και την επιρροή που ενδέχεται να έχει η πηγή στην πληροφορία και συνεπώς στους πολίτες. Ωστόσο, επιλέχθηκε εναλλακτικά και η καταγραφή της αναφοράς της είδησης, δηλαδή πού αναφέρεται συχνότερα η είδηση. Από την ανάλυση προέκυψε ότι συχνότερα τα άρθρα αναφέρονται σε επιστήμονες – ειδικούς – ή και σε περιβαλλοντικές οργανώσεις καθώς και σε ενέργειες που πραγματοποιεί η κυβέρνηση ή και η τοπική αυτοδιοίκηση – περιφέρεια.

Επίλογος

Στο κεφάλαιο αυτό, πραγματοποιήθηκε εκτενής περιγραφή του τρόπου σύμφωνα με τον οποίο αναλύθηκε το περιεχόμενο των δημοσιευμάτων του Τύπου: ο καθορισμός των μεταβλητών, η επιλογή του δείγματος, και η κωδικοποίηση. Παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα ανά κατηγορία – μεταβλητή. Φαίνεται ότι την δεκαετία 2008-2017, ο Τύπος παρέχει την περισσότερη περιβαλλοντική πληροφόρηση μέσω άρθρων πληροφορίας. Αυτά συνήθως πλαισιώνονται θεματικά. Ωστόσο, διαπιστώνεται ότι παρόλο που τα άρθρα παρέχουν συνδυαστικές πληροφορίες δεν συνδέουν το αίτιο δηλαδή το πρόβλημα με τις συνέπειες. Και ενώ μπορεί κάποιος να γνωρίζει για την αποψίλωση του Αμαζονίου δυσκολεύεται να την συνδέσει με την κλιματική αλλαγή. Ο Τύπος συνήθως εστιάζει σε θέματα επικαιρότητας, προωθεί την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση αναφέροντας τις

επιπτώσεις των περιβαλλοντικών ζητημάτων ενώ παρόλο που τα περισσότερα δημοσιεύματα δεν συμπεριλαμβάνουν τις πηγές είδησης συνήθως η πλειοψηφία τους αναφέρει πληροφορίες από επιστήμονες και ειδικούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΥΠΟ

Στο πέμπτο κεφάλαιο, παρουσιάστηκε η δημόσια συμπεριφορά των πολιτών σύμφωνα με τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από το Ευρωβαρόμετρο. Ενώ στο έκτο κεφάλαιο το πώς επηρεάζει ο Τύπος την δημόσια κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Ειδικότερα την ανάδειξη της μέσω της ανάλυσης περιεχομένου των περιβαλλοντικών δημοσιευμάτων ως προς την γνώση και πληροφορία, την περιβαλλοντική θεματολογία, την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση καθώς και την αναφορά της είδησης. Το παρόν κεφάλαιο διερευνά την διαμόρφωση της δημόσιας συμπεριφοράς των πολιτών για το περιβάλλον δηλαδή: την γνώση - πληροφορία, τα πιστεύω και τις αξίες, τις στάσεις αλλά και την φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά σχολιάζοντας, συνδυάζοντας, συγκρίνοντας όπου είναι εφικτό τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τα προηγούμενα κεφάλαια και αναδεικνύοντας τυχόν μεταβολές καθ' όλη την περίοδο μελέτης,

7.1 Μεταβλητές της Έρευνας

Επιχειρώντας να απαντήσουμε στα ερευνητικά ερωτήματα, αρχικά μελετήσαμε την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών όπως καταγράφεται από το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο ενώ η ανάλυση και ταξινόμηση βασίστηκε στο μοντέλο της περιβαλλοντικής συνείδησης των Jimenez & Lafuente (2010) για να προσεγγίσουμε την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών. Σύμφωνα με αυτήν την ανάλυση προέκυψαν και οι πρώτες μεταβλητές της έρευνας. Στη συνέχεια, συλλέξαμε και αναλύσαμε σύμφωνα με την ανάλυση περιεχομένου τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα από τον έντυπο Τύπο ως προς την γνώση-πληροφορία που μεταφέρουν (είδος άρθρου, πλαίσιαση είδησης, επιστημονικότητα), την θεματολογία της είδησης, την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και τέλος την (πηγή) αναφορά της είδησης. Στο παρακάτω σχήμα (Σχήμα 7.1), παρουσιάζονται όλες οι μεταβλητές όπως προέκυψαν από τις δύο επιμέρους έρευνες τις οποίες έχουμε κατηγοριοποιήσει σύμφωνα με τις διαστάσεις της περιβαλλοντικής συνείδησης.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ - ΓΝΩΣΗ

- Ποσοστό Ενημέρωσης (EB1)
- Πηγές ενημέρωσης (EB2)
- Στέρηση πληροφορίας για περιβαλλοντικά θέματα (EB3)
- Περιβαλλοντική θεματολογία του Τύπου (γεωγραφική τοποθέτηση & θεματολογία δημοσιεύματος)
- Είδος άρθρου
- Πλαίσιαση είδησης
- Επιστημονικότητα δημοσιεύματος

ΑΞΙΕΣ - ΠΙΣΤΕΥΩ - ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ

- Εμπιστοσύνη (EB4)
- Αναφορά είδησης

ΣΤΑΣΕΙΣ

- Αποτελεσματικός τρόπος αντιμετώπισης περιβαλλοντικών προβλημάτων (EB5)
- Περιβαλλοντική ανησυχία (EB6)
- Περιβαλλοντική θεματολογία του Τύπου (γεωγραφική τοποθέτηση & θεματολογία δημοσιεύματος)

ΦΙΛΟ-ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

- Υιοθετημένες δράσεις (EB7)
- Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση

Σχήμα 7.1 Μεταβλητές έρευνας

Στο κεφάλαιο αυτό, εξετάζεται αν ο Τύπος διαμορφώνει αυτές τις διαστάσεις, δηλαδή την γνώση-κατανόηση, τις αξίες, τις στάσεις και την φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά και συνεπώς την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Μέσω των παρακάτω ερωτημάτων:

E3: Διαμορφώνει ο Τύπος την κατανόηση, τις αξίες και τις στάσεις των πολιτών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα;

E3α: Ταυτίζονται τα κύρια περιβαλλοντικά ζητήματα του Τύπου με τα ζητήματα για τα οποία στερούνται πληροφόρησης οι πολίτες;

E3β: Υπάρχει σχέση ανάμεσα στην εμπιστοσύνη που δείχνουν οι πολίτες και στις αναφορές των δημοσιευμάτων;

E3γ: Πώς μεταβάλλεται η περιβαλλοντική ανησυχία σε σχέση με την θεματολογία του Τύπου;

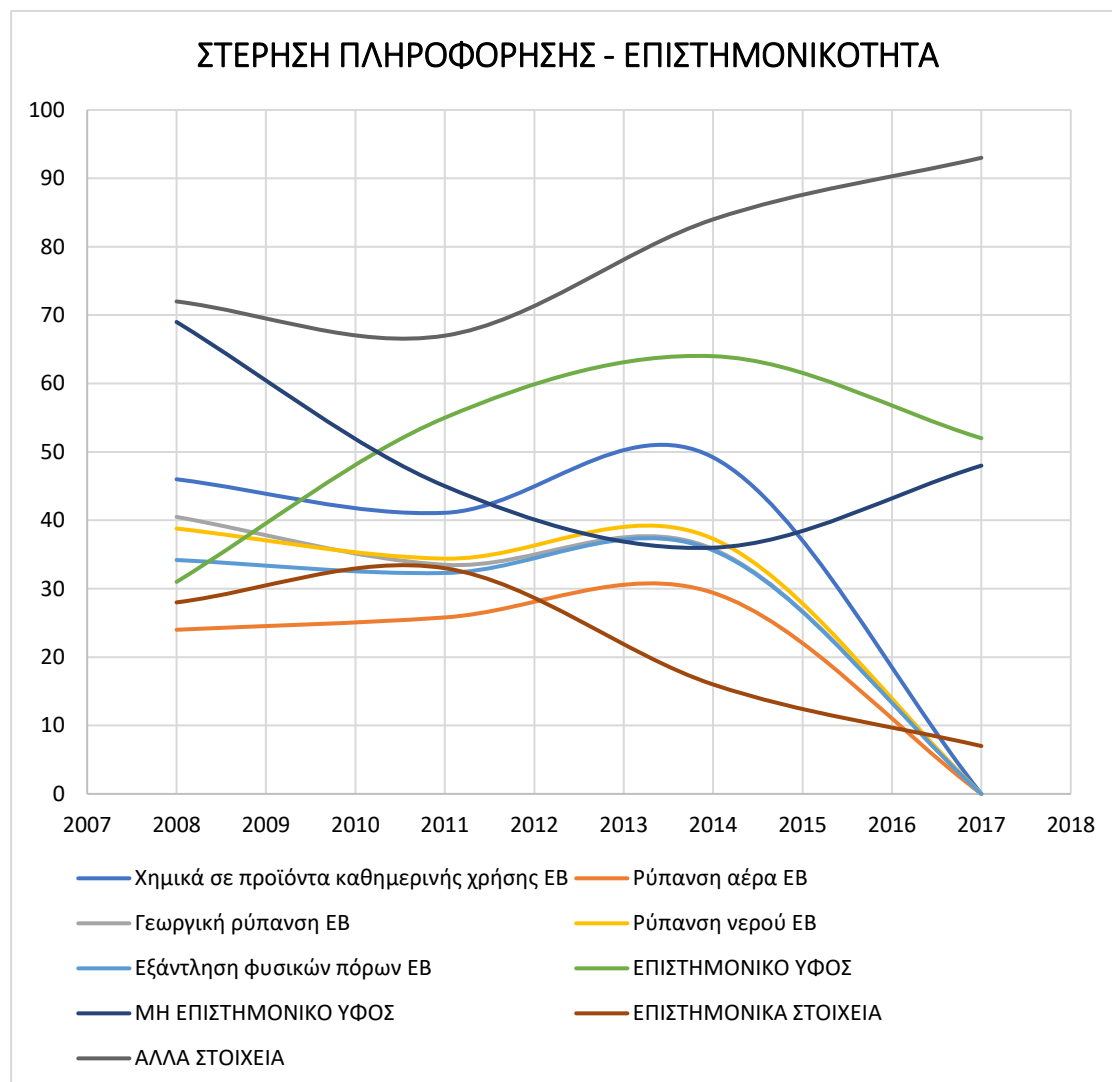
E4: Διαμορφώνει ο Τύπος την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα;

Στο σημείο αυτό, αναφέρουμε ότι μελετάμε ένα πολύπλοκο σύστημα μεταβλητών όπου δύσκολα μπορεί κανείς να απομονώσει μεταβλητές και να σταθεροποιήσει κάποιες ώστε να μελετήσει τις υπόλοιπες όπως θα συνέβαινε στην περίπτωση της ποσοτικής έρευνας. Αντίθετα στη περίπτωση αυτή, πραγματοποιείται ένας περιγραφικός σχολιασμός μέσω συγκρίσεων, συσχετίσεων και χρονικών μεταβολών χρησιμοποιώντας μη-παραμετρικά στοιχεία στατιστικής. Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Στην ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιείται η ίδια κατηγοριοποίηση

7.2 Ανάλυση Αποτελεσμάτων

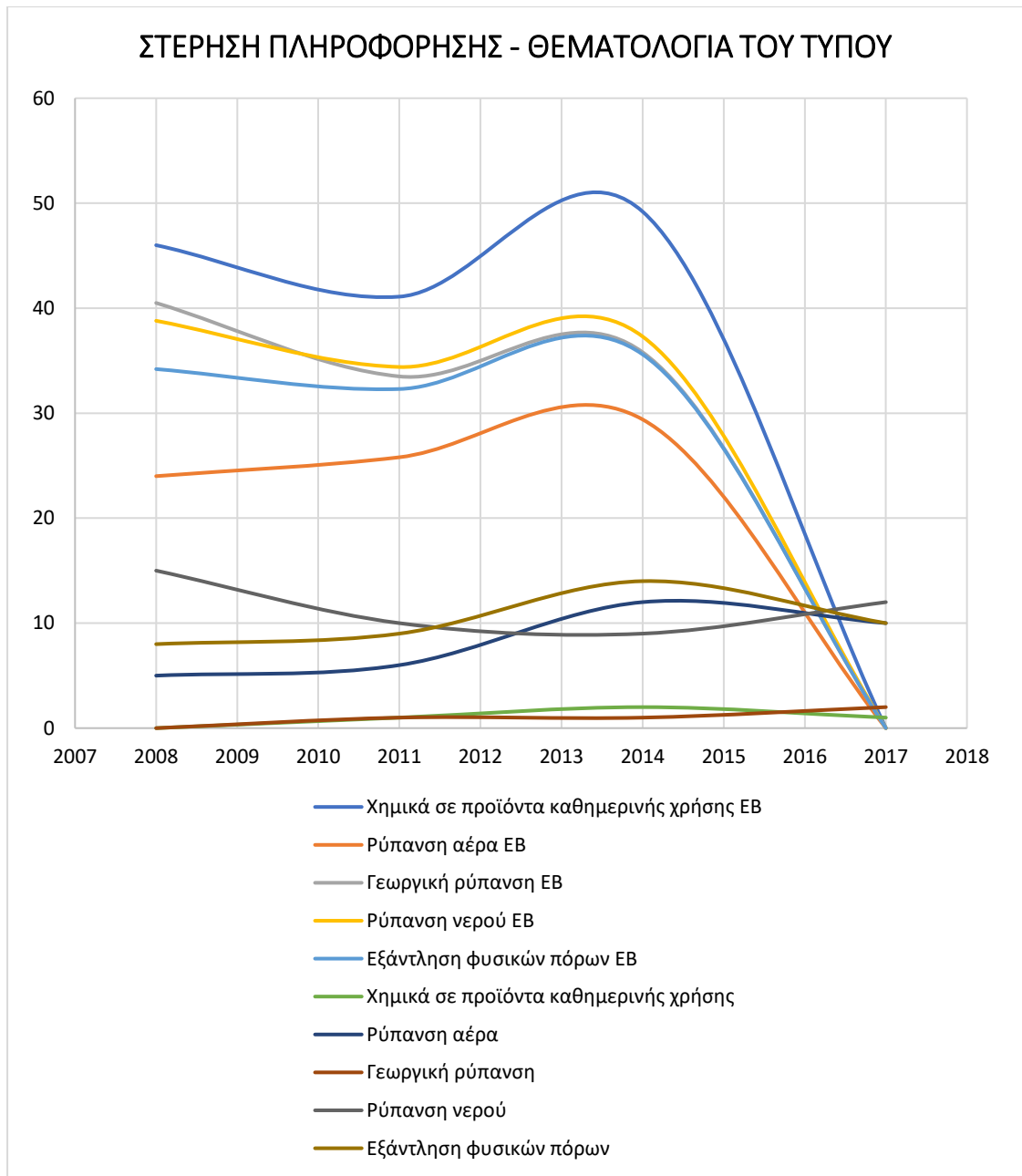
Ξεκινώντας την παρουσίαση και ανάλυση των αποτελεσμάτων από την **κατηγορία: γνώση-πληροφορία** προέκυψε ότι μόλις το 50% των πολιτών αισθάνεται καλά ενημερωμένο με το 10% να δηλώνει πολύ καλά ενημερωμένο για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Ενώ ως πηγή ενημέρωσης για τα περιβαλλοντικά επιλέγουν τις ειδήσεις και το διαδίκτυο. Παρόλο που οι εφημερίδες, δεν αποτελούν πρωτεύον μέσον της πληροφόρησής τους, αρκετοί εξακολουθούν να το επιλέγουν. Τα περισσότερα άρθρα που εμφανίζονται στον Τύπο εστιάζουν σε εθνικά ή διεθνή ζητήματα και αφορούν άρθρα πληροφόρησης ενώ αυτά 'μοιράζονται' ανάμεσα στην θεματική και στην περιπτωσιολογική πλαισίωση. Ο λόγος που χρησιμοποιείται συνήθως είναι καθημερινός ενώ αρκετές φορές τα δημοσιεύματα φαίνεται να εμφανίζουν επιστημονικό ύφος εξαιτίας των επιστημονικών όρων που εμπεριέχουν. Ωστόσο, συγκρίνοντας τα ζητήματα για τα οποία οι πολίτες δηλώνουν ότι στερούνται

πληροφόρησης με την επιστημονικότητα που ενέχουν διαπιστώνεται, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 7.1) ότι, η πλειονότητα των δημοσιευμάτων εμπεριέχει άλλα στοιχεία ενώ τα επιστημονικά στοιχεία παρουσιάζουν πτωτική τάση. Γεγονός που ενισχύει την στέρηση πληροφόρησης για τα σημαντικότερα περιβαλλοντικά θέματα.

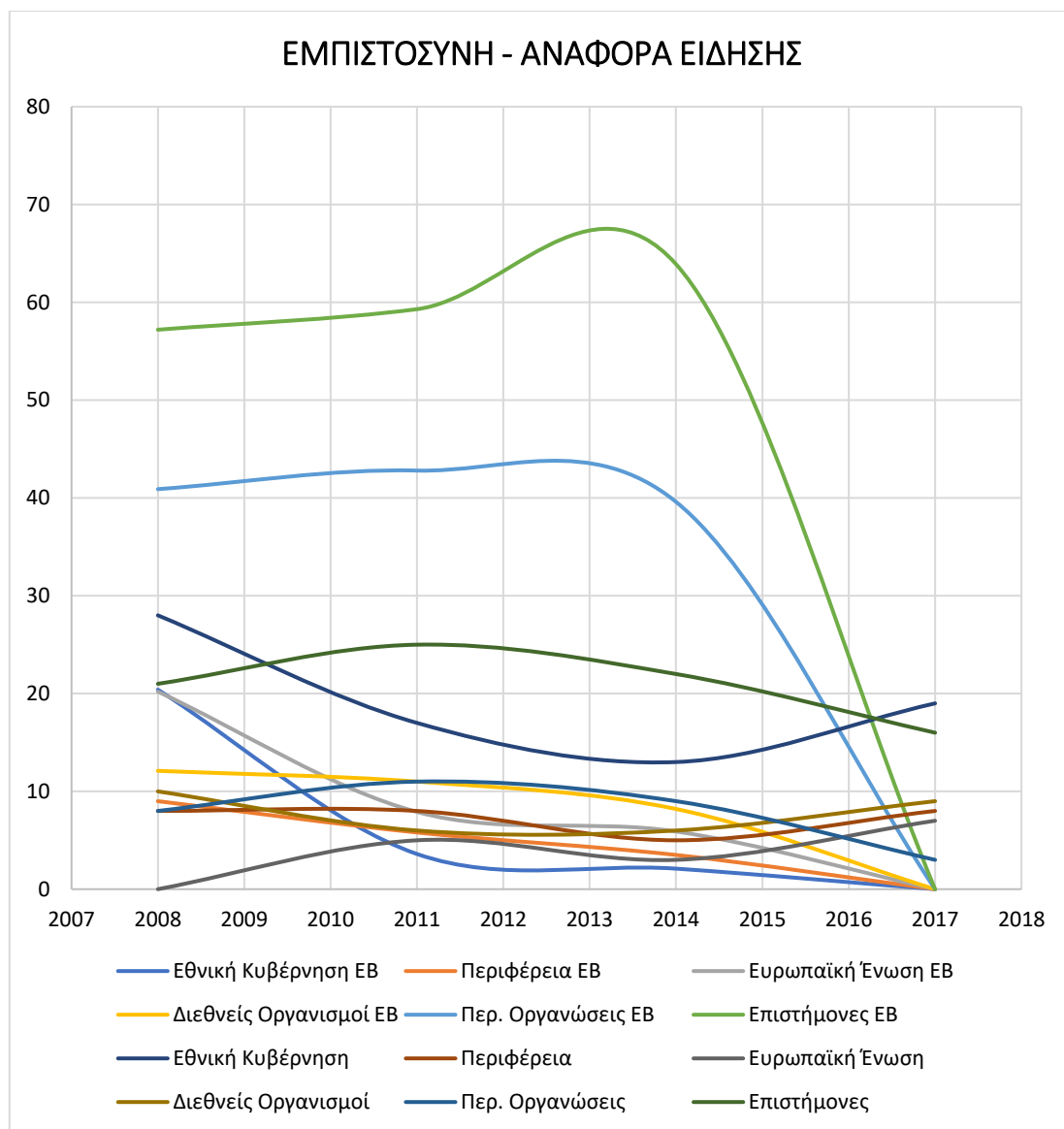
Διάγραμμα 7.1 Στέρηση πληροφόρησης και επιστημονικότητα

Στη συνέχεια, συγκρίνοντας τα θέματα για τα οποία κυρίως στερούνται πληροφόρησης, όπως η ρύπανση αέρα, νερού και γεωργικών καλλιεργειών, τα χημικά που απαντώνται σε προϊόντα καθημερινής χρήσης καθώς και για την εξάντληση φυσικών πόρων με τα αντίστοιχα της θεματολογίας του Τύπου προκύπτει όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 7.2) ότι, τα θέματα για τα οποία δηλώνουν ότι στερούνται πληροφόρησης απαντώνται σε χαμηλά ποσοστά εμφάνισης στον Τύπο. Γεγονός που επίσης ενισχύει την στέρηση πληροφόρησης για τα περιβαλλοντικά θέματα.

Διάγραμμα 7.2 Στέρηση πληροφόρησης συναρτήσει θεματολογίας του Τύπου

Έπειτα για την **κατηγορία: αξίες – πιστεύω – πεποιθήσεις**, συγκρίθηκαν η μεταβλητή εμπιστοσύνη, δηλαδή ποιους εμπιστεύονται περισσότερο οι πολίτες για την επίλυση των περιβαλλοντικών θεμάτων με την αναφορά του άρθρου, σε ποιον αναφέρονται περισσότερο τα δημοσιεύματα. Σύμφωνα με τα δεδομένα προέκυψε ότι οι πολίτες εμπιστεύονται σε μεγάλο βαθμό τους επιστήμονες για την επίλυση περιβαλλοντικών θεμάτων (Διάγραμμα 7.3). Ενώ ως δεύτερη επιλογή δηλώνουν τις περιβαλλοντικές οργανώσεις, φορέας όμως, ο οποίος δεν εμφανίζει υψηλό ποσοστό εμφάνισης στα δημοσιεύματα.

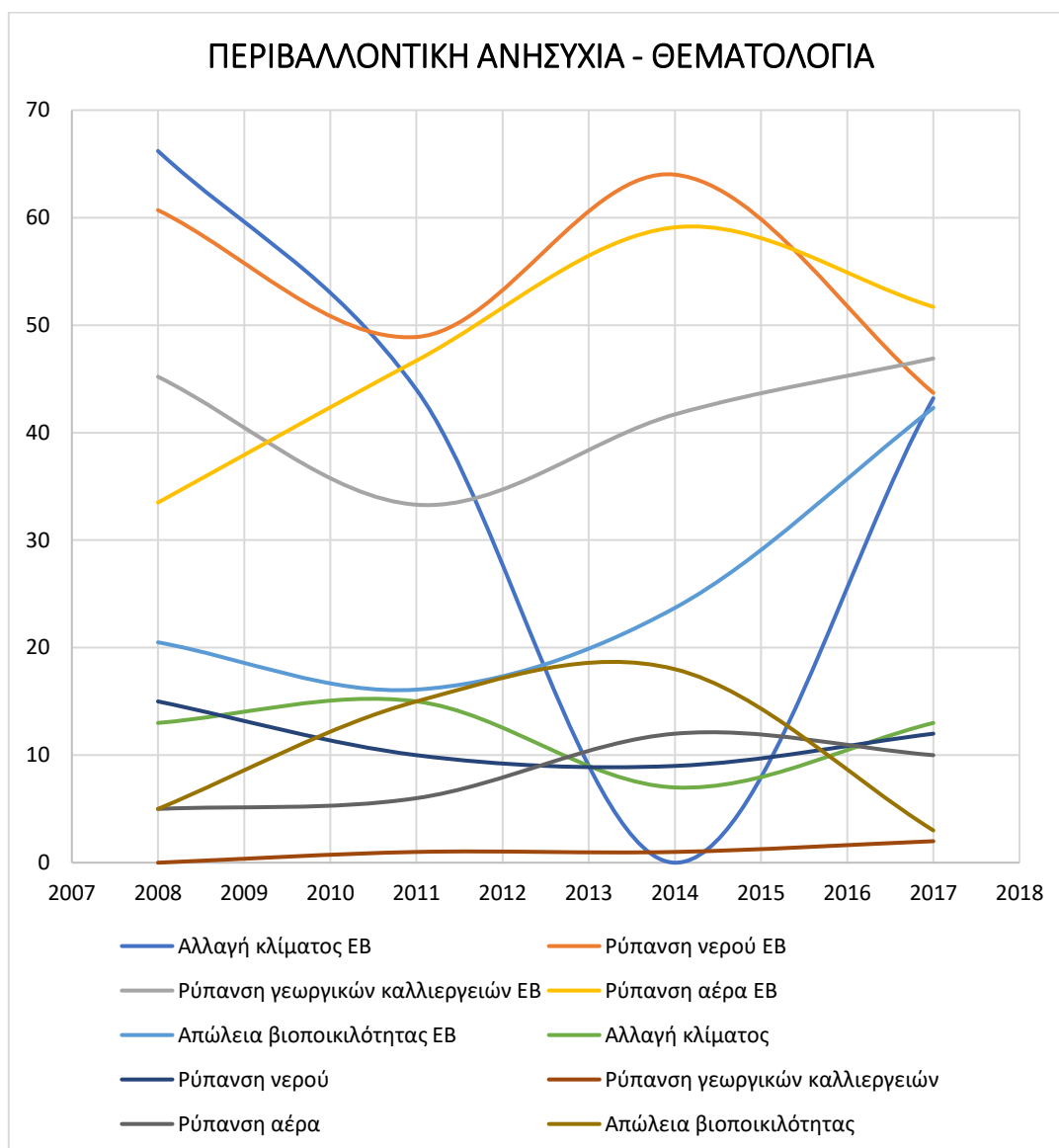

Διάγραμμα 7.3 Εμπιστοσύνη επίλυσης περιβαλλοντικών προβλημάτων συναρτήσει αναφορά είδησης

Κάτι άλλο, που ανακύπτει από την παραπάνω σύγκριση, είναι ότι το κοινό σταδιακά χάνει την εμπιστοσύνη του στην Κυβέρνηση, την περιφερειακή και τοπική αυτοδιοίκηση όπως και στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τους Διεθνείς οργανισμούς. Παρόλο που στα δημοσιεύματα οι παραπάνω φορείς αναφέρονται σχετικά συχνά, οι πολίτες φαίνεται σύμφωνα με το διάγραμμα να μην τους δείχνουν εμπιστοσύνη και να κυμαίνονται μεταξύ τους στα ίδια χαμηλά ποσοστά.

Στην **κατηγορία: στάσεις – αντιλήψεις** επιλέξαμε να συγκρίνουμε την περιβαλλοντική ανησυχία με την θεματολογία του Τύπου. Σύμφωνα με τα δεδομένα του διαγράμματος (Διάγραμμα 7.4), προκύπτει ότι τα περιβαλλοντικά ζητήματα για τα οποία οι πολίτες ανησυχούν σε μεγάλο βαθμό, οι πληροφορίες που τους παρέχονται για αυτά από τις

εφημερίδες κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα. Συνεπώς, οι πολίτες ανησυχούν περισσότερο για τα ζητήματα τα οποία στερούνται πληροφόρησης.

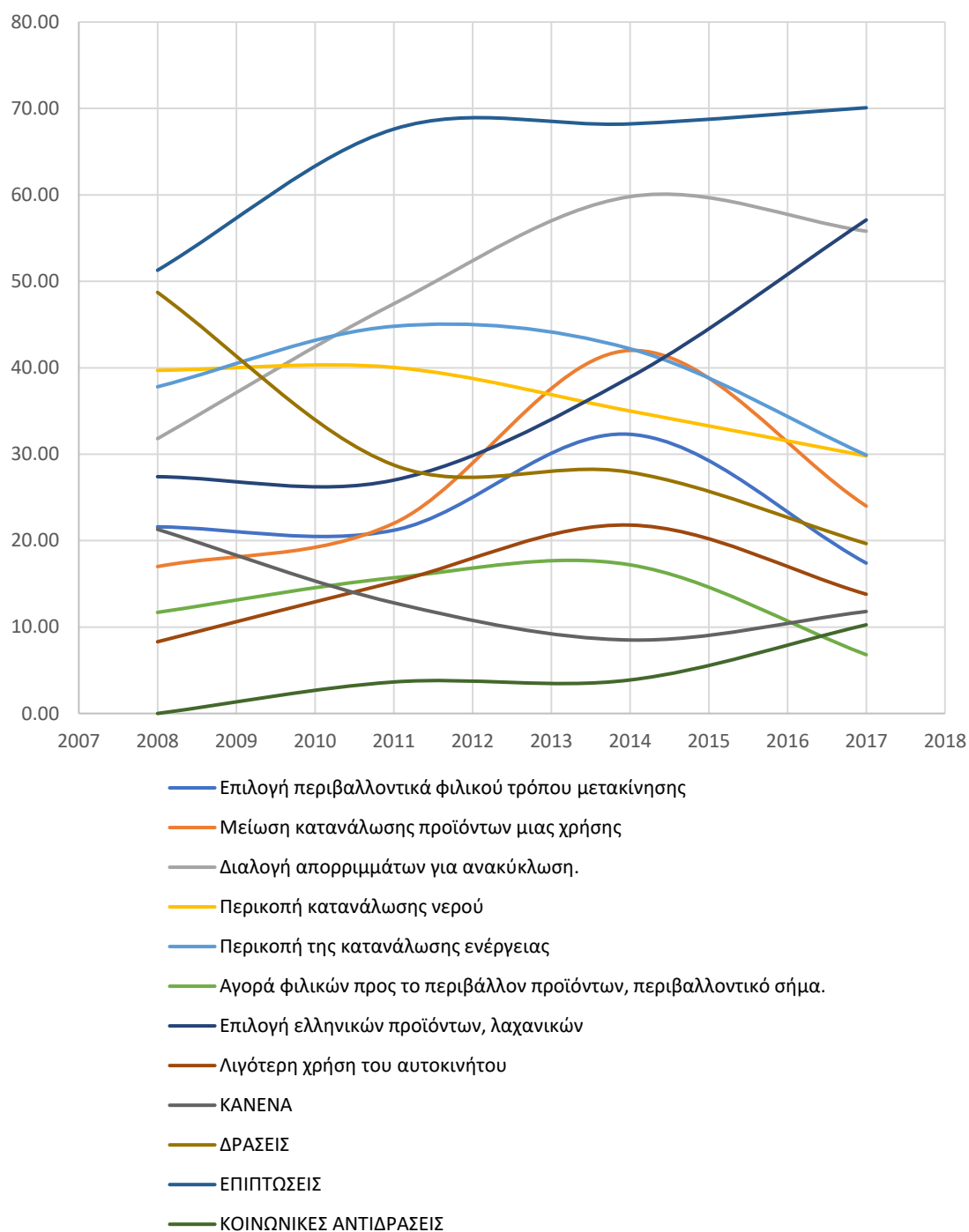

Διάγραμμα 7.4 Περιβαλλοντική ανησυχία συναρτήσει Θεματολογίας του Τύπου

Ενώ, σαν αποτελεσματικότερο τρόπο αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων υποστηρίζουν από την μία σκληρότερα πρόστιμα για τους παραβάτες από την άλλη δηλώνουν ότι η παροχή περισσότερης πληροφόρησης θα μπορούσε να τους βοηθήσει στο να αντιμετωπίσουν ή να επιλύσουν τα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Τέλος, για την **κατηγορία: φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά**, επιλέξαμε να συγκρίνουμε τις μεταβλητές περιβαλλοντικές δράσεις και την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση όπως αυτή αποτυπώνεται μέσα από τα δημοσιεύματα.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ - ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ

Διάγραμμα 7.5 Περιβαλλοντικές Δράσεις συναρτήσει Περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης

Μέσω αυτής της σύγκρισης (Διάγραμμα 7.5) φαίνεται ότι η πλειονότητα των δημοσιευμάτων αναφέρεται στις επιπτώσεις που έχουν ή θα έχουν τα περιβαλλοντικά θέματα τα οποία πραγματεύονται ενώ η υιοθέτηση δράσεων κυμαίνεται σε χαμηλό αλλά σταθερό επίπεδο κατά την δεκαετία μελέτης. Από την άλλη, οι πολίτες έχουν υιοθετήσει κάποιες δράσεις εντός της δεκαετίας, οι οποίες εστιάζουν στην ανακύκλωση, στην μείωση κατανάλωσης

νερού και ενέργειας, μείωση προϊόντων μίας χρήσης και επιλογή ελληνικών προϊόντων. Ωστόσο, η θεματολογία του Τύπου, εστιάζει σε θέματα ρύπανσης νερού, ατμόσφαιρας και γεωργικών καλλιεργειών, αλλά και πολύ συχνά σε δράσεις που αφορούν την ανακύκλωση, την μείωση κατανάλωσης νερού γεγονός που ενισχύει την υιοθέτηση των συγκεκριμένων φίλο-περιβαλλοντικών συμπεριφορών δηλαδή δράσεων.

Επίλογος

Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω παρουσίαση και ανάλυση προκύπτει ότι οι πληροφορίες – γνώσεις που αντλούν οι πολίτες από τις εφημερίδες συνήθως δεν εμπεριέχουν επιστημονικούς όρους – στοιχεία ενώ συχνά ο λόγος που χρησιμοποιείται σε αυτά είναι απλός και καθημερινός. Προκύπτει επίσης ότι, τα θέματα για τα οποία οι πολίτες εκφράζουν ανησυχία ταυτίζονται με τα θέματα για τα οποία στερούνται πληροφόρησης. Δείχνουν ότι εμπιστεύονται περισσότερο τους επιστήμονες για την επίλυση περιβαλλοντικών θεμάτων άλλωστε συχνά αναφέρονται στα δημοσιεύματα. Επίσης, φαίνεται ότι τα περιβαλλοντικά ζητήματα για τα οποία στερούνται πληροφόρησης και εκφράζουν μεγάλη ανησυχία ταυτίζονται με αυτά που καλύπτονται λιγότερο από τις εφημερίδες. Σε ό,τι αφορά την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και τις δράσεις, οι πληροφορίες που εμπεριέχονται στα δημοσιεύματα, ειδικότερα σε θέματα που αφορούν πχ. την ανακύκλωση, φαίνεται να ενισχύουν την υιοθέτηση δράσεων από τους πολίτες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στο κεφάλαιο αυτό, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της έρευνας και συσχετίζονται όπου είναι εφικτό με αυτών της βιβλιογραφίας. Τέλος, αναφέρονται οι περιορισμοί και οι πιθανές προεκτάσεις της.

8.1 Συμπεράσματα

Εστιάζοντας στην Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης και πιο συγκεκριμένα στη Δημόσια Κατανόηση των Περιβαλλοντικών Ζητημάτων, η παρούσα έρευνα εξέτασε την σχέση μεταξύ της εκλαϊκευμένης επιστημονικής γνώσης που αφορά σε περιβαλλοντικά ζητήματα με την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών την δεκαετία 2008-2017, μέσα από μία σειρά ερωτημάτων. Αυτά εστίαζαν στην αποτίμηση της δημόσιας συμπεριφοράς των πολιτών μέσα από την δευτερογενή ανάλυση των δεδομένων του Ευρωβαρόμετρου, την διερεύνηση της δημόσιας κατανόησης των πολιτών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα μέσω της ανάλυσης περιεχομένου των δημοσιευμάτων του έντυπου Τύπου και τέλος εάν όλες αυτές οι πληροφορίες που παρέχονται στα δημοσιεύματα διαμορφώνουν την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Προκειμένου να απαντηθεί το πρώτο ερώτημα της έρευνας, συλλέχθηκαν τα δεδομένα από το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο του 2008, 2011, 2014 και 2017. Για τον προσδιορισμό της δημόσιας συμπεριφοράς των πολιτών, δηλαδή της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς που έχουν οι πολίτες ως απόρροια της περιβαλλοντικής του συνείδησης, υιοθετήθηκε ύστερα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση, το μοντέλο των Jimenez & Lafuente (2010). Σύμφωνα με αυτό ταξινομήθηκαν οι ερωτήσεις που επιλέχθηκαν μέσω της ανάλυσης των ερωτηματολογίων που απευθύνονταν στους Έλληνες πολίτες σε τέσσερις διαστάσεις: την γνωστική, την συναισθηματική, την ψυχολογική και τέλος την ενεργητική διάσταση. Στη συνέχεια, μέσω την δευτερογενούς ανάλυσης των στατιστικών δεδομένων προέκυψε ότι, η ενημέρωση των πολιτών διαχρονικά κυμαίνεται στο 50%, ενώ μόνο το 10% αυτών θεωρεί ότι είναι πολύ καλά ενημερωμένο για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Συνήθως, ως κύριες πηγές ενημέρωσης επιλέγονται οι ειδήσεις και το διαδίκτυο, ενώ οι εφημερίδες βρίσκονται ανάμεσα σε αυτές παρουσιάζοντας όμως, χαμηλότερα ποσοστά προτίμησης. Σε ό,τι αφορά τα περιβαλλοντικά ζητήματα, οι πολίτες δηλώνουν πώς στερούνται πληροφόρησης διαχρονικά, για τα ίδια περίπου ζητήματα με μικρές διαφοροποιήσεις στα ποσοστά μεταξύ τους. Τα κύρια από αυτά είναι, τα χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης και η ρύπανση νερού και γεωργικών καλλιεργειών. Σε προηγούμενη περίοδο ως καίριο ζήτημα αναφέρουν τους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς κάτι το οποίο αιτιολογείται από την θεματολογία της επικαιρότητας. Το ίδιο διαπιστώνουν και οι Tsekos et al. (2008) στην ανάλυση της περιβαλλοντικής θεματολογίας του Τύπου σε προγενέστερη περίοδο. Οι πολίτες εμπιστεύονται σε μεγάλο βαθμό τους επιστήμονες για την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, ενώ θεωρούν, ότι πρέπει να ληφθούν αυστηρότερα μέτρα και πρόστιμα στους παραβάτες για την αντιμετώπισή τους. Φαίνεται ότι ανησυχούν

περισσότερο για ζητήματα που αφορούν την υγεία και την ρύπανση, ενώ έχουν υιοθετήσει δράσεις όπως η ανακύκλωση, η μείωση κατανάλωσης νερού, ενέργειας και προϊόντων μίας χρήσης ενώ προτιμούν να καταναλώνουν ελληνικά προϊόντα (Tsifodimou et al., 2008).

Σε ό,τι αφορά το δεύτερο ερώτημα, δηλαδή, την διερεύνηση της δημόσιας κατανόησης των πολιτών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα πραγματοποιήθηκε συλλογή των δημοσιευμάτων από τον Τύπο ενώ αυτά αναλύθηκαν ως προς την γνώση και πληροφορία που μεταφέρουν, την θεματολογία και την γεωγραφική τοποθέτηση του άρθρου, την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και τέλος την αναφορά της είδησης. Προέκυψε αρχικά ότι, τα περισσότερα δημοσιεύματα εμπίπτουν στην κατηγορία της πληροφόρησης και λιγότερα στην κατηγορία των επεξηγηματικών και άρθρων γνώμης. Συνήθως το ύφος γραφής τους συμβαδίζει με τον καθημερινό λόγο και λιγότερο με τον επιστημονικό. Ωστόσο αρκετά από αυτά, παραθέτουν τις επιπτώσεις που έχουν ή που ενδέχεται να έχουν τα ζητήματα και συνεπώς εμπεριέχουν επιστημονικούς όρους, κάτι που φαίνεται να ενισχύει τον επιστημονικό ύφος γραφής τους. Σε ό,τι αφορά την πλαisiώση της περιβαλλοντικής πληροφορίας, τα δημοσιεύματα σχεδόν μοιράζονται στην θεματική και περιπτωσιολογική. Σύμφωνα με τα διεθνή κείμενα (UNESCO, 1978; UNESCO, 1997; UNESCO-UNEP, 1988; WCEP, 1987;) που καθιστούν τα Μέσα άτυπους περιβαλλοντικούς εκπαιδευτές για την ενίσχυση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, αναμένεται στην πλειοψηφία της κάλυψη των νέων να χρησιμοποιούν την θεματική πλαisiώση. Πιο συγκεκριμένα, η μετάδοση της περιβαλλοντικής γνώσης και πληροφορίας συνοδεύεται από μία σειρά πραγματοποιήσιμων δράσεων οι οποίες εναρμονίζονται με την καθημερινότητα των πολιτών, ούτως ώστε να οδηγήσει σε μία κοινωνική αλλαγή σε ό,τι αφορά τις αξίες, τα πιστεύω, τις στάσεις και τέλος την συμπεριφορά των πολιτών (Skanavis & Sakellari, 2008; Tsekos et al., 2008). Αντίθετα, περίπου το 50% των άρθρων πλαisiώνεται θεματικά ενώ συνήθως αυτά εστιάζουν στην παράθεση των επιπτώσεων και όχι των δράσεων και των κοινωνικών αντιδράσεων. Το ίδιο υποστηρίζουν και οι Tsekos et al. (2008) στην έρευνά τους. Συγκεκριμένα αναφέρουν ότι οι περισσότερες περιβαλλοντικές ειδήσεις εμφανίζονται ως άρθρα πληροφόρησης από τις εφημερίδες, και στο μεγαλύτερο ποσοστό η πλαisiώση είναι περιπτωσιολογική. Αλλά και οι Carter et al. (1992), Hansen (2011), Stamm, et al. (2000) και Whitmarsh et al. (2011) αναφέρουν ότι εξαιτίας του τρόπου πλαisiώσης αλλά και της δομής των ειδήσεων οι πολίτες δυσκολεύονται να συνδέσουν τα αίτια του προβλήματος με τις συνέπειες. Συνεπώς, το περιεχόμενο της περιβαλλοντικής πληροφορίας οφείλει να είναι σχετικό με τις ανάγκες και την καθημερινότητα αλλά και τον τρόπο ζωής του κοινού έτσι ώστε αυτή να είναι κατανοητή και αφομοιώσιμη. Η ήδη υπάρχουσα κάλυψη δεν βοηθάει τους πολίτες να συνδέσουν τα αίτια με τις συνέπειες και είναι πολύ πιθανό να

αποκτήσουν λανθασμένη εντύπωση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα (Boykoff and Boykoff, 2004; Stamm et al, 2000; Nisbet et al., 2002). Δηλαδή μπορεί να γνωρίζουν για την εξαφάνιση του τροπικού Αμαζονίου αλλά έχουν άγνοια για την αποψίλωση των δασών της χώρας τους καθώς και να μην μπορούν να συνδέσουν την αποψίλωση με την ενίσχυση του φαινομένου του θερμοκηπίου και συνεπώς την κλιματική αλλαγή (Cobett & Durfee, 2004).

Αρκετές φορές, οι περιβαλλοντικές ειδήσεις γεμίζουν τα κενά των υπόλοιπων νέων ενώ απαντώνται στις ήπιες ειδήσεις (Giannoulis et al., 2010; Kostarella et al., 2010; Tsifodimou, et al., 2008). Αν αναλογιστεί κανείς τον αριθμό των άρθρων ενός φύλλου εφημερίδας, συναρτήσει των περιβαλλοντικών δημοσιευμάτων που αποδελτιώθηκαν, θα αντιληφθεί ότι αυτό συμβαίνει και σε αυτή τη περίπτωση. Τα περισσότερα από αυτά τα δημοσιεύματα εστιάζουν σε ζητήματα όπως, η ρύπανση του νερού, του αέρα, και των γεωργικών καλλιεργειών, της κλιματικής αλλαγής, και της απώλειας της βιοποικιλότητας χωρίς όμως να εμβαθύνουν στο ζήτημα που προβάλλουν (Berelson, 1949; Logan et al., 2000; Tsekos et al, 2008; Turow, 2009). Ενώ συνήθως, αναφέρονται σε ενέργειες της κυβέρνησης καθώς βασική πηγή πληροφόρησης των Μέσων αποτελεί η ίδια η κυβέρνηση παρόλο που το κοινό δεν την θεωρεί έγκυρη και αξιόπιστη πηγή (Castrechini et al., 2014). Αντίθετα, το κοινό εμπιστεύεται περισσότερο τους επιστήμονες στην επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων αλλά και στην ενημέρωσή του. Οι Eden & Geoghegan (2017) υποστηρίζουν ότι σε αρκετές μελέτες γνώμης το κοινό δείχνει εμπιστοσύνη στους επιστήμονες ενώ αποδίδει την επιλογή αυτή στο ότι εκείνοι αποτελούν την κύρια πηγή γνώσης για αυτά καθώς τα μελετούν, τα καταγράφουν και τα αξιολογούν.

Ωστόσο, οι παραπάνω αναλύσεις πραγματοποιήθηκαν ώστε να απαντηθεί το τελευταίο και πιο σημαντικό ερώτημα της έρευνας. Κατά πόσο τελικά όλες αυτές οι πληροφορίες που παρέχονται από τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα διαμορφώνουν την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών, δηλαδή την περιβαλλοντική συμπεριφορά που φαίνεται αυτοί να έχουν ως αποτέλεσμα της περιβαλλοντικής τους συνείδησης. Σύμφωνα με τα ευρήματα, προέκυψε ότι οι πολίτες στερούνται πληροφόρησης και ανησυχούν για θέματα υγείας και ρύπανσης που αφορούν τα χημικά καθημερινής χρήσης, την ρύπανση του νερού, της ρύπανση οφειλόμενη στις γεωργικές καλλιέργειες και την εξάντληση φυσικών πόρων. Από την ανάλυση των δημοσιευμάτων του Τύπου, φαίνεται ότι τα παραπάνω θέματα έχουν χαμηλά ποσοστά κάλυψης σε σχέση με τα υπόλοιπα περιβαλλοντικά θέματα, γεγονός που αιτιολογεί την έλλειψη πληροφόρησης και την εκδήλωση ανησυχίας. Οι πολίτες εμπιστεύονται σε μεγάλο βαθμό τους επιστήμονες για την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, ενώ θεωρούν ότι πρέπει να ληφθούν αυστηρότερα μέτρα για την

αντιμετώπισή τους και να καταβληθούν πρόστιμα στους παραβάτες. Σε ό,τι αφορά την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, μεγάλο ποσοστό των δημοσιευμάτων αναφέρεται στην διαχείριση των απορριμμάτων, και στις δράσεις που έχουν γίνει προς αυτή τη κατεύθυνση, γεγονός που συμβάλλει στην υιοθέτηση της ανακύκλωσης ως περιβαλλοντικής δράσης. Επίσης, αρκετά δημοσιεύματα αναφέρονται στην ρύπανση του νερού αλλά και των γεωργικών καλλιεργειών γεγονός που ενισχύει την υιοθέτηση δράσεων προς αυτή την κατεύθυνση πχ. την μείωση κατανάλωσης νερού και την αγορά τοπικών προϊόντων. Καταλήγοντας, σημειώνεται ότι οι πολίτες εκφράζουν την ανάγκη για περισσότερη πληροφόρηση για τα περιβαλλοντικά θέματα, ενώ δηλώνουν την πρόθεση να αλλάξουν τις καθημερινές τους συνήθειες.

Συμπερασματικά, προκύπτει ότι παρόλο που οι γνώσεις και οι πληροφορίες οι οποίες παρέχονται από τις εφημερίδες είναι περιορισμένες, συγκαλυμμένες και αρκετές φορές δεν συνδέουν το περιβαλλοντικό πρόβλημα με τις αιτίες και τις συνέπειες, οι πολίτες υποστηρίζουν τους επιστήμονες ως την έγκυρη πηγή πληροφόρησης αλλά και επίλυσης των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Φαίνεται ότι ανησυχούν, ειδικότερα για τα θέματα για τα οποία στερούνται πληροφόρησης. Σε ό,τι αφορά την φιλο-περιβαλλοντική τους συμπεριφορά, σε θέματα που αισθάνονται καλά ενημερωμένοι, δηλαδή έχουν πρόσβαση σε περισσότερες πληροφορίες φαίνεται να ευαισθητοποιούνται περισσότερο και να υιοθετούν συγκεκριμένες συμπεριφορές, οι οποίες αποτυπώνονται από τις δράσεις τους. Επομένως, μέσω της παροχής περισσότερης ποιοτικής πληροφόρησης φαίνεται να ενισχύεται η κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων και συνεπώς η δημόσια συμπεριφορά των πολιτών.

8.2 Περιορισμοί

Σε αυτή την ενότητα περιγράφονται όλοι οι περιορισμοί και οι αδυναμίες οι οποίες καταγράφηκαν στην πορεία της έρευνας.

Εστιάζοντας στο πρώτο μέρος της και πιο συγκεκριμένα στα δεδομένα του Ευρωβαρόμετρου, ανέκυψαν διάφορες αδυναμίες. Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση των ερωτηματολογίων όπου οι ερωτήσεις περιορίζουν την σύγκριση των δεδομένων, καθώς δεν παραμένουν σταθερές από την μία μελέτη στην επόμενη. Το επόμενο είναι οι κατηγοριοποιήσεις των απαντήσεων που χρησιμοποιεί, οι οποίες αρκετές φορές δίνουν την εντύπωση ότι δεν είναι σταθμισμένες. Συνεπώς, ο ερευνητής θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικός στην επιλογή τόσο των ερωτήσεων όσο και των δεδομένων που αντλεί από τις συγκεκριμένες μελέτες, ειδικότερα όταν εξετάζει διαχρονικά ερωτήματα σε πληθυσμούς. Για τον σκοπό της

παρούσας έρευνας ήταν μία 'βολική' μέθοδος για την αποτίμηση της δημόσια συμπεριφοράς των πολιτών, καθώς δεν υπάρχει εναλλακτικός τρόπος να αντλήσει κανείς δεδομένα για τις στάσεις, αντιλήψεις και γνώμες των πολιτών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα σε βάθος χρόνου.

Άλλος ένας σημαντικός περιορισμός της έρευνας, είναι το γεγονός ότι δεν απαντάται ένας λειτουργικός ορισμός στην βιβλιογραφία για την 'δημόσια κατανόηση της περιβαλλοντικής επιστήμης' και συνεπώς ένα μεθοδολογικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο θα μπορούσε να αναλυθεί και να μετρηθεί. Επομένως, η έρευνα προσέγγισε περιγραφικά τους παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται, ώστε να εξάγει κάποια συμπεράσματα για την αυτήν που κατέχουν οι πολίτες. Η παρούσα έρευνα, αποτελεί παρουσίαση μιας εικόνας της επιρροής που ενδέχεται να ασκούν τα Μέσα στην διαμόρφωση της συμπεριφοράς. Εστίασε στην ποιοτική περιγραφική έρευνα για να παρουσιάσει διαχρονικά της επιρροή που έχει ο Τύπος και ειδικότερα τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα στην κατανόηση των πολιτών και συνεπώς στην διαμόρφωση της συμπεριφοράς. Όμως, τα παραπάνω συμπεράσματα δεν μπορούν να γενικευθούν για όλα τα Μέσα, καθώς χρειάζεται να πραγματοποιηθούν παρόμοιες διαχρονικές έρευνες και για τα υπόλοιπα πχ. οι ειδήσεις, τα ντοκιμαντέρ και το διαδίκτυο ώστε κανείς να καταλήξει κανείς σε έγκυρα συμπεράσματα.

Η έρευνα είναι κατά κύριο λόγο ποιοτική. Όπως κάθε ποιοτική έρευνα έτσι και αυτή ενέχει τον υποκειμενικό παράγοντα, δηλαδή την οπτική του ερευνητή ο οποίος όχι μόνο σχεδιάζει και υλοποιεί αλλά αναλύει, συνθέτει και εξάγει συμπεράσματα. Τα δεδομένα τόσο του Ευρωβαρόμετρου (ερωτηματολόγια) όσο και των δημοσιευμάτων που συλλέχθηκαν από τον έντυπο τύπο αναλύθηκαν ποιοτικά σύμφωνα με την ανάλυση περιεχομένου και με τον παραπάνω τρόπο. Ωστόσο, πραγματοποιήθηκε αναλυτική περιγραφή όλων των βημάτων της έρευνας ώστε να διασφαλιστεί η αναπαραγωγή αυτών και συνεπώς η αξιοπιστία και εγκυρότητά της. Κάθε ποιοτική έρευνα, έτσι και αυτή, αποτελεί μία μικρή αποτύπωση της πραγματικότητας σε συγκεκριμένο χρόνο και χώρο. Παρόλο που ενέχει αρκετούς περιορισμούς η διαχρονική αυτή αποτύπωση δίνει πληροφορίες τόσο για την περιβαλλοντική κάλυψη των περιβαλλοντικών ζητημάτων όσο και για την δημόσια συμπεριφορά των πολιτών.

8.3 Προεκτάσεις & Προτάσεις έρευνας

Στην ενότητα αυτή, λαμβάνοντας υπόψη όλη την πορεία της έρευνας και εστιάζοντας στις αδυναμίες και τους περιορισμούς προτείνονται προεκτάσεις της παρούσας έρευνας αλλά και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Αρχικά προτείνεται, να συμπεριληφθεί και ο τοπικός Τύπος στην καταγραφή των περιβαλλοντικών πληροφοριών. Όπως και η προέκτασή της και στα υπόλοιπα Μέσα κυρίως στα νέα όπως το διαδίκτυο και τα κοινωνικά δίκτυα ώστε να αναδειχθεί ολιστικά η δημόσια κατανόηση. Κατά την ανάλυση περιεχομένου των δημοσιευμάτων να δοθεί περισσότερη έμφαση σε κάποιες μεταβλητές. Συγκεκριμένα, στην 'επιστημονικότητα του δημοσιεύματος' να πραγματοποιηθεί αντιστοίχιση – συσχέτιση της πληροφορία της είδησης με την επιστημονικά ορθή του θέματος που πραγματεύεται. Στην 'πλαίσιαση είδησης', πέρα από την καταγραφή του είδους του πλαισίου, να δοθεί περισσότερη έμφαση στον τρόπο με τον οποίο πλαισιώνεται και παρουσιάζεται η πληροφορία ώστε να αναδειχθούν και οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές πτυχές που περιβάλλουν τα ζητήματα αλλά και η επιρροή που ασκούν οι εκπρόσωποι ισχυρών ομάδων. Τέλος, στην 'περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση', οι δράσεις να χωριστούν σε δύο κατηγορίες σε αυτές που αφορούν την τοπική κοινωνία και αυτές που γίνονται μαζικά εξαιτίας κάποιου φορέα ή επιχείρησης. Αλλά και οι επιπτώσεις να καταγραφούν συναρτήσει της 'επιστημονικότητας της είδησης' ώστε να διερευνηθεί περαιτέρω το γεγονός ότι τα περιβαλλοντικά άρθρα περιορίζονται στην παράθεση επιπτώσεων παραλείποντας την σύνδεση με το αίτιο του προβλήματος. Επιπλέον, προτείνεται η διερεύνηση των αντιλήψεων των δημοσιογράφων για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, του επιπέδου της περιβαλλοντικής τους γνώσης και εκπαίδευσης καθώς και του τρόπου με τον οποίο επιλέγουν να πλαισιώνουν τις περιβαλλοντικές ειδήσεις. Το αποτέλεσμα αυτής της μελέτης θα ενισχύσει την ανάλυση της 'πλαίσιασης της είδησης' των περιβαλλοντικών ειδήσεων.

Όπως προέκυψε και από την παρούσα έρευνα δύσκολα ένα ερωτηματολόγιο στάσεων μπορεί να αποτυπώσει την κατανόηση ενός ανθρώπου πόσο μάλλον την περιβαλλοντική του συνείδηση και συνεπώς την συμπεριφορά. Ειδικότερα μάλιστα, το ερωτηματολόγιο του Ευρωβαρόμετρου το οποίο δεν διατηρεί σταθερές τις ερωτήσεις από την μία μελέτη στην άλλη. Σε αυτό το σημείο, θεωρείται αναγκαία η εκ νέου δόμηση ενός ερωτηματολογίου το οποίο να αναδεικνύει και τις τέσσερις διαστάσεις (γνωστική, συναισθηματική, ψυχολογική και ενεργητική) που συζητήθηκαν στην έρευνα. Μέσω της χρήσης του, θα καταγραφούν οι γνώσεις, οι στάσεις, οι αξίες αλλά και οι συμπεριφορές που έχουν διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Με αυτό τον τρόπο θα ενισχυθούν τα αποτελέσματα τόσο της δημόσιας κατανόησης των περιβαλλοντικών ζητημάτων όσο και της συμπεριφοράς των πολιτών. Γεγονός που θα οδηγήσει στην διερεύνηση τρόπων ενίσχυσης τόσο της δημόσιας κατανόησης των περιβαλλοντικών ζητημάτων όσο και της επιστήμης.

Επίλογος

Κατά την διεξαγωγή της έρευνας παρατηρήθηκε ότι παρόλο που τα Μέσα αποτελούν πρωταρχική πηγή των περιβαλλοντικών πληροφοριών, οι άνθρωποι δυσκολεύονται να συνδέσουν τα περιβαλλοντικά προβλήματα με τα αίτια και τις συνέπειες τους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, να μην αντιλαμβάνονται γιατί πρέπει να προστατεύουν και να διατηρούν το περιβάλλον. Όπως επίσης να μην μπορούν να συνειδητοποιήσουν ότι τα προβλήματα συνδέονται μεταξύ τους και αποτελούν κομμάτια του παζλ της 'κλιματική αλλαγής'. Συνεπώς, διανύοντας μία εποχή όπου η κοινωνία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη και εξαρτώμενη από τα Μέσα, θεωρείται αναγκαία η ενίσχυση του γραμματισμού των Μέσων ώστε να μπορούν οι πολίτες να αντιλαμβάνονται και να αξιολογούν την πληροφορία που δέχονται. Με άλλα λόγια, να στέκονται κριτικά στην πληροφορία που δέχονται, αξιολογώντας την ως επιστημονικά έγκυρη ή μη και συνεπώς να μπορούν να συμμετέχουν στον δημόσιο διάλογο ως υπεύθυνοι πολίτες.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ader, C. R. (1995). A Longitudinal study of agenda setting for the issue of environmental pollution. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 72(2), 300-311. doi: 10.1177/107769909507200204
- Allan, S., & Ewart, J. (2015). Citizen science, citizen journalism: news forms of environmental reporting. In Hansen, & Cox, R. (eds.), *The Routledge Handbook of Environment and Communication*, pp. 186-196. London & New York: Routledge.
- Anderson, A. G. (1997). *Media, culture and the environment*. London: UCL Press.
- Anderson, A. G. (2002). The media politics of oil spills. *Spill Science & Technology Bulletin*, 7(12), 7-15. doi:10.1016/S1353-2561(02)00048-8
- Anderson, A. G. (2014). *Media, environment and the network society*. GB: Palgrave Macmillan. doi:10.1057/9781137314086
- Arbuthnot, J., & Lingg, S. (1975). A comparison of french and american environmental behaviors, knowledge, and attitudes. *International Journal of Psychology*, 10(4), 275-281. doi:10.1080/00207597508247339
- Atav, E., Altunoğlu, B. D., & Sönmez, S. (2015). The determination of the environmental attitudes of secondary education students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 1391-1396. doi:10.1016/j.sbspro.2015.01.765
- Bakir, V. (2005). Greenpeace v. shell: Media exploitation and the social amplification of risk framework (SARF). *Journal of Risk Research*, 8(7-8), 679-691. doi:10.1080/13669870500166898
- Bamberg, S., & Möser, G. (2007). Twenty years after hines, hungerford, and tomara: A new meta-analysis of psycho-social determinants of pro-environmental behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 27(1), 14-25. doi:10.1016/j.jenvp.2006.12.002
- Bauer, M. W. (2008). Survey research and the public understanding of science. In Bucchi, M. & Trench, B. (Eds.), *Handbook of public communication of science and technology*, pp 111-130. London & New York: Routledge.
- Bauer, M., Durant, J., & Geoffrey Evans, G. (1994). European Public Perceptions of Science. *International Journal of Public Opinion Research*, 6(2), 163-186. doi:10.1093/ijpor/6.2.163

- Bauer, M. W., & Bucchi, M. (2007). *Journalism, science and society: Science communication between news and public relations* doi:10.4324/9780203942314
- Bauer, M.W., Allum, N., & Miller, S. (2007). What can we learn from 25 years of PUS survey research? Liberating and expanding the agenda. *Public Understanding of Science*, 16(1), 79-95. doi:10.1177/0963662506071287
- Bauer, M.W. (2009). The Evolution of Public Understanding of Science – Discourse and Comparative Evidence. *Science, Technology and Society*, 14(2), pp. 221-240.
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative research methods for the social sciences* (4th ed.). Boston: Allyn
- Berelson, B. (1949). What missing newspaper means? In P. Lazarsfeld and F. Stanton, eds. *Communication Research 1948-1949*. New York: Harper and Row.
- Berelson, B., & Salter, P. J. (1946). Majority and minority americans: An analysis of magazine fiction. *Public Opinion Quarterly*, 10(2), 168-190. doi:10.1093/poq/10.2.168
- Besley, J., & Nisbet, M. (2011). How Scientists view the public, the media and the potential process. *Public Understanding of Science*, 22(6), pp. 644-659.
- Bevan, S., Jennings, W., & Wlezien, C. (2016). An analysis of the public's personal, national and EU issue priorities. *Journal of European Public Policy*, 23(6), 871-887. doi:10.1080/13501763.2015.1070191
- Blake, J. (1999). Overcoming the 'value-action gap' in environmental policy: Tensions between national policy and local experience. *Local Environment*, 4(3), 257-278. doi:10.1080/13549839908725599
- Boykoff, J. M. (2011). *Who Speaks for the Climate? Making Sense of Media Reporting on Climate Change*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Boykoff, M. T., & Boykoff, J. M. (2004). Balance as bias: Global warming and the US prestige press. *Global Environmental Change*, 14(2), 125-136. doi:10.1016/j.gloenvcha.2003.10.001
- Boykoff, T. M. & Roberts, J. T. (2007). Media coverage of climate change: current trends, strengths, weaknesses. *Human Development Report 2007/8*, 2007(3), 1-53. Available: http://hdr.undp.org/sites/default/files/boykoff_maxwell_and_roberts_j._timmons.pdf

- Brennan, J. (1974). *The Conscious Communicator; making communication work in the workplace*. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Co.
- Broadbent, J., Sonnett, J., Botetzagias, I., Carson, M., Carvalho, A., Chien, Y. J., . . . Zhengyi, S. (2016). Conflicting climate change frames in a global field of media discourse. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 2, 237802311667066. doi:10.1177/2378023116670660
- Brothers, C. C. (1991). The impact of television news on public environmental knowledge. *The Journal of Environmental Education*, 22(4), 22-29.
- Bryman, A. and Bell, E. (2007). *Business research methods*. 2nd edition. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Bucchi, M. (2008). Of deficits, deviations and dialogues: theories of public communication of science. In Bucchi, M. & Trench, B. (Eds.), *Handbook of public communication of science and technology*, pp 57-76. London & New York: Routledge.
- Bucchi, M. & Trench, B. (2008). Introduction. In Bucchi, M. & Trench, B. (Eds.), *Handbook of public communication of science and technology*, pp 1-4. London & New York: Routledge.
- Buckingham, D. (2008). *Youth, identity, and digital media*. Cambridge: The MIT Press Open.
- Burgess, J., Harrison, C. M., & Filius, P. (1998). Environmental Communication and the Cultural Politics of Environmental Citizenship. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 30(8), 1445–1460. <https://doi.org/10.1068/a301445>
- Burgess, J., Stirling, A., Clark, J., Davies, G., Eames, M., Staley, K., & Williamson, S. (2007). Deliberative mapping: A novel analytic-deliberative methodology to support contested science-policy decisions. *Public Understanding of Science*, 16(3), 299-322. doi:10.1177/0963662507077510
- Burns, J.M.C. (2010). Cross-case synthesis and analysis. In Mills, A.J., Durepos, G. and Wiebe, E. (eds.) *Encyclopedia of case study research*, Volume I, California: SAGE Publications, 264-266.
- Carter, R. F., Stamm, K. R., & Heintz-Knowles, K. (1992). Agenda-setting and consequentiality. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 69(4), 868-877. doi:10.1177/107769909206900407

- Carvalho, A. (2007). Ideological cultures and media discourses on scientific knowledge: Re-reading news on climate change. *Public Understanding of Science*, 16(2), 223-243. doi:10.1177/0963662506066775
- Castrechini, A., Pol, E., & Guàrdia-Olmos, J. (2014). Media representations of environmental issues: From scientific to political discourse. *European Review of Applied Psychology*, 64(5), 213-220. doi:10.1016/j.erap.2014.08.003.
- Ceron, A., & Memoli, V. (2015). Trust in government and media slant: A cross-sectional analysis of media effects in twenty-seven european countries. *International Journal of Press/Politics*, 20(3), 339-359. doi:10.1177/1940161215572634
- Chan, K. K. W. (1998). Mass media and environmental knowledge of secondary school students in hong kong. *The Environmentalist*, 19(2), 85-97. doi:10.1023/A:1006636832732
- Christidou, V., Dimopoulos, K., Koulaidis, V. (2004). Constructing Social Representations of Science and Technology: the role of Metaphors in the Press and Popular Scientific Magazines. *Public Understanding of Science*, 13(4), pp. 347-362.
- Cialdini, R. B., & Trost, M. R. (1998). Social influence: Social norms, conformity and compliance. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (p. 151–192). McGraw-Hill
- CIEA. (2000). A New Model of Environmental Communication for Europe from Consumption to Use of Information, Expert Corner Report, Centre of Environmental Information Studies/European Environmental Agency. Available at: <https://www.eea.europa.eu/publications/92-9167-125-8/download> (last access: 19/8/2018).
- Clark, R. E. (1983). Reconsidering research on learning from media. *Review of Educational Research*, 53(4), 445-459. doi:10.3102/00346543053004445
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2018). *Research methods in education* (8th ed.). London: Routledge.
- Comby, E., Le Lay, Y., & Piégay, H. (2014). How chemical pollution becomes a social problem. Risk communication and assessment through regional newspapers during the management of PCB pollutions of the Rhône River (France). *Science of the Total Environment*, 482-483, 100-115. doi:10.1016/j.scitotenv.2014.02.137

- Connolly-Ahern, C., Ahern, L., & Bortree, D. (2009). The effectiveness of stratified constructed week sampling for content analysis of electronic news source archives: AP newswire, business wire, and PR newswire. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 86(4), 862-883.
- Corbett, J. B., & Durfee, J. L. (2004). Testing public (un)certainty of science: Media representations of global warming. *Science Communication*, 26(2), 129-151. doi:10.1177/1075547004270234
- Corner, A., Roberts, O., Chiari, S., Völler, S., Mayrhuber, E. S., Mandl, S., & Monson, K. (2015). How do young people engage with climate change? The role of knowledge, values, message framing, and trusted communicators. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 6(5), 523-534. doi:10.1002/wcc.353
- Creswell, J. W. (1994). *Research Design: Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into Practice*, 39(3), 124-130. doi:10.1207/s15430421tip3903_2
- Daamen, D.D.L. & VanderLans, I.A. (1995). The Changeability of Public Opinions about New Technology: Assimilation Effects in Attitude Surveys, in M. Bauer (ed.) *Resistance to New Technology*, pp. 81–96. Cambridge: Cambridge University Press
- Dale, E. (1954). Introduction. In Henry, N. B. (ed.) *Mass media and education, The 53rd yearbook of the National Society for the study of education, Part II* pp. 1-9. Chicago, IL: National Society for the Study of Education
- Deacon, L., Baxter, J., & Buzzelli, M. (2015). Environmental justice: An exploratory snapshot through the lens of Canada's mainstream news media: Environmental justice. *The Canadian Geographer / Le Géographe Canadien*, 59(4), 419-432. doi:10.1111/cag.12223
- Dearing, J. W., & Rogers, E. M. (1996). *Agenda-Setting Communication Concepts 6*. London: Sage Publications
- Delshad, A., & Raymond, L. (2013). Media framing and public attitudes toward biofuels. *Review of Policy Research*, 30(2), 190-210. doi:10.1111/ropr.12009
- DeLuca, K. M., & Turcotte, M. (2001). *Image politics: The new rhetoric of environmental activism*. Toronto: Canadian Journal of Communications Corporation.

- Dimopoulos, K., & Koulaidis, V. (2002). The socio-epistemic constitution of science and technology in the Greek press: An analysis of its presentation. *Public Understanding of Science*, 11(3), 225-241. doi:10.1088/0963-6625/11/3/302
- Dolnicar, S., & Grün, B. (2009). Environmentally Friendly Behavior: Can Heterogeneity Among Individuals and Contexts/Environments Be Harvested for Improved Sustainable Management? *Environment and Behavior*, 41(5), 693–714. doi:10.1177/0013916508319448
- Doulton, H., & Brown, K. (2009). Ten Years to Prevents Catastrophe? Discourses of Climate Change and International Development in the UK Press. *Global Environmental Change*, 19(2009), pp. 191-202.
- Durant, J., Bauer, M., Midden, C., Gaskell, G. and Liakopoulos, M. (2000). Two Cultures of Public Understanding of Science, in M. Dierkes and C. von Grote (eds) *Between Understanding and Trust: The Public, Science and Technology*, pp. 131–56. Amsterdam: Harwood Academic Publishers
- Dunlap, R. E. (2008). The new environmental paradigm scale: From marginality to worldwide use. *The Journal of Environmental Education*, 40(1), 3-18. doi:10.3200/JOEE.40.1.3-18
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., & Jones, R. E. (2000). Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 56(3), 425-442.
- Eden, S., & Geoghegan, H. (2017). Environmental Issues and public understanding. In Richardson, D., Castree, N., Goodchild, M. F., Kobayashi, A., Weidong Liu, W., and Marston, R. A. (Eds.) *The International Encyclopedia of Geography*, pp. 1-9. New York: John Wiley & Sons, Ltd. doi:10.1002/9781118786352.wbieg1065
- Eilam, E., & Trop, T. (2012). Environmental attitudes and environmental behavior-Which is the horse and which is the cart? *Sustainability*, 4(9), 2210-2246. doi:10.3390/su4092210
- Einsiedel, E.F. (1994). Mental Maps of Science: Knowledge and Attitudes among Canadian Adults, *International Journal of Public Opinion Research* 6(1), 35–44 doi: 10.1093/ijpor/6.1.35
- Einsiedel, E.F. (2005). Understanding ‘Publics’ in the Public Understanding of Science. In Dierkes, M. & Grote, C. V. (Eds.) *Between understanding and trust*, pp. 144-150 London & New York: Routledge.

- Eisenhardt, E. M. (1989). Building theories from case study research. *Academy of Management Review*, 14(4), 532-550.
- Eisner, E. W. (1991). *The enlightened eye: qualitative inquiry and the enhancement of educational practice*, New York: Macmillan Publishing.
- European Commission (2012): Eurobarometer 68.2 (Nov-Dec 2007). TNS OPINION & SOCIAL, Brussels [Producer]. GESIS Data Archive, Cologne. ZA4742 Data file Version 4.0.1, doi:10.4232/1.10986
- European Commission (2014): Eurobarometer 75.2 (2011). TNS OPINION & SOCIAL, Brussels [Producer]. GESIS Data Archive, Cologne. ZA5480 Data file Version 4.0.1, doi:10.4232/1.11853
- European Commission, Brussels (2015): Eurobarometer 81.3 (2014). TNS Opinion, Brussels [producer]. GESIS Data Archive, Cologne. ZA5914 Data file Version 2.0.0, doi:10.4232/1.12249
- European Commission and European Parliament, Brussels (2018): Eurobarometer 88.1 (2017). TNS opinion, Brussels [producer]. GESIS Data Archive, Cologne. ZA6925 Data file Version 1.0.0, doi:10.4232/1.12959, Relevant files can be accessed and download from:<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2156> last access 12/2/2017
[https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=6925&search=Eurobarometer%208.1%20\(2017\)&search2=&field=TI&field2=&DB=e&tab=0¬abs=&nf=1&af=&ll=10](https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=6925&search=Eurobarometer%208.1%20(2017)&search2=&field=TI&field2=&DB=e&tab=0¬abs=&nf=1&af=&ll=10)
 last access 12/2/2017
- Evans, G. & Durant, J. (1995). The Relationship between Knowledge and Attitudes in the Public Understanding of Science in Britain, *Public Understanding of Science* 4(1), 57–74. doi: 10.1088/0963-6625/4/1/004
- Fairclough, N. (2003). *Analyzing discourse*. London, United Kingdom: Routledge
- Felt, U. (2005). Why Should the Public ‘Understand’ Science? A Historical Perspective on Aspects of the Public Understanding of Science. In Dierkes, M. & Grote, C. V. (Eds.) *Between understanding and trust*, pp 4-26. London & New York: Routledge.
- Fien, J. (2001). *Education for sustainability: reorienting Australian schools for a sustainable future*, Fitzroy: Australian Conservation Foundation.
- Fien, J. & Gough, A. (2000). Environmental education in R. Gilbert (Ed.) *Studying society and environment A handbook for teachers*, pp. 200-216 South Melbourne: Macmillan.

- Gans, H. J. (1980). *Deciding what's news: A study of CBS evening news, NBC nightly news, newsweek and time*. New York: Vintage.
- GAO, (1996). Content analysis: A methodology for structuring and analyzing written material, Washington, DC, available at: www.gao.gov/products/PEMD_10.3.1, last access 10/3/2015.
- Gaskell, G., Wright, D. and O'Muircheartaigh, C. (1993). Measuring Scientific Interest: The Effect of Knowledge Questions on Interest Ratings. *Public Understanding of Science* 2(1), 39–58, doi:10.1088/0963-6625/2/1/003
- Giannoulis, C., Botetzagias, I., & Skanavis, C. (2010). Newspaper reporters' priorities and beliefs about environmental journalism: An application of Q-methodology. *Science Communication*, 32(4), 425-466. doi:10.1177/1075547010364927.
- Gooch, G. D. (1996). Environmental concern and the Swedish press: A case study of the effects of newspaper reporting, personal experience and social interaction on the public's perception of environmental risks. *European Journal of Communication*, 11(1), 107-127. doi:10.1177/0267323196011001005
- Goulding, C. (2002). *Grounded theory: a practical guide for management, business and market researchers*. London: Sage Publications.
- Grantham, S., & Vieira, E. T. (2014). Risk dimensions and political decisions frame environmental communication: A content analysis of seven U.S. newspapers from 1970-2010. *Applied Environmental Education & Communication*, 13(2), 91-98. doi:10.1080/1533015X.2014.944633
- Grote, C. V., & Dierkes, M. (2005). Public Understanding of Science and Technology: state of the art and consequences for future research. In Dierkes, M. & Grote, C. V. (Eds.) *Between understanding and trust*, pp 234-245. London & New York: Routledge.
- Grunert, C.S. (1993). Everybody Seems Concerned About the Environment: But Is This Concern Reflected in (Danish) Consumers' Food Choice in *E-European Advances in Consumer Research* Volume 1, eds. W. Fred Van Raaij and Gary J. Bamossy, Provo, UT : Association for Consumer Research, Pages: 428-433.
- Gunther, A. C., & Storey, J. D. (2003). The influence of presumed influence. *Journal of Communication*, 53(2), 199-215. doi:10.1093/joc/53.2.199
- Halkia, K. (2003). Teachers' views and attitudes towards the communication code and the rhetoric used in press science articles. In Psillos, D., Kariotoglou, P. Tselfes, V.,

- Hatzikraniotis, E., Fassouloupoulou, G. & Kallery, M. (Eds.) *Science Education Research in the Knowledge-Based Society*, pp. 415-423, Kluwer Academic Publishers: Netherlands.
- Halkia, K. & Mantouridis, D. (2005). Students' Views and Attitudes towards the Communication Code Used in Press Articles about Science, *International Journal of Science Education*, 27(12), 1395-1411. doi:10.1080/09500690500102912
- Χαλκιά, Κ. & Θεοδωρίδης, Μ. (2012). Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) και Εκπαίδευση στις Φυσικές Επιστήμες: Η αξιοποίηση των ΜΜΕ στη διδασκαλία των φυσικών επιστημών, 8ο Κεφάλαιο (σελ. 158-180) στο βιβλίο *Θεωρητικές και Διδακτικές προσεγγίσεις στις Φυσικές Επιστήμες* (Επιμέλεια Μ. Ευαγόρου, Λ. Αβραμίδου), Εκδόσεις Διάδραση
- Hannigan, J.A. (1995). *Environmental Sociology: A Social Constructionist Perspective*, London: Routledge.
- Hansen, A., Cottle, S., Negrine, R. M., & Newbold, C. (1998). *Mass communication research methods*. London: Macmillan.
- Hansen, A. (1991). The media and the social construction of the environment. *Media, Culture & Society*, 13(4), 443–458. doi:10.1177/016344391013004002
- Hansen, A. (2011). Communication, Media and Environment: Towards Reconnecting Research on the Production, Content and Social Implications of Environmental Communication. *International Communication Gazette*, 73(7), pp. 7-25.
- Happer, C., & Philo, G. (2013). The role of the media in the construction of public belief and social change. *Journal of Social and Political Psychology*, 1(1), 321-336. doi:10.5964/jspp.v1i1.96
- Hart, A. (1997). *Understanding the Media a practical guide*, London & New York: Routledge
- Hay, I. (2000). *Qualitative research methods in human geography*. Southern Melbourne: Oxford University Press.
- Herman, E.S. & Chomsky, N. (1988). *Manufacturing consent: The political economy of the Mass Media*. New York: Pantheon
- Hessing, M. (2003). Green Mail: The social construction of environmental issues through letters to the Editor. *Canadian Journal of Communication*, 28(2003) 25-42

- Hines, J. M., Hungerford, H. R. & Tomera, A. N. (1987). Analysis and Synthesis of Research on Responsible Environmental Behavior: A Meta-Analysis, *The Journal of Environmental Education*, 18:2, 1-8. doi:10.1080/00958964.1987.9943482
- Holbert, R. L., Kwak, N., & Shah, D. V. (2003). Environmental concern, patterns of television viewing, and pro-environmental behaviors: Integrating models of media consumption and effects. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 47(2), 177-196. doi:10.1207/s15506878jobem4702_2
- Horlick-Jones, T. (2002). Social theory and the politics of risk, *Journal of Contingencies and crisis management*, 6(1) 64-67. doi:10.1111/1468-5973.00069
- House of Lords (2000). *Science and Technology Third Report*, Science and Technology Committee Publications. Available from: <https://publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldselect/ldsctech/38/3801.htm>
- Huang, H. (2015). Media use, environmental beliefs, self-efficacy, and pro-environmental behavior. *Journal of Business Research*, 69(6), 2206-2212. doi:10.1016/j.jbusres.2015.12.031
- Hungerford, H. R., & Volk, T. L. (1990). Changing learner behavior through environmental education. *Journal of Environmental Education*, 21(3), 8-21. doi:10.1080/00958964.1990.10753743
- Hurlimann, A., & Dolnicar, S. (2012). Newspaper coverage of water issues in Australia. *Water Research*, 46(19), 6497-6507. doi:10.1016/j.watres.2012.09.028
- Iyengar, S. (1991). *American politics and political economy series. Is anyone responsible? How television frames political issues*. University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226388533.001.0001>
- IPCC, (2007). Summary for Policymakers, *Climate Change 2007: The physical science basis*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA.
- Irwin, A. & Wynne, B. (1996). *Misunderstanding Science? The Public Reconstruction of Science and Technology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jasanoff, S. (2005). *Designs on Nature: Science and Democracy in Europe and the United States*. Princeton: Princeton University Press.
- Jiménez S. M., & Lafuente, R. (2010). Defining and measuring environmental consciousness. *Revista Internacional De Sociología*, 68(3), 731-755. doi:10.3989/ris.2008.11.03

- Kaiser, F. G., Ranney, M., Hartig, T., Bowler, P. A. (1999). Ecological behavior, environmental attitude, and feelings of responsibility for the environment. *European Psychologist*, 4(2), 59-74. doi:10.1027//1016-9040.4.2.59
- Kaiser, F. G., & Wilson, M. (2004). Goal-directed conservation behavior: The specific composition of a general performance. *Personality and Individual Differences*, 36(7), 1531-1544. doi:10.1016/j.paid.2003.06.003
- Kallgren, C. A., Reno, R. R., & Cialdini, R. B. (2000). A focus theory of normative conduct: When norms do and do not affect behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(8), 1002-1012. doi:10.1177/01461672002610009
- Karlberg, M. (1997). News and Conflict How Adversarial News Frame Limit Public Understanding of Environmental Issues. *Alternative Journal*, 23(1), pp. 22-27.
- Kaye, J., & Quinn, S. (2010). *Funding journalism in the digital age Business models, strategies, issues and trends*, New York: Peter Lang.
- Kollas, S. & Halkia, K. (2016). Second Chance Schools in Greece: A Critical Analysis of Science Teachers' Views and Practices on Designing Scientific Literacy Curricula In Papadouris, N., Hadjigeorgiou, A. & Constantinou C. (Eds.), *Insights from Research in Science Teaching and Learning Selected Papers from the ESERA 2013 Conference*, p. 289-305, Springer: London (ISBN 978-3-319-20074-3).
- Kollmuss A., & Agyeman, J. (2002). Mind the Gap: Why do people act environmentally and what are the barriers of proenvironmental behavior. *Environmental Education Research*, 8(3), pp. 239-260.
- Kostarella, I., Theodosiadou, S., Tsantopoulos, G. (2013). The Coverage of Environmental Issues by the Greek Media from the Editor's Perspective, 1st Global Virtual Conference: Ecology Section, April 8-12.2013.
- Krause, D. (1993). Environmental consciousness: An empirical study. *Environment and Behavior*, 25(1), 126-142. doi:10.1177/0013916593251007
- Krippendorff, K. (2004). Reliability in content analysis: Some common misconceptions and recommendations. *Human Communication Research*, 30(3), 411-433. doi:10.1111/j.1468-2958.2004.tb00738.x
- Krippendorff, K., & Sage Publications, i. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed.). Thousand Oaks, Calif: Sage.

- Lacy, S., Riffe, D., Stoddard, S., Martin, H., & Chang, K. (2001). Sample size for newspaper content analysis in multi-year studies. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 78(4), 836-845. doi:10.1177/107769900107800414
- Lane, S. N., Odoni, N., Landström, C., Whatmore, S. J., Ward, N., & Bradley, S. (2011). Doing flood risk science differently: An experiment in radical scientific method. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 36(1), 15-36. doi:10.1111/j.1475-5661.2010.00410.x
- Lewis, S. C. (2008). Where young adults intend to get news in five years. *Newspaper Research Journal*, 29(4), 36-52. doi:10.1177/073953290802900404
- Liao, Y., Ho, S. S., & Yang, X. (2016). Motivators of pro-environmental behavior: Examining the underlying processes in the influence of presumed media influence model. *Science Communication*, 38(1), 51-73. doi:10.1177/1075547015616256
- Logan, R. A., Fears, L., & Wilson, N. F. (1997). *Social responsibility in science news: Four case studies*. Washington, D.C.: The Media Institute
- Logan, R. A., Zengjun, P., & Wilson, N. F. (2000). Science and medical coverage in the los angeles times and the washington post: A six-year perspective. *Science Communication*, 22(1), 5-26. doi:10.1177/1075547000022001002
- Long, M., Slater, M. D., Boiarsky, G., Stapel, L., & Keefe, T. (2005). Obtaining nationally representative samples of local news media outlets. *Mass Communication and Society*, 8(4), 299-322. doi:10.1207/s15327825mcs0804_2
- Luke, D. A., Caburnay, C. A., & Cohen, E. L. (2011). How much is enough? New recommendations for using constructed week sampling in newspaper content analysis of health stories. *Communication Methods and Measures*, 5(1), 76-91. doi:10.1080/19312458.2010.547823
- Lyytimaki, J. (2014). Bad nature: Newspaper Representations of Ecosystem Disservices. *Urban Forestry & Urban Greening*, 13(2014), p.p. 418-424.
- Manolas, E. (2015). Promoting pro-environmental behavior: overcoming barriers. *AEJES*, 1(1), 13-21.
- Μαντζουρίδης, Δ., Χαλκιά, Κ. & Σκορδούλης, Κ. (2011). Άρθρα επιστήμης του τύπου: Ο μετασχηματισμός τους σε εκπαιδευτικό υλικό και η χρήση τους στη διδασκαλία των φυσικών επιστημών. Στο Παπαγεωργίου, Γ & Κουντουριώτης, Γ. (Επ.), Πρακτικά 7^{ου} Συνεδρίου Διδακτικής των Φυσικών Επιστημών και Νέων Τεχνολογιών στην

Εκπαίδευση - Αλληλεπιδράσεις Εκπαιδευτικής Έρευνας και Πράξης στις Φυσικές Επιστήμες, σελ. 492-499. <http://www.enepnet.gr/library/praktika/2011-b-praktika.pdf>, ημερομηνία πρόσβασης 18/06/20.

- Massey, B. L., & Haas, T. (2002). Does making journalism more public make a difference? A critical review of evaluative research on public journalism. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 79(3), 559-586. doi:10.1177/107769900207900303
- Masud, M. M., Akhtar, R., Afroz, R., Al-Amin, A. Q., & Kari, F. B. (2015). Pro-environmental behavior and public understanding of climate change. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 20(4), 591-600. doi:10.1007/s11027-013-9509-4
- Marquart-Pyatt, S. T. (2012). Contextual influences on environmental concerns cross-nationally: A multilevel investigation. *Social Science Research*, 41(5), 1085-1099. doi:10.1016/j.ssresearch.2012.04.003
- Mathur, V. & Kumari, M. (2013). Environmental consciousness: An indicator of higher consciousness. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 3(8), 1-5.
- Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. *FQS*, 1(2), <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2385>
- Mazur, A., & Lee, J. (1993). Sounding the global alarm: Environmental issues in the US national news. *Social Studies of Science*, 23(4), 681-720. doi:10.1177/030631293023004003
- McComas, K. A., & Simone, L. M. (2003). Media coverage of conflicts of interest in science. *Science Communication*, 24(4), 395-419. doi:10.1177/1075547003024004001
- McQuail, D. (1992). *Media communication theory an introduction*, London: Sage Publications.
- McMillan, J. H. & Schumacher, S. (2001). *Research in education: A conceptual understanding* (5th ed.). New York: Harper Collins
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: a guide to design and implementation*. 3rd edition. San Francisco: Jossey Bass.
- Meyer, A. (2015). Does education increase pro-environmental behavior? evidence from europe. *Ecological Economics*, 116, 108-121. doi:10.1016/j.ecolecon.2015.04.018
- Miller, JD. (1983). Scientific literacy: a conceptual and empirical review. *Daedalus* 112(2):29–

- Miller, J. D. (1998). The measurement of civic scientific literacy. *Public Understanding of Science*, 7(3), 203-223. doi:10.1088/0963-6625/7/3/001
- Miller, J. D. (2000). The development of civic scientific literacy in the United States. In: Kumar DD, Chubin, D. (eds) *Science, technology, and society: a sourcebook on research and practice*. Plenum Press, New York, pp 21–47
- Miller, D. J. (2004). Public Understanding of, and Attitudes toward, Scientific Research: What we know and what we need to know. *Public Understanding of Science*, 13 (3), pp. 273-294.
- Miller, J.D. (2015). Public Understanding of Science, Assessment of. In: Gunstone R. (eds) *Encyclopedia of Science Education*. Springer, Dordrecht
- Miller, J.D. & Pardo, R. (2005). Civic scientific literacy and attitude to science and technology: A comparative analysis of the European Union, the United States, Japan and Canada, In Dierkes, M. & Grote, C. V. (Eds.) *Between understanding and trust*, pp 54-88. London & New York: Routledge.
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. 2nd edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Neuendorf, K. A. (2017). *The content analysis guidebook*. (2nd ed.) Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Nisbet, M. C., & Lewenstein, B. V. (2002). Biotechnology and the American media: The policy process and the elite press, 1970 to 1999. *Science Communication*, 23(4), 359-391. doi:10.1177/107554700202300401
- Nisbet, M. C., & Myers, T. (2007). The polls trends: Twenty years of public opinion about global warming. *Public Opinion Quarterly*, 71(3), 444-470. doi:10.1093/poq/nfm031
- Nitz, M. (2000). The Media as a tool for communication on the environmental and sustainability, The Millennium conference on Environmental Education and communication, MESPOM.
- Ogotu, J. (2009). *Researching communications: A practical guide to methods in media and cultural analysis, 2nd edition*. THOUSAND OAKS: SAGE PUBLICATIONS INC. doi:10.1177/17504813090030010502
- O'Donnell, C., & Rice, R. E. (2008). Coverage of environmental events in US and UK newspapers: Frequency, hazard, specificity, and placement. *International Journal of Environmental Studies*, 65(5), 637-654. doi:10.1080/00207230802233548

- O'Neill, J.F. (2013). Image Matters: Climate Change imagery in the US, UK, and Australian newspapers. *Geoforum*, 49(2013), pp. 10-19.
- Owens, S. (2000). 'Engaging the Public': Information and Deliberation in Environmental Policy. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 32(7), 1141–1148. doi:10.1068/a3330
- Pan, Z., & Kosicki, G. M. (1993). Framing analysis: An approach to news discourse. *Political Communication*, 10(1), 55-75. doi:10.1080/10584609.1993.9962963
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1993). Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας, Αθήνα
- Pardo, R. & Calvo, F. (2002). Attitudes toward Science among the European Public: A Methodological Analysis. *Public Understanding of Science*, 11(2), p.p. 115-195.
- Pasquaré, F. A., & Oppizzi, P. (2012). How do the media affect public perception of climate change and geohazards? An Italian case study. *Global and Planetary Change*, 90-91, 152-157. doi:10.1016/j.gloplacha.2011.05.010
- Peters, J. D. (2008). Communication: History of Ideas. In the International Encyclopedia of communication. doi:10.1002/9781405186407.wbiecc075
- Petkou, D., Tsantopoulos, G., Manolas, E., & Skanavis, C. (2018). Impact of the mass media on the attitudes and behaviour of elementary school teachers. *Journal of Environmental Protection and Ecology*, 19(1), 373-381.
- Philo, G. (2008). active audiences and the construction of public knowledge. *Journalism Studies*, 9(4), 535-544. doi:10.1080/14616700802114217
- Philo, G., Miller, D., & Happer, C. (2015). Circuits of communication and structures of power: The sociology of the mass media. In M. Holborn (Ed.), *Contemporary sociology*. London, United Kingdom: Polity
- Pirani, E., & Secondi, L. (2011). Eco-friendly attitudes: What european citizens say and what they do. *International Journal of Environmental Research*, 5(1), 67-84.
- Prasad, B.D. (2008). Content analysis: A method of Social Science Research, In D.K. Lal Das (ed) *Research Methods for Social Work*, (pp.174-193), New Delhi: Rawat Publications.
- Priest, S. (2013). Critical science literacy: What citizens and journalists need to know to make sense of science. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 33(5-6), 138-145. doi:10.1177/0270467614529707

- Prpić, K. (2011). Science, the public, and social elites: How the general public, scientists, top politicians and managers perceive science. *Public Understanding of Science*, 20(6), 733-750. doi:10.1177/0963662510366363
- Rademakers, L., (2004). *Examining the handbooks on Environmental Journalism: A Qualitative Document Analysis and Response to the Literature*. Graduate Theses and Dissertations. <https://scholarcommons.usf.edu/etd/1207/>
- Reynolds, T. W., Bostrom, A., Read, D., & Morgan, M. G. (2010). Now what do people know about global climate change? survey studies of educated laypeople. *Risk Analysis*, 30(10), 1520-1538. doi:10.1111/j.1539-6924.2010.01448.x
- Robelia, B., & Murphy, T. (2012). What do people know about key environmental issues? A review of environmental knowledge surveys. *Environmental Education Research*, 18(3), 299-321. doi:10.1080/13504622.2011.618288
- Royal Society, (1985). *The Public Understanding of Science*, Report of a Royal Society in London, 1985.
- Riffe, D., Aust, C., & Lacy, S. (1993). The effectiveness of random, consecutive day and constructed week sampling in newspaper content-analysis. *Journalism Quarterly*, 70(1), 133-139.
- Riffe, D., Lacy S., Figo G.F. (2008). *Analyzing Media Messages using Quantitative Content Analysis in Research*, 2nd edition, accessed via Taylor & Francis e-Library.
- Roberts, C. W. (1997). *Text analysis for the social sciences: Methods for drawing statistical inferences from texts and transcripts*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Saad, G. (2006). Applying evolutionary psychology in understanding the darwinian roots of consumption phenomena. *Managerial and Decision Economics*, 27(2/3), 189-201. doi:10.1002/mde.1292
- Sampei, Y., & Aoyagi-Usui, M. (2009). Mass-media coverage, its influence on public awareness of climate-change issues, and implications for Japan's national campaign to reduce greenhouse gas emissions. *Global Environmental Change*, 19(2), 203. doi:10.1016/j.gloenvcha.2008.10.005
- Sapp, S. G., Korsching, P. F., Arnot, C., & Wilson, J. J. H. (2013). Science communication and the rationality of public opinion formation. *Science Communication*, 35(6), 734-757. doi:10.1177/1075547013480491

- Sarigöllü, E. (2009). A cross-country exploration of environmental attitudes. *Environment and Behavior*, 41(3), 365-386. doi:10.1177/0013916507313920
- Scherbaum, C. A., Popovich, P. M., & Finlinson, S. (2008). Exploring individual-level factors related to employee energy-conservation behaviors at work. *Journal of Applied Social Psychology*, 38(3), 818–835. doi:10.1111/j.1559-1816.2007.00328.x
- Scheufele, D., & Tewksbury, D. (2007). Framing, agenda setting, and priming: The evolution of three media effects models. *Journal of Communication*, 57(1), 9-20. doi:10.1111/j.1460-2466.2006.00326.x
- Schiele, B. (2014). Science museums and centres: evaluation and contemporary trends. In Bucchi, M. & Trench, B. (Eds.), *Handbook of public communication of science and technology*, pp 40-57. London & New York: Routledge.
- Schindel Dimick, A. (2015). Supporting youth to develop environmental citizenship within/against a neoliberal context. *Environmental Education Research: Environmental Education in a Neoliberal Climate*, 21(3), 390-402. doi:10.1080/13504622.2014.994164
- Schoenfeld, A. C., Meier, R. F., & Griffin, R. J. (1979). Constructing a social problem: The press and the environment. *Social Problems*, 27(1), 38-61. doi:10.1525/sp.1979.27.1.03a00040
- Schultz, W.P. Azar M. Khazian, A.M. & Adam C. Zaleski, A.C. (2008). Using normative social influence to promote conservation among hotel guests, *Social Influence*, 3(1), 4-23. doi: 10.1080/15534510701755614
- Schultz, P. W., Nolan, J. M., Cialdini, R. B., Goldstein, N. J., & Griskevicius, V. (2007). The constructive, destructive, and reconstructive power of social norms. *Psychological Science*, 18(5), 429-434. doi:10.1111/j.1467-9280.2007.01917.x
- Seakins A., & Hobson M. (2017). Public Understanding of Science. In: Taber K.S., Akpan B. (eds) *Science Education. New Directions in Mathematics and Science Education*. Sense Publishers, Rotterdam
- Sevenans, J., Walgrave, S., & Joanna Epping, G. (2016). How political elites process Information from the news: The cognitive mechanisms behind behavioral political agenda setting effects. *Political Communication*, 1-23. doi:10.1080/10584609.2016.1153543.
- Shah, H.M., Muhammad Yaqoub, M., Kausar, S., & Kumar, A. (2016). Correlation Between Newspapers' Agenda and Public Agenda on National Issues during General Elections

- 2013 in Pakistan, *International Journal of Journalism and Communication*. 1(1), 1-10.
doi: 10.11648/j.ijjc.20160101.12
- Shang, W., Zheng, H., Wang, Z., Baimaqzong, B., & Wei, Y. (2015). Newspaper coverage of water issues in china from 1950 to 2000. *Water Policy*, 17(4), 595-611.
doi:10.2166/wp.2014.219
- Sharma, K., & Bansal, M. (2013). "Environmental consciousness, its antecedents and behavioural outcomes", *Journal of Indian Business Research*, 5(3), pp. 198-214.
- Shen, B.J. (1975). Scientific literacy and the public understanding of science. In: Day, S. (ed) *Communication of scientific information*. Karger, Basel, pp 44–52
- Shukla, R., & Bauer, M. (2009). Construction and validation of ‘Science Culture Index’ results from comparative analysis of engagement knowledge and attitudes to science: India & Europe, London & Delhi: Royal Society. Available from:
http://www.eaber.org/sites/default/files/documents/NCAER_Shukla_2009.pdf
- Simon, R. J. (1971). Public attitudes toward population and pollution. *The Public Opinion Quarterly*, 35(1), 93-99. doi:10.1086/267869
- Σκαναβή, Κ. (2004). Περιβάλλον και Επικοινωνία: δικαίωμα στην επιλογή, Αθήνα: Καλειδοσκόπιο
- Skanavis, C. & Sakellari, M. (2008). Assessment of Environmental Intention of Journalists. *Applied Environmental Education and Communication*, 6(3-4), 233–240.
doi:10.1080/15330150701271340
- Smith, J. (2005). Dangerous News: Media Decision Making about Climate Change Risk. *Risk Analysis*, 25(6), 1471-1482. doi:10.1111/j.1539-6924.2005.00693.x
- Song, Y., & Chang, T. (2012). Selecting Daily Newspapers for Content Analysis in China: A comparison of sampling methods and sample sizes. *Journalism Studies*, 13(3), 356-369. doi:10.1080/1461670X.2011.605594
- Special Eurobarometer 295=68.2, (2008). Attitudes of European Citizens towards the Environment. European Commission, (Available at:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_295_en.pdf last access 31/3/2016)

- Special Eurobarometer 365=75.2. (2011). Attitudes of European Citizens towards the Environment. European Commission (Available at: http://ec.europa.eu/environment/pdf/ebs_365_en.pdf last access: 31/3/2016).
- Special Eurobarometer 365=75.2. (2011). Attitudes of European Citizens towards the Environment. Fact Sheet in Greek & English (Available at: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_365_fact_el_el.pdf & http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_365_fact_el_en.pdf last access: 31/3/2016)
- Special Eurobarometer 416=81.3. (2014). Attitudes of European Citizens towards the Environment. European Commission (Available at: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_416_en.pdf last access: 31/3/2016).
- Special Eurobarometer 416=81.3. (2014). Attitudes of European Citizens towards the Environment. Summary & fact sheet (Available at: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_416_sum_en.pdf & http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_416_fact_el_el.pdf last access: 31/3/2016).
- Srbnovski, M., Ismaili, M., & Zenki, V. (2014). Didactic preconditions for environmental education in the macedonian secondary schools. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 88-94. doi:10.1016/j.sbspro.2014.01.173
- Stamm, K. R., Clark, F. & Eblacas, P. R. (2000). Mass communication and public understanding of environmental problems: The case of global warming. *Public Understanding of Science*, 9(3), 219–237. doi:10.1088/0963-6625/9/3/302
- Steele, G. A. (2016). Environmental conflict and media coverage of an oil spill in Trinidad. *Negotiation and Conflict Management Research*, 9(1), 60-80. doi:10.1111/ncmr.12068
- Steg, L., & Vlek, C. A. J. (2009). Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda. *Journal of Environmental Psychology*, 29(3), 309-317. doi:10.1016/j.jenvp.2008.10.004
- Stemler, S. (2001). An overview of content analysis. *Practical Assessment, Research and Evaluation*, 7(17), 1-6
- Stempel, G. H. (1952). Research in Brief. *Journalism Bulletin*, 29(3), pp. 333–334.

- Stern, P. C. (2000). Toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-42
- Stocklmayer, S. (2015a). Public Engagement in Science. In: Gunstone R. (eds) *Encyclopedia of Science Education*. Springer, Dordrecht
- Stocklmayer, S. (2015b). Science Communication. In: Gunstone R. (eds) *Encyclopedia of Science Education*. Springer, Dordrecht
- Storksdieck, M., & Stylinski, C. (2010). The role and influence of news media on public understanding of environmental issues. In: Stevenson, R. B. & Dillon, J. (eds) *Engaging environmental education: learning, culture and agency*, Sense publishers: Rotterdam
- Tadaki, M., J. Sinner, and K. M. A. Chan. (2017). Making sense of environmental values: a typology of concepts. *Ecology and Society* 22(1):7. doi:10.5751/ES-08999-220107
- Taviss, I. (1969). Changes in the form of alienation: The 1900's vs. the 1950's. *American Sociological Review*, 34(1), 46-57. doi:10.2307/2092786
- Trumbo, C. (1996). Constructing climate change: Claims and frames in US news coverage of an environmental issue. *Public Understanding of Science*, 5(3), 269-283. doi:10.1088/0963-6625/5/3/006
- Τσαλαπάτη, Κ. (2010, 7 Ιανουαρίου). Ο Πλανήτης πεθαίνει και μεις.. Βλέπουμε τηλεόραση.. [blog post]. Αντλήθηκε από <https://ecostories.blogspot.com/2019/08/o.html>
- Tsalapati, K., & Skordoulis, C. (2018, April). The role of the Media in environmental consciousness and ways to deal with passive consumers through environmental critical education'. Paper presented at the 1st Panhellenic Conference on Critical Education, Thessaloniki, Greece
- Tsekos, C. A., & Matthopoulos, D. P. (2008). Environmental news in Greece: Evaluation of the way newspapers deal with environmental issues. *International Journal of Environmental Science*, 65(2), 209-218. doi:10.1080/00207230701832572
- Tsifodimou, K., Manolas, E., and Tsantopoulos G., (2008). Environmental Coverage in the Greek News 1997-2000: An effort to evaluate it, 1st National Environmental Policy and Management Conference, 20-22 June, Mytilini, Greece Available online at: <http://www2.env.aegean.gr/epppd/CONF2008/CONFERENCE%202008%20Praktika.pdf>, last access: 13/10/2015

- Turow, J. (1997). *Media systems in society: understanding industries, strategies and power*, Longman
- Turow, J. (2009). *Media today an introduction to mass media*, (3rd ed). New York & London: Routledge
- UNESCO (1977). The Tbilish declaration intergovernmental conference on environmental education, October 14-26, Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000032763>
- UNESCO-UNEP (1987). *International strategy for action in the field of environmental education and training for the 1990s*, International congress on environmental education and training, Moscow: Unesco.
- UNESCO (1997). Η διακήρυξη της Θεσσαλονίκης, Διεθνής Διάσκεψη «Περιβάλλον και Κοινωνία: Εκπαίδευση και ευαισθησία των πολιτών για την αειφορία», Θεσσαλονίκη, UNESCO.
- Van Dijk, T. A. (1998). Opinions and ideologies in the press. In A. Bell & P. Garrett (Eds.), *Approaches to media discourse*, pp. 21-63. Oxford, United Kingdom: Blackwell
- Valavanidis, A., & Vlachogianni, T. (2010). The Most Important and Urgent Environmental Problems in Greece in the Last Decade (2000-2010). Available from: http://195.134.76.37/scinews/Reports/Rep_Env_problems2000-10.htm
- Verney, S. (2015). Walking the 'sleeping giant' or expressing domestic dissent? Mainstreaming Euroscepticism in crisis-stricken Greece. *International Political Science Review*, 36(3), 279-295. doi: 10.1177/0192512115577146
- Wanta, W., Golan, G., & Lee, C. (2004). Agenda setting and international news: Media influence on public perceptions of foreign nations. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 81(2), 364-377. doi:10.1177/107769900408100209
- WCED, (1987). *Our common future Brundtland report*, The World Commission on Environment and Development, UN: Oxford University Press. Available at: <https://www.are.admin.ch/are/en/home/sustainable-development/international-cooperation/2030agenda/un-milestones-in-sustainable-development/1987-brundtland-report.html>
- Whitmarsh, L., Seyfang, G., & O'Neill, S. (2011). Public engagement with carbon and climate change: To what extent is the public 'carbon capable'? *Global Environmental Change*, 21(1), 56-65. doi:10.1016/j.gloenvcha.2010.07.011

- Wilson, K. M. (2002). Forecasting the future: How television Weathercasters—Attitudes and beliefs about climate change affect their cognitive knowledge on the science. *Science Communication*, 24(2), 246-268. doi:10.1177/107554702237849
- Wimmer, R., & Dominick, J. (2011). *Mass media research: An introduction* (9th ed.). Belmont: Wadsworth.
- Wynne, B. (1993). Public Uptake of Science: a Case for Institutional Reflexivity, *Public Understanding of Science* 2(4), 321–337. doi: 10.1088/0963-6625/2/4/003
- Wynne, B. (1995). Public Understanding of Science, in S. Jasanoff, G.E. Markel, J.C. Petersen and T. Pinch (eds) *Handbook of Science and Technology Studies*, pp. 361–88. London: SAGE
- Wynne, B. (1998). May the sheep safely graze? A reflexive view of the Expert–Lay knowledge divide. In Lash, S., Szerszynski, B. and Wynne, B. (eds) *Risk, Environment and Modernity*, pp. 44-84. London: SAGE Publications Ltd. doi:10.4135/9781446221983.n3
- Xiao, C. (2013). Public Attitudes toward Science and Technology and Concern for the Environment: Testing a Model of Indirect Feedback Effects. *Environment and Behavior*, 45(1), 113-137. doi:10.1177/0013916511414875
- Yin, R. (2003). *Case study research: design and methods*. 3rd edition. Thousand Oaks: Sage Publishing.
- Zhao, H., Gao, Q., Wu, Y., Wang, Y., & Zhu, X. (2014). What affects green consumer behavior in china? A case study from qingdao. *Journal of Cleaner Production*, 63, 143-151. doi:10.1016/j.jclepro.2013.05.021
- Zhao, X., Leiserowitz, A. A., Maibach, E. W., & Roser-Renouf, C. (2011). Attention to Science/Environment news positively predicts and attention to political news negatively predicts global warming risk perceptions and policy support. *Journal of Communication*, 61(4), 713-731. doi:10.1111/j.1460-2466.2011.01563.x
- Zsóka, Á., Szerényi, Z. M., Széchy, A., & Kocsis, T. (2013). Greening due to environmental education? environmental knowledge, attitudes, consumer behavior and everyday pro-environmental activities of hungarian high school and university students. *Journal of Cleaner Production*, 48, 126-138. doi:10.1016/j.jclepro.2012.11.030

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

Παρουσιάζονται οι όροι αλλά και τυχόν ορολογίες που χρησιμοποιήθηκαν εντός κειμένου όπως συναντώνται στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία καθώς και η αντίστοιχη απόδοσή τους στην ελληνική.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΟΣ
a priori coding	Εκ των προτέρων κωδικοποίηση
ABC Theory	
Active dimension	Ενεργητική διάσταση
Adversarial frame	Ανταγωνιστικό πλαίσιο
Affective dimension	Συναισθηματική διάσταση
Agenda settings	Διαμόρφωση θεματολογίας
Analysis unit	Μονάδα ανάλυσης
Backyard news	‘τα νέα της πίσω αυλής’
Beliefs	Πιστεύω
Bias	Προκατάληψη
BSE Crisis	Κρίση της σπογγώδους εγκεφαλοπάθειας
Civic literacy	Πολιτικός γραμματισμός
Coding scheme	Σχήμα κωδικοποίησης
Coding unit	Μονάδα ανάλυσης
Cognitive dimension	Γνωστική διάσταση
Conceptualizing variable	Εννοιολογικός σχηματισμός μεταβλητής
Consumer literacy	Καταναλωτικός γραμματισμός
Context unit	Μονάδα περιεχομένου
Cultural scientific literacy	Πολιτισμικός επιστημονικός γραμματισμός
Culture of the newsroom	Κουλτούρα ειδησεογραφίας
Deductive	Επαγωγικό
Dispositional dimension	Ψυχολογική διάσταση
Emerging coding	Αναδυόμενη κωδικοποίηση
Episodic frame	Περιπτωσιολογικό πλαίσιο
Eurobarometer	Ευρωβάρόμετρο
Experts	ειδικοί

Explanatory article	Άρθρο επεξήγησης
Framing	Πλαισίωση
GM Foods	Γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα
Informative article	Άρθρο πληροφόρησης
Internal reliability	Εσωτερική αξιοπιστία
Lay knowledge	Εκλαϊκευμένη λαϊκή γνώση
Local knowledge	Τοπική γνώση
Mad cow disease	Νόσος των τρελών αγελάδων
Mass Media Communication (MMC)	Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας ή Ενημέρωσης (ΜΜΕ)
Media agenda	Θεματολογία των Μέσων
Media agenda	Θεματολογία των Μέσων
Mediated	Μεσολαβητική
Mutually exclusive	Αμοιβαίως αποκλεισμένο
New Environmental Paradigm	
Nonhuman world	Μη ανθρώπινος κόσμος
Opinion article	Άρθρο γνώμης
Policy agenda	Πολιτική θεματολογία
Policy makers	Πολιτικοί θεσμοθέτες
Pro-environmental behavior	Φίλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά
Public agenda	Δημόσια θεματολογία
Public deficit of scientific knowledge	Έλλειψη επιστημονικής γνώσης του κοινού
Public engagement	Συμμετοχή του κοινού
Public Understanding of Environmental Science (PUES)	Δημόσια Κατανόηση της Περιβαλλοντικής Επιστήμης (ΔΚΠΕ)
Public Understanding of Science (PUS)	Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης (ΔΚΕ)
Recording unit	Μονάδα καταγραφής
Sampling unit	Μονάδα δείγματος
Scientific Literacy	Επιστημονικός γραμματισμός
Scientific public policy	
Soft news	Ήπιες ειδήσεις
Special Eurobarometer (Special EB, S-EB)	Ειδικό Ευρωβαρόμετρο
Specifying the variable	Καθορισμός της μεταβλητής

Stand alone	Αυτοδύναμη
Structural thematic	Θεματικά δομημένος
Target group	Ομάδα στόχος
Thematic frame	Θεματικό πλαίσιο
Theme	Θέμα
Value belief norm theory	
Variable	Μεταβλητή

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ – ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ – ΑΚΡΩΝΥΜΑ

ΑΓΓΛΙΚΑ

EB	Eurobarometer
PUS	Public Understanding of Science
MMC	Mass Media Communication
NGO	Non-Governmental Organization
NSF	National Science Foundation

ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΓΤΟ	Γενετικά Τροποποιημένοι Οργανισμοί
ΔΚΕ	Δημόσια Κατανόηση της Επιστήμης
ΕΙΗΕΑ	Ένωση Ιδιοκτητών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών
ΕΣΗΕΑ	Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος
ΠΕ	Περιβαλλοντική Εκπαίδευση
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ή Επικοινωνίας
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικός Οργανισμός
ΜΟ	Μέσος Όρος
ΧΑΔΑ	Χώρος Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Αποβλήτων
ΧΥΤΑ	Χώρος Υγειονομικής Ταφής Αποβλήτων

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εισαγωγή

Στην ενότητα αυτήν περιλαμβάνονται Πίνακες, οι οποίοι συμπληρώνουν τον λειτουργικό και αναλυτικό τρόπο της συλλογής, ανάλυσης και εξαγωγή αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων της παρούσας διατριβής. Στο *Παράρτημα Α*, παρουσιάζεται η κατασκευή – δόμηση των εβδομάδων συλλογής των δημοσιευμάτων. Στο *Παράρτημα Β*, γίνεται παράθεση των δεδομένων από το Ευρωβαρόμετρο. Στο *Παράρτημα Γ*, παρατίθενται οι ετήσιες κυκλοφορίες των εφημερίδων ανά ζώνη κυκλοφορίας. Στο *Παράρτημα Δ*, οι οδηγίες κωδικοποίησης, η φόρμα της ανάλυσης περιεχομένου των δημοσιευμάτων και ο πίνακας συμφωνίας των κωδικοποιητών για της κατηγορίες της ανάλυσης περιεχομένου. Στο *Παράρτημα Ε*, οι αναλυτικοί πίνακες συχνότητας όπως προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου των δημοσιευμάτων και τέλος στο *Παράρτημα ΣΤ*, οι πίνακες της συσχέτισης των δεδομένων της έρευνας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΔΟΜΗΜΕΝΩΝ ΕΒΔΟΜΑΔΩΝ

Πίνακας Α.1: Ημερομηνίες δομημένων εβδομάδων

Πίνακας Α.1:

Ημερομηνίες δομημένων εβδομάδων

ΕΤΟΣ	ΗΜΕΡΑ	ΤΕΤΡΑΜΗΝΟ		
		1	2	3
2008	ΔΕΥΤΕΡΑ	Monday, March 3, 2008	Monday, August 11, 2008	Monday, October 20, 2008
	ΤΡΙΤΗ	Tuesday, February 12, 2008	Tuesday, August 5, 2008	Tuesday, September 16, 2008
	ΤΕΤΑΡΤΗ	Wednesday, February 27, 2008	Wednesday, June 25, 2008	Wednesday, October 8, 2008
	ΠΕΜΠΤΗ	Thursday, April 24, 2008	Thursday, July 3, 2008	Thursday, September 25, 2008
	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	Friday, March 21, 2008	Friday, June 27, 2008	Friday, November 14, 2008
	ΣΑΒΒΑΤΟ	Saturday, February 23, 2008	Saturday, July 19, 2008	Saturday, October 11, 2008
	ΚΥΡΙΑΚΗ	Sunday, March 16, 2008	Sunday, May 11, 2008	Sunday, November 30, 2008
2009	ΔΕΥΤΕΡΑ	Monday, March 9, 2009	Monday, July 27, 2009	Monday, September 14, 2009
	ΤΡΙΤΗ	Tuesday, January 20, 2009	Tuesday, August 11, 2009	Tuesday, September 29, 2009
	ΤΕΤΑΡΤΗ	Wednesday, March 18, 2009	Wednesday, June 17, 2009	Wednesday, November 11, 2009

	ΠΕΜΠΤΗ	Thursday, January 15, 2009	Thursday, June 25, 2009	Thursday, November 5, 2009
	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	Friday, February 6, 2009	Friday, August 21, 2009	Friday, October 30, 2009
	ΣΑΒΒΑΤΟ	Saturday, April 18, 2009	Saturday, June 13, 2009	Saturday, October 10, 2009
	ΚΥΡΙΑΚΗ	Sunday, April 5, 2009	Sunday, July 19, 2009	Sunday, September 27, 2009
2010	ΔΕΥΤΕΡΑ	Monday, February 1, 2010	Monday, August 2, 2010	Monday, November 1, 2010
	ΤΡΙΤΗ	Tuesday, March 30, 2010	Tuesday, July 27, 2010	Tuesday, September 21, 2010
	ΤΕΤΑΡΤΗ	Wednesday, April 7, 2010	Wednesday, June 16, 2010	Wednesday, October 6, 2010
	ΠΕΜΠΤΗ	Thursday, February 25, 2010	Thursday, May 13, 2010	Thursday, December 9, 2010
	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	Friday, January 8, 2010	Friday, May 28, 2010	Friday, November 19, 2010
	ΣΑΒΒΑΤΟ	Saturday, April 10, 2010	Saturday, July 3, 2010	Saturday, October 23, 2010
	ΚΥΡΙΑΚΗ	Sunday, March 7, 2010	Sunday, August 29, 2010	Saturday, September 4, 2010
2011	ΔΕΥΤΕΡΑ	Monday, January 10, 2011	Monday, July 11, 2011	Monday, September 19, 2011
	ΤΡΙΤΗ	Tuesday, March 29, 2011	Tuesday, August 9, 2011	Tuesday, December 20, 2011
	ΤΕΤΑΡΤΗ	Wednesday, April 6, 2011	Wednesday, May 11, 2011	Wednesday, September 7, 2011
	ΠΕΜΠΤΗ	Thursday, February 17, 2011	Thursday, June 30, 2011	Thursday, September 15, 2011
	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	Friday, February 11, 2011	Friday, May 6, 2011	Friday, November 11, 2011
	ΣΑΒΒΑΤΟ	Saturday, January 15, 2011	Saturday, August 20, 2011	Saturday, October 29, 2011
	ΚΥΡΙΑΚΗ	Sunday, January 30, 2011	Sunday, June 5, 2011	Sunday, October 9, 2011
2012	ΔΕΥΤΕΡΑ	Monday, April 9, 2012	Monday, May 21, 2012	Monday, October 29, 2012
	ΤΡΙΤΗ	Tuesday, February 7, 2012	Tuesday, July 24, 2012	Tuesday, September 18, 2012
	ΤΕΤΑΡΤΗ	Wednesday, March 7, 2012	Wednesday, August 15, 2012	Wednesday, December 12, 2012
	ΠΕΜΠΤΗ	Thursday, March 29, 2012	Thursday, July 5, 2012	Thursday, December 6, 2012
	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	Friday, April 27, 2012	Friday, July 20, 2012	Friday, October 5, 2012
	ΣΑΒΒΑΤΟ	Saturday, February 4, 2012	Saturday, July 28, 2012	Saturday, November 17, 2012
	ΚΥΡΙΑΚΗ	Sunday, January 22, 2012	Sunday, June 10, 2012	Sunday, September 2, 2012

2013	ΔΕΥΤΕΡΑ	Monday, March 11, 2013	Monday, May 6, 2013	Monday, September 23, 2013
	ΤΡΙΤΗ	Tuesday, January 22, 2013	Tuesday, June 18, 2013	Tuesday, October 1, 2013
	ΤΕΤΑΡΤΗ	Wednesday, February 6, 2013	Wednesday, May 8, 2013	Wednesday, September 25, 2013
	ΠΕΜΠΤΗ	Thursday, January 3, 2013	Thursday, July 4, 2013	Thursday, November 28, 2013
	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	Friday, February 22, 2013	Friday, May 24, 2013	Friday, October 11, 2013
	ΣΑΒΒΑΤΟ	Saturday, March 23, 2013	Saturday, July 6, 2013	Saturday, September 14, 2013
	ΚΥΡΙΑΚΗ	Sunday, April 7, 2013	Sunday, August 11, 2013	Sunday, November 10, 2013
2014	ΔΕΥΤΕΡΑ	Monday, April 28, 2014	Monday, May 5, 2014	Monday, September 29, 2014
	ΤΡΙΤΗ	Tuesday, February 18, 2014	Tuesday, June 10, 2014	Tuesday, October 21, 2014
	ΤΕΤΑΡΤΗ	Wednesday, April 2, 2014	Wednesday, July 23, 2014	Wednesday, December 17, 2014
	ΠΕΜΠΤΗ	Thursday, February 27, 2014	Thursday, May 22, 2014	Thursday, December 4, 2014
	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	Friday, March 7, 2014	Friday, July 11, 2014	Friday, September 12, 2014
	ΣΑΒΒΑΤΟ	Saturday, April 19, 2014	Saturday, June 28, 2014	Saturday, October 11, 2014
	ΚΥΡΙΑΚΗ	Sunday, January 26, 2014	Sunday, August 24, 2014	Sunday, November 2, 2014
2015	ΔΕΥΤΕΡΑ	Monday, March 2, 2015	Monday, May 11, 2015	Monday, December 14, 2015
	ΤΡΙΤΗ	Tuesday, January 27, 2015	Tuesday, July 28, 2015	Tuesday, December 1, 2015
	ΤΕΤΑΡΤΗ	Wednesday, March 18, 2015	Wednesday, July 8, 2015	Wednesday, November 18, 2015
	ΠΕΜΠΤΗ	Thursday, February 5, 2015	Thursday, August 6, 2015	Thursday, October 15, 2015
	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	Friday, February 20, 2015	Friday, June 19, 2015	Friday, September 4, 2015
	ΣΑΒΒΑΤΟ	Saturday, April 25, 2015	Saturday, August 22, 2015	Saturday, October 3, 2015
	ΚΥΡΙΑΚΗ	Sunday, April 12, 2015	Sunday, June 28, 2015	Sunday, December 6, 2015
2016	ΔΕΥΤΕΡΑ	Monday, March 7, 2016	Monday, August 8, 2016	Monday, December 5, 2016
	ΤΡΙΤΗ	Tuesday, April 19, 2016	Tuesday, June 7, 2016	Tuesday, November 1, 2016
	ΤΕΤΑΡΤΗ	Wednesday, February 10, 2016	Wednesday, June 15, 2016	Wednesday, November 23, 2016
	ΠΕΜΠΤΗ	Thursday, January 28, 2016	Thursday, August 18, 2016	Thursday, September 29, 2016

	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	Friday, April 1, 2016	Friday, May 6, 2016	Friday, October 21, 2016
	ΣΑΒΒΑΤΟ	Saturday, January 9, 2016	Saturday, August 27, 2016	Saturday, November 12, 2016
	ΚΥΡΙΑΚΗ	Sunday, January 17, 2016	Sunday, July 17, 2016	Sunday, December 11, 2016
2017	ΔΕΥΤΕΡΑ	Monday, March 6, 2017	Monday, May 8, 2017	Monday, December 4, 2017
	ΤΡΙΤΗ	Tuesday, January 24, 2017	Tuesday, June 6, 2017	Tuesday, November 7, 2017
	ΤΕΤΑΡΤΗ	Wednesday, March 22, 2017	Wednesday, May 31, 2017	Wednesday, December 20, 2017
	ΠΕΜΠΤΗ	Thursday, March 16, 2017	Thursday, June 22, 2017	Thursday, October 19, 2017
	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ	Friday, April 14, 2017	Friday, June 2, 2017	Friday, September 29, 2017
	ΣΑΒΒΑΤΟ	Saturday, April 22, 2017	Saturday, August 5, 2017	Saturday, October 28, 2017
	ΚΥΡΙΑΚΗ	Sunday, February 12, 2017	Sunday, May 14, 2017	Sunday, November 19, 2017

Σημείωση: Στον πίνακα παρουσιάζονται οι ημερομηνίες όπως προέκυψαν από την χρήση της γεννήτριας τυχαίων αριθμών. Τα δημοσιεύματα που συλλέχθηκαν αντιστοιχούν στις παραπάνω ημερομηνίες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΕΥΡΩΒΑΡΟΜΕΤΡΟ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διενεργεί μελέτες δημοσκοπήσεων για διάφορα ζητήματα που απασχολούν τους Ευρωπαίους πολίτες. Ενώ παρουσιάζει τα αποτελέσματα συνολικά συλλέγοντας δεδομένα για κάθε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι μελέτες αυτές είναι αντιπροσωπευτικές καθώς αφορούν σε δείγμα περίπου 1000 ατόμων ανά χώρα συνεπώς μπορεί κανείς να γενικεύσει τα αποτελέσματα της σε επίπεδο πολιτών. Ενώ απαντώνται σε τέσσερις μορφές; *Standard EB*: πραγματοποιούνται τηλεφωνικές συνεντεύξεις (≈ 1000 συνεντεύξεις/χώρα) σε τυχαίο δείγμα πληθυσμού ενώ λαμβάνουν χώρα δύο φορές το χρόνο. Το πρώτο *Standard EB* δημοσιεύτηκε το 1973. *Special EB*: Βασίζονται στην σε βάθος θεματική μελέτη ενός ζητήματος, εξάγονται για διάφορες υπηρεσίες της ΕΕ ή άλλων Ευρωπαϊκών Ιδρυμάτων ενώ παρουσιάζουν περιοδικότητα ≈ 3 χρόνια. *Flash EB*: Ad hoc θεματικές τηλεφωνικές συνεντεύξεις οι οποίες διεξάγονται ύστερα από αίτημα της ΕΕ για διάφορες υπηρεσίες. Δίνουν την δυνατότητα στην ΕΕ να λαμβάνει αποτελέσματα σχετικά άμεσα εστιάζοντας σε συγκεκριμένα ομάδες στόχοι (target group) όταν και όποτε χρειάζεται. *Qualitative EB*: Οι ποιοτικές μελέτες ερευνούν σε βάθος τα κίνητρα, αισθήματα και τις αντιδράσεις επιλεγμένων κοινωνικών ομάδων, ακούγοντας και αναλύοντας τον τρόπο με τον οποίο εκφράζονται μέσα από ομαδικές συζητήσεις ή/και άτυπες συνεντεύξεις.

Ο ερευνητής που ενδιαφέρεται να συλλέξει και να αντλήσει δεδομένων από τις παραπάνω μελέτες μπορεί εύκολα να το κάνει καταρχάς μέσω της ιστοσελίδας του Ευρωβαρόμετρου επιλέγοντας το έτος και την μελέτη ενδιαφέροντος. Στην συνέχεια, μπορεί να ανατρέξει στην σελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής³⁰ και πιο συγκεκριμένα στο πεδίο που αφορά την κοινή γνώμη και από κει να βρει την μελέτη που τον αφορά. Στην παρούσα έρευνα αντλήθηκαν τα δεδομένα των Ειδικών Ευρωβαρομέτρων (SEB) του 2008, 2011, 2014 & 2017. Στον Πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας Β.1) παρουσιάζονται οι τελικές – κοινές – ερωτήσεις που επιλέχθηκαν από κάθε ερωτηματολόγιο σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση που πραγματοποιήθηκε ενώ αναφέρονται οι κωδικοί των ερωτήσεων ανά έτος ερωτηματολογίου. Στην βιβλιογραφία της διατριβής εμπεριέχεται η αναφορά όπου κανείς μπορεί να ανατρέξει για να αντλήσει τα συνολικά δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα.

Πίνακας Β.1

Ερωτήσεις ανάλυσης

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΓΝΩΣΗ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ

Κωδικός ερώτησης EB	QF2 (2008), QF2a (2011)
Ερώτηση	Όταν οι άνθρωποι μιλάνε για το «περιβάλλον», ποιο από τα παρακάτω σας έρχεται πρώτο στο μυαλό;
Κωδικός ερώτησης EB	QF4, QB4, QA3, ενώ το 2017 δεν υπάρχει η ερώτηση
Ερώτηση EB1	Πόσο ενημερωμένοι αισθάνεστε για τα περιβαλλοντικά ζητήματα; <i>Το 2011, 2014 η ερώτηση διατυπώνεται ως εξής: «θεωρείτε ότι είστε πολύ καλά, αρκετά καλά ή πολύ κακά ενημερωμένος για τα περιβαλλοντικά θέματα»;</i>
Κωδικός ερώτησης EB	QF6, QB6, QA5, QD3
Ερώτηση EB2	Ποιες είναι οι τρεις κύριες πηγές ενημέρωσής σας για το περιβάλλον;
Κωδικός ερώτησης EB	QF5, QB5, QA4, ενώ το 2017 η ερώτηση δεν συμπεριλαμβάνεται στο ερωτηματολόγιο.
Ερώτηση EB3	Από την ακόλουθη λίστα πείτε μου τα πέντε κύρια θέματα για τα οποία αισθάνεστε ότι στερείστε ιδιαίτερα πληροφόρησης;

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΑΞΙΕΣ – ΠΙΣΤΕΥΩ

Κωδικός ερώτησης EB	QF7, QB7, QA6, ενώ το 2017 η ερώτηση δεν συμπεριλαμβάνεται στο ερωτηματολόγιο.
Ερώτηση EB4	Από την ακόλουθη λίστα ποιους εμπιστεύεστε περισσότερο σχετικά με τα περιβαλλοντικά θέματα;

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΣΤΑΣΕΙΣ

Κωδικός ερώτησης EB	QF18, QB18, QA17, QD8
Ερώτηση EB5	Κατά την γνώμη σας, ποιος/οι από τους ακόλουθους θα ήταν ο/οι πιο αποτελεσματικός/οι τρόπος/οι για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων;
Κωδικός ερώτησης EB	QF3, QB3, QA2, QD2

³⁰ <https://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/index.cfm>

Ερώτηση EB6

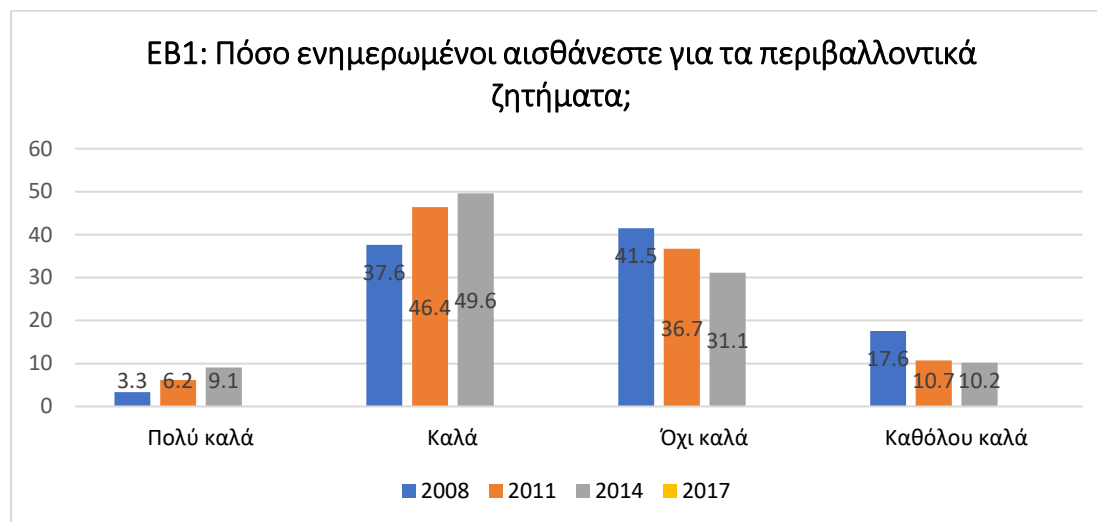
Από την ακόλουθη λίστα, παρακαλώ επιλέξτε πέντε κύρια περιβαλλοντικά θέματα για τα οποία ανησυχείτε

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΦΙΛΟ-ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ – ΔΡΑΣΗ

Κωδικός ερώτησης EB QF13, QB12, AQ11, QD4

Ερώτηση EB7

Έχετε κάνει κάτι από τα ακόλουθα τον τελευταίο μήνα;

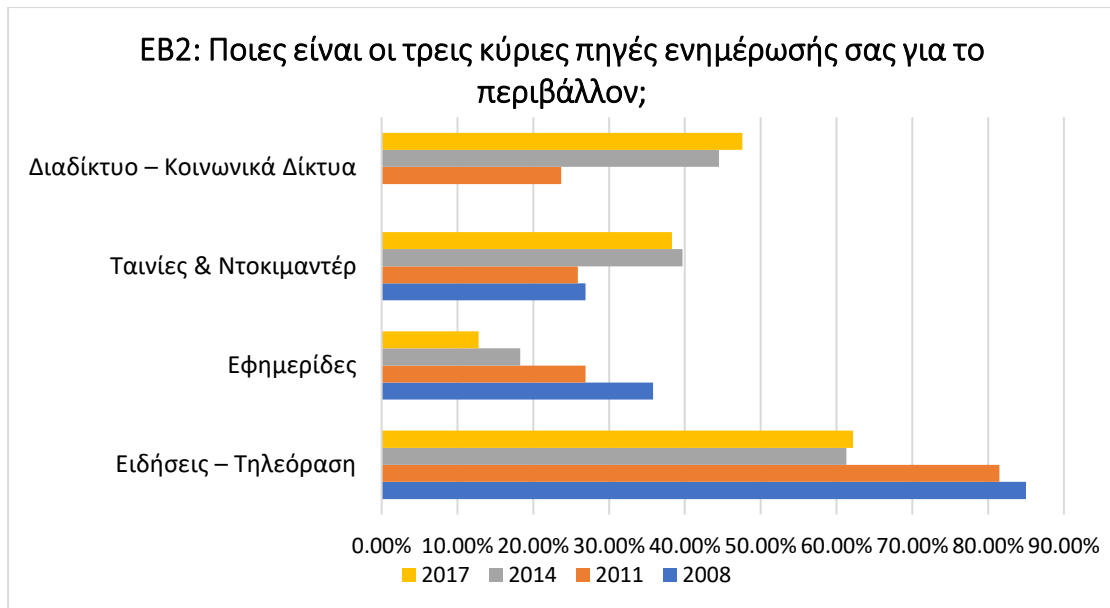
ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ & ΙΣΤΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΥΡΩΒΑΡΟΜΕΤΡΟΥ**Πίνακας Β.2**

Πόσο ενημερωμένοι αισθάνεστε για τα περιβαλλοντικά ζητήματα

EB1: Πόσο ενημερωμένοι αισθάνεστε για τα περιβαλλοντικά ζητήματα

S-EB	Πολύ καλά	Καλά	Όχι καλά	Καθόλου καλά
2008	3,3%	37,6%	41,5%	17,6%
2011	6,2%	46,4%	36,7%	10,7%
2014	9,1%	49,6%	31,1%	10,2%
2017	--	--	--	--

Σημείωση: Στο ερωτηματολόγιο του 2017 η ερώτηση αυτή δεν συμπεριλαμβάνεται.

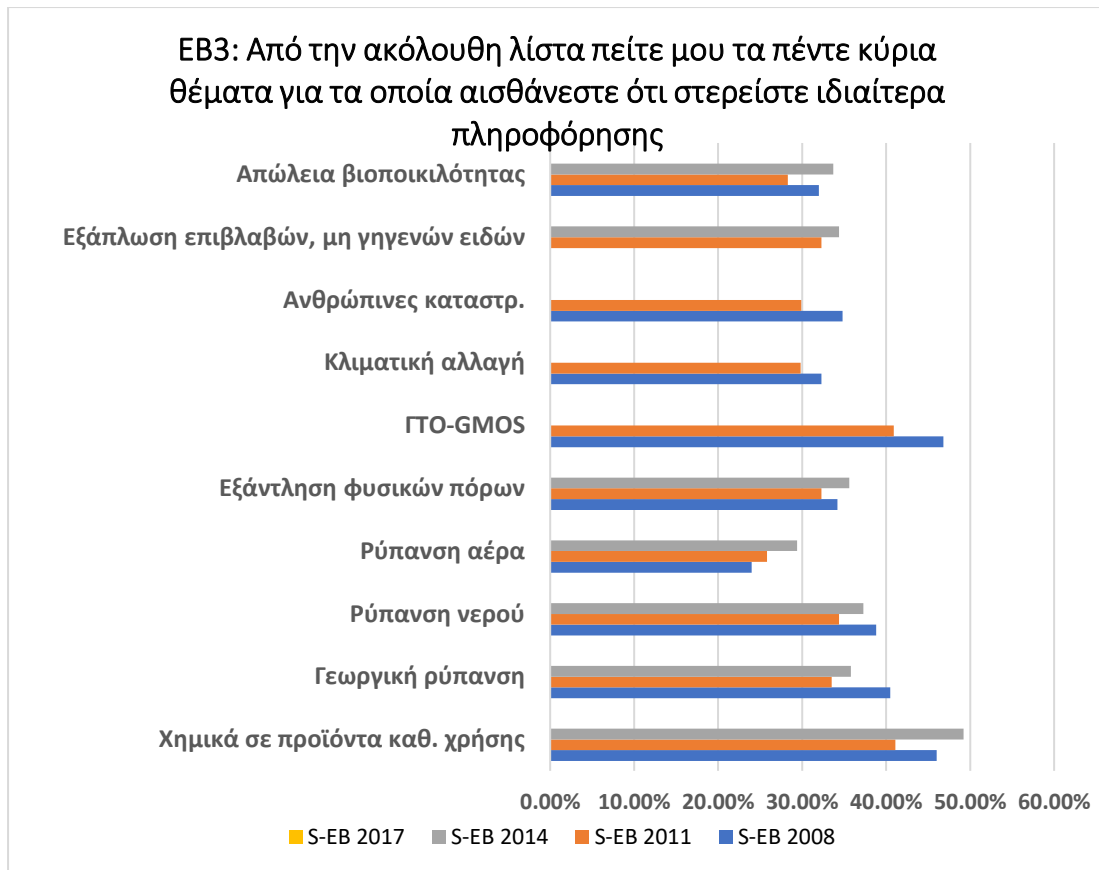
Πίνακας Β.3

Πηγές ενημέρωσης πολιτών

EB2: Ποιες είναι οι τρεις κύριες πηγές ενημέρωσής σας για το περιβάλλον;

S-EB	Ειδήσεις – Τηλεόραση	Εφημερίδες	Ταινίες & Ντοκιμαντέρ	Διαδίκτυο – Κοινωνικά Δίκτυα
2008	85,0%	35,8%	26,9%	--
2011	81,5%	26,9%	25,9%	23,7%
2014	61,3%	18,3%	39,7%	44,5%
2017	62,2%	12,8%	38,3%	47,6%

Σημείωση: Το 2011 στην τρίτη επιλογή των πολιτών καταγράφεται ισοψηφία μεταξύ ταινιών & ντοκιμαντέρ καθώς και συζητήσεις με συγγενείς φίλους.

Πίνακας Β.4

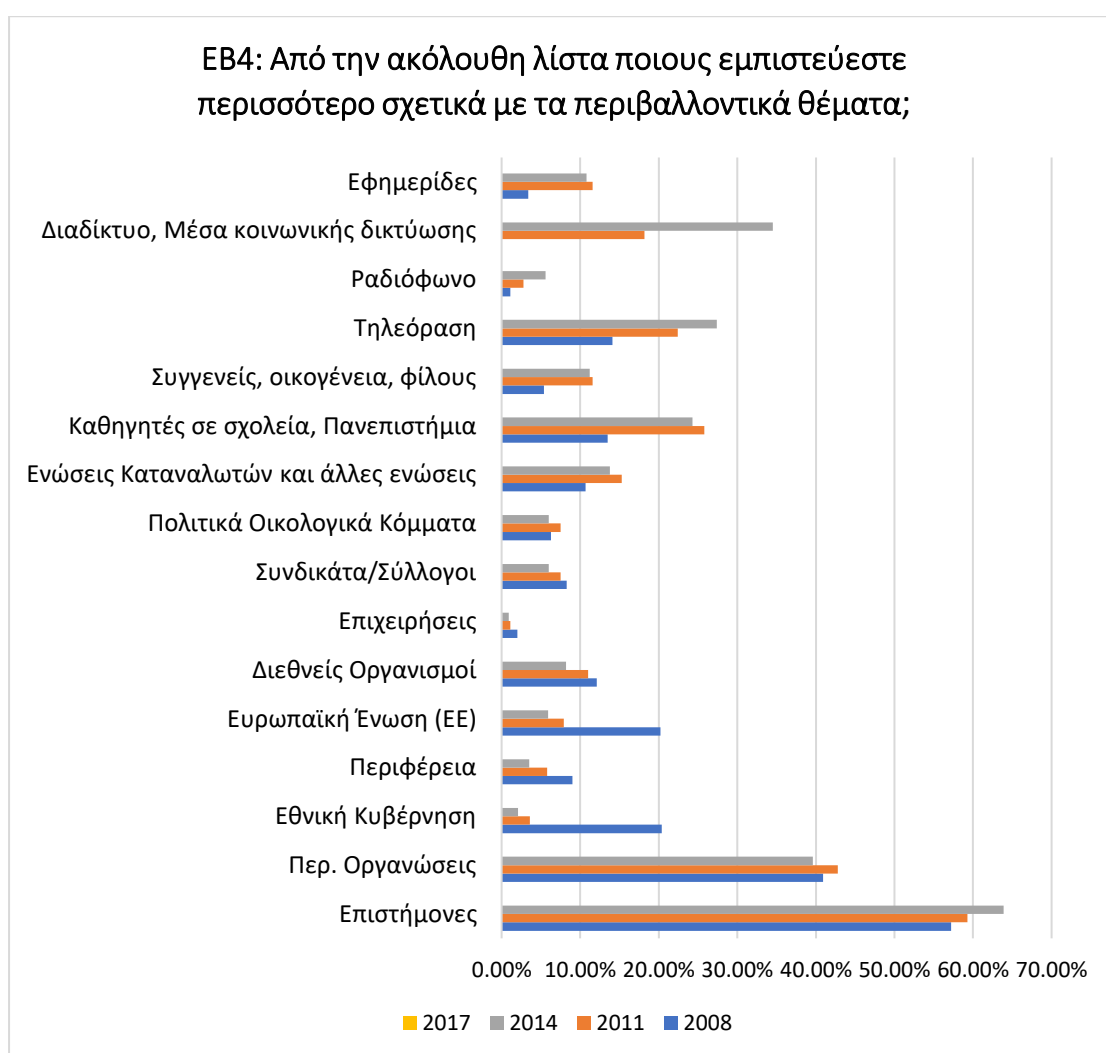
Ζητήματα στερείστε πληροφόρησης

ΕΒ3: Από την ακόλουθη λίστα πείτε μου τα πέντε κύρια θέματα για τα οποία αισθάνεστε ότι στερείστε ιδιαίτερα πληροφόρησης

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΘΕΜΑ	S-EB			
	2008	2011	2014	2017
Χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης	46,0%	41,1%	49,2%	-
Ρύπανση αέρα	24,0%	25,8%	29,4%	-
Γεωργική ρύπανση	40,5%	33,5%	35,8%	-
ΓΤΟ-GMOS	46,8%	40,9%	-	-
Ρύπανση νερού	38,8%	34,4%	37,3%	-
Εξάντληση φυσικών πόρων	34,2%	32,3%	35,6%	-
Κλιματική αλλαγή	32,3%	29,8%	-	-
Εξάπλωση επιβλαβών, μη γηγενών φυτών και ζώων	-	32,3%	34,4%	-
Απώλεια βιοποικιλότητας	32%	28,3%	33,7%	-

Φυσικές καταστροφές	20,3%	17,8%	-	-
Ανθρώπινες καταστροφές	34,8%	29,9%	-	-
Ηχορύπανση	9,7%	10,3%	9,9%	-
Urban pollution	12,1%	8,8%	10,9%	-
Καταναλωτικές συνήθειες	11,6%	13,9%	11,2%	-
Αύξηση σκουπιδιών	11,8%	14,1%	19,1%	-
Μεταφορές	11,9%	11,2%	-	-
Τίποτε από τα παραπάνω	3,3%	4,1%	3,1%	-

Σημείωση: Η ερώτηση αυτή δεν συμπεριλαμβάνεται στο ερωτηματολόγιο του 2017.

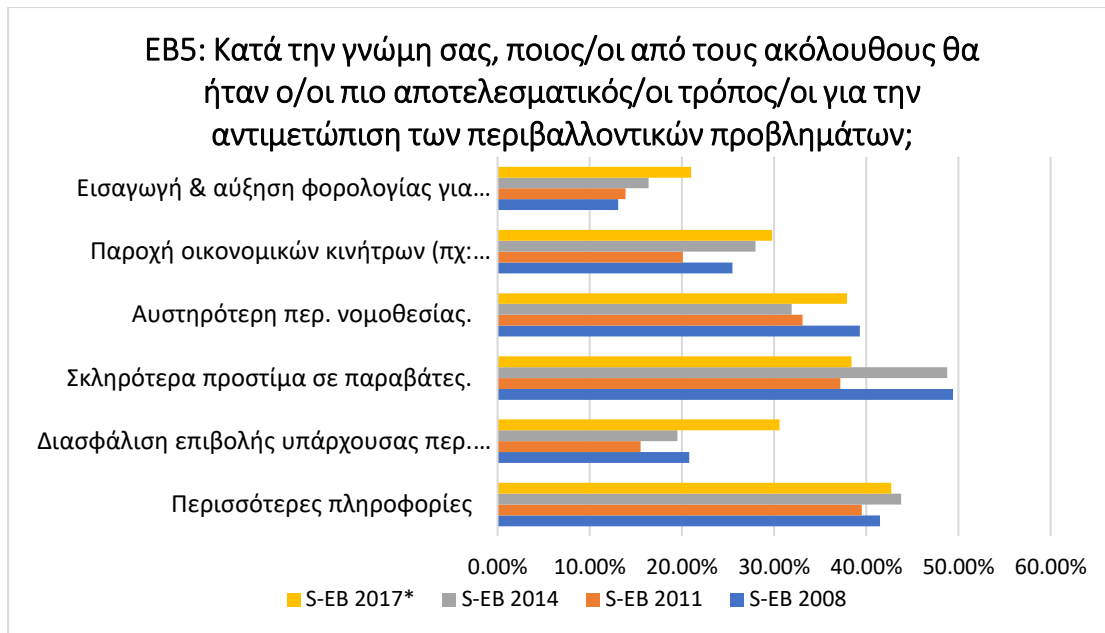
Πίνακας Β.5

Εμπιστοσύνη αναφορικά με τα περιβαλλοντικά θέματα

ΕΒ4: Από την ακόλουθη λίστα ποιους εμπιστεύεστε περισσότερο σχετικά με τα περιβαλλοντικά θέματα;

ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ	S-EB			
	2008	2011	2014	2017
Εθνική Κυβέρνηση	20,4%	3,6%	2,1%	-
Περιφέρεια	9,0%	5,8%	3,5%	-
Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ)	20,2%	7,9%	5,9%	-
Διεθνείς Οργανισμοί	12,1%	11,0%	8,2%	-
Επιχειρήσεις	2,0%	1,1%	0,9%	-
Συνδικάτα/Σύλλογοι	8,3%	7,5%	6,0%	-
Πολιτικά Οικολογικά Κόμματα	6,3%	7,5%	6,0%	-
Περ. Οργανώσεις	40,9%	42,8	39,6%	-
Ενώσεις Καταναλωτών και άλλες ενώσεις	10,7%	15,3%	13,8%	-
Επιστήμονες	57,2%	59,3%	63,9%	-
Καθηγητές σε σχολεία, Πανεπιστήμια	13,5%	25,8%	24,3%	-
Συγγενείς, οικογένεια, φίλους	5,4%	11,6%	11,2%	-
Τηλεόραση	14,1%	22,4%	27,4%	-
Ραδιόφωνο	1,1%	2,8%	5,6%	-
Διαδίκτυο, Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	-	18,2%	34,5%	-
Εφημερίδες	3,4%	11,6%	10,8%	-

Σημείωση: Το 2017 η ερώτηση δεν συμπεριλαμβάνεται στο ερωτηματολόγιο.

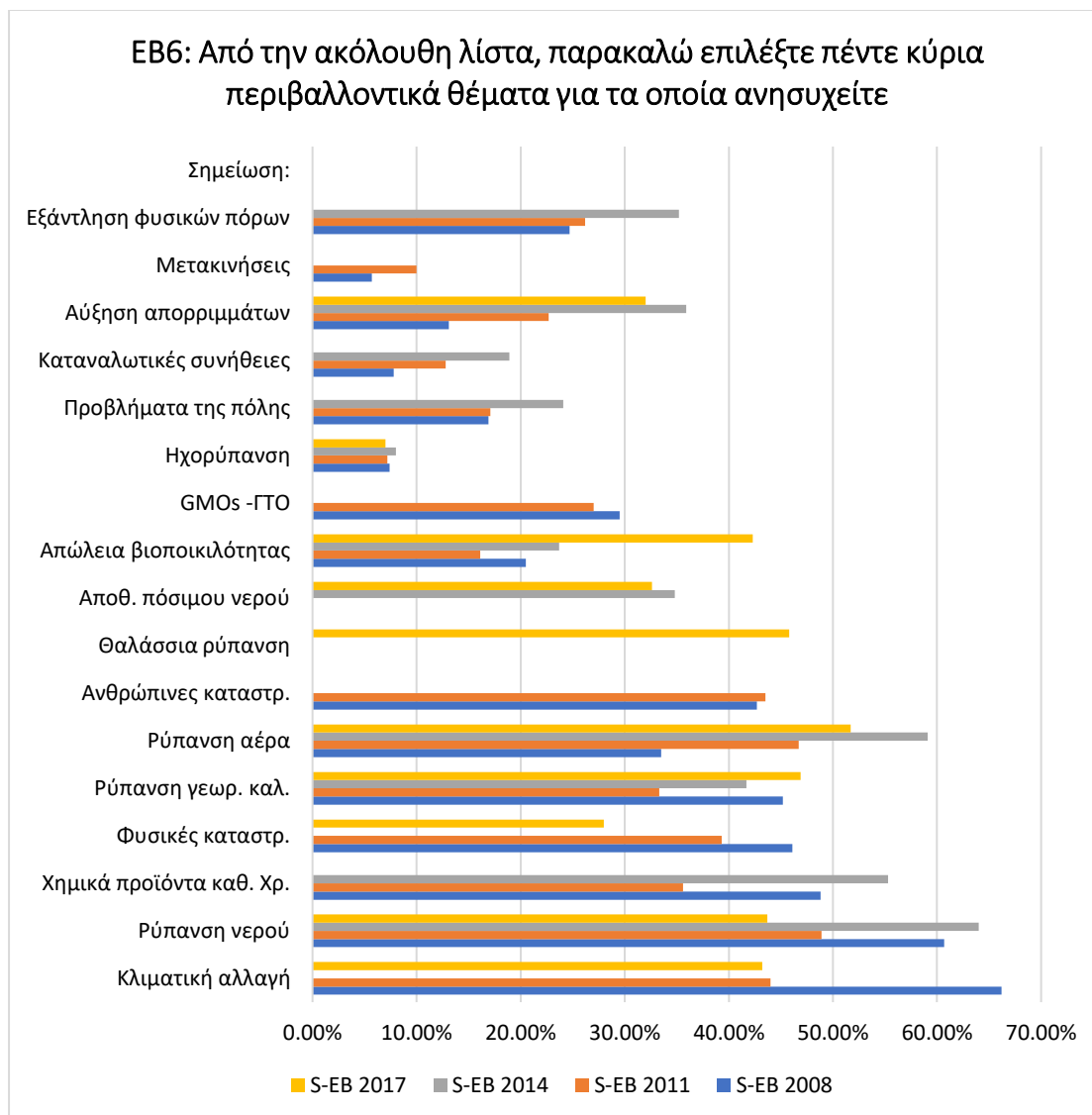
Πίνακας Β.6

Πιθανοί τρόποι αντιμετώπισης περιβαλλοντικών θεμάτων

EB5: Κατά την γνώμη σας, ποιος/οι από τους ακόλουθους θα ήταν ο/οι πιο αποτελεσματικός/οι τρόπος/οι για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων;

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ	S-EB			
	2008	2011	2014	2017*
Παροχή περισσότερων πληροφοριών για περιβαλλοντικά θέματα.	41,5%	39,5%	43,8%	42,7%
Διασφάλιση καλύτερης επιβολής της υπάρχουσας περιβαλλοντικής νομοθεσίας.	20,8%	15,5%	19,5%	30,6%
Εισαγωγή σκληρότερων προστίμων για τους παραβάτες.	49,4%	37,2%	48,8%	38,4%
Εισαγωγή αυστηρότερης περιβαλλοντικής νομοθεσίας.	39,3%	33,1%	31,9%	37,9%
Παροχή μεγαλύτερων οικονομικών κινήτρων (πχ: μείωση φόρων, επιχορηγήσεις) σε βιομηχανίες, εμπορικές επιχειρήσεις και πολίτες που προστατεύουν το περιβάλλον	25,5%	20,1%	28,0%	29,8%
Εισαγωγή και αύξηση της φορολογίας για δραστηριότητες που βλάπτουν το Περιβάλλον	13,1%	13,9%	16,4%	21,0%

Σημείωση: Ωστόσο επισημαίνεται ότι κατά το 2017 καταγράφονται και άλλοι πιθανοί τρόποι αντιμετώπισης καθώς το 36% επιλέγει επενδύσεις σε τεχνολογικές επιλύσεις ενώ το 30% έχει ανάγκη την πρόσβαση σε εκμάθηση για αλλαγή καθημερινών συνηθειών.

Πίνακας Β.7

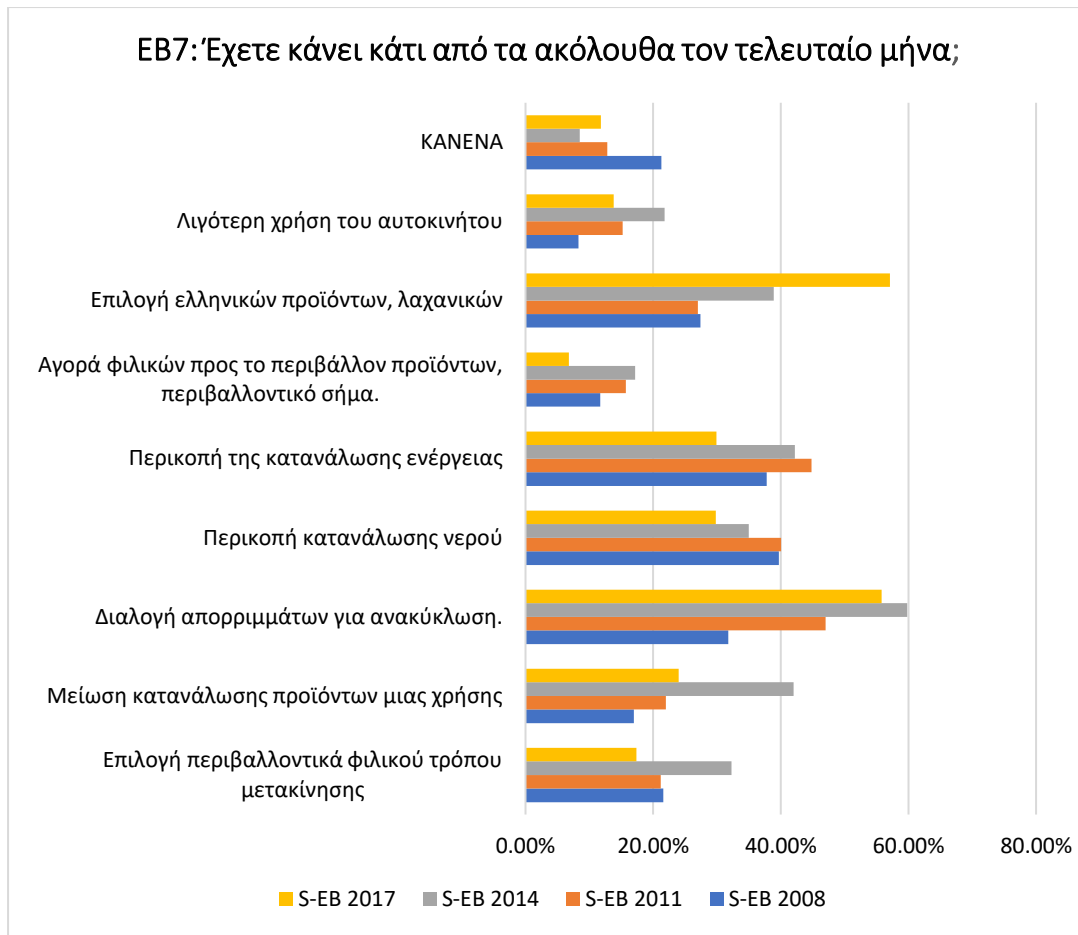
Περιβαλλοντικές ανησυχίες πολιτών

ΕΒ6: Από την ακόλουθη λίστα, παρακαλώ επιλέξτε πέντε κύρια περιβαλλοντικά θέματα για τα οποία ανησυχείτε

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΝΗΣΥΧΙΑ	S-EB			
	2008	2011	2014	2017
Κλιματική αλλαγή	66,2%	44,0%	-	43,2%
Ρύπανση νερού	60,7%	48,9%	64,0%	43,7%
Χημικά σε προϊόντα καθ. Χρήσης	48,8%	35,6%	55,3%	-

Φυσικές καταστροφές	46,1%	39,3%	-	28,0
Ρύπανση γεωργικών καλλιεργειών	45,2%	33,3%	41,7%	46,9%
Ρύπανση αέρα	33,5%	46,7%	59,1%	51,7%
Ανθρώπινες καταστροφές	42,7%	43,5%	-	-
Θαλάσσια ρύπανση	-	-	-	45,8%
Αποθέματα πόσιμου νερού	-	-	34,8%	32,6%
Απώλεια βιοποικιλότητας	20,5%	16,1%	23,7%	42,3%
Αυξανόμενη παραγωγή σκουπιδιών	13%	23,0%	36,0%	-
GMOs -ΓΤΟ	29,5%	27%	-	-
Ηχορύπανση	7,4%	7,2%	8,0%	7,0%
Προβλήματα της πόλης	16,9%	17,1%	24,1%	-
Καταναλωτικές συνήθειες	7,8%	12,8%	18,9%	-
Αύξηση απορριμμάτων	13,1%	22,7%	35,9%	32,0%
Μετακινήσεις	5,7%	10,0%	-	-
Εξάντληση φυσικών πόρων	24,7%	26,2%	35,2%	-

Σημείωση: οι παύλες σημαίνουν ότι η μελέτη δεν μετράει το συγκεκριμένο θέμα.

Πίνακας Β.8

Περιβαλλοντικές δράσεις πολιτών

ΕΒ7: Έχετε κάνει κάτι από τα ακόλουθα τον τελευταίο μήνα;

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	S-EB			
	2008	2011	2014	2017
Επιλογή ενός περιβαλλοντικά φιλικού τρόπου μετακίνησης (με τα πόδια, μοτοσυκλέτα, δημόσιες συγκοινωνίες).	21,6%	21,2%	32,3%	17,4%
Μείωση της κατανάλωσης προϊόντων μιας χρήσης (π.χ. πλαστικές σακούλες, συγκεκριμένα είδη συσκευασίας, κ.λπ.).	17%	22%	42%	24%
Διαλογή των περισσότερων απορριμμάτων για ανακύκλωση.	31,8%	47,4%	59,8%	55,8%
Περικοπή της κατανάλωσης νερού (π.χ. να μην αφήνετε να τρέχει νερό όταν πλένετε τα πιάτα ή κάνετε ντους, κ.λπ.).	39,7%	40,4%	35,0%	29,8%

Περικοπή της κατανάλωσης ενέργειας (π.χ. κλείσιμο του κλιματισμού ή της θέρμανσης, να μην αφήνετε συσκευές σε αναμονή, αγορά λαμπτήρων εξοικονόμησης ενέργειας, αγορά ενεργειακά αποδοτικών συσκευών, κ.λπ.).	37,8%	44,8%	42,2%	29,9%
Αγορά φιλικών προς το περιβάλλον προϊόντων, τα οποία να είναι μαρκαρισμένα με περιβαλλοντικό σήμα.	11,7%	15,7%	17,2%	6,8%
Επιλογή προϊόντων ή λαχανικών που παράγονται τοπικά	27,4%	27%	38,9%	57,1%
Χρήση του αυτοκινήτου μου λιγότερο	8,3%	15,2%	21,8%	13,8%
ΚΑΝΕΝΑ	21,3%	12,8%	8,5%	11,8%

Σημείωση: σύμφωνα με τα δεδομένα φαίνεται ότι περισσότεροι ανακυκλώνουν και επιλέγουν τοπικά προϊόντα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ. ΕΤΗΣΙΕΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΕΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ ΑΝΑ ΖΩΝΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ

Πίνακας Γ.1 Ετήσιες κυκλοφορίες εφημερίδων

Πίνακας Γ.1

Ετήσιες κυκλοφορίες εφημερίδων

ΕΤΟΣ	ΖΩΝΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ	ΤΙΤΛΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ	ΕΤΗΣΙΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ
2008	ΠΡΩΙΝΕΣ	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	15,723,562
		ΤΟ ΒΗΜΑ	13,583,007
		ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	2,826,209
	ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΕΣ	ΤΑ ΝΕΑ	17,445,172
		ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ	13,831,930
		ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ	9,929,323
	ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΕΣ	ΤΟ ΒΗΜΑ	9,894,465
		ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	9,929,323
2009	ΠΡΩΙΝΕΣ	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	13,724,107
		ΤΟ ΒΗΜΑ	11,274,623
		ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	3,010,128
	ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΕΣ	ΤΑ ΝΕΑ	16,585,582
		ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ	12,203,235
		ΕΘΝΟΣ	11,616,172
	ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΕΣ	ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ	9,639,254
		ΤΟ ΒΗΜΑ	8,755,897
		ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ	7,504,335
		ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	6,931,403
2010	ΠΡΩΙΝΕΣ	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	1,318,469
		ΤΟ ΒΗΜΑ	8,313,813
		ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	2,698,146
	ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΕΣ	ΤΑ ΝΕΑ	14,469,154
		ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ	9,852,610
		ΕΘΝΟΣ	8,781,153
	ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΕΣ	ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ	7,594,754
		ΤΟ ΒΗΜΑ	7,402,653
		ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	7,065,254
2011	ΠΡΩΙΝΕΣ	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	11,811,964
		ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	2,359,222
		ΤΑ ΝΕΑ	10,594,125
	ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΕΣ	ΕΘΝΟΣ	7,409,391
		ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ	6,975,256
		ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ	6,885,624
	ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΕΣ	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	6,499,310
		ΤΟ ΒΗΜΑ	6,103,107
2012	ΠΡΩΙΝΕΣ	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	8,087,146
		ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	2,472,436
	ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΕΣ	ΤΑ ΝΕΑ	10,837,594
		ΕΘΝΟΣ	7,221,829
	ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΕΣ	ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ	8,456,247

		ΤΟ ΒΗΜΑ	5,659,419
		ΕΘΝΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ	5,418,750
2013	ΠΡΩΙΝΕΣ	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	;
		ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	2,079,281
	ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΕΣ	ΤΑ ΝΕΑ	8,057,143
		ΕΘΝΟΣ	5,410,668
		ESPRESSO	4,627,069
		ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ	4,276,773
		ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ	7,227,421
	ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΕΣ	ΤΟ ΒΗΜΑ	5,899,391
		ΕΘΝΟΣ	5,214,397
		ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	;
2014	ΠΡΩΙΝΕΣ	Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	;
		ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	1,721,577
	ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΕΣ	ΤΑ ΝΕΑ	6,676,914
		ΕΘΝΟΣ	4,172,101
		ESPRESSO	4,018,309
		ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ	1,906,543
		ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ	6,569,907
	ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΕΣ	ΕΘΝΟΣ	5,253,111
		ΤΟ ΒΗΜΑ	4,600,215
		ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	;
2015	ΠΡΩΙΝΕΣ	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	;
		ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	1,660,188
	ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΕΣ	ΤΑ ΝΕΑ	5,762,806
		ΕΣΠΡΕΣΣΟ	3,556,468
		ΕΘΝΟΣ	3,332,636
		Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ	3,116,159
		ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ	5,608,942
	ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΕΣ	ΤΟ ΒΗΜΑ	3,863,865
		ΕΘΝΟΣ	3,741,288
		ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	;
2016	ΠΡΩΙΝΕΣ	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	;
		ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	1,219,882
	ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΕΣ	ΤΑ ΝΕΑ	4,597,280
		ΕΣΠΡΕΣΣΟ	3,070,704
		ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	2,866,727
		Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ	2,817,690
		ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ	4,356,451
	ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΕΣ	ΤΟ ΒΗΜΑ	3,330,139
		ΕΘΝΟΣ	3,114,515
		ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	;
2017	ΠΡΩΙΝΕΣ	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	14,875
		ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	2,622
	ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΕΣ	ΤΑ ΝΕΑ	14,982
		ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	9,401

	ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ	9,215
	ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ	N/A
ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΕΣ	ΒΗΜΑ	N/A
	ΕΘΝΟΣ	N/A
	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	N/A

Σημείωση: Το Βήμα σταμάτησε να κυκλοφορεί. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ δεν έδινε στην δημοσιότητα για ένα διάστημα της ετήσιες κυκλοφορίες της. Τα δεδομένα για το 2017 αναφέρονται μόνο στις πωλήσεις του Άργους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ. ΟΔΗΓΟΣ ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

Παρακάτω φαίνονται οι οδηγίες σύμφωνα με τις οποίες πραγματοποιήθηκε η ανάλυση περιεχομένου τόσο από την ερευνήτρια όσο και από τους κωδικοποιητές.

Παρακαλώ, σύμφωνα με τις παρακάτω οδηγίες, συμπληρώστε τις αντίστοιχες στήλες – πεδία - του Πίνακα excel που επισυνάπτεται.

Βήμα 1: Πραγματοποιήστε μία γρήγορη ανάγνωση του δημοσιεύματος.

Βήμα 2: Συμπληρώστε τα πρώτα πεδία που αφορούν στα χαρακτηριστικά του δείγματος.

ID δημοσιεύματος: Συμπληρώστε τον κωδικό του άρθρου όπως φαίνεται στο δημοσίευμα (πχ. 10308, οι πρώτοι αριθμοί αναφέρονται στον αύξων αριθμό των δημοσιευμάτων ενώ τα δύο τελευταία στο έτος δημοσίευσης του άρθρου).

Εφημερίδα: συμπληρώστε **1** = ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, **2** = ΤΑ ΝΕΑ, **3** = ΤΟ ΒΗΜΑ, **4** = ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ, **5** = ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ

Ημερομηνία: σημειώστε την ημερομηνία δημοσίευσης του δημοσιεύματος.

Σελίδα: συμπληρώστε τον αριθμό σελίδας του δημοσιεύματος

Περίοδος: συμπληρώστε **1** = Α (2008), **2** = Β (2009-2011), **3** = Γ (2012-2014), **4** = Δ (2015-2017).

Θέση: συμπληρώστε σύμφωνα με την θέση εμφάνισης του δημοσιεύματος στην σελίδα της εφημερίδας **0** = όλη η σελίδα, **1** = πάνω αριστερά, **2** = πάνω δεξιά, **3** = κάτω αριστερά **4** = κάτω δεξιά, **1,2** = πάνω μέρος σελίδας, **1,3** = αριστερό μέρος της σελίδας, **2,4** = δεξί μέρος της σελίδας και **3,4** = κάτω μέρος της σελίδας. **Σημ.:** αν το δημοσίευμα ξεκινάει σε ένα μέρος και τελειώνει στο άλλο

1	2
3	4

παρακαλώ συμπληρώστε το μέρος στο οποίο απαντάται το μεγαλύτερο μέρος του δημοσιεύματος.

Μέγεθος: συμπληρώστε **1** = Μικρό, **2** = Μεσαίο, **3** = Μεγάλο

Μορφή άρθρου: συμπληρώστε **1** = Ειδησεογραφικό, **2** = στήλη, **3** = συνέντευξη, **4** = κριτική ανασκόπηση.

Βήμα 3: Συνεχίστε στην επόμενη στήλη που αφορά το θέμα του δημοσιεύματος. Σύμφωνα με την έρευνα περιβαλλοντικό ζήτημα θεωρείται οποιαδήποτε ανθρώπινη δραστηριότητα μπορεί να προκαλέσει άμεση ή έμμεση αρνητική συνέπεια σε ένα οικοσύστημα, δηλαδή στο περιβάλλον γύρω μας.

Θεματολογία Δημοσιεύματος: Συμπληρώστε σύμφωνα με το θέμα του δημοσιεύματος

1 = Αλλαγή κλίματος	11 = Προβλήματα της πόλης (κυκλοφορική συμφόρηση, μόλυνση, έλλειψη χώρων πρασίνου)
2 = Απώλεια βιοποικιλότητας	12 = Εξάντληση φυσικών πόρων
3 = Φυσικές καταστροφές	13 = Καταναλωτικές μας συνήθειες
4 = Καταστροφές που προκαλεί ο άνθρωπος (πετρελαιοκηλίδες, βιομηχανικά ατυχήματα κ.ο.κ.)	14 = Αύξηση απορριμμάτων
5 = Μόλυνση του νερού (θάλασσες, ποτάμια, λίμνες, και υπόγεια νερά)	15 = Επίπτωση των σύγχρονων τρόπων μεταφοράς
6 = Μόλυνση οφειλόμενη στην γεωργία	16 = Κανένα από αυτά
7 = Χρήση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών στην γεωργία	17 = Υποβάθμιση εδάφους
8 = Επίδραση στην υγεία μας χημικών από είδη καθημερινής χρήσης	18 = Κατάληψη γης (αυτοκινητόδρομοι, επέκταση πόλεων κ.λπ.)
9 = Ατμοσφαιρική ρύπανση	19 = Εξάπλωση μη γηγενών φυτών και ζώων (χωρο-κατακτητικά είδη).
10 = Ηχορύπανση	

Περιβαλλοντικό Ζήτημα: Περιγράψτε με λίγα λόγια το ζήτημα που πραγματεύεται το άρθρο – αν σας βοηθάει χρησιμοποιείτε και λέξεις κλειδιά από τον τίτλο ή το κύριο μέρος του άρθρου.

Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση : Συμπληρώστε **1** = Περιγραφή δράσεων, **2** = Επιπτώσεις, **3** = Κοινωνικές αντιδράσεις

Βήμα 4: Εφόσον συμπληρώσατε τα παραπάνω μπορείτε τώρα να προχωρήσετε στην συμπλήρωση των επόμενων πεδίων.

Γεωγραφική τοποθέτηση: συμπληρώστε αν το περιβαλλοντικό θέμα που περιγράφεται στο δημοσίευμα απαντάται σε **1** = στην ευρύτερη περιοχή της αττικής, **2** = σε κάποια πόλη της επαρχίας, **3** = εθνικό επίπεδο και **4** = διεθνές επίπεδο.

Αναφορά άρθρου: σε ποιο από τα παρακάτω κάνει αναφορά το δημοσίευμα. Παρακαλώ συμπληρώστε ένα από τα παρακάτω, εκείνο που κυριαρχεί κατά την ανάγνωση του δημοσιεύματος (αναφέρεται περισσότερες φορές και η είδηση εστιάζει περισσότερο σε αυτό παρά σε κάτι άλλο που γίνεται απλή αναφορά).

1 = Κυβέρνηση	11 = Καθηγητές σε σχολεία, Πανεπιστήμια
2 = Περιφερειακή/Τοπική	12 = Συγγενείς, οικογένεια, φίλους
3 = Ευρωπαϊκή Ένωση	13 = Τηλεόραση
4 = Διεθνείς Οργανισμούς	14 = Ραδιόφωνο
5 = Επιχειρήσεις	15 = Διαδίκτυο, Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

6 = Συνδικάτα/Σύλλογοι	16 = Εφημερίδες
7 = Πολιτικά Οικολογικά Κόμματα	17 = Άλλο
8 = Περιβαλλοντικές Οργανώσεις	18 = Κανένα
9 = Ενώσεις καταναλωτών και άλλες ενώσεις	19 = Δεν γνωρίζω
10 = Επιστήμονες	20 = Κάτοικοι

Πηγή είδησης: από πού προέρχεται η πληροφορία της είδησης του δημοσιεύματος εφόσον αυτή αναφέρεται – αναγράφεται στο άρθρο.

1 = Κυβέρνηση	6 = Εφημερίδα
2 = Περιφερειακή/Τοπική αυτοδιοίκηση	7 = Εφημερίδα εξωτερικού
3 = Μη Κυβερνητικός Οργανισμός	8 = Πρακτορείο ειδήσεων
4 = Περιβαλλοντολόγοι	9 = Κάτοικοι
5 = Επιστήμονες	10 = Καμία αναφορά

Είδος άρθρου: συμπληρώστε **1** = Πληροφορίας, **2** = Επεξήγησης, **3** = Γνώμης

Ύφος άρθρου: συμπληρώστε **1** = αν χρησιμοποιεί επιστημονική γλώσσα – όρους, **2** = αν όχι.

Πλαισίωση είδησης: συμπληρώστε τον τρόπο που πλαισιώνεται η είδηση **1** = θεματική δηλαδή αναφέρεται σε ένα θέμα αλλά υπάρχουν πληροφορίες που το συνδέουν και με άλλα θέματα ή χρησιμοποιεί και άλλα θέματα ώστε να παρέχει επεξηγηματικές πληροφορίες στον αναγνώστη, **2** = επεισοδιακή δηλαδή οι πληροφορίες που παρέχονται αναφέρονται μόνο στο συγκεκριμένο θέμα που πραγματεύεται το δημοσίευμα.

Επιστημονικά στοιχεία: συμπληρώστε **1** = αν περιέχει επιστημονικά στοιχεία, **2** = αν όχι.

Σας ευχαριστούμε πολύ για την συμμετοχή σας. Η βοήθεια στην κωδικοποίηση των άρθρων ήταν πολύτιμη ιδίως σε θέματα αξιοπιστίας και εγκυρότητας της έρευνας.

Πίνακας Δ.1

Συμφωνία Κωδικοποιητών - κατηγοριοποίηση

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΝΑΙ / ΟΧΙ		ΣΥΝΟΛΟ	ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ
	Κωδικοποιητής 1	Κωδικοποιητής 2		
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	100 / 0	100 / 0	100	1.00
ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΥΠΟΥ	90 / 10	95 / 5	100	0.90
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ	93 / 7	98 / 2	100	0.93
ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ	100 / 0	100 / 0	100	1.00
ΑΝΑΦΟΦΡΑ ΕΙΔΗΣΗΣ	98 / 2	99 / 1	100	0.98
ΠΗΓΗ ΕΙΔΗΣΗΣ	100 / 0	100 / 0	100	1.00
ΕΙΔΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	99 / 1	97 / 3	100	0.97
ΥΦΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	100 / 0	100 / 0	100	1.00
ΠΛΑΙΣΙΩΣΗ	100 / 0	100 / 0	100	1.00
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	100 / 0	100 / 0	100	1.00

Σημείωση: Ο υπολογισμός του βαθμού συμφωνίας με βάση τον Holsti (1967) και τον τύπο $(2M/N1+N2)$. Ο μέσος όρος του βαθμού συμφωνίας των κωδικοποιητών ανέρχεται στο 0.98.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε. ΠΙΝΑΚΕΣ & ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

Στο παράτημα αυτό παρατίθενται όλοι οι Πίνακες Συχνοτήτων των θεματικών κατηγοριών που εξετάστηκαν στην ανάλυση περιεχομένου των δημοσιευμάτων. Επίσης, στις σημειώσεις των Πινάκων γίνεται αναφορά του αντίστοιχου διαγράμματος που βρίσκεται εντός κειμένου της διατριβής και πιο συγκεκριμένα στο Κεφάλαιο 7.

Πίνακας Ε.1

Εμφάνισης συχνοτήτων δημοσιευμάτων ανά εφημερίδα

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ							
		Α		Β		Γ		Δ	
		f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	1	16	41	109	44	72	56	72	62
ΤΑ ΝΕΑ	2	5	13	48	19	32	25	15	13
ΤΟ ΒΗΜΑ	3	11	28	50	20	5	4	8	7
ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ	4	1	3	11	4	2	2	3	3
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	5	6	15	29	12	18	14	19	16

Σημείωση: τα διαγράμματα (Διάγραμμα 6.1 & Διάγραμμα 6.2) προέκυψαν σύμφωνα με δεδομένα του Πίνακα.

Πίνακας Ε.2

Εμφάνισης συχνοτήτων θέσης δημοσιεύματος ανά εφημερίδα

ΘΕΣΗ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ							
		Α		Β		Γ		Δ	
		F	f%	F	f%	f	f%	f	f%
ΟΛΗ Η ΣΕΛΙΔΑ	0	4	10	53	21	19	15	23	20
ΠΑΝΩ ΑΡΙΣΤΕΡΑ	1	7	18	39	16	17	13	13	11
ΠΑΝΩ ΔΕΞΙΑ	2	6	15	37	15	20	16	15	13
ΚΑΤΩ ΑΡΙΣΤΕΡΑ	3	5	13	44	18	19	15	16	14
ΚΑΤΩ ΔΕΞΙΑ	4	9	23	28	11	24	19	14	12

ΠΑΝΩ ΜΕΡΟΣ	1,2	5	14	26	11	13	10	20	17
ΑΡΙΣΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ	1,3	0	0	5	2	3	2	3	3
ΔΕΞΙ ΜΕΡΟΣ	2,4	0	0	5	2	2	2	6	5
ΚΑΤΩ ΜΕΡΟΣ	3,4	3	8	10	9	12	9	7	6

Σημείωση: δεν απαντάται διάγραμμα για αυτή την κατηγορία εντός κειμένου.

Πίνακας Ε.3

Εμφάνισης συχνότητας μεγέθους ανά εφημερίδα

ΜΕΓΕΘΟΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ								ΣΥΝΟΛΟ	
		Α		Β		Γ		Δ			
		F	f%	F	f%	f	f%	f	f%	N	f%
ΜΙΚΡΟ	1	13	33	53	21	29	22	27	23	122	23
ΜΕΣΑΙΟ	2	21	54	129	52	80	62	61	57	291	55
ΜΕΓΑΛΟ	3	5	13	65	26	20	16	119	25	119	22

Σημείωση: δεν απαντάται διάγραμμα για αυτή τη κατηγορία εντός κειμένου.

Πίνακας Ε.4

Εμφάνισης συχνότητας μορφής άρθρου

ΜΟΡΦΗ ΑΡΘΡΟΥ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ							
		Α		Β		Γ		Δ	
		f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
ΕΙΔΗΣΕΟΓΡΑΦΙΚΟ	1	35	90	226	91	120	93	110	94
ΣΤΗΛΗ	2	1	3	5	2	4	3	3	3
ΣΥΝΝΕΤΕΥΞΗ	3	0	0	2	1	0	0	2	2
ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	4	3	8	14	6	5	4	2	2

Σημείωση: δεν απαντάται διάγραμμα για αυτή την κατηγορία εντός κειμένου

Πίνακας Ε.5

Εμφάνισης συχνότητας θεματολογίας του δημοσιεύματος

ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ							
		Α		Β		Γ		Δ	
		f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
ΑΛΛΑΓΗ ΚΛΙΜΑΤΟΣ	1	5	13	38	15	9	7	15	13
ΑΠΩΛΕΙΑ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ	2	2	5	37	15	23	18	4	3
ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ	3	2	5	14	6	7	5	12	10
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ	4	8	21	37	15	13	10	17	15
ΡΥΠΑΝΣΗ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ	5	6	15	25	10	11	9	14	12
ΡΥΠΑΝΣΗ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΗ ΣΤΗΝ ΓΕΩΡΓΙΑ	6	0	0	2	1	1	1	2	2
ΧΡΗΣΗ ΓΕΝΕΤΙΚΑ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ	7	0	0	0	0	0	0	0	0
ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ ΜΑΣ ΧΗΜΙΚΩΝ ΑΠΌ ΕΙΔΗ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ ΧΡΗΣΗΣ	8	0	0	2	1	2	2	1	1
ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΙΚΗ ΡΥΠΑΝΣΗ	9	2	5	15	6	16	12	12	10
ΗΧΟΥΡΥΠΑΝΣΗ	10	1	3	1	0	0	0	0	0
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	11	0	0	3	1	3	2	1	1
ΕΞΑΝΤΛΗΣΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ	12	3	8	21	9	18	14	12	10
ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΕΣ ΜΑΣ ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ	13	0	0	3	1	2	2	2	2
ΑΥΞΗΣΗ ΑΠΟΡΡΙΜΜΑΤΩΝ	14	5	13	29	12	14	11	22	19
ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΤΡΟΠΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ	15	0	0	1	0	0	0	0	0
ΚΑΝΕΝΑ ΑΠΟ ΑΥΤΑ	16	0	0	0	0	0	0	0	0
ΥΠΒΑΘΜΙΣΗ ΕΦΑΦΟΥΣ	17	2	5	3	1	2	2	0	0
ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΓΗΣ	18	3	8	14	6	8	6	2	2
ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΕΠΙΒΛΑΒΩΝ, ΜΗ ΓΗΓΕΝΩΝ	19	0	0	2	1	0	0	1	1

Σημείωση: οι παραπάνω κατηγορίες ακολουθούν την κατηγοριοποίηση του Ευρωβαρόμετρου. Στον πίνακα αυτόν το μηδέν συμβολίζει ότι κανένα άρθρο δεν ταξινομήθηκε στην συγκεκριμένη κατηγορία. Το διάγραμμα 6.7 προέκυψε σύμφωνα με τα διαγράμματα του πίνακα.

Πίνακας Ε.6

Εμφάνιση συχνοτήτων περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ							
		Α		Β		Γ		Δ	
		f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
ΔΡΑΣΕΙΣ	1	19	49	71	29	36	28	23	20
ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	2	20	51	167	68	88	68	82	70
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ	3	0	0	9	4	5	4	12	10

Σημείωση: το διάγραμμα 6.8 προέκυψε από τις συχνότητες όπως εμφανίζονται στον παραπάνω πίνακα.

Πίνακας Ε.7

Εμφάνιση συχνοτήτων γεωγραφικής τοποθέτησης

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ							
		Α		Β		Γ		Δ	
		f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
ΤΟΠΙΚΟ	1	3	8	28	11	19	15	17	15
ΕΠΑΡΧΕΙΑ	2	11	28	46	19	25	19	22	19
ΕΘΝΙΚΟ	3	14	36	89	36	34	26	35	30
ΔΙΕΘΝΕΣ	4	11	28	84	34	51	40	43	37

Σημείωση: σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα συνήθως τα δημοσιεύματα εστιάζουν σε διεθνή και εθνικά θέματα παρά σε τοπικά και ζητήματα που αντιμετωπίζει η επαρχία. Το διάγραμμα 6.6 προέκυψε σύμφωνα με τα δεδομένα του πίνακα.

Πίνακας Ε.8

Εμφάνιση συχνοτήτων αναφοράς άρθρου

ΑΝΑΦΟΡΑ ΑΡΘΡΟΥ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ							
		Α		Β		Γ		Δ	
		f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	1	11	28	43	17	17	13	22	19

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ/ΤΟΠΙΚΗ	2	3	8	19	8	7	5	9	8
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ	3	0	0	13	5	4	3	8	7
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ	4	4	10	15	6	8	6	11	9
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	5	4	10	13	5	4	3	14	12
ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ/ΣΥΛΛΟΓΟΙ	6	3	8	8	3	1	1	4	3
ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ	7	0	0	0	0	0	0	0	0
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ	8	3	8	28	11	11	9	4	3
ΕΝΩΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΕΝΩΣΕΙΣ	9	1	3	1	0	0	0	0	0
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ	10	8	21	61	25	28	22	19	16
ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΣΕ ΣΧΟΛΕΙΑ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ	11	1	3	3	1	0	0	2	2
ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ, ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ, ΦΙΛΟΥΣ	12	0	0	1	0	0	0	0	0
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	13	1	3	0	0	0	0	0	0
ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ	14	0	0	0	0	0	0	0	0
ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ, ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ	15	0	0	0	0	0	0	0	0
ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ	16	0	0	0	0	0	0	0	0
Άλλο	17	0	0	0	0	0	0	0	0
ΚΑΝΕΝΑ	18	0	0	40	16	48	37	22	19
ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΩ	19	0	0	0	0	0	0	0	0
ΚΑΤΟΙΚΟΙ	20	0	0	2	1	1	1	2	2

Σημείωση: το διάγραμμα 6.10 προέκυψε σύμφωνα με τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα.

Πίνακας Ε.9

Εμφάνισης συχνότητας πηγής είδησης

ΠΗΓΗ ΕΙΔΗΣΗΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ							
		Α		Β		Γ		Δ	
		f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	1	0	0	0	0	0	0	0	0
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ/ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ	2	0	0	0	0	0	0	0	0

ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	3	0	0	0	0	0	0	0	0
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΛΟΓΟΙ	4	1	3	0	0	0	0	0	0
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ	5	0	0	0	0	0	0	0	0
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ	6	0	0	0	0	0	0	0	0
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	7	2	5	6	2	0	0	1	1
ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΕΙΔΗΣΕΩΝ	8	0	0	7	3	3	2	7	6
ΚΑΤΟΙΚΟΙ	9	1	3	3	1	0	0	0	0
ΚΑΜΙΑ ΑΝΑΦΟΡΑ	10	35	90	231	94	126	98	109	93

Σημείωση: σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα φαίνεται ότι ενώ θεωρήθηκε μία σημαντική θεματική κατηγορία να λάβει κανείς υπόψη του στην ανάλυση περιεχομένου τελικά φαίνεται πώς η πλειοψηφία των άρθρων δεν αναφέρει την πηγή της είδησης. Δηλαδή, από που άντλησε ο δημοσιογράφος – συγγραφέας τις πληροφορίες για να μας παρουσιάσει την είδηση. Το διάγραμμα 6.9 προέκυψε από το δεδομένα του παραπάνω πίνακα.

Πίνακας Ε.10

Εμφάνιση συχνοτήτων είδους άρθρου

		ΠΕΡΙΟΔΟΣ							
		Α		Β		Γ		Δ	
ΕΙΔΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ	1	22	56	140	57	98	76	92	79
ΕΠΕΞΗΓΗΣΗΣ	2	14	36	81	33	19	15	13	11
ΓΝΩΜΗΣ	3	3	8	26	11	12	9	12	10

Σημείωση: το διάγραμμα 6.3 προέκυψε από τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα.

Πίνακας Ε.11

Εμφάνισης συχνοτήτων ύφους άρθρου

		ΠΕΡΙΟΔΟΣ							
		Α		Β		Γ		Δ	
ΥΦΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ	1	12	31	137	55	82	64	61	52
ΟΧΙ	2	27	69	110	45	47	36	56	48

Σημείωση: το διάγραμμα 6.5 προέκυψε σύμφωνα με τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα.

Πίνακας Ε.12

Εμφάνιση συχνοτήτων πλαisiώσης είδησης

ΠΛΑΙΣΙΩΣΗ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ							
		Α		Β		Γ		Δ	
		f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
ΘΕΜΑΤΙΚΗ	1	21	54	142	57	75	58	67	57
ΕΠΙΣΟΔΕΙΑΚΗ	2	18	46	105	43	54	42	50	43

Σημείωση: το διάγραμμα 6.4 προέκυψε σύμφωνα με τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα.

Πίνακας Ε.13

Εμφάνιση συχνοτήτων επιστημονικών στοιχείων στο περιεχόμενο του άρθρου

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ							
		Α		Β		Γ		Δ	
		f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
ΝΑΙ	1	11	28	81	33	21	16	8	7
ΟΧΙ	2	28	72	166	67	108	84	109	93

Σημείωση: το διάγραμμα 6.5 προέκυψε σύμφωνα με τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ. ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ

Στο παράρτημα αυτό παρατίθενται οι Πίνακες Συχνοτήτων σύμφωνα με τους οποίους προκύπτουν τα διαγράμματα διασποράς του έβδομου Κεφαλαίου της διατριβής.

Πίνακας ΣΤ.1

Εμφάνισης συχνότητας στέρησης - γνώση

	ΠΕΡΙΟΔΟΣ			
	Α 2008	Β 2011	Γ 2014	Δ 2017
ΠΕΝΤΕ ΘΕΜΑΤΑ ΣΤΕΡΗΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ	f%	f%	f%	f%
Χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης ΕΒ	46	41.1	49.2	0
Ρύπανση αέρα ΕΒ	24	25.8	29.4	0
Γεωργική ρύπανση ΕΒ	40.5	33.5	35.8	0
Ρύπανση νερού ΕΒ	38.8	34.4	37.3	0
Εξάντληση φυσικών πόρων ΕΒ	34.2	32.3	35.6	0
ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΟΣ	f%	f%	f%	f%
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΥΦΟΣ	31	55	64	52
ΜΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΥΦΟΣ	69	45	36	48
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	28	33	16	7
ΑΛΛΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	72	67	84	93

Σημείωση: τα στοιχεία του πίνακα έχουν αντληθεί από τους Πίνακες του Παραρτήματος (Β.4 & Ε.11 & Ε.13) και απεικονίζονται στο Διάγραμμα 7.1.

Πίνακας ΣΤ.2

Εμφάνισης συχνότητας στέρησης - θεματολογίας

ΠΕΝΤΕ ΘΕΜΑΤΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ			
	Α 2008	Β 2011	Γ 2014	Δ 2017
ΣΤΕΡΕΙΣΤΕ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ	f%	f%	f%	f%
Χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης ΕΒ	46	41.1	49.2	0
Ρύπανση αέρα ΕΒ	24	25.8	29.4	0
Γεωργική ρύπανση ΕΒ	40.5	33.5	35.8	0
Ρύπανση νερού ΕΒ	38.8	34.4	37.3	0
Εξάντληση φυσικών πόρων ΕΒ	34.2	32.3	35.6	0
ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ	f%	f%	f%	f%
Χημικά σε προϊόντα καθημερινής χρήσης	0	1	2	1
Ρύπανση αέρα	5	6	12	10
Γεωργική ρύπανση	0	1	1	2
Ρύπανση νερού	15	10	9	12
Εξάντληση φυσικών πόρων	8	9	14	10

Σημείωση: τα στοιχεία του πίνακα έχουν αντληθεί από του Πίνακες του Παραρτήματος (Β.4 & Ε.5) και απεικονίζονται στο Διάγραμμα 7.2.

Πίνακας ΣΤ.3

Εμφάνιση συχνότητας εμπιστοσύνη με αναφορά είδησης

	ΠΕΡΙΟΔΟΣ			
	A 2008	B 2011	Γ 2014	Δ 2017
ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ	f%	f%	f%	f%
Εθνική Κυβέρνηση ΕΒ	20.4	3.6	2.1	0
Περιφέρεια ΕΒ	9	5.8	3.5	0
Ευρωπαϊκή Ένωση ΕΒ	20.2	7.9	5.9	0
Διεθνείς Οργανισμοί ΕΒ	12.1	11	8.2	0
Περ. Οργανώσεις ΕΒ	40.9	42.8	39.6	0
Επιστήμονες ΕΒ	57.2	59.3	63.9	0
ΑΝΑΦΟΡΑ ΕΙΔΗΣΗΣ	f%	f%	f%	f%
Εθνική Κυβέρνηση	28	17	13	19
Περιφέρεια	8	8	5	8
Ευρωπαϊκή Ένωση	0	5	3	7
Διεθνείς Οργανισμοί	10	6	6	9
Περ. Οργανώσεις	8	11	9	3
Επιστήμονες	21	25	22	16

Σημείωση: τα στοιχεία του πίνακα έχουν αντληθεί από του Πίνακες του Παραρτήματος (Β.5 & Ε.5) και απεικονίζονται στο Διάγραμμα 7.3.

Πίνακας ΣΤ.4

Εμφάνιση συχνότητας περιβαλλοντικής ανησυχίας και θεματολογία του Τύπου

	ΠΕΡΙΟΔΟΣ			
	A 2008	B 2011	Γ 2014	Δ 2017
ΠΕΝΤΕ ΘΕΜΑΤΑ				
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΝΗΣΥΧΙΑ	f%	f%	f%	f%
Αλλαγή κλίματος ΕΒ	66.2	44	0	43.2
Ρύπανση νερού ΕΒ	60.7	48.9	64	43.7
Ρύπανση γεωργικών καλλιεργειών ΕΒ	45.2	33.3	41.7	46.9
Ρύπανση αέρα ΕΒ	33.5	46.7	59.1	51.7
Απώλεια Βιοποικιλότητας ΕΒ	20.5	16.1	23.7	42.3
ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ	f%	f%	f%	f%
Αλλαγή κλίματος	13	15	7	13
Ρύπανση νερού	15	10	9	12
Ρύπανση γεωργικών καλλιεργειών	0	1	1	2
Ρύπανση αέρα	5	6	12	10
Απώλεια Βιοποικιλότητας	5	15	18	3

Σημείωση: τα στοιχεία του Πίνακα έχουν αντληθεί από τους Πίνακες του Παραρτήματος (Β.7 & Ε.5) και απεικονίζονται στο Διάγραμμα 7.4

Πίνακας ΣΤ.5

Εμφάνιση συχνότητας περιβαλλοντικών δράσεων

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ			
	A 2008	B 2011	Γ 2014	Δ 2017
	f%	f%	f%	f%
Επιλογή περιβαλλοντικά φιλικού τρόπου μετακίνησης	21.60	21.2	32.3	17.4
Μείωση κατανάλωσης προϊόντων μιας χρήσης	17.00	22.0	42.0	24.0
Διαλογή απορριμμάτων για ανακύκλωση	31.80	47.4	59.8	55.8
Περικοπή κατανάλωσης νερού	39.70	40.04	35.0	29.8
Περικοπή της κατανάλωσης ενέργειας	37.80	44.8	42.2	29.9
Αγορά φιλικών προς το περιβάλλον προϊόντων, περιβαλλοντικό σήμα.	11.70	15.7	17.2	6.8
Επιλογή ελληνικών προϊόντων, λαχανικών	27.40	27	38.9	57.1
Λιγότερη χρήση του αυτοκινήτου	8.30	15.2	21.8	13.8
ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΔΡΑΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΥΠΟ	f%	f%	f%	f%
ΚΑΝΕΝΑ	21.30	12.8	8.5	11.8
ΔΡΑΣΕΙΣ	48.7	28.7	27.9	19.7
ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	51.3	67.6	68.2	70.1
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ	0.0	3.6	3.9	10.3

Σημείωση: τα στοιχεία του Πίνακα έχουν αντληθεί από τους Πίνακες του Παραρτήματος (B.8 & E.6) και απεικονίζονται στο Διάγραμμα 7.5